UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAŢIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 341.231.14 (043.3)

POALELUNGI MIHAI

OBLIGAŢIILE POZITIVE ŞI NEGATIVE ALE STATULUI PRIN PRISMA CONVENŢIEI EUROPENE PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ŞI A LIBERTĂŢILOR FUNDAMENTALE

Specialitatea 552.08. Drept internaţional şi european public

Teză de doctor habilitat în drept

Consultant ştiinţific: **Balan Oleg, doctor habilitat în drept, profesor universitar**
Specialitatea 552.08. Drept internaţional şi european public

Autor:

CHIŞINĂU, 2015

© Poalelungi Mihai, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, engleză şi rusă) 5
LISTA ABREVIERILOR 8
INTRODUCERE 10

1. ANALIZA SURSELOR DOCTRINARE, NORMATIVE ŞI JURISPRUDENŢIALE CU PRIVIRE LA OBLIGAŢIILE POZITIVE ŞI NEGATIVE ALE STATELOR-PĂRŢI LA CEDO

1.1. Fundamentarea doctrinară a instituţiei obligaţiiilor pozitive şi negative ale statelor…….. 20
1.2. Reglementările normative referitoare la obligaţiile pozitive şi negative ale statelor……28
1.3. Sursele jurisprudenţiale de identificare a obligaţiilor pozitive şi negative……37
1.4. Concluzii la capitolul 1……..44

2. OBLIGAŢIA GENERALĂ DE PROTECŢIE A DREPTURILOR OMULUI A STATELOR PĂRŢI LA CEDO

2.1. Principiul universalismului drepturilor omului…….….46
2.2. Fundamentul obligaţiei generale de protecţie…….49
2.3. Natura obligaţiilor opozabile statelor-părţi la CEDO…….55
2.4. Obligaţii extrateritoriale ale statelor-părţi la CEDO……..59
2.5. Concluzii la capitolul 2……..69

3. CONDIŢII DE REALIZARE A OBLIGAŢIEI POZITIVE ŞI NEGATIVE

3.1. Jurisdicţia statelor-părţi la CEDO 71
3.2. Răspunderea statelor-părţi la CEDO pentru actele extrateritoriale……83
3.3. Situaţii exoneratorii de răspundere extrateritorială……..100
3.4. Cazuri speciale de răspundere extrateritorială……..109
3.5. Concluzii la capitolul 3……117

4. ÎNTINDEREA OBLIGAŢIEI POZITIVE A STATELOR POTRIVIT CEDO

4.1. Structura obligaţiei pozitive.....119
4.2. Obligaţii poziţive rezultate din interpretarea drepturilor materiale……....122
4.3. Obligaţii pozitive rezultate din interpretatea garanţiilor procedurale ……....168
4.4. Concluzii la capitolul 4……..185

5. ÎNTINDEREA OBLIGAŢIILOR NEGATIVE

5.1. Conceptul de obligaţie negativă ……..188
5.2. Obligaţii negative conţinute în drepturile materiale……191
5.3. Obligaţii negative conţinute în garanţiile procedurale…….218
5.4. Concluzii la capitolul 5……230

6. STUDII DE CAZ: ÎNDEPLINIREA OBLIGAŢIILOR POZITIVE ŞI NEGATIVE ÎN CIRCUMSTANŢE DE CONFLICT ARMAT

6.1. Opozabilitatea CEDO faţă de regimurile separatiste……232
6.2. Aplicarea criteriului *espace juridique* în privinţa acţiunilor statelor-membre ale NATO pe teritoriul ex'Iugoslaviei ……249
6.3. Răspunderea statelor-părţi pentru acţiunile efectivului lor militar comise în Irak……...255
6.4. Concluzii la capitolul 6……268

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI……..271
BIBLIOGRAFIE……278
ANEXE.....308
DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII……319
CV-UL AUTORULUI……..320

ADNOTARE

Poalelungi Mihai. „Obligaţiile pozitive şi negative ale statutului prin prisma CEDO”. Teză pentru obţinerea gradului ştiinţific de doctor habilitat în drept. Specialitatea: 552.08. Drept internaţional şi european public. Chişinău, 2015.

Structura tezei: introducere, 6 capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 473 surse, anexe, text de bază 277 pagini. Rezultatele sunt reflectate în articole ştiinţifice şi lucrări metodico-didactice.

Cuvinte cheie: Convenţia europeană a drepturilor omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, obligaţie pozitivă, obligaţie negativă, jurisdicţie, răspunderea statelor, extrateritorialitate.

Domeniul de studiu. Lucrarea fundamentează un studiu complex în domeniul dreptului internaţional public, dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului CEDO.

Scopul şi obiectivele lucrării. Scopul principal constă în fundamentarea instituţiei obligaţiilor pozitive şi negative ale statului prin prisma Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Obiectivele specifice au fost orientate spre stabilirea fundamentelor obligaţiei generale de protecţie a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, formularea condiţiilor de realizare a obligaţiilor pozitive şi negative prin cercetarea dimensiunii jurisdicţiei statelor-părţi la CEDO, definirea conceptului, elementelor şi caracteristicilor obligaţiilor extrateritoriale, analiza particularităţilor obligaţiilor pozitive şi negative în temeiul articolelor concrete din Convenţia europeană.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică. Noutatea ştiinţifică constă în identificarea unei noi instituţii în dreptul internaţional al drepturilor omului - instituţia obligaţiilor pozitive şi negative ce le revin statelor în temeiul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, cu formularea şi analiza principalelor categorii de obligaţii desprinse din jurisprudenţa relevantă degajată de Curtea Europeană în activitatea sa de interpretare a dispoziţiilor convenţionale şi de supraveghere a respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului de către statele semnatare.

Soluţionarea unei probleme ştiinţifice aplicative. Pe lângă dimensiunea teoretico-ştiinţifică a problematicii identificării obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statului, inclusiv obligaţiilor extrateritoriale, statele se confruntă cu dificultăţi reale legate de adoptarea celor mai potrivite măsuri în ordinea juridică internă pentru evitarea eventualelor condamnări din partea forului jurisdicţional european. Astfel soluţiile cu valoare aplicativă propuse în recomandări vizează modificarea cadrului legal intern pentru a se conforma spiritului obligaţiilor ce rezultă din respectarea conformă a Convenţiei Europene.

Rezultatele principial noi pentru ştiinţă şi practică obţinute. Un asemenea demers ştiinţific contribuie la elaborarea unei veritabile teorii a obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor în baza unui tratat internaţional. Pentru prima dată în doctrina juridică locală sunt analizate conceptele de obligaţii extrateritoriale, rezultate din control general sau efectiv asupra unui teritoriu străin şi criteriul agent-stat la stabilirea răspunderii unui stat pentru acte săvârşite în afara teritoriului său.

Semnificaţia teoretică. Rezultatele şi concluziile, ce reflectă soluţiile teoretice degajate, servesc drept platformă pentru reconsiderarea sistemului dreptului CEDO.

Valoarea aplicativă a lucrării. Studiul îi vizează în special pe juriştii de carieră specializaţi în domeniul dreptului CEDO şi pe exponenţii puterii judiciare, inclusiv magistraţii internaţionali. De asemenea, prezenta lucrare poate prezenta interes pentru studenţii, masteranzii şi doctoranzii ce se specializează în dreptul internaţional public şi dreptul internaţional al drepturilor omului.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele cercetării, concluziile şi recomandările definitivate pe parcursul efectuării studiului, au fost expuse în textele articolelor ştiinţifice în reviste de specialitate, precum şi discutate şi evaluate în cadrul conferinţelor de profil naţionale şi internaţionale.

ANNOTATION

Poalelungi Mihai. "Positive and negative obligations through the prism of the ECHR"
LLD postdoctoral thesis.
Specialty: 552.08. International and European Public Law. Chisinau, 2015.

Dissertation structure: introduction, 6 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography which includes 473 sources, annexes, basic text of 277 pages. The results of the research work are exposed in scientific articles and methodic and didactic works.

Key words: European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, positive obligation, negative obligation, jurisdiction, responsibility of states, extraterritoriality.

Study domain. The paper substantiates a complex study in international public law, international law of human rights and ECHR law.

Goal and objective of the thesis. The main purpose is to fundament the institution of positive and negative obligations of the state through the prism of the European Convention on Human Rights. The specific objectives were aimed to establish the foundations of the general obligation to protect human rights and fundamental freedoms, formulate the conditions of realization of positive and negative obligations by research of jurisdiction dimension of states-parties to the ECHR, define the concept, elements and features of extraterritorial obligations, study of the peculiarities of positive and negative obligations under concrete articles of the European Convention.

Scientific novelty and originality. Scientific novelty consists of identification of a new institution in international law of human rights – institution of positive and negative obligations put upon states according to the European Convention on Human Rights, with formulation and analysis of the main categories of obligations derived from the relevant case law developed by the European Court in its activity of the conventional clauses interpretation and supervision of the human rights and freedoms respect by the signatory parties.

Settlement of the applied scientific problem. Next to theoretical and scientific dimension of the problematic to identify positive and negative obligations put upon state, including extraterritorial obligations, the states meet real difficulties linked to adoption of the most appropriate measures in domestic legal order to avoid possible convictions by the European forum. So solutions of applicative value proposed in recommendations refer to amendments of domestic legal order to comply with the spirit of obligations which result from the corresponding respect of the European Convention.

The main new results for the science and practice. Such an approach contributes to the development of a genuine scientific theory of positive and negative obligations of states according to an international treaty. For the first time in domestic legal doctrine there are analyzed concepts of extraterritorial obligations, derived from the general or effective control on a foreign territory and the criterion of state-agent when establishing the responsibility of a state for acts committed outside its territories.

Theoretical significance. The results and conclusions that reflect the evolved theoretical solutions, serve as a platform for the reconsideration of ECHR law system.

Practical significance of the work. The study aims in particular career lawyers specializing in the field of ECHR and representatives of the judiciary, including international magistrates. Also, this work may be of interest to students and postgraduate students specializing in international law and international human rights law.

Implementation of scientific results. The research results, conclusions and recommendations finalized during the study, were expressed in the texts of scientific articles in journals and also discussed and evaluated at conferences of national and international profile.

АННОТАЦИЯ
Поалелунжь Михай. «Позитивные и негативные обязательства сквозь призму ЕКПЧ»
Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук.
Специальность: 552.08. Международное и европейское публичное право.
Кишинёв, 2015.

***Структура диссертации*:** введение, 6 глав, общие выводы и рекомендации, библиография, включающая 473 источников, приложения, основной текст изложен на 277 страницах. Результаты исследования освещены в научных статьях и методико-дидактических работах.

Ключевые слова: Европейская конвенция по правам человека, Европейский Суд по Правам Человека, позитивное обязательство, негативное обязательство, юрисдикция, ответственность государств, экстерриториальность.

Область исследования. Работа обосновывает комплексное исследование в области международного публичного права, международного права прав человека и права ЕКПЧ.

Цель и задачи исследования. Основная цель заключается в обосновании института позитивных и негативных обязательств государств сквозь призму ЕКПЧ. Особенные задачи были направлены на установление основ общего обязательства защищать права человека и основные свободы, установление условий реализации позитивных и негативных обязательств посредством изучения протяжения юрисдикции государств-сторон ЕКПЧ, определение концепции, элементов и особенностей экстерриториальных обязательств, изучение особенностей позитивных и негативных обязательств в соответствии со статьями Конвенции.

Новизна и научная оригинальность. Научная новизна состоит в идентификации нового института в международном праве прав человека – института позитивных и негативных обязательств государств на основании ЕКПЧ, с установлением и анализом основных категорий обязательств, вытекающих из прецедентного права принятого Европейским Судом в его деятельности по интерпретации положений Конвенции и по наблюдению за соблюдением государствами основных прав и свобод человека.

Решение практической научной проблемы. В дополнение к теоретическому и научному измерению проблемы идентификации позитивных и негативных обязательств, возложенных на государства, включая экстратерриториальные обязательства, государства встречают настоящие сложности при принятии наиболее подходящих мер для внутреннего правопорядка для избегания возможных осуждений европейским судебным форумом. Таким образом, решения практического значения, предложенные в рекомендациях, относятся к изменению внутреннего правопорядка с целью соответствия духу обязательств, исходящих из соответствующего соблюдения Европейской Конвенции.

Принципиально новые результаты для науки и практики. Такой научный подход способствует развитию подлинной теории позитивных и негативных обязательств государств на основании международного договора. Впервые в местной юридической доктрине были исследованы концепции экстратерриториальных обязательств, исходящих из общего или эффективного контроля иностранной территории, и критерия государство – агент при установлении ответственности государства за действия, совершенные вне его территории.

Теоретическое значение. Результаты и выводы, отражающие выведенные теоретические решения, выступают как платформа для пересмотра системы права ЕКПЧ.

Практическая значимость исследования. Исследование предназначено в частности юристам, специализирующимся в области ЕКПЧ и представителям судебной системы, в том числе международным судьям. Кроме того, эта работа может представлять интерес для студентов и аспирантов, специализирующимся в области международного права и международного права прав человека.

Имплементация научных результатов. Результаты исследования, выводы и рекомендации, развитые в ходе работы были выражены в текстах научных статей в журналах, а также обсуждались и оценивались на конференциях национального и международного уровня.

LISTA ABREVIERILOR

AG a ONU	Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite
APCE	Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
CADO	Convenţia americană a drepturilor omului
CADOP	Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor
CIA	Agenţia Centrală de Informaţii a SUA (Central Intelligence Agency)
CDI	Comisia de Drept Internaţional a Organizaţiei Naţiunilor Unite
CEDO	Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale
CEJ	Curtea de Justiţie a Uniunii Europene
CIADO	Curtea Interamericană a Drepturilor Omului
CICR	Comitetul Internaţional al Crucii Roşii
CIJ	Curtea Internaţională de Justiţie
CoE	Consiliul Europei
Comisia EDO	Comisia Europeană a Drepturilor Omului
Comisia IDO	Comisia Interamericană a Drepturilor Omului
CPJI	Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională
CS	Consiliul de Securitate al ONU
CSI	Comunitatea Statelor Independente
DIDO	Drept internaţional al drepturilor omului
DIP	Drept internaţional public
DIU	Drept internaţional umanitar
DUDO	Declaraţia Universală a Drepturilor Omului
KFOR	Forţele Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord din Kosovo
NATO	Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord
ONU	Organizaţia Naţiunilor Unite
Para.	paragraf
PIDCP	Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice
PIDESC	Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale
RDG	Republica Democrată Germană
RFI	Republica Federativă Iugoslavia
RPDC	Republica Populară Democrată Coreeană
RTNC	Republica Turcă a Ciprului de Nord
UE	Uniunea Europeană

UNFICYP	Forţele pacificatoare ale ONU în Cipru
UNMIK	Misiunea de Administraţie Interimară a Organizaţiei Naţiunilor Unite în Kosovo
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa domeniului investigat. Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului ia o nouă cotitură spectaculoasă începând cu a doua jumătate a sec. al XX-lea, în urma ororilor cumplite cu care s-a ciocnit umanitatea în perioada imediat premergătoare şi în cadrul celui cel al Doilea Război Mondial. De principiu, pentru ca realităţile aduse de lagărele de genul celui Auschwitz-Birkenau şi Gulag să nu fie niciodată repetate, statele lumii, cu un consens majoritar, au hotărât asupra instituirii unei noi ordini mondiale, în care *supremaţia valorii umane* să nu fie doar o simplă sintagmă declarativă. Consolidând eforturile comune, hotărâte să izbăvească generaţiile viitoare de flagelul războiului care, de doua ori în cursul unei vieţi de om a provocat omenirii suferinţe de nespus, să reafirme credinţa în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea şi valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaţilor şi a femeilor, precum şi a naţiunilor mari şi mici, să creeze condiţiile necesare menţinerii justiţiei şi respectării obligaţiilor ce decurg din tratate şi alte izvoare ale dreptului internaţional, să promoveze progresul social şi condiţii mai bune de trai într-o mai mare libertate [8], statele au ajuns mai întâi la ideea fondării Organizaţiei Naţiunilor Unite, cu semnarea în acest sens a Cartei ONU care stabileşte regulile noii ordini mondiale şi, mai târziu, adoptarea Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului [26] ce îi recunoaşte fiinţei umane principalele prerogative inerente libertăţii şi demnităţii.

În baza sistemului internaţional cu vocaţie universală astfel instituit, statele lumii au început să caute mecanisme alternative cu caracter regional de protecţie a principalelor drepturi şi libertăţi recunoscute persoanei. Nu este deloc surprinzător faptul că statele europene, ce au suferit enorm de pe urma atrocităţilor războaielor mondiale, au fost protagoniste în stabilirea unor astfel de mecanisme la 4 noiembrie 1950 în cadrul reuniunii de la Roma, fiind deschisă spre semnare Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, denumită de acum încolo – Convenţia europeană a drepturilor omului (CEDO) [17], care odată cu intrarea în vigoare la 3 septembrie 1953, a devenit principalul instrument regional de protecţie a drepturilor omului.

Făcând abstracţie de la criticile aduse timp de şapte decenii sistemului instituit de Carta ONU şi nefocusându-ne mult pe conflictele armate şi crizele ce au avut loc în Coreea, Vietnam, Caraibe, Afganistan, Orientul Apropiat, Moldova, Georgia etc. şi ce continuă a avea loc în Israel, Siria, Egipt, Libia şi spre un mare regret, Ucraina, nu putem afirma că scopul care şi l-au pus statele prin adoptarea Cartei ONU nu a fost atins, cel puţin parţial, deoarece sistemul european de protecţie a drepturilor omului instituit în baza CEDO şi asigurat prin supravegherea Curţii Europene a Drepturilor Omului, ca urmare a transpunerii în practică a dispoziţiilor Cartei pe

terenul cooperării internaţionale regionale între state în materia promovării drepturilor omului, timp de peste 60 de ani de existenţă a dat rezultate marcante şi incontestabile.

Iniţial proiectată ca şi un act internaţional ce consacră o anumită serie de drepturi şi libertăţi fundamentale aparent elementare şi limitate, Convenţia Europeană prin intermediul interpretării evolutive dată de Curtea de la Strasbourg, a captat conotaţii care depăţesc astăzi scopurile iniţial proiectate de autorii săi.

În baza jurisprudenţei dezvoltate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pe diverse categorii de cauze individuale sau, mai rar, interstatale, cu privire la alegatele încălcări ale drepturilor şi libertăţilor garantate, s-a format un adevărat drept al CEDO în baza căruia pentru fiecare libertate sau drept consacrat sunt stabilite, în dependenţă de circumstanţele particulare ale speţei, anumite limite de protecţie. Iar în condiţiile în care statele nu acordă justiţiabilului limitele necesare de protecţie, acesta răspunde internaţional în baza dispoziţiilor convenţionale ce prescriu fie drepturile materiale, fie garanţiile procedurale. În orice eventualitate, odată ce Curtea Europeană este sesizată cu o cerere, ea urmează să verifice dacă, având în vedere concursul de circumstanţe ale respectivei speţe concrete, statul reclamat şi-a îndeplinit obligaţiile negative şi/sau pozitive puse în sarcina sa în temeiul Convenţiei Europene. Statele sunt obligate să execute hotărârile Curții Europene, astfel cum le este impus de art. 46 din Convenție și astăzi nu ar trebui sa mai existe, în principiu, discuții referitore la această obligație. Cu toate aceste, amintim recenta poziție adoptată de Curtea Constituțională a Federației Ruse care prin hotărârea nr. 21-П/2015 [473] a decis că unele hotărâri ale Curții Europene de acum încolo pot să nu fie executate, dacă ele contravin Constituției Federației Ruse. Chiar dacă în hotărâre se precizează că Federația Rusă rămâne în continuare sub jurisdicția Curții de la Strasbourg, totuși Convenția europeană și subsecvent raționamentele Curții bazate pe ea sunt pasibile executării doar în lipsa contradicțiilor cu dispozițiile constituționale. Trebuie să recunoaștem că o asemenea poziție națională nu este deloc conformă articolului 46 din Convenție și riscă să priveze textul convențional de toată eficacitatea sa. Mai mult ca atât o asemenea interpretare lasă o marjă prea largă politicului de apreciere în ce măsură Federația Rusă va executa sau nu obligațiile sale pozitive sau negative constatate printr-o hotărâre a Curții.

În consecinţă, orice drept convenţional recunoscut persoanei particulare, implică existenţa anumitor obligaţii pentru statele semnatare, realitatea secolului XXI fiind că statele într-o măsură mult mai mare decât oricând înainte, sunt împovărate cu obligaţiile de a garanta drepturile individuale. Este cert faptul că la momentul actual nu există un drept al omului, care, în absenţa unor obligaţii corespondente din partea statului, poate fi considerat pe deplin garantat.

Textul convențional european în materia drepturilor omului nu este foarte explicit în privința obligațiilor puse pe seama statelor. CEDO prescrie un comportament general din care

rezultă o serie de obligații subsecvente. Acestea au fost formulate doar de Curtea Europeană a Drepturilor omului și numai cu ocazia exercitării competenței sale contencioase. Prin urmare, sursa obligațiilor trebuie cercetată în acquis-ul jurisprudențial al acestei instanțe internaționale. În măsura în care statul își execută sau nu obligațiile convenționale, Curtea constată sau nu o încălcare a Convenției europene. Este marcant faptul că în perioada de la 2002, când a fost emisă prima hotărâre de condamnare a Republicii Moldova, şi până la 01 ianuarie 2015, CEDO a adoptat 297 de hotărâri prin care a constatat încălcarea drepturilor şi libertăţilor protejate. Respectiv în 297 de hotărârii Curtea a considerat că Moldova nu și-a executat obligațiile convenționale, ele fiind din cele mai frecvente: examinarea unei cause judiciare în termen rezonabil, executarea unei hotărâri judecătorești definitive, efectuarea unei anchete efective în caz de suicid, în caz de tortură sau tratament inuman sau degradant, asigurarea unor condiții decente de detenție etc. Pentru a evita noi încălcări, statul trebuie sa întreprindă un șir de măsuri cu caracter general. Dar pentru aceleași raționamente, un stat-parte la Convenția europeană trebuie să urmărească jurisprudența Curții contra altor state, pentru a fi pendinte asupra obligațiilor identificate de ea.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a optat pentru o abordare bifurcată a obligaţiilor statelor, împărţindu-le în două categorii: obligaţiile negative şi obligaţiile pozitive.

Obligaţiile negative stabilesc limitele acţiunilor statului în privinţa persoanelor ce sunt în jurisdicţia sa. Acestea apără drepturile persoanelor de orice imixtiune nejustificată din partea organelor şi funcţionarilor de stat sau din partea terţilor.

Pe de altă parte, este unanim recunoscut că drepturile omului nu oferă doar o protecţie pentru libertatea individuală împotriva unui stat intruziv, dar pot solicita, de asemenea, ca statul să ia măsuri pozitive pentru a asigura o garantare eficientă a dreptului. Curtea de la Strasbourg a recunoscut în mod progresiv obligaţii pozitive implicite ale statelor-părţi, care decurg din drepturile stipulate în Convenţie. În ultima perioadă, după cum afirmă Mowbray, obligaţiile pozitive au o importanţă tot mai mare în jurisprudenţa Curţii Europene [90, p. 229].

Curtea, în practica sa de aplicare a dispoziţiilor convenţionale, în mare parte, a detaliat conţinutul obligaţiilor statelor, pe motiv că intenţionează să dea o interpretare clară abordărilor comune ale conceptului drepturilor omului şi tuturor aspectelor legate de apărarea lor. Principiile juridice cuprinse în hotărârile Curţii sunt destinate utilizării coerente a conceptului în practica ei, precum şi în sistemele juridice ale statelor-părţi în care devin obligatorii. Curtea s-a pronunţat relativ rar privind abordările comune ale obligaţiilor statelor, de multe ori axându-se pe neîndeplinirea acestora, care în consecinţă conduc la încălcări concrete ale drepturilor individuale garantate de Convenţie.

Dezvoltarea obligațiilor pozitive şi negative este una din căile clare pe care a evoluat Convenţia. Toate articolele Convenţiei pot fi interpretate şi aproape toate au fost ca atare

interpretate de Curte în sensul să ceară statutului fie abţinerea de la anumite acţiuni ce ar rezulta în atingerea însăşi a esenţei drepturilor protejate, fie luarea anumitor acţiuni pozitive pentru asigurarea protecţiei acestora. Iar dezvoltarea continuă a teoriei obligaţiilor trebuie văzută ca un veritabil pilon de fortificare al statului de drept [87, p. 179].

În ultimele decenii, statele-membre ale Consiliului Europei se confruntă cu noi provocări legate de drepturile transsexualilor, cuplurilor de acelaşi sex, imigranţilor, refugiaţilor, victimelor conflictelor armate etc., care, fără îndoială, ridică în faţa Curţii Europene chestiuni dificile şi delicate, referitoare la lărgirea şi specificarea cercului obligaţiilor negative şi, mai ales, pozitive, ce se impun în virtutea Convenţiei, acesta pe an ce trece modificându-şi contururile.

Totodată, exercitarea autorităţii statelor nu se limitează exclusiv la teritoriile în limita frontierelor de stat asupra cărora este exercitată puterea suverană, situaţie care condiţionează apariţia necesităţii protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului indiferent de locul săvârşirii sau producerii efectelor negative ale ingerinţei statutului respondent, extrapolând astfel jurisdicţia ultimului în afara teritoriului său – în mod extrateritorial.

Evident, Convenţia europeană a drepturilor omului a transformat peisajul intern de elaborare a politicilor statelor europene, devenind o măsură eficace de influenţă a strategiilor şi politicilor de securitate naţională. Cu toate acestea, statele semnatare din ce în ce mai mult se confruntă cu situaţia când Convenţia Europeană se aplică şi în afara frontierelor acestora, şi, astfel, devenind un instrument de constrângere asupra lor în ceea ce priveşte activităţile extrateritoriale, în aceeaşi măsură ca şi activităţile interne.

Problema aplicării extrateritoriale a Convenţiei din perspectiva drepturilor omului nu se limitează la însăşi actele extrateritoriale în sine, ele, deseori fiind urmări fireşti ale cooperării interstatale sau apărării intereselor legitime ale statelor sau ale altor entităţi. Problema constă în abuzurile şi consecinţele negative asupra situaţiei drepturilor omului *per ansamblu* în regiune şi/sau asupra subiecţilor afectaţi de actele extrateritoriale. Deşi cazurile aplicării extrateritoriale a CEDO nu sunt atât de numeroase, în termeni statistici ele reflectă unele dintre cele mai vădite abuzuri ale statelor în raport cu persoanele aflate sub jurisdicţia acestora, ele implicând îndeplinirea de către state a obligaţiilor pozitive şi negative dincolo de frontierele naţionale.

Având în vedere considerentele enunţate supra şi reiterând necesitatea protecţiei eficiente a drepturilor şi libertăţilor fundamentale la cea mai largă scară, prezenta lucrare ştiinţifică identifică rolul şi particularităţile obligaţiilor pozitive şi negative la care sunt ţinute statele semnatare ale Convenţiei europene a drepturilor omului, precum şi cercetează soluţiile jurisprudenţiale adecvate potrivite noilor provocări cu care se ciocnesc statele-părţi la nivel intern.

Reieşind din premisele actualităţii şi necesităţii, prezenta cercetare poate fi considerată o provocare academică susceptibilă să stimuleze curiozitatea şi capacităţile de cercetare a tuturor celor interesaţi de domeniul complex al drepturilor omului.

Scopul şi obiectivele cercetării. Având în vedere actualitatea temei, complexitatea şi caracterul multilateral al investigaţiei în cauză, prezenta lucrare are ca ***scop principal*** fundamentarea instituţiei obligaţiilor pozitive şi negative ale statului rezultate din asumarea angajamentelor internaţionale în baza Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Scopul propus urmăreşte finalitatea identificării acestora, pe baza cercetării jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului, în lipsa unor reglementări exprese în dispoziţiile Convenţiei Europene. Analiza şi cercetarea jurisprudenței Curții constituie ***direcția principală de ceretare*** şi unică la moment posibilă.

În vederea atingerii scopului fixat, s-a propus realizarea următoarelor ***obiective specifice***:

- stabilirea fundamentelor obligaţiei generale de protecţie a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale din care derivă subsecvent volumul obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor,

- formularea condiţiilor de realizare a obligaţiilor pozitive şi negative prin cercetarea dimensiunii jurisdicţiei statelor-părţi la Convenţie,

- definirea conceptului, elementelor şi caracteristicilor obligaţiilor extrateritoriale,

- stabilirea răspunderii pentru actele extrateritoriale ale statelor-părţi prin identificarea criteriilor de angajare a răspunderii pentru neîndeplinirea obligaţiilor pozitive şi negative,

- definirea naturii şi întinderii obligaţiei pozitive şi negative potrivit Convenţiei Europene,

- stabilirea şi analiza esenţei obligaţiilor pozitive şi negative ce reies din articolele CEDO care consacră drepturi şi libertăţi materiale,

- cercetarea particularităţilor obligaţiilor pozitive şi negative fundamentate în conţinutul dispoziţiilor Convenţiei ce prevăd garanţii procedurale,

- evaluarea respectării de către state a obligaţiilor pozitive şi negative la cazul conflictelor armate localizate în spaţiul juridic al Consiliului Europei şi dincolo de limitele acestuia,

- identificarea circumstanţelor în care jurisprudenţa relevantă a Curţii Europene a Drepturilor Omului întâmpină dificultăţi de constatare a răspunderii statelor reclamate.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Noutatea ştiinţifică constă în identificarea unei noi instituţii în dreptul internaţional al drepturilor omului - instituţia obligaţiilor pozitive şi negative ce le revin statelor în temeiul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, cu formularea şi analiza principalelor categorii de obligaţii desprinse din jurisprudenţa relevantă degajată de Curtea Europeană în activitatea sa de interpretare a dispoziţiilor convenţionale şi de supraveghere a respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului de către statele

semnatare. Lucrarea tratează inclusiv problematica obligaţiilor pozitive şi negative la care sunt ţinute statele-membre ale Consiliului Europei, rezultate din aplicarea extrateritorială a Convenţiei europene în cazul unor conflicte armate. O caracteristică importantă a prezentei teze este faptul că ea include un număr impunător de referinţe la speţele soluţionate de Curtea de la Strasbourg şi, cu toate acestea, constituie nu un oarecare *compendiu* în domediu, dar o lucrare ce pretinde un profund caracter ştiinţific. Astfel noutatea științifică este susținută de următoarele teze care se înaintează pentru susținere:

- izvorul nemijlocit al obligațiilor pozitive și negative ale statelor-părți la Convenția europeană a drepturilor omului este jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului;
- respectarea obligațiilor pozitive și negative de protecție ale statelor în materia drepturilor omului implică exercitarea extrateritorială a jurisdicției statelor;
- răspunderea extrateritorială a statelor-părți la CEDO poate fi angajată doar dacă ingerința comisă extrateritorial are drept premisă un act extrateritorial;
- obligațiile pozitive și negative rezultă atât din drepturile absolute, cât și cele calificate, și în egală măsură din drepturile materiale și garanțiile procedurale protejate de CEDO;
- statul-parte la CEDO nu poate justifica încălcarea obligațiilor pozitive și negative în caz de conflict armat pe teritoriul său;
- chiar dacă statul nu exercită un control efectiv asupra unei porțiuni din teritoriul său, el oricum posedă un set limitat de obligații pozitive în privința persoanelor aflate pe teritoriul respectiv;
- Curtea Europeană nu are competență de a recunoaște sau nu entitățile statale, ea doar constată încălcările Convenției comise în cadrul lor, excluzând vacuumul juridic creat.

Soluţionarea unei probleme ştiinţifice aplicative. Natura obligaţiilor pozitive şi negative reclamă din partea statelor-părţi la Convenţie soluţii promte de natură să corespundă angajamentelor asumate în virtutea tratatului internaţional. Din cele constatate în lucrare, aceste angajamente depăşeşc perimetrul teritoriului unui stat, jurisdicţia sa fiind susceptibilă să se extindă dincolo de frontiere. Pe lângă dimensiunea teoretico-ştiinţifică a problematicii identificării obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statului, inclusiv obligaţiilor extrateritoriale, cu prescrierea caracterelor şi elementelor inerente acestora, şi enumerarea condiţiilor exercitării jurisdicţiei statelor la capitolul respectării obligaţiilor asumate, inclusiv dincolo de limitele spaţiale ale Consiliului Europei; statele se confruntă cu dificultăţi reale legate de adoptarea celor mai potrivite măsuri în ordinea juridică internă pentru evitarea eventualelor condamnări din partea forului jurisdicţional european. Astfel soluţiile cu valoare aplicativă propuse în recomandări vizează modificarea cadrului legal intern pentru a se conforma spiritului obligaţiilor ce rezultă din respectarea conformă a Convenţiei Europene. O parte din aceste recomandări vizează instituirea unor mecanisme naţionale de respectare şi garantare a drepturilor

şi libertăţilor omului, cum ar fi instituirea dreptului la recurs individual în faţa Curţii Constituţionale sau crearea în cadrul Parlamentului a unei Comisii penmanente pentru supravegherea executării hotărârilor judecătoreşti. Altele se referă la soluţii concrete de îndeplinire a obligaţiilor pozitive, de exemplu în materia garanţiilor procedurale, cum ar fi stabilirea unor termeni concreţi de examinare a cauzelor de către instanţele naţionale judecătoreşti, sau negative – anularea taxei de stat la depunerea cererii de chemare în judecată, astfel asigurându-se accesul absolut la justiţie pentru toate păturile sociale.

Rezultatele principial noi pentru ştiinţă şi practică obţinute sunt următoarele:

- *din punct de vedere teoretic*, este stabilită o veritabilă teorie a obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statului, inclusiv obligaţiilor extrateritoriale, cu prescrierea caracterelor şi elementelor inerente acestora, şi enumerarea condiţiilor exercitării jurisdicţiei statelor la capitolul respectării obligaţiilor asumate, inclusiv dincolo de limitele spaţiale ale Consiliului Europei. Pentru prima dată în doctrina juridică locală sunt analizate conceptele de obligaţii extrateritoriale, rezultate din control general sau efectiv asupra unui teritoriu străin si criteriul agent-stat la stabilirea răspunderii unui stat pentru acte saavârşite în afara teritoriului său.

- *din punct de vedere practic*, sunt trecute în revistă principalele obligaţii pozitive şi negative fundamentate în textul Convenţiei Europene, în rezultat devenind clare limitele concrete ale respectivelor obligaţii şi putând fi stabilite unele tipare cu privire la eventualele soluţii date de forul european la cazul plângerilor nesoluţionate la moment de Înalta Curte.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Prezenta cercetare are un veritabil caracter ştiinţific, în special fiind orientată spre descoperirea obligaţiilor pozitive şi negative concrete puse în sarcina statelor semnatare ale CEDO, stabilirea limitelor acestor obligaţii şi cercetarea particularităţilor jurisdicţiei statelor în virtutea Convenţiei. În teză sunt probate ipotezele extrateritorialităţii Convenţiei Europene şi răspunderii statelor-părţi pentru încălcarea obligaţiilor pozitive şi negative dincolo de frontierele naţionale. Lucrarea fundamentează instituţii noi ale dreptului internaţional al drepturilor omului, care de fapt determină conţinutul juridic al drepturilor şi libertăţilor concrete ale omului. Teza elaborată dezvoltă baza teoretică autohtonă şi continentală referitor la instituţia obligaţiilor statelor în temeiul Convenţiei Europene, precum şi prezintă în premieră un studiu doctrinar amplu al obligaţiilor extrateritoriale ale statelor.

Valoarea aplicativă a studiului îi vizează în calitate de destinatari pe înalţii funcţionari de stat, în special angajaţi ai Guvernelor, ministerelor de justiţie şi afaceri interne, în calitatea lor de exponenţi ai puterii de stat şi garanţi ai respectării drepturilor omului, precum şi filistini în calitatea lor de justiţiabili ordinari sau speciali în faţa diverselor jurisdicţii internaţionale ale contenciosului drepturilor omului.

Reflecţiile ştiinţifice, cu referire la esenţa şi conţinul obligaţiilor pozitive şi negative, degajate în lucrare, ar putea servi la alimentarea conştiinţei juridice a persoanelor abilitate să realizeze justiţia internaţională, aleşi sau desemnaţi din numele Republicii Moldova, de exemplu în cadrul Curţii Europene a Drepturilor Omului, Curţii Penale Internaţionale sau Curţii Internaţionale de Justiţie.

Nu în ultimul rând, teza prezintă valoare adăugată pentru magistraţii naţionali în vederea lărgirii orizontului juridic şi întreţinerii unui dialog rezultativ între culturile juridice internă şi cea externă cu racordarea justiţiei interne exigenţelor, standardelor şi practicilor proprii jurisdicţiei de la Strasbourg. Valoarea aplicativă este în special recomandată profesiilor juridice în procesul aplicării Convenţiei europene a drepturilor omului, astfel cum a fost interpretată în jurisprudenţa sa de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Elementele de structură şi conţinut obligaţiilor convenţionale, cercetate în lucrare, vor facilita orientarea în procesul identificării jurisprudenţei pertinente pentru soluţionarea unui caz concret. În acest scop, rezultatele demersului ştiinţific au fost aplicate la elaborarea şi actualizarea Indicilor CEDO, destinat în primul rând judecătorilor naţionali, dar şi tuturor pofesiilor juridice, inclusiv studenţilor, care sunt accesibili on-line la adresa http://despre.csj.md/index.php/jurisprudenta-cedo1/2013-09-16-15-57-58.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele demersului ştiinţific au fost utilizate la elaborarea Manualelor pentru judecători pentru cauze civile şi penale, formulate în textul articolelor ştiinţifice publicate în revistele de specialitate din ţară şi de peste hotare, precum şi discutate şi evaluate în cadrul conferinţelor de profil naţionale şi internaţionale. În egală măsură, principalele teze din lucrare au fost reflectate în monografia „Extrateritorialitatea Convenţiei europene a drepturilor omului: obligaţii pozitive şi jurisdicţie", care a fost tradusă inclusiv în limba engleză şi publicată la Iaşi, precum şi monografia „Convenţia europeană a drepturilor omului: obligaţii pozitive şi negative".Totodată, respectivele rezultate au fost utilizate la proiectarea curriculum-ui disciplinii "CEDO şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului" în cadrul Institutului Naţional al Justiţiei şi disciplinii „Tehnici de litigare în faţa Curţii Europene a Drepturilor Omului" în cadrul ciclului II, master în drepturile omului, facultatea Drept, USM, precum şi elaborarea curriculum-ului disciplinii „Protecţia Europeană a Drepturilor Omului" în cadrul ciclului II, master, la Facultatea de Drept, ULIM.

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este condiţionată de scopul şi obiectivele susceptibile cercetării şi include: lista abrevierilor, adnotare în trei limbi, introducere, 6 capitole de bază, concluzii generale şi recomandări bibliografia, anexe.

Introducerea constituie o fundamentare şi justificare a problematicii cercetate şi cuprinde compartimentele: actualitatea şi importanţa problemei abordate, scopul şi obiectivele lucrării,

noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute, importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor cercetării efectuate.

Capitolul I cu denumirea *Analiza surselor doctrinare, normative şi jurisprudenţiale cu privire la obligaţiile pozitive şi negative ale statelor părţi la CEDO* între cele trei subcompartimente de bază structurale enunţă opiniile doctrinare ale teoreticienilor şi practicienilor din sfera dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului CEDO referitor la conceptele obligaţiilor pozitive, negative şi obligaţiilor extrateritoriale. Totodată, în capitolul respectiv sunt prezentate şi analizate principalele reglementări normative tangente într-un mod sau altul obligaţiilor puse în sarcina statelor, de principiu acestea reprezentând instrumentele internaţionale de protecţie a drepturilor omului cu vocaţie universală şi regională. Un loc separat în compartimentul respectiv îl ocupă sursele jurisprudenţiale, care sunt analizate ca şi un veritabil izvor al obligaţiilor pozitive şi negative, cu prescrierea obligaţiilor exprese şi implicite ce reies din textul articolelor CEDO în urma interpretării conţinutului acestora dată de Curtea de la Strasbourg.

Capitolul II cu genericul *Obligaţia generală de protecţie a drepturilor omului a statelor părţi la CEDO* în cele patru subcompartimente de bază conţine rezultatele investigaţiei ştiinţifice a particularităţilor principiului universalismului drepturilor omului şi cercetării fundamentului obligaţiei generale de protecţie puse în sarcina statelor. Totodată, la capitolul în cauză este studiată natura obligaţiilor opozabile statelor-părţi la CEDO, definit conceptul şi conturate particularităţile obligaţiilor extrateritoriale ale statelor.

Capitolul III denumit *Condiţii de realizare a obligaţiei pozitive şi negative* relevă rezultatele investigaţiei ştiinţifice a conceptului complex de jurisdicţie în temeiul CEDO şi configurează limitele răspunderii extrateritoriale ale statelor. Totodată, la capitolul respectiv sunt exemplificate situaţiile ce exonerează entităţile statale de la răspunderea internaţională pentru încălcările drepturilor omului, precum şi specificate cazurile speciale de răspundere extrateritorială.

Capitolul IV, cu titlul *Întinderea obligaţiei pozitive a statelor potrivit CEDO* înglobează reflexiile ştiinţifice pe terenul structurii şi conceptului obligaţiei pozitive, precum şi exemplifică într-o manieră detaliată şi abundă de exemple principalele obligaţii pozitive puse în sarcina statelor în baza articolelor Convenţiei care consacră drepturi materiale, şi, respectiv, garanţii procedurale.

Capitolul V denumit *Întinderea obligaţiei negative*, similar compartimentului structural precedent relevă rezultatele cercetării conceptului obligaţiei negative, precum şi demonstrează obligaţiile negative concrete puse pe seama statelor-membre ale Consiliului Europei desprinse

din jurisprudenţa Curţii Europene la capitolul drepturilor materiale şi drepturilor de natură procedurală garantate.

Capitolul VI, cel din urmă compartiment structural, conţine reflecţiile doctrinare pe marginea studiilor de caz de aplicare a CEDO în circumstanţele de conflicte armate, făcând referire la obligaţiile pozitive şi negative puse în sarcina statelor implicate în conflictele din Cipru, regiunea transnistreană, Osetia de Sud şi Abhazia, Crimeea şi regiunile Ucrainei de Est, fosta Iugoslavia şi Irak.

Concluziile generale şi recomandările dezvoltă raţionamente finale de generalitate în baza cercetărilor efectuate per ansamblu şi prezintă unele repere conceptuale şi practice în abordarea obligaţiilor pozitive şi negative în temeiul CEDO.

1. ANALIZA SURSELOR DOCTRINARE, NORMATIVE ŞI JURISPRUDENŢIALE CU PRIVIRE LA OBLIGAŢIILE POZITIVE ŞI NEGATIVE ALE STATELOR-PĂRŢI LA CEDO

1.1. Fundamentarea doctrinară a instituţiei obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor

În circumstanţele în care tematica prezentei lucrări ştiinţifice este una destul de specifică, iar abordarea jurisprudenţială de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor în temeiul CEDO a luat amploare începând cu ultimele două decenii ale secolului precedent şi actualmente continuă să se manifeste, doctrina dreptului internaţional, în special cea regional-continentală, dar şi a dreptului internaţional al drepturilor omului, nu conţine multiple şi concentrate lucrări consacrate acestui subiect. Or, problematica obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statelor semnatare ale Convenţiei, spre deosebire de alte concepte degajate din conţinutul acesteia, s-a afirmat mai târziu şi la moment nu şi-a atins apogeul. An de an, în dependenţă de circumstanţele particulare ale cauzei, Curtea Europeană, interpretând normele convenţionale relevante formulează noi şi noi obligaţii concrete la care supune statele justiţiare.

Cu toate acestea, unele lucrări doctrinare importante, ce în anumite aspecte au servit ca fundament juridic şi pentru elaborarea prezentului demers ştiinţific, pot fi nominalizate. În mare parte, acestea se referă la teoria obligaţiilor pozitive şi doctrina dreptului CEDO, lucrările ce ar consacra teoria obligaţiilor negative, practic lipsind.

Dacă ne referim la doctrina continentală anglofonă a obligaţiilor statelor, în prim plan evidenţiem opera profesorului englez, doctor în drept, *Alastair Mowbray* întitulată "The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights" [90], în care într-un limbaj juridic specializat şi într-o manieră abundă de exemple autorul trece în revistă principalele obligaţii pozitive formulate de Curtea Europeană pe terenul art. 2 (dreptul la viaţă), art. 3 (interdicţia torturii), art. 5 (dreptul la libertate şi la siguranţă), art. 6 (dreptul la un proces echitabil), art. 8 (dreptul la respectarea vieţii private şi de familie), art. 9 (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie), art. 10 (libertatea de exprimare), art. 11 (libertatea de întrunire şi de asociere), art. 14 (interzicerea discriminării) şi art. 13 (dreptul la un recurs efectiv).

Sub incidenţa art. 2 autorul specifică următoarele obligaţii pozitive: planificarea şi controlul operaţiunilor forţelor de securitate, măsurile poliţieneşti protective, promovarea serviciilor medicale, investigarea omorurilor. În privinţa art. 3, doctrinarul enunţă obligaţiile de

luare a măsurilor protective, asigurarea condiţiilor acceptabile de detenţie, asigurarea unor servicii medicale corespunzătoare pentru deţinuţi, investigarea plângerilor de rele tratamente din partea agenţilor statului. Pe marginea art. 5 sunt investigate următoarele obligaţii pozitive: evidenţa deţinuţilor şi luarea unor măsuri eficiente contra riscului de dispariţie a acestora, investigarea plângerilor privind dispariţia persoanelor deţinute, informarea promptă a persoanei arestate despre motivele reţinerii sale, aducerea promptă a persoanei arestate suspectate de comiterea unei infracţiuni în faţa unui judecător, acordarea dreptului la cauţiune în schimbul eliberării din detenţia provizorie, accesul în instanţă pentru a statua asupra legalităţii detenţiei. Sub incidenţa art. 6 autorul analizează obligaţiile de organizare a unui proces echitabil şi public pentru a hotărî fie asupra încălcării drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptate împotriva individului, examinarea cauzelor civile şi penale în termene rezonabile, stabilirea unui tribunal independent şi imparţial, promovarea publicităţii hotărârilor judecătoreşti, informarea acuzatului în termenul cel mai scurt într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa, asigurarea timpului şi înlesnirilor necesare pregătirii apărării acuzatului, promovarea asistenţei gratuite a unui avocat atunci când interesele justiţiei o cer şi acuzatul nu poate să suporte cheltuielile financiare în acest sens, promovarea pentru persoanele acuzate a oportunităţii adecvate să audieze martorii acuzării, furnizarea asistenţei gratuite a unui interpret în condiţiile în care persoana acuzată de săvârşirea unei infracţiuni penale nu cunoaşte sau nu vorbeşte limba instanţei judecătoreşti. În fapt, titlurile obligaţiilor formulate în temeiul art. 5 şi art. 6 ce instituie garanţiile procedurale sunt preluate nemijlocit din textele respectivelor articole, care detaliază conţinutul drepturilor garantate.

Referitor la art. 8 din CEDO autorul indică mai multe obligaţii pozitive decât în raport cu alte drepturi incidente, fapt care se datorează exclusiv jurisprudenţei celei mai vaste degajate de forul contenciosului european la acest subiect. Profesorul Alastair Mowbray analizează următoarele obligaţii pozitive în privinţa vieţii private – protecţia persoanelor contra abuzului sexual, recunoaşterea oficială a transsexualilor, recunoaşterea oficială a alegerii numelui, accesul la informaţiile oficiale, stabilirea paternităţii, promovarea de facilităţi pentru persoanele cu dizabilităţi; în privinţa vieţii de familie – recunoaşterea juridică a relaţiilor familiale existente între părinţi şi copii nelegitimi, preluarea copiilor în grija statului, reunirea copiilor cu părinţii naturali, separarea maritală, luarea deciziilor în materia de imigrare de admiterea membrilor de familie non-naţionali, facilitarea modului de viaţă tradiţional pentru minorităţi, stabilirea de plăţi sociale pentru familii; în privinţa domiciliului – protecţia împotriva poluării; şi în materia corespondenţei – protecţia corespondenţei. Pe marginea art. 9 autorul formulează o singură obligaţie pozitivă pentru statele-membre ale Consiliului Europei, şi anume cea de protecţie a

libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie; sub incidenţa art. 10 el enunţă două obligaţii pozitive – furnizarea de informaţii de către stat şi nemijlocit protecţia libertăţii de exprimare; iar referitor la art. 11 el separă cele două elemente ale protecţiei oferite de acesta şi stabileşte obligaţii de protecţie a întrunirilor paşnice, şi, respectiv, de protecţie a libertăţii de asociere. Pe marginea art. 14 este menţionată obligaţia de a trata indivizii potrivit circumstanţelor relevante în care aceştia se află.

La rândul său, referitor la cel din urmă articol investigat în respectiva lucrare – art. 13, sunt enunţate obligaţiile de a promova remedii interne eficiente, precum rezultă chiar din titlul prevederii în cauză, stabilirea remediului intern pentru a examina plângerile împotriva duratei nerezonabile a proceselor penale şi civile, şi, respectiv, pentru a examina plângerile împotriva efectuării unei anchete ineficiente.

Remarcăm că opera în cauză analizează multiple obligaţii pozitive puse în sarcina statelor-părţi, în mod special referindu-se la acele dispoziţii din Convenţie în baza cărora a fost dezvoltată o practică judiciară consistentă. Însă, spre regret, în această lucrare nu sunt analizate obligaţiile ce izvorăsc din articole pe marginea cărora au fost pronunţate mai puţine hotărâri ale forului european, precum şi nu dezvoltă în mod detaliat obligaţiile întemeiate în conţinutul articolelor ce consacră alte drepturi şi libertăţi calificate decât cele garantate de art. 8. Totodată, aici nu se menţionează practic nimic despre obligaţiile extrateritoriale ale statelor şi se fac rareori trimiteri la jurisprudenţă mai recentă (de la 2000 încoace).

O altă monografie în engleză, a cărei conţinut este parţial tangent cu prezentul demers ştiinţific, este a profesoarei de la Universitatea din Oxford, Regatul Unit, *Sandra Fredman*, cu denumirea "Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties" [79], în care sunt analizate drepturile pozitive prescrise de diverse instrumente internaţionale în materie şi obligaţiile pozitive corelative puse în sarcina statelor. Astfel, autoarea cercetează mai întâi drepturile pozitive aferente valorilor fundamentale ale libertăţii, egalităţii şi solidarităţii, ulterior trecând spre natura statului legată de democraţie, globalizare şi privatizare, evaluând obligaţiile pozitive în raport cu respectivele concepte. În mod separat, este analizată structura obligaţiilor pozitive cu referire la indivizibilitatea şi natura juridică a acestora, obligaţiile fiind categorisite în cele de a proteja şi a îndeplini. Suplimentar, este dezbătut rolul instanţelor de judecată în evaluarea faptului dacă statele şi-au respectat obligaţiile pozitive asumate, şi scoasă în vizor relaţia între justiţie şi executiv. De o manieră separată profesoara investighează drepturile substanţiale (materiale) şi obligaţiile pozitive aferente acestora, trecând în revistă drepturile şi libertăţile legate de egalitate şi evidenţiind obligaţia pozitivă a statelor de a promova egalitatea la cea mai largă scară; drepturile social-economice din sfera vieţii private, educaţiei şi proprietăţii; precum şi obligaţiile ce ţin de exerciţiul efectiv al acestora. În contextul prezentei investigaţii

ştiinţifice, sunt semnificative anumite concluzii ale doctrinarei expuse pe terenul structurii şi categorisirii obligaţiei pozitive, dar şi pe terenul obligaţiilor pozitive corelative drepturilor social-economice.

O monografie mai recentă din şirul operelor în limba engleză oarecum tangente prezentei lucrări este cea a lectorului Universităţii din Londra de Est (East London University), Şcoala de Drept şi Ştiinţe Sociale, *Dimitris Xenos*, cu denimirea "The positive obligations of state under the European Convention of Human Rights" [460], în care autorul investighează conceptul şi conţinutul obligaţiilor pozitive, justificarea convenţională şi dogmatică a acestor obligaţii, aplicarea şi dezvoltarea obligaţiilor pozitive, stabilirea naturii şi potenţialului obligaţiei pozitive în jurisprudenţa actuală a Curţii, fundamentarea juridică a obligaţiilor pozitive, protecţia drepturilor în cazul absenţei ingerinţei, precum şi scoate în vizor anumite aspecte importante ce urmează a fi implementate în cadrul juridic intern a statelor pentru respectarea obligaţiilor ce le revin (consacrarea drepturilor procedurale, introducerea acţiunilor contra autorităţilor publice). Lucrarea include multiple exemple de speţe soluţionate de Curtea de la Strasbourg, în particular în aspectele aferente obligaţiilor pozitive de protecţie a individului contra violenţelor, apărării drepturilor copiilor, ocrotirii justiţiabililor contra activităţilor industriale periculoase etc. Un specific al monografiei constă în faptul că se fac anumite referinţe şi la obligaţiile negative puse în sarcina statelor, îndeosebi la capitolul definirii conceptului obligaţiei pozitive şi stabilirii limitelor acesteia.

Anumite aspecte ce ţin de obligaţiile pozitive şi negative puse în sarcina statelor semnatare ale Convenţiei Europene sub incidenţa art. 8 şi art. 14 pot fi regăsite în lucrarea juristei engleze *Helen Toner* cu denumirea "Partnership rights, free movement and EU law" [458]. Astfel, autorul *inter alia* analizează obligaţiile statelor ce ţin de relaţiile cuplurilor necăsătorite, raporturile între persoanele de acelaşi sex, căsătoriile între persoanele de acelaşi sex, oficializarea parteneriatului civil, recunoaşterea transnaţională a căsătoriilor, recunoaşterea transnaţională a parteneriatelor înregistrate, reunificarea familiei compusă din resortisanţi ai diferitelor state, politicile în materie de imigrare şi drepturile membrilor de familie, expulzarea străinilor şi respectarea vieţii private şi de familie, nediscriminarea cuplurilor căsătorite şi necăsătorite, nediscriminarea parteneriatelor compuse din persoane de acelaşi sex, criteriile de discriminare în contextul vieţii private şi de familie etc. Întru susţinerea studiului efectuat, doctrinara citează diverse speţe din practica forului contenciosului european, în special cele anterioare.

Tematica obligaţiilor pozitive puse în sarcina statelor în temeiul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului este analizată şi de către reprezentanta şcolii lituaniene de drept internaţional, *Lima Urbaite*, în articolul ştiinţific întitulat "Judicial activism in the approach of

the European Court of Human Rights to positive obligations of the State" [459, pp. 211-239]. De fapt, autoarea efectuează o investigaţie ştiinţifică a conceptului de obligaţie pozitivă şi fundamentării acesteia în baza conţinutului art. 1 şi art. 13 din Convenţia Europeană. În mod separat ea studiază importanţa principiului efectivităţii în contextul îndeplinirii obligaţiilor pozitive. Totodată, jurista scoate în vizor regula activismului juridic al Curţii de la Strasbourg în cadrul evoluţiei obligaţiilor pozitive, inclusiv în raport cu libertatea de interpretare a clauzelor convenţionale şi principiul consensului european. O atenţie sporită este acordată legitimităţii evoluţiei şi dezvoltării obligaţiilor pozitive. Este notabil faptul că articolul de principiu teoretic conţine multiple citări din jurisprudenţa dezvoltată de forul contenciosului european.

În acelaşi context se invocă şi publicaţia Preşedintelui actual al Curţii Europene a Drepturilor Omului, dlui *Dean Spielmann*, cu genericul "Obligations positives et effet horizontal des dispositions de la Convention" [464, pp. 133-174], în textul căreia dânsul defineşte noţiunea obligaţiilor pozitive ca şi o tehnică de dinamism interpretată în mod limitativ, studiază întinderea limitată a obligaţiilor pozitive şi efectul orizontal al CEDO prin prisma unei doctrine controversate. Totodată, autorul acordă o atenţie particulară analizei jurisprudenţei interne a statelor-membre ale Consiliului Europei la capitolul obligaţiilor etatice, în special făcând trimiteri la cauze concrete soluţionate de instanţele din Belgia, Luxemburg şi Franţa. Într-un final, dânsul evidenţiază efectul de corecţie al obligaţiilor pozitive, subliniind totuşi că conţinutul şi limitele obligaţiilor pozitive nu sunt la acest moment clar definite şi răspunderea statelor mai repede se angajează din cauza anumitor carenţe legislative şi judiciare decât în urma ingerinţelor autorităţilor publice [464, p.172].

Într-o altă publicaţie ştiinţifică întitulată "Positive obligations' implied in the European Convention on Human Rights: are the states still masters of the Convention?" [75, pp. 17-33] a fostului judecător al Curţii Europene a Drepturilor Omului din partea Olandei, *Pieter van Dijk*, autorul dezbate chestiunea dacă Curtea de la Strasbourg nu a mers prea departe în interpretarea prevederilor convenţionale, astfel încât chiar să depăşească limitele de protecţie iniţial stabilite de statele semnatare. De asemenea, în respectiva publicaţie sunt analizate conceptul şi accepţiunea obligaţiilor pozitive implicite derivate din textul convenţional, scopul respectivelor obligaţii şi legătura existentă între obligaţiile pozitive şi cele negative. Într-un mod evident, textul articolului ştiinţific conţine trimiteri la diverse speţe soluţionate de Curte, inclusiv unele de referinţă.

La acelaşi capitol de obligaţi pozitive se înscrie şi lucrarea profesorului *Frederic Sudre*, director al Institutului de drept european al drepturilor omului de la Montpellier, Franţa, cu denumirea "Les obligations positives dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme" [465, pp. 1359-1376], în care dânsul proiectează o noţiune a obligaţiilor pozitive, făcând

referinţe la fundamentul acestora, controlul respectării obligaţiilor pozitive, cu enumerarea principiilor controlului precum regula marjei de apreciere a statelor şi principiul proporţionalităţii. Între altele, autorul atinge şi chestiunile ce ţin de eficacitatea dreptului şi interpretarea dinamică a prevederilor convenţionale.

Dacă ne referim la tematica obligaţiilor extrateritoriale ale statelor pe terenul CEDO, anumite aspecte ale acesteia sunt cercetate în cadrul lucrării recente (a. 2014) a colectivului de autori anglofoni în frunte cu *Mark Gibney* şi *Wouter Vandenhole* întitulată "Litigating transnational human rights obligations: alternative judgments" [83], la capitolul intervenţiile armate în statele non-europene. Aici autorii analizează obligaţiile în special pozitive de protecţie ce le revin statelor având în vedere conflictele militare din ultimele decenii ce au avut loc în Cipru, fosta Iugoslavia şi Irak.

În aceeaşi ordine de idei urmează a fi menţionată şi lucrarea comună a colectivului de autori sub redacţia lui *Fons Coomans şi Menno T. Kamminga* cu titlul "Extraterritorial Application of Human Rights Treaties" [72], unde sunt analizate obligaţiile extrateritoriale puse în sarcina statelor-părţi la diverse instrumente internaţionale de domeniul protecţiei drepturilor omului, şi anume Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale; Convenţia americană a drepturilor omului şi Convenţia europeană a drepturilor omului. Pe terenul obligaţiilor extrateritoriale formulate în temeiul art. 1 din CEDO, autorii au invocat raţionamentele Curţii de la Strasbourg formulate în cauzele ce ţin de fosta Iugoslavia şi Cipru.

Tot aici urmează a fi invocată şi publicaţia franceză a profesorului de la Universitatea Orleans *Pierre-François Laval* cu genericul "A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'Etat. Observation sur l'arrêt Al-Skeini de la Cour Européenne des droits de l'homme du 7 juillet 2011" [462, pp. 61-89] în care autorul întreprinde o dezbatere ştiinţifică asupra problematicii jurisdicţiei extrateritoriale ale statelor în contextul cauzei *Al-Skeini şi alţii c. Regatului Unit* şi, drept consecinţă, a obligaţiilor extrateritoriale de protecţie a drepturilor omului. Autorul în principal se axează pe identificarea situaţiilor necesare exercitării jurisdicţiei extrateritoriale, definirea conceptelor de *ratione loci* şi *ratione personae* a jurisdicţiei, stabilirea condiţiilor pentru exercitarea jurisdicţiei extrateritoriale.

Referitor la chestiunile ce ţin de jurisdicţia Curţii, cu anumite implicaţii asupra obligaţiilor pozitive şi negative puse pe seama statelor-părţi, menţionăm lucrarea profesorului *Sébastien van Drooghenbroeck* cu denumirea "La Convention européenne des droits de l'homme: Trois années de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 2002-2004 – Articles 1 à 6 de la Convention" [461]. Astfel, pe terenul art. 1 CEDO autorul analizează întinderea răspunderii statelor în raport cu jurisdicţia acestora, referindu-se la jurisdicţia statului

în propriul său teritoriu, jurisdicţia extrateritorială, jurisdicţia statelor şi actele terţelor state, jurisdicţia statelor-membre şi actele particularilor, jurisdicţia statelor şi actele organizaţiilor internaţionale. Pe marginea art. 2 dânsul studiază momentul începerii vieţii, obligaţiile negative ale autorităţilor în acest context, proba atentatului la viaţă, obligaţiile pozitive materiale şi obligaţiile pozitive procedurale deduse din acest articol, protecţia contra suicidului şi dreptul de a muri. Sub incidenţa art. 3, autorul cercetează noţiunile generale legate de rele tratamente, probele tratamentelor denunţate, obligaţiile pozitive materiale, obligaţiile pozitive procedurale, extrădarea şi expulzarea străinilor, condiţiile de detenţie ale persoanelor private de libertate, art. 3 şi pedeapsa cu moartea. Pe terenul art. 5 sunt analizate următoarele concepte: drepturile consacrate de respectivul articol, noţiunea privării de libertate, circumstanţele când privarea de libertate este admisă, legalitatea privării de libertate, legalitatea arestului internaţional, art. 5 § 1 şi reţinerile nerecunoscute, garanţiile enunţate de art. 5 § 3, sfera garanţiilor, dreptul persoanei reţinute de a fi adusă de îndată în faţa unui magistrat, termenul rezonabil al detenţiei preventive, dreptul la un control judiciar al legalităţii privării de libertate în contextul art. 5 § 4, sfera garanţiilor, eficacitatea recursului, garanţiile procedurale, promptitudinea controlului judiciar, dreptul la despăgubire în temeiul art. 5 § 5. Sub incidenţa art. 6 autorul efectuează un studiu amplu al jurisprudenţei în special axat pe: domeniul de aplicare al art. 6, noţiunea contestaţiei asupra încălcării drepturilor şi obligaţiilor sale cu caracter civil, art. 6 şi arbitrajul, art. 6 şi constituirea părţii civile în cadrul dosarului penal, art. 6 şi litigiile situate la periferia cauzei civile principale, noţiunea acuzaţiei în materie penală, conceptul materiei penale, prescrierea caracterului penal al unei proceduri, aplicabilitatea art. 6 în latura penală procedurilor adiacente, aplicarea *ratione temporis* a art. 6, dreptul de acces la un tribunal, limitarea dreptului de acces la un tribunal, obstacolele financiare ale acestui drept, ingerinţele autorităţilor publice în cadrul proceselor în curs, dreptul la executarea hotărârilor judecătoreşti, exigenţa jurisdicţiei depline, tribunalul stabilit prin lege, independenţa şi imparţialitatea tribunalului, echitatea procedurii, dreptul de a lua parte în propriul proces, publicitatea procesului judiciar, motivarea hotărârilor judecătoreşti, egalitatea armelor, termenul rezonabil de examinare a cauzei, prezumţia nevinovăţiei, probele în penal, divulgarea probelor deţinute de partea acuzării, admisibilitatea probelor, oportunitatea prezentării probelor, dreptul acuzatului de a fi informat într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa, dreptul de a fi asistat de un avocat, dreptul de a interoga martorii acuzării, asistenţa unui interpret.

Dacă ne referim la literatura juridică română tangentă prezentului demers ştiinţific, urmează să enunţăm opera consolidată a ex-judecătorului din partea României la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *dr. Corneliu Bîrsan*, cu denumirea "Convenţia Europeană a Drepturilor Omului: comentariu pe articole" [4] în care dlui efectuează un studiu complex al

jurisprudenţei Curţii de la Strasbourg degajate în baza articolelor concrete din CEDO şi a protocoalelor adiţionale la aceasta. Referitor la obligaţiile pozitive şi negative ale statelor-părţi la Convenţie, acestea îşi găsesc o abordare pe terenul art. 1 (obligaţia statelor de a respecta drepturile omului), unde este analizată obligaţia statelor de a "recunoaşte" drepturi şi libertăţi definite de CEDO. În capitolele ce se referă la art. 2, art. 3, art. 4, art. 5, art. 6, art. 8, art. 9, art. 10, art. 11, art. 13, art. 14 şi art. 1 Protocol 1, magistratul enunţă obligaţiile pozitive şi/sau negative ce le revin statelor conform respectivelor clauze convenţionale, demonstrând şi aspectele particulare ale acestora. La capitolele ce ţin de art. 2 Protocol 1, art. 3 Protocol 1, art. 1 Protocol 4, art. 2 Protocol 4, art. 3 Protocol 4, art. 4 Protocol 4, art. 1 Protocol 7, art. 2 Protocol 7 şi art. 4 Protocol 7, deşi pot fi deduse anumite obligaţii puse în sarcina statelor semnatare ale Convenţiei, esenţa acestora este puţin cercetată în comparaţie cu articolele invocate supra. Oricum, lucrarea nominalizată reprezintă un veritabil tratat al dreptului Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, incluzând suficiente referinţe la teoria obligaţiilor izvorâte din prevederile acesteia. Se remarcă faptul că monografia abundă în exemple de speţe soluţionate de forul contenciosului european, inclusiv de referinţă şi cele mai recente.

Cât despre doctrina moldovenească a obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor, spre regret urmează să menţionăm că aceasta nu conţine careva lucrări închegate dedicate respectivei tematici, ea fiind de fapt o novaţie pentru literatura juridică autohtonă.

Cu toate acestea, anumite chestiuni legate de obligaţiile statelor în temeiul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, pot fi regăsite în manualele judecătorului recent publicate pentru cauze civile şi, respectiv, pentru cauze penale.

Astfel, în Manualul judecătorului pentru cauze civile [50], coordonat de *Mihai Poalelungi, Diana Sârcu şi Elena Belei*, la editarea căruia a participat un colectiv de 45 de jurişti notorii în statul nostru, teoreticieni şi practicieni, inclusiv judecători, avocaţi, miniştri, corpul academic etc., obligaţiile pozitive şi negative ale statelor îşi găsesc o certă reflectare. În special, acestea sunt *inter alia* analizate la capitolul garanţiilor juridice ale unui proces echitabil (dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, egalitatea armelor, termenul rezonabil de examinare a cauzei, publicitatea procesului judiciar); aplicării izvoarelor în afara dreptului intern (jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, aspectele deficitare în realizarea justiţiei identificate de către Curtea Europeană a drepturilor omului în hotărârile împotriva Republicii Moldova); particularităţilor examinării unor categorii de cauze (litigii familiale, litigii succesorale, litigii ecologice, dreptul de proprietate, drepturile reale, dreptul la viaţa privată, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire, libertatea de asociere, repararea prejudiciului moral, proprietatea intelectuală, statutul refugiaţilor). Este marcant faptul că majoritatea subiectelor fac referire la speţele soluţionate de forul de la Strasbourg.

La rândul său, în Manualul judecătorului pentru cauze penale [51], coordonat de *Mihai Poalelungi, Igor Dolea şi Diana Sârcu*, la editarea căruia au participat peste 30 de jurişti cu renume din Republica Moldova, inclusiv judecători, procurori, cadre universitare, tematica obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statului a fost cercetată între altele la capitolele garanţiilor juridice ale unui proces echitabil (accesul la justiţie în materie penală, dreptul la apărare, dreptul la tăcere, prezumţia nevinovăţiei, contradictorialitatea procesului penal, termenul rezonabil de examinare a cauzei penale, publicitatea şi oficialitatea procesului penal, calitatea actului de justiţie – obligaţie de motivare a sentinţei, principiul *non bis in idem*, dreptul la un nivel dublu de jurisdicţie în materie penală); aplicării izvoarelor în afara dreptului intern (reglementările internaţionale, jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, aspectele justiţiei defectuoase identificate de Curtea Europeană în hotărârile versus Moldova); eticii judiciare (independenţa şi imparţialitatea judecătorului, diligenţa judecătorului); controlului judiciar al procedurilor prejudiciare (*habeas corpus*, inviolabilitatea domiciliului, secretul comunicaţiilor); punerii pe rol a cauzei (examinarea listei probelor); procedurii în faţa primei instanţe (prezentarea probelor suplimentare, dezbaterile judiciare, deliberarea şi adoptarea sentinţei). Similar manualului pentru cauze civile, prezentul manual conţine numeroase citări din jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.

Precum vedem din cele enunţate supra, problematica obligaţiilor pozitive şi negative puse în virtutea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului pe seama statelor semnatare deşi ia amploare ultima perioadă, nu este în mod suficient şi amplu cercetată în doctrina dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului CEDO decât în anumite aspecte, însă o lucrare complexă şi consolidată care să analizeze respectivele obligaţii în toate ipostazele posibile lipseşte. Cât despre doctrina moldovenească, aceasta include doar anumite cercetări aferente subiectului în cauză ce conţin trimiteri clare la anumite obligaţii impuse statului, însă pentru teoriile juridice ale statului nostru, subiectul respectiv rămâne în continuare a fi *terra incognita*.

1.2. Reglementările normative referitoare la obligaţiile pozitive şi negative ale statelor

Normele dreptului internaţional al drepturilor omului au evoluat ca răspuns la ororile războaielor, în special celui de-al Doilea Război Mondial. Formarea Organizaţiei Naţiunilor Unite a oferit drepturilor omului legitimitate internaţională, în special pentru că multe ţări au semnat ***Carta ONU*** [8], care consacră în mod expres necesitatea respectării drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limba sau religie (Preambul, Capitolul I). De la formarea Organizaţiei Naţiunilor Unite încoace, au fost adoptate diverse

declaraţii şi încheiate multiple tratate internaţionale ce obligă statele semnatare să respecte drepturile omului. În plus, au fost înfiinţate instanţe internaţionale pentru a veghea gradul în care statele îşi respectă obligaţiile asumate.

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (DUDO) [26]**.** Preambulul Declaraţiei şi clauza proclamării, împreună cu articolele 1 şi 2 stabilesc premisele, scopurile şi principiile drepturilor omului. Ideea statului de drept este înserată în textul Declaraţiei încă de la început, şi anume: „Considerînd ca este esenţial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii pentru ca omul sa nu fie silit să recurgă, ca soluţie extremă, la revolta împotriva tiraniei şi asupririi".

Clauza proclamării de la sfîrşitul preambulului subliniază, totuşi, că Declaraţia ca atare nu creează obligaţii juridice, stabilind: „prezenta Declaraţie Universală a Drepturilor Omului ca ideal comun către care trebuie să tindă popoarele şi toate naţiunile pentru ca toate persoanele şi toate organele societăţii, avînd în vedere permanent această Declaraţie, să se străduiască, prin învăţătură şi educaţie, să dezvolte respectul pentru aceste drepturi şi libertăţi şi să asigure, prin măsuri progresive de ordin naţional şi internaţional, recunoaşterea şi aplicarea lor universală şi efectivă atît în cadrul statelor-membre înseşi cît şi în teritoriile aflate sub jurisdicţia lor".

Deşi Declaraţia ca atare, nu este obligatorie, cele mai multe dintre drepturile sale au primit deja un grad semnificativ de recunoaştere în constituţiile multor naţiuni, dacă nu în practicile lor [84, pp. 3-19]. Din acel moment, cele mai multe dintre drepturile sale au fost incluse în sistemele juridice interne ale majorităţii ţărilor din lume, iar DUDO a servit drept bază pentru dezvoltarea în continuare a legislaţiei internaţionale a drepturilor omului.

Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice (PIDCP) [31]**.** Obligaţia de a respecta şi a asigura drepturile recunoscute în Pact consacrată în art. 2 alin. (1) are efect imediat pentru toate statele semnatare. Art. 2 alin. (2) prevede cadrul general în care drepturile specificate în respectivul Pact urmează să fie promovate şi protejate.

Obligaţia legală în temeiul art. 2 alin. (1) este în esenţa sa atît negativă cît şi pozitivă. Statele părţi trebuie să se abţină de la încălcarea drepturilor recunoscute de Pact, precum şi orice restricţii a acestor drepturi trebuie să fie admise în conformitate cu dispoziţiile relevante ale Pactului. În cazul în care se fac astfel de restricţii, statele trebuie să demonstreze necesitatea şi să ia numai măsuri proporţionale cu îndeplinirea obiectivelor legitime pentru a asigura o protecţie continuă şi eficientă a drepturilor prevăzute de PIDCP. În nici un caz restricţiile nu pot fi aplicate sau invocate într-un mod care ar afecta esenţa unui drept garantat.

Art. 2 cere ca statele semnatare să adopte măsuri legislative, judiciare, administrative, educative şi alte măsuri corespunzătoare, în scopul de a-şi îndeplini obligaţiile legale. Obligaţiile rezultate conţinutul din art.2 alin. (1) sunt obligatorii pentru statele părţi, însă Pactul nu poate fi

privit ca un instrument ce substituie dreptul penal sau civil intern. Cu toate acestea, obligaţiile pozitive imputate statelor-părţi de a asigura drepturile consacrate de Pact vor fi complet executate numai dacă persoanele sunt protejate de către stat, nu doar împotriva încălcării drepturilor de agenţii săi, ci şi împotriva actelor comise de persoane private sau entităţi. Pot exista situaţii în care un eşec de a asigura drepturile prevăzute de PIDCP, în conformitate cu art. 2 ar da naştere la încălcarea de către statele-părţi a acestor drepturi, ca rezultat al neîntreprinderii măsurilor adecvate sau neexercitării diligenţei necesare de a împiedica, pedepsi, investiga sau remedia prejudiciul cauzat de acţiunile terţilor.

Statele-părţi sunt obligate prin art. 2 alin. (1) să respecte şi să asigure drepturile stipulate de PIDCP tuturor persoanelor care ar putea fi pe teritoriul lor şi tuturor persoanelor aflate sub jurisdicţia lor. Aceasta înseamnă că un stat trebuie să respecte şi să garanteze drepturile stabilite în Pact pentru orice persoană care se află în puterea sau controlul efectiv al acelui stat, chiar dacă individul nu se regăseşte în limitele teritoriale ale statului. Mai mult, prevederea dată ce impune statelor părţi să respecte şi să garanteze drepturile consacrate de PIDCP tuturor persoanelor de pe teritoriul lor şi de sub controlul lor, presupune o obligaţie de a nu extrăda, deporta, expulza sau altfel elimina o persoană de pe teritoriul statului, în cazul în care există motive serioase de a crede că există un risc real de prejudiciu ireparabil în urma eliminării.

Art. 2 alin. (2), prevede ca statele-părţi să ia măsurile necesare pentru a da curs drepturilor Pactului în ordinea internă. Rezultă că, dacă drepturile din Pact nu sunt protejate de legile sau practicile naţionale, statele sunt obligate de a face astfel de modificări la legile şi practicile interne necesare pentru a asigura conformitatea acestora cu Pactul. În cazul în care există neconcordanţe între legislaţia internă şi PIDCP, art. 2 prevede ca legislaţia sau practica internă să fie modificată pentru a respecta standardele impuse de garanţiile Pactului.

Art. 2 alin. (3), la rândul său, stabileşte că, în plus la protecţia efectivă a drepturilor stabilite prin Pact, statele trebuie să se asigure că persoanele au, de asemenea, căi de atac accesibile şi eficiente pentru a apăra aceste drepturi. Aceste căi de atac ar trebui să fie adaptate în mod corespunzător, astfel încît să se ţină seama de vulnerabilitatea unor categorii de persoane, incluzînd în special copiii. Mecanismelor administrative le este cerut să pună în aplicare obligaţia generală de a investiga acuzaţiile de încălcare prompt, complet şi eficient prin intermediul organelor independente şi imparţiale. Totodată, art. 2 alin. (3) prevede că statele-părţi trebuie să repare prejudiciul persoanelor ale căror drepturi au fost încălcate. Fără despăgubiri furnizate pentru această categorie de persoane, obligaţia de a asigura o cale de atac eficientă, fără îndoială, nu ar fi îndeplinită. În plus faţă de despăgubirea explicit cerută de articolele 9 alin. (5) şi 14 alin. (6), Pactul stabileşte, în general, o compensaţie corespunzătoare, care poate implica restituirea, reabilitarea şi măsurile de satisfacţie, cum ar fi scuze publice,

garanţiile de non-repetare şi modificări în legile şi practicile relevante, precum şi aducerea în faţa justiţiei a autorilor încălcării drepturilor.

Pactul Internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale (PIDESC) [32] în art. 2 alin. (1) enunţă că statele ”se angajează să acţioneze…pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate, inclusiv prin adoptarea de măsuri legislative”. În timp ce realizarea deplină a drepturilor respective poate fi întreprinsă treptat, paşi spre acest obiectiv trebuie să fie făcuţi într-un termen rezonabil de scurt de la intrarea în vigoare a Pactului pentru statele respective. Aceste măsuri ar trebui să fie adoptate în mod deliberat, concrete şi orientate cît mai clar posibil în vederea îndeplinirii obligaţiilor recunoscute în PIDESC.

Mijloacele care trebuie utilizate pentru a îndeplini obligaţia de a lua măsurile în cauză sunt menţionate în art. 2 alin. (1) ca ”toate mijloacele adecvate, inclusiv prin adoptarea de măsuri legislative”. În domenii cum ar fi sănătatea, protecţia copiilor şi a mamelor, educaţia, munca şi protecţia acesteia, legislaţia corespunzătoare reprezintă un element indispensabil pentru a asigura exerciţiul efectiv al drepturilor garantate de Pact. Obligaţia principală de rezultat reflectată în art. 2 alin. (1), este de a lua măsuri, ”cu scopul de a ajunge progresiv la exercitarea deplină a drepturilor recunoscute”. Conceptul de realizare progresivă constituie o recunoaştere a faptului că realizarea deplină a tuturor drepturilor economice, sociale şi culturale nu poate fi atinsă într-o perioadă scurtă de timp. Totuşi aceasta impune o obligaţie de a întreprinde măsuri cît mai rapid şi mai eficient posibil spre acest obiectiv.

Totodată, art. 2 alin. (2) stabileşte că statele-părţi la prezentul Pact se angajează să garanteze că drepturile enunţate în el vor fi exercitate fără nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naştere sau orice altă împrejurare, instituind astfel obligaţia imperativă a statelor de a nu discrimina persoanele decât pe criterii obiective. Iar alin. (3) al aceluiaşi articol prevede obligaţii distincte pentru statele în curs de dezvoltare referitoare la protecţia persoanelor ce nu sunt resortisanţii săi, şi anume: “ţările în curs de dezvoltare, ţinând seama în modul cuvenit de drepturile omului şi de economia lor naţională, pot să stabilească în ce măsură vor garanta celor care nu le sunt cetăţeni drepturile economice recunoscute în prezentul Pact”.

Art. 2 este de o importanţă deosebită pentru o înţelegere deplină a Pactului şi trebuie să fie văzut ca avînd o relaţie dinamică cu toate celelalte prevederi ale acestuia. Norma în cauză descrie natura obligaţiilor legale generale asumate de statele-părţi la PIDESC. Aceste obligaţii includ atît obligaţiile de conduită, cât şi obligaţiile de rezultat. Pactul prevede realizarea progresivă şi recunoaşte constrîngerile în măsura resurselor disponibile, şi impune, de asemenea,

diferite obligaţii care sunt de efect imediat. Una dintre acestea este ”angajamentul de a garanta” că drepturile respective ”vor fi exercitate fără nici o discriminare”.

La rândul său, art. 3 stabileşte obligaţia statelor de a asigura egalitatea în drepturi a bărbatului şi femeii, prescriind că statele părţi la prezentul Pact se angajează să asigure dreptul egal pe care îl au bărbatul şi femeia de a beneficia de toate drepturile economice, sociale şi culturale.

Convenţia internaţională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [20]**.** În conformitate cu art. 2 alin. (1) din respectiva Convenţie, statele-părţi au obligaţia nu numai de a se asigura că toate autorităţile şi instituţiile publice, naţionale şi locale, nu se angajează în orice practică de discriminare rasială, dar, de asemenea să ia măsuri eficiente pentru a revizui politicile guvernamentale, naţionale şi locale şi să modifice, abroge sau anuleze orice lege sau reglementare care, în efect creează sau menţine discriminarea rasială. Mai mult, statele sunt obligate să interzică şi să pună capăt discriminării rasiale prin orice persoane sau organizaţii. Acestea ar trebui, de asemenea, să încurajeze organizaţiile multi-rasiale.

În termenii art. 2 alin. (1), Convenţia precizează clar că interzicerea discriminării rasiale se aplică nu numai sectorului public, dar şi pentru indivizi şi grupuri sau organizaţii, spre exemplu în domenii precum cele legate de educaţie şi formare, ocuparea forţei de muncă, sănătate, locuinţe şi participarea la activităţi culturale. În plus, în art. 2 alin. (2), Convenţia stabileşte că statele-părţi vor lua, dacă împrejurările o vor cere, măsuri speciale şi concrete în domeniile social, economic, cultural şi altele, pentru a asigura cum se cuvine dezvoltarea sau protecţia anumitor grupuri rasiale sau anumitor indivizi aparţinînd acestor grupuri, în scopul de a le garanta, în condiţii de egalitate, deplina exercitare a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale.

Spre regret însă, la momentul actual multe state nu au luat încă măsuri suficiente pentru a interzice discriminarea în toate aceste domenii, în special e cazul statelor slab dezvoltate.

Convenţia asupra eliminării tuturor formelor de discriminare faţă de femei [12]**.** Art. 2 al respectivei Convenţii în mod direct şi expres obligă statele-părţi la următoarele:să condamne discriminarea împotriva femeilor; să întruchipeze principiul egalităţii dintre bărbaţi şi femei în constituţiile naţionale sau alte acte legislative; să adopte măsuri legislative, inclusiv sancţiuni, pentru a interzice discriminarea împotriva femeilor;să stabilească protecţia juridică împotriva discriminării prin tribunale naţionale şi alte instituţii; să se abţină de la orice act care discriminează femeile şi să se asigure că autorităţile şi instituţiile publice se conformează acestei obligaţii;să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării faţă de femei de către orice persoană, organizaţie sau întreprindere; să introducă legislaţia sau alte măsuri corespunzătoare pentru modificarea sau abrogarea legilor, regulamentelor, obiceiurilor şi

practicilor care constituie o discriminare faţă de femei şi să abroge dispoziţiile penale care constituie o discriminare împotriva femeilor.

Art. 3 solicită statelor-părţi să ia toate măsurile corespunzătoare în toate domeniile pentru a asigura dezvoltarea deplină şi avansarea femeilor. Iar art. 4 prevede obligaţia statelor de adoptare a unor măsuri temporare speciale, menite să accelereze instaurarea egalităţii în fapt între bărbaţi şi femei. Art. 5 cere ca statele să ia toate masurile corespunzătoare pentru: a) a modifica schemele şi metodele de comportament social şi cultural al bărbatului şi femeii, pentru a se ajunge la eliminarea prejudecăţilor şi practicilor cutumiare sau de alta natură care sunt bazate pe ideea de inferioritate sau superioritate a unui sex sau pe imaginea şablon privind rolul bărbatului sau al femeii; b) a asigura ca educaţia în familie să contribuie la o înţelegere clară a faptului că maternitatea este o funcţie socială şi recunoaşterea responsabilităţii comune a bărbatului şi femeii în creşterea şi educarea copiilor şi în asigurarea dezvoltării lor, ţinînd seama că interesul copilului este condiţia primordială în toate cazurile.

În final, art. 6 solicită ca statele-părţi să ia toate măsurile adecvate, inclusiv pe plan legislativ, pentru reprimarea sub toate formele existente a traficului de femei şi a exploatării prostituării femeii.

Precum vedem, prevederile Convenţiei în cauză citate supra în mod special se axează pe stabilirea unor obligaţii pozitive pentru statele semnatare legate de asigurarea egalităţii în drepturi între bărbat şi femeie în cele mai vaste domenii şi promovarea protecţiei contra abuzului faţă de femei.

Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [18]**.** Art. 2 prevede că statul este obligat să ia măsuri legislative, administrative, judiciare şi alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură pe teritoriul de sub jurisdicţia sa, prescriind expres că tortura nu poate fi justificată în nici un fel de circumstanţe.

Art. 3 instituie obligaţia negativă de a nu expulza sau de a nu extrăda o persoană în condiţiile în care există motive serioase de a crede că acolo aceasta riscă să fie supusă la tortură.

La rândul său, art. 4 al Convenţiei obligă statele să definească actele de tortură ca crimă în legislaţia lor naţională şi să sancţioneze vinovaţii. Aceasta prevedere se aplică şi tentativei de a practica tortura sau oricărui act săvîrşit ce ar constitui complicitate sau participare la tortură.

Art. 5 angajează statele să stabilească jurisdicţia universală în cazurile cînd presupuşii infractori nu sunt extrădaţi altui stat. Art.art. 6-8 stabilesc, printre altele, obligaţiile de a lua persoanele suspectate în custodie, de a investiga plângerile privind tortura şi de a judeca presupuşii infractori.

Art. 10 stabileşte obligaţia statelor să ia măsuri pentru a introduce cunoştinţe şi informaţii despre interdicţia torturii în programele de formare profesională a personalului civil sau militar însărcinat cu aplicarea legilor, a personalului medical, a funcţionarilor autorităţilor publice şi a altor persoane care pot fi implicate în deţinerea, interogarea sau tratamentul oricărui individ supus oricărei forme de arest, deţinere sau închisoare. Iar art. 11 cere ca statele să exercite o supraveghere sistematică asupra regulilor, instrucţiunilor, metodelor şi practicilor privind interogatoriul şi asupra prevederilor privind custodia şi tratamentul persoanelor supuse oricărei forme de arest, deţinere sau închisoare pe teritoriul aflat sub jurisdicţia sa, în vederea prevenirii oricărui caz de tortură.

Art. 12 pune în sarcina statelor o obligaţie pozitivă de procedură şi anume să efectueze o anchetă promptă şi imparţială în cazurile cînd există bănuieli rezonabile că au fost comise crime de tortură, iar art. art. 13-14 stabilesc obligaţia statelor de a despăgubi victimele torturii. Într-un final, art. 15 interzice în termeni categorici admiterea ca probe în procesele iniţiate împotriva persoanelor, a declaraţiilor obţinute prin aplicarea torturii faţă de acestea.

Convenţia americană a drepturilor omului (CADO) [11]**.** În art. 1 CADO prevede că statele-părţi se angajează să respecte drepturile şi libertăţile recunoscute în prezenta Convenţie şi să asigure tuturor persoanelor aflate sub jurisdicţia lor exercitarea liberă şi deplină a acestor drepturi şi libertăţi, fără nici o discriminare pe motive de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altele, de origine naţională sau socială, statutul economic, naştere sau orice altă condiţie socială.

Art. 2 prescrie obligaţia statelor, în cazul în care exercitarea unor drepturi sau libertăţi prevăzute la art. 1 nu este deja asigurată prin dispoziţii legislative sau de altă natură, să adopte, în conformitate cu procesele lor constituţionale şi dispoziţiile prezentei Convenţii, măsurile legislative care pot fi necesare pentru a pune în aplicare aceste drepturi sau libertăţi.

Cele 25 de articole ale Capitolului II dau o listă a drepturilor civile şi politice individuale garantate tuturor persoanelor, inclusiv dreptul la viaţă (în general, de la momentul conceperii), tratament uman, proces echitabil, respectarea vieţii private, libertatea de conştiinţă, libertatea de întrunire, libertatea de circulaţie, etc. punând astfel în sarcina statelor semnatare obligaţiile pozitive şi negative aferente exerciţiului efectiv al acestor drepturi. Art. 13 alin. (5) interzice orice propagandă a războiului şi orice promovare a urii naţionale, rasiale sau religioase care constituie o incitare la violenţă sau orice altă acţiune similară împotriva oricărei persoană cu privire la orice motiv, inclusiv cel de rasă, culoare, religie, limbă, origine naţională, stabilind în acest fel obligaţiunea statului de a proteja justiţiabilii contra războiului şi violenţelor. Totodată, prin art. 25 CADO impune statele să garanteze justiţiabililor dreptul la un remediu efectiv în faţa unei instanţe de judecată în cazul încălcării drepturilor şi libertăţilor consacrate.

Art. 26 prevede că statele se angajează să adopte măsuri, atît interne cît şi prin cooperare internaţională, în special cele de natură economică şi tehnică, în vederea realizării în mod progresiv, prin legislaţie sau prin alte mijloace adecvate, a respectării depline a drepturilor economice, sociale, educaţionale, ştiinţifice şi culturale prevăzute în Carta Organizaţiei Statelor Americane.

Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor (CADOP) [6]**.** În art. 1 CADOP prevede că statele-membre ale Uniunii Africane (succesoarei Organizaţiei Unităţii Africane) recunosc drepturile, obligaţiile şi libertăţile prevăzute în prezenta Cartă şi se angajează să adopte măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura aplicarea acestora. Iar art. 2 stipulează că fiecare persoană are dreptul la respectarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute şi garantate fără nici o deosebire de rasă, etnie, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine socială şi naţională, avere, naştere sau alt statut.

Unele articole ale respectivei Cartei prevăd obligaţii exprese pentru state, şi anume:

- art. 16 alin. (2) prescrie că statele-părţi trebuie să ia măsurile necesare pentru a proteja sănătatea oamenilor şi a se asigura că aceştia primesc îngrijiri medicale cînd sunt bolnavi;

- art. 17 alin. (3) instituie obligaţia de a promova şi proteja morala şi valorile tradiţionale recunoscute de comunitate;

- art. 18 stabileşte obligaţii legate de protecţia familiei, stipulând că familia este unitatea naturală şi baza societăţii şi ea trebuie să fie protejată de către stat. Statul are obligaţia de a sprijini familia, care este tutorele moralei şi valorilor tradiţionale recunoscute de comunitate. Statul trebuie să asigure eliminarea fiecărei discriminări faţă de femei şi să asigure, de asemenea, protecţia drepturilor femeii şi copilului cum este prevăzut în declaraţiile şi convenţiile internaţionale;

- art. 26, la rândul său, instituie obligaţii referitoare la investirea instanţelor de judecată naţionale – statele-părţi la prezenta Cartă vor avea obligaţia de a garanta independenţa instanţelor şi trebuie să permită stabilirea şi îmbunătăţirea instituţiilor naţionale adecvate însărcinate cu promovarea şi protecţia drepturilor şi libertăţilor garantate.

Din cele enunţate, rezultă că statele-părţi la CADOP au obligaţia generală de protecţie în ceea ce priveşte toate drepturile economice, sociale şi culturale pentru a se asigura că cel puţin sunt garantate următoarele elemente cheie ale acestor drepturi:

- *Disponibilitatea* drepturilor, ceea ce presupune că statul ar trebui să se asigure că bunurile şi serviciile necesare pentru a se bucura de drepturile garantate sunt disponibile pentru individ în practică, indiferent de modul în care acest lucru este realizat.

- *Caracterul adecvat* al beneficiilor oferite în ceea ce priveşte drepturile implică ca bunurile şi serviciile furnizate individului să fie suficiente pentru a îndeplini toate cerinţele drepturilor protejate.
- *Accesibilitatea fizică* şi *economică* a drepturilor pentru toţi, în special pentru grupurile vulnerabile şi defavorizate înseamnă că furnizarea de bunuri şi servicii necesare pentru exercitarea drepturilor trebuie să fie disponibile pentru toată lumea, inclusiv membri ai grupurilor vulnerabile şi dezavantajate, pentru care ar putea fi necesare anumite măsuri speciale. Accesibilitate economică presupune ca persoana să poată atinge cerinţele specifice pentru a beneficia de toate drepturile economice, sociale şi culturale, fără a pune în pericol sau compromite exercitarea altor drepturi.
- *Acceptabilitatea* modului de garantare a drepturilor presupune ca modalitatea în care drepturile economice, sociale şi culturale sunt promovate într-o societate să fie conformă normelor sociale şi culturale existente, cadrului legal din Africa şi normelor şi principiilor dreptului internaţional al drepturilor omului [68].

Este notabil faptul că CADOP stabileşte în mod explicit în art. 25 obligaţia statelor-părţi să promoveze şi să asigure prin predare, educaţie şi publicare, respectarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute în prezenta Cartă şi să se asigure că aceste libertăţi şi drepturi, precum şi obligaţiile corespunzătoare sunt înţelese. Aceasta include, de asemenea, o obligaţie de a promova valorile şi obiectivele drepturilor economice, sociale şi culturale în procesul decizional administrativ şi judiciar şi instruirea funcţionarilor judecătoreşti şi administrativi.

Carta arabă a drepturilor omului [7]**.** Instrumentul principal de protecţie a drepturilor şi libertăţilor omului în spaţiul lumii arabe prescrie în art. 3 alin. (1) că statele semnatare se angajează să asigure tuturor persoanelor de pe teritoriul său şi în funcţie de jurisdicţia sa dreptul de a se bucura de toate drepturile şi libertăţile recunoscute în prezentul act, fără nici o distincţie pe motive de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie, gîndire, origine naţională sau socială, avere, naştere sau handicap fizic sau mental. Art. 3 alin. (2), la rândul său, prevede că statele se angajează să întreprindă măsurile necesare pentru a garanta egalitatea efectivă în exercitarea tuturor drepturilor şi libertăţilor stabilite în prezenta Carta, astfel încît să protejeze persoanele împotriva tuturor formelor de discriminare.

De principiu, Carta conţine prevederi similare celor din actele sus-menţionate, referitoare la angajamentele statelor semnatare de a lua măsuri pentru respectarea, asigurarea şi protejarea drepturilor consacrate de instrumentul internaţional respectiv. În mod distinct, art. 37 al Cartei arabe face trimitere la obligaţiile statelor legate de dezvoltarea valorii umane, şi anume: dreptul la dezvoltare este un drept fundamental al omului, toate-statele părţi vor stabili politicile de dezvoltare şi vor lua măsuri pentru a asigura acest drept, punând în aplicare valorile solidarităţii

şi cooperării între acestea şi, la nivel internaţional, pentru a elimina sărăcia şi pentru a realiza o dezvoltare economică, socială, culturală şi politică.

Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale (CEDO) [17]**.** Instrumentul regional principal de protecţie a drepturilor omului în spaţiul Consiliului Europei, prescrie un şir de drepturi şi libertăţi în baza cărora forul instituit pentru supravegherea respectării acestei Convenţii, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a definitivat o multitudine impunătoare de obligaţii pozitive şi negative puse în sarcina celor 47 state-părţi.Sursa obligaţiilor pozitive reiese deja din Preambulul CEDO, care stipulează că statele părţi ”hotărîte, în calitatea lor de guverne ale statelor europene animate de acelaşi spirit şi avînd un patrimoniu comun de idealuri şi de tradiţii politice, de respect al libertăţii şi de preeminenţă a dreptului *să ia primele măsuri menite să asigure garantarea colectivă a anumitor drepturi enunţate în Declaraţia Universală*.” Totuşi, sursă principală de obligaţii impuse spre respectare pentru statele semnatare este art. 1, care consacră: *Înaltele Părţi Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în Titlul I al prezentei Convenţii*. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a aplicat art. 1 din CEDO ca bază pentru stabilirea obligaţiilor pozitive şi negative ce se fundamentează în baza prevederilor altor articole care consacră drepturi şi libertăţi materiale şi procedurale. Cu adevărat, art. 1 este piatra de temelie a tuturor obligaţiilor ce le revin statelor în ceea ce priveşte drepturile şi libertăţile garantate prin Convenţie.

Respectarea presupune nu doar abţinerea statului de la ingerinţe în exercitarea drepturilor şi libertăţilor respective, dar de asemenea adoptarea măsurilor necesare pentru aplicarea efectivă a lor. Luând în considerare faptul că la baza CEDO stă principiul efectivităţii, obligaţiile pot apărea în dependenţă de circumstanţele cazului concret şi, precum vom vedea în continuare, jurisprudenţa degajată de forul european a dat naştere celor mai vaste obligaţii pozitive şi negative, instituind astfel cel mai eficient şi complex sistem de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale din întreaga lume.

1.3. Sursele jurisprudenţiale de identificare a obligaţiilor pozitive şi negative

Curtea Europeană a Drepturilor Omului reprezintă jurisdicţia internaţională, competentă să examineze cauze care ridică chestiuni grave de încălcare ale drepturilor şi libertăţilor omului, garantate de Convenţia europeană a drepturilor omului. În activitatea sa jurisdicţională, mai bine de şase decenii, Curtea Europeană prin jurisprudenţa degajată formulează un ansamblu de concepte de diferit grad de complexitate, care edifică veritabile standarde ale drepturilor omului, ce urmează a fi aplicate de statele justiţiare la nivel intern. Jurisprudenţa dezvoltată de Curte

constituie o veritabilă sursă de conformitate pentru instanţele judecătoreşti naţionale în procesul soluţionării cauzelor la nivel naţional, în vederea organizării unei garantări practice eficiente a drepturilor şi libertăţilor recunoscute prin CEDO [51].

Jurisprudenţa Curţii este de o aplicabilitate directă în ordinea juridică internă a statelor-membre ale Consiliului Europei, fapt ce presupune că soluţiile pronunţate de magistraţii europeni urmează a fi urmărite de către instanţele de judecată naţionale în practica sa judiciară pe marginea speţelor similare, fiind astfel stabilit un grad de protecţie adecvat, larg sau mai îngust ca limite, drepturilor consacrate [38].

Curţii Europene, în virtutea mecanismului de protecţie a drepturilor omului, instituit în baza Convenţiei, îi revine un rol de a garanta şi de a supraveghea respectarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute. În acest sens, Curtea nu are sarcina să substituie magistratul naţional în luarea deciziei corespunzătoare la nivel intern, forul de la Strasbourg nefiind o jurisdicţie de a patra instanţă, rolul Curţii este de a supraveghea şi garanta că decizia adoptată la nivel naţional a fost una conformă spiritului Convenţiei europene, iar în cazul în care ea este contrară, să recunoască abaterea statului în exercitarea obligaţiunilor asumate şi să remedieze situaţia victimei, inclusiv şi prin redresarea încălcărilor constatate. Rolul exercitat de Curtea de la Strasbourg este unul subsidiar, fiind complementar după natura sa juridică, dar obligatoriu după caracter.

În această ordine de idei, Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie "Cu privire la aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale", nr. 3 din 09 iunie 2014 [28], precizează că „responsabilitatea primară de a asigura respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale prevăzute de Convenţia Europeană, potrivit principiului subsidiarităţii, îi revine statului. Acest principiu prezumă faptul că, înainte de a apela la instituţiile Convenţiei, orice reclamant trebuie să fi adresat plângerea sa tuturor acelor instituţii naţionale care ar putea oferi un remediu eficient şi adecvat în împrejurările cauzei, deoarece statul respondent „trebuie să aibă mai întîi şansa de a redresa situaţia la care se face referire prin propriile mijloace şi în cadrul sistemului juridic naţional".

Prin activitatea sa contencioasă, Curtea condiţionează existenţa unui standard necesar de protecţie garantată drepturilor şi libertăţilor consfinţite, care poate devia ca şi limite în dependenţă de substratul factologic şi specificul naţional existent, însă care se prezintă a fi de natură imperativă în vederea aprecierii sale.

Astfel, jurisdicţia Curţii este îndreptată spre asigurarea unui minim fundamental de protecţie a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale cu referire la toate statele-membre ale Consiliului Europei, care orientează societatea din spaţiul pan-european spre o oarecare egalitate

în tratamente şi abordări legislative şi practice. Iar obiectivul urmărit de Curte constă în găsirea unui echilibru just între principiul suveranităţii naţionale şi necesitatea protecţiei ordinii juridice europene, prin intermediul mecanismului de control instituit de Convenţie şi pus în sarcina Curţii [50].

Curtea Europeană prin jurisprudenţa degajată creează repere de bază în vederea organizării unei respectări uniforme a drepturilor omului. Ea formulează noţiuni care posedă un sens convenţional autonom indiferent de cel atribuit în legislaţiile statelor, asupra cărora jurisdicţia Curţii este exercitată. Cu alte cuvinte, prin intermediul noţiunilor convenţionale autonome, se uniformizează sistemele juridice naţionale ale statelor-părţi la Convenţie. În conformitate cu art. 32 al Convenţiei Europene, competenţa Curţii acoperă toate problemele privind interpretarea şi aplicarea convenţiei şi a protocoalelor sale. Deci formularea de noţiuni autonome constituie una din sarcinile puse pe seama instanţei internaţionale de jurisdicţie în exercitarea atribuţiilor cu care aceasta este învestită. Totodată, prevederile Convenţiei şi a protocoalelor sale nu pot fi interpretate în alt mod decît prin raportarea la jurisprudenţa Curţii. Anume forul european determină întinderea drepturilor şi libertăţilor consacrate convenţional, cât şi limitele obligaţiilor puse în sarcina statelor semnatare, atât formulînd principii şi reguli cu caracter general, cât şi aplicînd acestea cu privire la cazuri particulare, astfel fiind asigurată operarea principiului preeminenţei dreptului în sistemul Convenţiei Europene.

Sistemele juridice naţionale în mod obligatoriu urmează să ţină cont de interpretarea noţiunilor de bază dată de Curte, noţiunile înserate în Convenţie neputînd fi privite prin prisma sistemelor naţionale şi a sensului consfinţit de acestea.

La acest segment, conceptul obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statelor-părţi are anumite conotaţii autonome în sensul CEDO, referindu-se doar la acele obligaţii ce izvorăsc nemijlocit din textul convenţional, limitele cărora au fost determinate pe cale judiciară de către Curte.

Or, intenţia celor ce au proiectat Convenţia a fost de a garanta indivizilor o certă sferă de libertate împotriva statului, prin urmare majoritatea prevederilor au fost formulate într-un mod negativ, de interzicere a arbitrariului şi ingerinţelor disproporţionale în drepturile garantate. Cu toate acestea, suplimentar obligaţiilor negative, Curtea a decis că Convenţia poate de asemenea impune obligaţii pozitive, dezvoltându-le în mod constant prin interpretarea autonomă într-o manieră evolutivă a prevederilor convenţionale [459, pp. 214-215].

Este notabil faptul că forul european a reiterat în mod repetat că exigenţelor mai degrabă negative incluse la diverse articole din Convenţie, care vizează în principal să apere persoana de ingerinţele arbitrare ale puterilor publice, li se pot adăuga obligaţiile pozitive obiective inerente respectării efective a drepturilor şi libertăţilor garantate, iar limita dintre obligaţiile pozitive şi

negative ale statului nu se pretează unei definiţii precise, principiile aplicabile acestora fiind comparabile [221].

Sursele jurisprudenţiale ce reprezintă de fapt deciziile şi hotărârile pronunţate de Curtea de la Strasbourg cu privire la admisibilitatea, fondul cauzei sau cu privire la acordarea satisfacţiei echitabile, servesc ca fundament juridic practic pentru cercetarea esenţei, limitelor şi particularităţilor obligaţiilor pozitive şi negative stabilite pe cale jurisprudenţială pe terenul CEDO.

De principiu, doar studiind raţionamentele magistraţilor europeni pe marginea alegatelor încălcări ale drepturilor şi libertăţilor consacrate de Convenţia europeană, se pot identifica obligaţiile concrete formulate în baza unui conţinut adeseori extrem de general al textului convenţional şi se pot desprinde particularităţile acestor obligaţii.

Astfel, sensul Convenţiei europene poate fi înţeles doar prin prisma şi în baza argumentelor juridice şi concluziilor concrete formulate de judecătorii Curţii în cele mai diverse cauze deferite spre soluţionare, iar sursele jurisprudenţiale constituie un izvor primar atât pentru dreptul CEDO, cât şi pentru teoria obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statelor.

De fapt, în continuare vom nominaliza sursele jurisprudenţiale relevante din conţinutul cărora în baza articolelor concrete din Convenţia europeană, au fost formulate de către Curtea Europeană obligaţii pozitive şi negative puse în sarcina statelor semnatare.

Art. 1 (obligaţia de a respecta drepturile omului), pe marginea respectivului articol sunt relevante următoarele speţe: *Al Nashiri c. Poloniei; Al-Jedda c. Regatului Unit; Al-Moayad c. Germaniei; Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit; Assanidze c. Georgiei; Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit; Bankovic ş.a. c. Belgiei ş.a.*; *Bertrand Russell Foundation ltd. c Regatului Unit; Bursuc c. României; Čalovskis c. Letoniei; Catan ş.a. Moldovei şi Federaţiei Ruse; Cipru c. Turicei; El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei; Hassan c. Regatului Uni ; Hess c. Regatului Unit; Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Rusiei; Ilich Ramirez Sanchez c. Franţei; Irlanda c. Regatului Unit; Isaak c. Turciei; Loizidou c. Turciei; Issa c. Turciei;Ivanţoc c. Moldovei şi Federaţiei Ruse; Jaloud c. Olandei; Mamadaliyev c. Federaţiei Ruse; Matthews c. Regatului Unit; McCann ş.a. c. Regatului Unit; Öcalan c. Turciei; Othman(Abu Qatada) c. Regatului Unit; Pad ş.a c. Turciei; Pereira Henriques c. Luxemburgului; Sabeh El Leil c. Franţei; Wallishauer c. Austriei*; *Söering c. Regatului Unit; Stichting Mothers of Srebrenica ş.a. c. Olandei*; *Xhavara ş.a. c Italiei şi Albaniei.*

Art. 2 (dreptul la viaţă), pe terenul articolului în cauză sunt pertinente speţele precum: *A. c. Regatului Unit; Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit; Andronicou şi Constantinou c. Ciprului; Angelova şi Iliev c. Bulgariei; Anguelova c. Bulgariei; Avşar c. Turciei; Bader şi Kanbor c. Suediei; Cipru c. Turicei; Dink c. Turciei; Drozd, Janousek c. Franţei şi Spaniei; Ergi c.*

Turciei; Gul c. Turciei; Iorga c. Moldovei; Isaak c. Turciei;Isayeva, Yusupova şi Bazayeva c. Rusiei; Jaloud c. Olandei; Kaya c. Turciei; Kelly şi alţii c. Regatului Unit; L.C.B. c. Regatului Unit; Makaratzis c. Greciei; McCann ş.a. c. Regatului Unit; Mededyev ş.a. c. Franţei; Nachova şi alţii c. Bulgariei; Ognyanova şi Choban c. Bulgariei; Orhan c. Turciei; Osman c. Regatului Unit; Pereira Henriques c. Luxemburgului; Pisari c. Moldovei şi Rusiei; Railean c. Moldovei; Salman c. Turciei; Smaltini c. Italiei; Solomou c. Turciei; Stewart c. Regatului Unit; Tanrikulu c. Turciei; Varnava ş.a. c. Turciei; Velikova c. Bulgariei; X c. Regatului Unit; X c. Republicii Federale Germane.

Art. 3 (interzicerea torturii), sub aspectul obligaţiilor statelor în materia interdicţiei torturii, tratamentelor şi pedepselor inumane şi/sau degradante, sunt notabile cauzele: *A c. Regatului Unit; Al Nashiri c. Poloniei; Al-Moayad c. Germaniei; Al-Saadoon şi Mufdhi c. Regatului Unit; Assanidze c. Georgiei; Assenov şi alţii c. Bulgariei; Aydin c. Turciei; Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit; Bader şi Kanbor c. Suediei; Bursuc c. României; Čalovskis c. Letoniei; Ciorap c. Moldovei; Cipru c. Turicei; Dougoz c. Greciei; El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei; Georgia c. Federaţiei Ruse (nr. I); Gorea c. Moldovei; H.L.R. c. Franţei; Hurtado c. Elveţiei; Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; I.P. c. Moldovei; Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Rusiei; Ilhan c. Turciei; Irlanda c. Regatului Unit; Ivanţoc ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse; Kudla c. Poloniei; M.C. c. Bulgariei; Mamadaliyev c. Federaţiei Ruse; N. c. Finlandei; Ostrovar c. Moldovei; Othman (Abu Qatada) c. Regatului Unit; Paladi c. Moldovei; Peers c. Greciei; Pretty c. Regatului Unit; Price c. Regatului Unit; Saadi c. Italiei; Satik şi alţii c. Turciei; Sevtap Veznedaroglu c. Turciei; Söering c. Regatului Unit; Şarban c. Moldovei; Varnava ş.a. c. Turciei; Z şi alţii c. Regatului Unit.*

Art. 4 (interzicerea sclaviei şi a muncii forţate), în ceea ce priveşte obligaţiile puse în sarcina statelor pe acest teren, sunt importante speţele *Siliadin c. Franţei* şi *Van der Mussele c. Belgiei.*

Art. 5 (dreptul la libertate şi la siguranţă), referitor la respectivele drepturi procedurale fundamentale, urmează a fi menţionate speţele: *A. c. Regatului Unit; Al Akidi c. Bulgariei; Al Nashiri c. Poloniei; Al-Jedda c. Regatului Unit; Assanidze c. Georgiei; Behrami şi Behrami c. Franţei* şi *Saramati c. Franţei, Norvegiei şi Germaniei; Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei; Cipru c. Turicei; Creangă c. României; Fox, Campbell şi Hartley c. Regatului Unit; Georgia c. Federaţiei Ruse (nr. I); Georgieva c. Bulgariei; Gutsanovi c. Bulgariei; H.L. c. Regatului Unit; Hassan c. Regatului Unit; Hristova c. Bulgariei; Huber c. Elveţiei; Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Rusiei; Ivanţoc ş.a. c. Moldovei şi Rusie; Kurt c. Turciei; M.H. c. Regatului Unit; Mangouras c. Spaniei; McKay c. Regatului Unit; Mocarska c. Poloniei; Muşuc c. Moldovei; Nada c. Elveţiei; Nikolova c.*

Bulgariei; Oral şi Atabay c. Turciei; Orhan c. Turciei; Stephens c. Maltei (nr.1); Stepuleac c. Moldovei; Taş c. Turciei; Toshev c. Bulgariei; Van der Leer c. Olandei; Varnava ş.a. c. Turciei; Vrenčev c. Serbiei; Weeks c. Regatului Unit; X c. Finlandei.

Art. 6 (dreptul la un proces echitabil), în privinţa obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor pe terenul procesului echitabil, sunt notabile cauzele: *Aerts c. Belgiei; Airey c. Irlandei; Al Nashiri c. Poloniei; Andronicou şi Constantinou c. Ciprului; AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei; B. şi P. c. Regatului Unit; Block c. Ungariei; Brozicek c. Italiei; Buchholz c. Germaniei; Campbell şi Fell c. Regatului Unit; Golder c. Marii Britanii; Gregacevic c. Croaţiei; Helmers c. Suediei; Hermi c. Italiei; Hümmer c. Germaniei; Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; Huseyn şi alţii c. Azerbaidjanului; Kamasinski c. Austriei; Khrabrova c. Rusiei; Krestovskiy c. Rusiei; LeCompte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei; Markovic ş.a. c. Italiei; Mattoccia c. Italiei; Mitkus c. Letoniei; Nefedov c. Rusiei; Nezihe Kaymaz c. Turciei; Nikolayenko c. Ucrainei; Oleynikov c. Rusiei; P.,C. şi S. c. Regatului Unit; Pélissier şi Sassi c. Franţei; Penev c. Bulgariei; Pesukic c. Elveţiei; Piersack c. Belgiei; Raza c. Bulgariei; Rowe şi Davis c. Regatului Unit; Ryakib Biryukov c. Rusiei; Sabeh El Leil c. Franţei; Şaman c. Turciei; Terra Woningen B.V. c. Olandei; Tocono şi Profesorii Prometeişti c. Moldovei; Vaudelle c. Franţei; Wallishauer c. Austriei*; *Welke şi Białek c. Poloniei; Zamferesko c. Ucrainei; Zdravko Stanev c. Bulgariei.*

Art. 7 (nicio pedeapsă fără lege), în privinţa principiului fundamental *non bis in idem* şi obligaţiilor statelor în acest context, sunt pertinente speţele *Korbely c. Ungariei* şi *Puhk c. Estoniei.*

Art. 8 (dreptul la respectarea vieţii private şi de familie), pe marginea obligaţiilor pozitive şi negative puse pe seama statelor-părţi la CEDO în temeiul articolului în cauză, sunt de o importanţă particulară un număr semnificativ de speţe, şi anume: *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit; ADT c. Regatului Unit; Airey c. Irlandei; Al Nashiri c. Poloniei; Asociaţia 21 decembrie 1989 şi alţii c. României; Avilkina şi alţii c. Rusiei*; *B. c. Franţei; Berisha c. Elveţiei; Bertrand Russell Foundation ltd. c Regatului Unit; Botta c. Italiei; Burghartz c. Elveţiei; Christine Goodwin c. Regatului Unit; Cipru c. Turicei; Ciubotaru c. Moldovei; Cossey c. Regatulu Unit; Cotleţ c. României*; *Ernst şi alţii c. Belgiei; Gaskin c. Regatului Unit; Gavriel c. Turciei; Guerra şi alţii c. Italiei; Guillot c. Franţei; Haralambie c. României; Hatton şi alţii c. Regatului Unit; Hokkanen c. Finlandei; Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; Ivanţoc ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse; Johnston şi alţii c. Irlandei; Krušković c. Croaţiei; Lebbink c. Olandei; López Ostra c. Spaniei; M.C. c. Bulgariei; Malone c. Regatului Unit*; *Marcks c. Belgiei; Marzari c. Italiei; McGinley şi Egan c. Regatului Unit; Mikulic c. Croaţiei; Moreno Gomez c. Spaniei; Odièvre c. Franţei; Olsson c. Suediei; Olymbiou c. Turciei;*

Ostace c. României; Palau-Martinez c. Franţei; Peck c. Regatului Unit; Perry c. Regatului Unit; Pisk-Piskowski c. Poloniei; Prado Bugallo c. Spaniei; R.M.S. c. Spaniei; Radu c. Moldovei; Rees c. Regatului Unit; Remetin c. Croaţiei (nr. 2); S. şi Marper c. Regatului Unit; Sabou şi Pircălab c. României; Saveriades c. Turciei; Smaltini c. Italiei; Stjerna c. Finlandei; Strati c. Turciei; Stubbings şi alţii c. Regatului Unit; Şen c. Olandei; Tailor-Sabori c. Regatului Unit; Tuquabo-Tekle c. Olandei; Tyrer c. Regatului Unit; Van Rossem c. Belgiei; Van Vondel c. Olandei; Venema c. Olandei; Vetter c. Franţei; Vilnes şi alţii c. Norvegiei; Von Hannover c. Germaniei (no. 1, 2, 3); W. c. Regatului Unit; X şi Y c. Olandei; Y.C. c. Regatului Unit; Z c. Finlandei.

Art. 9 (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie), pe marginea obligaţiilor pozitive şi negative referitoare la respectivele libertăţi, sunt pertinente cauzele: *Bayatyan c. Armeniei; Eweida şi alţii c. Regatului Unit; Gündüz c. Turciei; Hasan şi Chaush c. Bulgariei; Înaltul Consiliu Spiritual al Comunităţii Musulmane c. Bulgariei; Karaahmed c. Bulgariei; Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei; Otto-Preminger-Institut c. Austriei; Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas şi alţii c. Austriei; Serif c. Greciei; Thlimmenos c. Greciei.*

Art. 10 (libertatea de exprimare), în ceea ce priveşte obligaţiile pozitive şi negative ale statelor conform acestui articol al Convenţiei europene, au o semnificaţie particulară următoarele speţe: *Appleby şi alţii c. Regatului Unit; Arslan c. Turciei; Centro Europa 7 S.R.L. şi Di Stefano c. Italiei; Ceylan c. Turciei; Fuentes Bobo c. Spaniei; Goodwin c. Regatului Unit; Guerra şi alţii c. Italiei; Informationsverein Lentia şi alţii c. Austriei; Karataş c. Turciei; Kommersant Moldovy c. Moldovei; Leander c. Suediei; Okçuoğlu c. Turciei; Radio ABC c. Austriei; Roemen şi Schmit c. Luxemburgului; Sürek şi Özdemir c. Turciei; Thorgeir Thorgeirson c. Islandei; Voskuil c. Olandei.*

Art. 11 (libertatea de întrunire şi de asociere), iar pe terenul obligaţiilor ce ţin de libertăţile de întrunire şi de asociere, remarcăm cauzele *Cisse c. Franţei; Demir şi Baykara c. Turciei; Faber c. Ungariei; Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei; Gustafsson c. Suediei; Ollinger c. Austriei; Organizaţia macedoniană unită Ilinden-Pirin şi alţii c. Bulgariei; Ouranio Toxo şi alţii c. Greciei; Oya Ataman c. Turciei; Patyi şi alţii c. Ungariei; Pekaslan şi alţii c. Turciei; Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei; Refah Partisi (Partidul prosperităţii) şi alţii c. Turciei; Schmidt şi Dahlstrom c. Suediei; Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei; Sorensen şi Rasmussen c. Danemarcei; Uniunea Naţională a Poliţiei Belgiene c. Belgiei; Wilson, Sindicatul Jurnaliştilor şi alţii c. Regatului Unit; Ziliberberg c. Moldovei.*

Art. 12 (dreptul la căsătorie), în ceea ce priveşze obligaţiile statelor de acest gen, subliniem speţele *Airey c. Irlandei; Christine Goodwin c. Regatului Unit; Johnston şi alţii c. Irlandei.*

Art. 13 (dreptul la un recurs efectiv), la acest subiect sunt notabile cauzele precum: *Al Nashiri c. Poloniei; Al-Saadoon şi Mufdhi c. Regatului Unit; Chirica c. Moldovei; Georgia c. Federaţiei Ruse (nr. I); Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei; Kaya c. Turciei; Kudla c. Poloniei; Silver şi alţii c. Regatului Unit.*

Art. 14 (interzicerea discriminării), sunt relevante speţele *Belgian linguistic c. Belgiei; Botta c. Italiei; Buchen c. Cehiei; Burghartz c. Elveţiei; Marcks c. Belgiei; Odièvre c. Franţei; Palau-Martinez c. Franţei; Thlimmenos c. Greciei.*

Art. 1 Protocol nr. 1 (protecţia proprietăţii), referitor la obligaţiile statelor în materia respectivă, enunţăm cauzele: *Alexandrou c. Turciei; Andreou Papi c. Turciei; Appleby şi alţii c. Regatului Unit; Broniowski c. Poloniei; Buchen c. Cehiei; Burdov c. Rusiei; Gavriel c. Turciei; James c. Regatului Unit; Kyriakou c. Turciei; Loizidou c. Turciei; Novoseletskiy c. Ucrainei; Olymbiou c. Turciei; Oneryildiz c. Turciei; Păduraru c. României; Prodan c. Moldovei; Saveriades c. Turciei; Solomonides c. Turciei; Sovtransavto Holding c. Ucrainei; Strati c. Turciei; Varnava ş.a. c. Turciei.*

Art. 2 Protocol nr. 1 (dreptul la instruire), nominalizăm cauzele notorii *Belgian linguistic c. Belgiei, Catan şi alţii c. Moldovei şi Federaţiei Ruse.*

Art. 4 Protocol nr. 4 (interzicerea expulzărilor colective de străini), pe acest teren sunt proeminente speţele *Conka c. Belgiei; Georgia c. Federaţiei Ruse (nr. I); Hirsi Jamaa şi alţii c. Italiei.*

Art. 1 Protocol nr. 7 (garanţiile procedurale în cazul expulzării de străini), referitor la obligaţiile statelor în materia respectivă sunt relevante speţele *Kaya c. României; Lupsa c. României; Nowak c. Ucrainei.*

Art. 4 Protocol nr. 7 (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori), nominalizăm cauzele *Ruotsalainen c. Finlandei; Sergey Zolotukhin c. Rusiei.*

1.4. Concluzii la capitolul 1

1. Obligaţiile pozitive şi negative puse în sarcina statelor îşi găsesc expresia juridică în textul instrumentelor internaţionale relevante de protecţie a drepturilor omului, precum Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, Pactul Internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, Convenţia asupra eliminării tuturor formelor de discriminare faţă de femei, Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau

degradante, Convenţia americană a drepturilor omului, Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor, Carta arabă a drepturilor omului etc. Deşi actele internaţionale respective nu stabilesc *in terminis*şi nici nu enumeră obligaţiile la care sunt ţinute statele lumii, organele internaţionale abilitate cu competenţa de a supraveghea respectarea de către entităţile statale a îndatoririlor ce le revin, prin practica dezvoltată oferă respectivelor obligaţii limite clare.

2. Analizând sursele doctrinare referitoare la instituţia obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor urmează să specificăm că numărul acestora este unul destul de limitat, în mod special reprezentanţii doctrinei continentale a dreptului internaţional al drepturilor omului şi a dreptului CEDO analizează practica Curţii de la Strasbourg în ceea ce priveşte obligaţiile pozitive puse în sarcina statelor-părţi. Lucrări ce ar analiza esenţa şi particularităţile obligaţiilor negative practic lipsesc, fiind şi puţine publicaţii ce ar dezbate problematica aplicării extrateritoriale a Convenţiei Europene.

3. De principiu, sursele jurisprudenţiale fundamentate în hotărârile şi deciziile pronunţate de Curtea de la Strasbourg reprezintă acel izvor nemijlocit de obligaţii pozitive şi negative concrete ce le incumbă statelor în virtutea Convenţiei Europene, ele servind ca fundament juridic practic pentru stabilirea esenţei, limitelor şi particularităţilor respectivelor obligaţii. Doar studiind raţionamentele magistraţilor europeni pe marginea alegatelor încălcări ale drepturilor şi libertăţilor consacrate de Convenţia Europeană, se pot definitiva obligaţiile certe formulate în baza unui conţinut alteori extrem de general al textului respectivului instrument internaţional cu vocaţie regională, şi se pot desprinde aspectele specifice ce le sunt proprii.

Prin urmare, în prezentul demers ştiinţific **problema de cercetare** cu care ne confruntăm constă în lipsa unor lucrări complexe şi consolidate care ar analiza obligaţiile pozitive şi negative ale statelor care rezultă din Convenţia europeană a drepturilor omului, iar cunoaşterea lor este indispensabilă pentru respectarea conformă a obligaţiei generale de protecţie a drepturilor omului. Pentru aceste motive, reieşind din **scopul** propus de fundamentarea a obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor, **direcţiile principale de cercetare** se vor axa pe studiul jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului, din care se vor degaja principalele obligaţii pozitive şi negative puse pe seama statelor-părţi la Convenţia europeană, rezultate din fiecare drept şi libertate, fie de natură procedurală sau materială, protejată de acest document juridic. Cercetarea va demara cu identificarea obligaţiei generale de protecţie şi conţinutul acesteia raportată la instituţia jurisdicţiei statale, evoluţia jurisprudenţei recente servindu-ne drept pistă pentru identificarea temeiului obligaţiilor pozitive şi negative în cazul actului cu efect extrateritorial pe timp de pace sau în timpul conflictelor armate, ce implică răspunderea statelor-părţi la Convenţie.

2. OBLIGAŢIA GENERALĂ DE PROTECŢIE A DREPTURILOR OMULUI A STATELOR-PĂRŢI LA CEDO

2.1. Principiul universalismului drepturilor omului

Problematica obligaţiilor statelor în materia drepturilor omului tinde să ia o amploare tot mai mare în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, perioadă când, graţie globalizării, statele au întreprins acţiuni prin care tot mai mult au adus atingere drepturilor şi libertăţilor persoanelor aflate în limitele şi în afara teritoriilor acestora, prevăzute în primul rând în DUDO şi Pactele cu privire la drepturile civile şi politice; sociale, economice şi culturale, într-o măsură ascendentă şi proporţională creşterii numărului de obligaţii asumate de către ele.

De aceea ar fi greşit să considerăm, precum că obligaţiile ar fi o novaţie a Curţii Europene, termenul fiind introdus şi analizat primă dată de către aceasta, deşi anume această jurisdicţie se poate lăuda cu o bogată jurisprudenţă, alteori controversată şi neclară la prima vedere, de aplicare a CEDO chiar şi în afara limitelor teritoriale a părţilor contractante şi în afara limitei spaţiale a Convenţiei – în afara spaţiului juridic al Consiliului Europei.

Obligaţiile statelor se află într-o strânsă legătură cu *universalismul* drepturilor omului, concept apărut odată cu adoptarea Cartei ONU în 1945 şi a DUDO, care denotă obligaţia *lato sensu* a statelor de a respecta şi proteja drepturile omului, prin cooperare şi de sine stătător, limitele teritoriale ale statelor fiind irelevante în această privinţă. Extrateritorialitatea obligaţiilor în domeniul drepturilor omului se dovedeşte a fi principalul aspect al universalităţii acestora. Însă, după cum remarcă Profesorul S. Skogly [108], universalismul drepturilor omului, exprimat în dreptul fiecăruia de a se bucura de drepturile omului prevăzute într-un oarecare instrument mondial sau regional fără a fi discriminat, realmente tinde să se intersecteze într-un mod foarte limitat cu obligaţiile statelor în domeniul drepturilor omului, avându-se în vedere atitudinea deseori neglijentă a comunităţii mondiale în privinţa asumării de către entităţile statale a responsabilităţii pentru acţiunile agenţilor săi în afara spaţiului teritorial.

Universalismul drepturilor omului reprezintă un ideal spre care trebuie să tindă orice naţiune civilizată. Acest ideal inevitabil este „balansat” de factori obiectivi care determină scopurile şi efectele tratatelor în materia drepturilor omului pentru beneficiarii acestora, în legătură cu obligaţiile pe care şi le asumă subiecţii primari [49, p. 21-22]. În opinia noastră aceşti factori sunt: abstenenţa statelor în adoptarea unei poziţii ferme în privinţa extrateritorialităţii tratatelor din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului; existenţa unei percepţii anacronice a statului doar în calitate de stat-naţiune, fără a fi astfel necesară asumarea unor

obligaţii suplimentare, în privinţa non-resortisanţilor (o formă de indiferenţă). Doar circumstanţele în care se încheie tratatul şi voinţa statelor vor determina *eficacitatea* acestuia.

În sensul obligaţiilor la care sunt ţinute statele, eficacitatea tratatului este acel parametru principal, care determină beneficiul pe care îl va aduce instrumentul resortisanţilor fiecărui stat. Prin urmare, rezonanţa eficacităţii rezultă din întinderea efectelor pe care le produce tratatul internaţional, chiar dacă formal textul Convenţiei de la Viena asupra dreptului tratatelor din 1969 nu operează cu astfel de termeni. Nici efectele, nici eficacitatea nu se regăsesc în reglementarea convenţională. Convenţia de la Viena în secţiunile 2 şi 3 ale părţii a III-a operează doar cu termenii „respectare" şi „aplicare". Mai mult, articolul 29 al convenţiei se referă doar la aplicarea teritorială a tratatului: „… *un tratat leagă pe fiecare din părţi cu privire la întregul său teritoriu*". Textul convenţional a preferat o aborare restrictivă, fără a presupune extensii jurisdicţionale sau obligaţii extrateritoriale. Astfel, statele în baza suveranităţii posedă jurisdicţie deplină şi absolută să asigure în propria lor ordine juridică supremaţia tratatului [28, p. 101].

Dar scopul noţiunii de eficacitate a tratatului rezidă într-un „pronostic" realist al aplicării extrateritoriale a prevederilor acestuia, dacă o astfel de perspectivă se prevede, statul fiind cel care va echilibra interesele sale cu obligaţia subsecventă. În acest sens, nu toate tratatele sunt iniţial proiectate să fie aplicate extrateritorial – Convenţia europeană a drepturilor omului fiind un exemplu elocvent în acest sens, autorii Convenţiei iniţial ignorând perspectiva extrateritorialităţii, iar practica diferită apărând ulterior. Prin urmare, rolul de a balansa eficacitatea CEDO cu universalismul drepturilor omului îl are Curtea Europeană, investită cu competenţa de a interpreta Convenţia, respectiv de a se pronunţa asupra întinderii obligaţiilor părţilor contractante. În acest sens, o abordare excesiv de „agresivă" a problematicii obligaţiilor statelor ar putea avea şi anumite efecte negative asupra protecţiei persoanelor.

Eficacitatea este o noţiune ce denotă caracterul *pragmatic* al tratatului, deci în ce măsura statul îşi va onora obligaţiile asumate. Spre exemplu, în cazul Convenţiei ONU împotriva torturii şi a altor tratamente crude, inumane sau degradante există încercări ale SUA şi a altor state de a limita aplicarea Convenţiei doar la teritoriile statelor respective, deşi ea în mod expres prevede aplicarea sa extrateritorială (în art. 5, spre exemplu). Vorbind despre CEDO, în cadrul şedinţei publice în speţa *Hassan* [81], reprezentantul guvernului Regatului Unit a invocat neaplicarea CEDO în circumstanţe de conflict armat, ci doar a normelor dreptului internaţional umanitar ca şi *lex specialis* – exemplu care reflectă reticenţa Regatului Unit în „transportarea" standardelor Convenţiei odată cu începerea acţiunilor militare.

Termenul de universalism al drepturilor omului ar fi lipsit de orice valoare pragmatică, dacă reflectarea acestuia nu ar putea fi regăsită în documentele politice şi juridice cu vocaţie internaţională. Din punct de vedere politico-juridic, un aport imens pentru apariţia conceptului de

obligaţii ale statelor a avut-o DUDO, care stipulează în art. 28 că *„Orice persoană are* ***dreptul la o orânduire socială şi internaţională*** *în care drepturile şi libertăţile expuse în prezenta Declaraţie pot fi* ***pe deplin înfăptuite****”*. Astfel, statele-membre ale ONU au datoria morală de a coopera între ele pentru a atinge şi garanta o astfel de ordine, ceea ce nu este posibil fără existenţa obligaţiilor pozitive şi negative. Această îndatorire a fost reconfirmată şi de alte documente politico-juridice cu vocaţie universală, cum ar fi:

- Declaraţia Mileniului [24];
- Declaraţia privind dreptul la dezvoltare [25];
- Declaraţia de la Viena privind Programul de Acţiune [23]; etc.

Principala fundamentare juridică a universalităţii drepturilor omului se conţine în art. 1 § 3 al Cartei ONU, care pune accentul pe cooperarea internaţională, promovarea şi încurajarea respectării drepturilor omului, şi anume: „*un scop al ONU este să realizeze cooperarea internaţională în promovarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”* [8, art. 1]. În sensul obligaţiilor, în primul rând, este relevantă noţiunea de „cooperare”, statele având astfel obligaţia de a contribui la colaborarea comună în domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului.

Norma conţinută în art. 1 al Cartei ONU trebuie citită în coroborare cu art.art. 55 şi 56 ale aceleiaşi Carte, ultimul impunând obligaţia universală de „*a întreprinde acţiuni în comun şi separat pentru realizarea scopurilor enunţate în art. 55*”, iar printre scopurile menţionate în art. 55 se enumeră: „*respectarea universală şi efectivă a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie*”. Art. 56 se referă la obligaţiile de bază (de substanţă), în timp ce art. 55 se referă doar la scopurile acestora. Articolele 55 şi 56 ale Cartei ONU coroborate instaurează obligaţia statelor de a lua acţiunile necesare *în comun* şi *separat* pentru a promova respectarea drepturilor omului. De altfel şi preambulul Convenţiei europene a drepturilor omului stabileşte printre scopurile Convenţiei ca înaltele părţi contractante „*să ia primele măsuri pentru garantarea* ***colectivă*** *a anumitor drepturi enunţate în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*”.

Pe lângă Carta ONU, o deosebită importanţă în sensul subiectului discutat o are şi Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, care consacră în art. 2 universalitatea drepturilor omului într-un mod similar Cartei ONU: („*Fiecare stat parte la prezentul Pact, se angajează să acţioneze, atât prin propriul său efort, cât şi prin asistenţă şi cooperare internaţională, în special pe plan economic şi tehnic, folosind toate resursele disponibile, pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate*”), omiţând referirea la termenii limitativi de „jurisdicţie” sau „teritoriu”. De fapt, absenţa unui „indiciu” juridic în privinţa extrateritorialităţii

tratatului şi limitarea aplicării acestuia doar la teritoriul statului, nu exclude aplicarea extrateritorială a acestuia, cum ar fi, spre exemplu, cazul Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.

Scopul primar al universalismului drepturilor omului este protecţia *erga omnes* a beneficiarilor, fără a oferi posibilitate statelor de a manifesta în afara limitelor teritoriale ale acestora un comportament care ar fi diferit de acel obişnuit în ordinea juridică internă. Însă protecţia *erga omnes* a acestora nu este posibilă fără aplicarea eficientă, inclusiv şi extrateritorială, a instrumentelor de baza din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului.

2.2. Fundamentul obligaţiei generale de protecţie

Obligaţia generală de protecţie a drepturilor omului include obligaţia statelor de prevenire a încălcărilor drepturilor omului şi cea de reprimare şi de reparare a acestora.

Natura obligaţiei de prevenire a încălcărilor drepturilor omului este tratată în doctrină şi practica judiciară cu mare prudenţă, deoarece o accepţiune mai largă a acestei obligaţii ar conduce la angajarea responsabilităţii statului pentru „riscul" de a încălca dreptul garantat. În acest context trebuie de avut în vedere că una din condiţiile de bază ale admisibilităţii unei cereri în faţa Curţii Europene se referă la calitatea de „victimă" a pretinsei încălcări din partea statului reclamat a unei obligaţii de protecţie. Obligaţia statului de a preveni încălcarea unui drept sau a unei libertăţi consacrate convenţional în mod practic se exteriorizează prin asigurarea conformităţii cadrului legislativ intern prevederilor CEDO şi, în consecinţă, prin garantarea că toate organele specializate ale statului (justiţia, poliţia, armata, procuratura etc.) manifestă o conduită ce asigură eficacitatea prevederilor substanţiale ale Convenţiei şi ale legilor interne [36, p. 20].

O asemenea situaţie juridică este caracteristică dreptului onuzian, interamerican sau african. Astfel, art. 1 din Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor consacră obligaţia statelor „*de a adopta măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura că drepturile garantate sunt efective*". La rândul său, Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice stabileşte în art. 2 para. 2 că „*Statele părţi la prezentul Pact se angajează ca, potrivit cu procedura lor constituţională şi cu dispoziţiile prezentului Pact, să adopte măsurile care să permită luarea unor măsuri legislative sau de alt ordin, menite să traducă în viaţă drepturile recunoscute în prezentul Pact care nu ar fi încă în vigoare*". Iar art. 2 din Convenţia americană a drepturilor omului prevede că „*În condiţiile în care drepturile şi libertăţile consacrate încă nu sunt garantate prin norme legislative sau de altă natură, statele-părţi urmează să adopte în*

conformitate cu procesele constituţionale şi prevederile Convenţiei măsurile legislative şi alte măsuri necesare pentru a eficientiza respectivele drepturi şi libertăţi".

Însă în privinţa continentului european, instrumentele regionale pertinente din materia protecţiei drepturilor omului nu conţin asemenea clauze exprese ce ar stabili obligaţia pozitivă a statelor de a adapta cadrul legal intern şi conduita agenţilor naţionali exigenţelor şi standardelor europene. În acest context merită evidenţiat că CEDO datează mai devreme decât instrumentele internaţionale citate supra, conţinutul cărora a fost conceput în dependenţă de noile realităţi în materia protecţiei drepturilor omului, probabil puţin afirmate şi cercetate în 1950.

Lacuna respectivă a fost completată pe cale jurisprudenţială de către magistraţii de la Strasbourg, care treptat au dezvoltat o practică judiciară asemănătoare ca substanţă cu standardele înserate în textele altor instrumente internaţionale relevante. De mai multe ori în hotărârile şi deciziile emise, judecătorii europeni au reiterat că statele-părţi la CEDO au obligaţii pozitive de a adopta măsuri rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile individului consacrate în Convenţie, dând naştere astfel unei veritabile teorii a obligaţiilor pozitive ale statelor. La acest subiect, două chestiuni par a fi importante, şi anume: dacă obligaţia respectivă a statelor rezultă din prevederile art. 1 CEDO şi în ce constau respectivele măsuri rezonabile şi adecvate.

Axându-ne pe cea dintâi chestiune, evidenţiem că teoria obligaţiilor pozitive s-a afirmat datorită unei interpretări dinamice a CEDO şi de la bun început magistratul european a demonstrat un comportament confuz în fundamentarea juridică a obligaţiilor pozitive. Însă cu scurgerea timpului, referinţele la art. 1 al Convenţiei în acest context au devenit regulate, în ultimii ani Curtea demonstrând în hotărârile pronunţate o veritabilă dorinţă de a uniformiza teoria obligaţiilor pozitive prin impunerea statelor unei obligaţii generale de protecţie în baza art. 1 CEDO [463, p. 450]. Spre exemplu în speţa *Siliadin c. Franţei* [392, para. 77], Curtea a enunţat în mod neechivoc că în lumina anumitor prevederi convenţionale, faptul că un stat contractant se abţine de la încălcarea drepturilor garantate nu este suficient pentru a consideră că el s-a conformat obligaţiilor sale pozitive conform art. 1 din Convenţie. Iar în speţa ulterioară *Sorensen şi Rasmussen c. Danemarcei* [399, para. 57], Curtea a notat că în virtutea art. 1 din CEDO, statele trebuie să asigure fiecărei persoanei aflate sub jurisdicţia sa drepturile şi libertăţile garantate convenţional, această îndatorire generală implicând obligaţii pozitive inerente de a asigura exerciţiul efectiv al drepturilor garantate de Convenţie.

Astfel, având în vedere că raţionamentele Curţii Europene pe marginea obligaţiilor pozitive ale statelor pe terenul CEDO demonstrează aceleiaşi abordări juridice ca şi în alte instrumente din sfera protecţiei drepturilor omului, rămâne de estimat dacă şi conţinutul obligaţiilor respective este unul asemănător. În această privinţă, mai multe hotărâri emise de

Curte denotă că absenţa unei legislaţii suficiente şi/sau imperative în cadrul juridic intern al statelor-părţi la CEDO este calificată ca o nerespectare a obligaţiei de prevenire a încălcărilor drepturilor omului. În viziunea magistraţilor de la Strasbourg, implementarea unor legi cu caracter imperativ reprezintă principalul mecanism de luptă cu eventualele riscuri de încălcare a prevederilor convenţionale, indiferent de substanţa dreptului ce se protejează. Această idee se regăseşte în raţionamentele Curţii dezvoltate în speţele citate supra *Siliadin c. Franţei* în privinţa legislaţiei cu privirea la combaterea sclaviei (art. 4 „interzicerea sclaviei şi a muncii forţate"), şi *Sorensen şi Rasmussen c. Danemarcei* în privinţa consacrării libertăţii sindicale negative (art. 11 „libertatea de întrunire şi de asociere"). De asemenea, o întâlnim şi în alte speţe cu referire la protecţia proprietăţii private (art. 1 Protocol 1 la CEDO „protecţia proprietăţii"), precum *Broniowski c. Poloniei* [159], sau în contextul protecţiei integrităţii fizice şi morale a persoanei supuse violului şi abuzului sexual (prin prisma art. 8 „dreptul la viaţă privată şi de familie" şi art. 3 „interzicerea torturii"), ca de exemplu în speţa *M.C. c. Bulgariei* [280]. Cauzele enunţate demonstrează cu certitudine că prima obligaţie a statului este de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor şi libertăţilor protejate de Convenţie prin adaptarea cadrului legislativ intern standardelor şi exigenţelor general-europene. În speţa *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Rusiei* [240] Curtea a mers mai departe şi a stabilit cu privire la persoanele de sub jurisdicţia Moldovei aflate pe teritoriul transnistrean că şi în absenţa controlului efectiv asupra teritoriilor din stânga Nistrului, Republica Moldova are obligaţia pozitivă prevăzută în art. 1 al Convenţiei de a lua măsuri care sunt în puterea sa şi în conformitate cu dreptul internaţional - fie de ordin economic, diplomatic sau juridic sau de altă natură - pentru a asigura reclamanţilor respectarea drepturilor garantate de CEDO.

Aşadar, precum vedem, Curtea Europeană prin prisma jurisprudenţei degajate a consacrat obligaţia generală pozitivă a statelor de a crea un cadru legal intern sigur şi viabil ce să contribuie la eradicarea riscului încălcării drepturilor şi libertăţilor protejate de Convenţie. În condiţiile în care legislaţia naţională şi conduita autorităţilor interne relevante nu vor corespunde standardelor înserate, exerciţiul drepturilor individuale nu va fi garantat în mod corespunzător şi statul va fi condamnat ori de câte ori nu va respecta obligaţia sa pozitivă de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor şi libertăţilor protejate [463, p. 452]. În acest context trebuie să subliniem că obligaţia de a preveni încălcarea reprezintă unul din aspectele particulare ale obligaţiilor pozitive ale statelor pe terenul art. 1 din CEDO, fiind urmat de obligaţia pozitivă de reprimare a conduitelor contrare standardelor europene şi de reparare a încălcărilor drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

Referitor la obligaţia statelor de reprimare şi reparare a încălcărilor drepturilor omului, precizăm că jurisprudenţele degajate de Curtea Interamericană a Drepturilor Omului şi de Curtea

Europeană a Drepturilor Omului consacră obligaţia statelor de a asigura garantarea eficientă a drepturilor şi libertăţilor fundamentale în aspect procedural. Astfel, obligaţiile pozitive ale statului merg mai departe de crearea unui cadru legislativ intern corespunzător standardelor şi exigenţelor instrumentelor internaţionale din materia drepturilor omului şi includ de asemenea instituirea unor garanţii procedurale sigure şi eficiente pentru eventualele încălcări constatate. În virtutea art. 1 din CEDO statul este obligat să întreprindă toate măsurile posibile şi necesare pentru a pedepsi pe cei vinovaţi de încălcarea dreptului individului protejat de Convenţie şi a repara prejudiciul astfel cauzat. Obligaţia respectivă este pendinte la toate fazele procedurii, statul de la bun început fiind ţinut să asigure desfăşurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării invocate, iar ulterior, în cazul constatării faptului încălcării unui drept protejat, să pedepsească pe cei vinovaţi şi să compenseze daunele cauzate victimei. În situaţia în care vreo obligaţie dintre acestea nu este îndeplinită în mod suficient sau corespunzător, statul va fi condamnat pentru încălcarea în aspect procedural a dreptului sau libertăţii garantate.

Dacă analizăm jurisprudenţa Curţii Interamericane a Drepturilor Omului, constatăm că aceasta de multiple ori s-a pronunţat asupra încălcării de către state a obligaţiilor pozitive de a asigura garanţii procedurale minime şi necesare victimelor încălcărilor drepturilor substanţiale. În acest fel, sistemul interamerican de protecţie a drepturilor omului verifică dacă statele îşi onorează obligaţiunile asumate pe terenul art. 1 din Convenţia americană a drepturilor omului de la San José. Spre exemplu în speţa *Panigua Morales ş.a. c. Guatemalei* [338, para. 173], Curtea Interamericană a constatat nerespectarea de către statul respondent a obligaţiilor sale pozitive din cauza nepedepsirii încălcărilor drepturilor reclamanţilor consacrate de Convenţie. Nerespectarea obligaţiilor pozitive s-a datorat lipsei complete de investigare, reprimare, reţinere, judecare şi condamnare a persoanelor responsabile de încălcare (deşi statul în virtutea îndatoririlor ce-i revin este ţinut să utilizeze toate mijloacele şi metodele ce le are la dispoziţie pentru a combate impunitatea), încurajând astfel recidivismul cronic de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului şi o absenţă absolută de protecţie a victimelor şi rudelor acestora contra arbitrariului.

Deci, hotărârea enunţată demonstrează cu certitudine că statului îi este impusă obligaţia pozitivă de a reprima încălcările comise ale drepturilor protejate prin organizarea şi desfăşurarea unei anchete eficiente şi pedepsire a făptuitorilor vinovaţi, în caz contrar statul urmând a fi condamnat pentru o încălcare pasivă a drepturilor reclamanţilor.

În materia dreptului la integritate fizică şi morală, Curtea Interamericană de multiple ori a considerat că obligaţia de a întreprinde măsuri active de către statul reclamat se fundamentează pe două motive. În primul rând, victimele încălcării beneficiază de dreptul de a le fi compensate prejudiciile cauzate prin respectiva încălcare, absenţa unei anchete efective desfăşurate de către organele de stat reducând la minim eventualul succes al victimei în faţa instanţelor de judecată

naţionale în obţinerea unei compensaţii. Iar în al doilea rând, pentru că reprezintă cel mai bun mijloc de a evita posibila recidivă atât din partea făptuitorilor culpabili, cât şi din partea potenţialilor infractori ce le-ar urma exemplul. În aşa mod, Convenţia interamericană instituie o veritabilă „prevenire *a posteriori*", conduita statutului având rolul fundamental să descurajeze persoanele în comiterea ulterioară a actelor condamnabile. O asemenea obligaţie pozitivă a fost stabilită expres în speţa *Myrna Mack Chang c. Guatemalei* [303], Curtea subliniind că statele au obligaţia pozitivă să adopte toate măsurile necesare şi corespunzătoare pentru a proteja şi asigura exerciţiul normal al dreptului la viaţă al indivizilor aflate sub jurisdicţia lor, protecţia dreptului la viaţă nu se răsfrânge doar asupra legislativului prin crearea unui cadru legal suficient, dar şi asupra tuturor instituţiilor publice, inclusiv organelor abilitate cu asigurarea ordinii şi securităţii (poliţiei şi forţelor armate), adică statele trebuie să adopte toate măsurile necesare pentru prevenirea, judecarea şi condamnarea celor vinovaţi de privarea ilegală de viaţă a victimelor. La cazul privării ilegale de viaţă, statele sunt ţinute să investigheze eficient circumstanţele speţei şi să-i pedepsească pe cei vinovaţi, mai ales dacă sunt implicaţi agenţii statului, în caz contrar ele vor contribui la crearea condiţiilor de impunitate şi la facilitarea comiterii actelor condamnabile în viitor, contrar obligaţiei pozitive de a respecta şi a asigura exerciţiul efectiv al dreptului la viaţă.

Într-o altă speţă *Castillo Paez c. Peru* [170], Curtea Interamericană de Justiţie s-a pronunţat asupra tentativelor statului reclamat de a se eschiva de la răspundere prin invocarea dificultăţilor de ordin intern, ce au justificat conduita pasivă a autorităţilor publice. Curtea într-o manieră categorică a subliniat că statul peruan în virtutea Convenţiei este obligat să investigheze circumstanţele încălcării drepturilor reclamantului, chiar admiţând că anumite dificultăţi de ordin intern au împiedicat identificarea persoanelor responsabile de comiterea crimelor alegate, familia victimei beneficiază în continuu de dreptul de a cunoaşte ce i s-a întâmplat şi unde i sunt rămăşiţele. Ţine de îndatorirea statului să utilizeze toate mecanismele ce i sunt puse la dispoziţie pentru a satisface respectivele aşteptări legitime din partea familiei victimei. Adiţional obligaţiei de a investiga, statul are obligaţiile de a preveni infracţiunile de dispariţie forţată şi de a pedepsi pe cei vinovaţi, aceste îndatoriri rămânând în vigoare pentru Peru până la executarea lor integrală.

Precum vedem, Curtea de la San José a atribuit obligaţiilor respective un caracter cvasi-imperativ, similar Curţii de la Strasbourg în speţa precitată *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Rusiei,* nefiind admisibile motivele de ordin intern ce ar justifica omisiunea statului de a se conforma îndatoririlor prescrise în asigurarea exerciţiului efectiv al drepturilor garantate.

Reieşind din situaţia că obligaţiile pozitive ale statului constau în iniţierea şi desfăşurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării dreptului substanţial protejat, pedepsirea

persoanelor responsabile de încălcare şi repararea prejudiciului cauzat victimei, deducem cu claritate că obligaţiile respective poartă un caracter procedural, fiind aplicabile mai ales la cazul încălcării dreptului la viaţă şi nerespectării interdicţiei torturii, tratamentelor, pedepselor inumane şi degradante.

În acest context, merită de subliniat faptul că jurisprudenţa instanţei interamericane merge mai departe în garantarea dreptului la viaţă în aspectele sale substanţiale şi procedurale şi obligă statele-părţi să protejeze aşa-numitul „drept la adevăr", noţiune autonomă în sensul Convenţiei de la San José [463, p. 455]. Aşadar, în speţa *Bamaca Velasquez c. Guatemalei* [148] Curtea a notat că „dreptul la adevăr" reprezintă dreptul victimei sau a rudelor apropiate ale acesteia de a obţine o informaţie clară despre faptele în care drepturile sale au fost încălcate şi obligaţiile corelative ale organelor de stat competente în investigarea şi reprimarea încălcărilor respective. O atare abordare jurisprudenţială fără îndoială îmbogăţeşte conţinutul obligaţiilor pozitive ale statului în reprimarea încălcărilor drepturilor omului, având o importanţă specială pentru victimele încălcării şi rudele lor apropiate în cazurile de dispariţie forţată a persoanelor sau de lipsire ilegală de viaţă.

Dacă trecem de pe continentul american spre cel european şi analizăm jurisprudenţa degajată de Curtea de la Strasbourg, observăm că problematica obligaţiilor pozitive ale statelor de reprimare şi reparare a încălcărilor drepturilor omului şi-a găsit abordare în practica Curţii începând cu anii "90 ai secolului trecut. Prima hotărâre în care Curtea Europeană s-a pronunţat asupra obligaţiunii generale a statului de protecţie a fost emisă în speţa *McCann ş.a. c. Regatului Unit* [292], unde s-a subliniat că obligaţia statului de a proteja dreptul la viaţă în virtutea art. 2 din CEDO, citită în coroborare cu obligaţia generală de protecţie conform art. 1, cere în mod imperativ desfăşurarea unei anchete oficiale eficiente în situaţiile de privare de viaţă a persoanelor ca rezultat al utilizării forţei, inclusiv şi de către agenţii de stat.

În aşa fel, magistraţii europeni au subliniat obligaţia statului reclamat de a efectua o anchetă eficientă şi rezultativă în vederea investigării tuturor circumstanţelor în cauzele referitoare la art. 2 CEDO (dreptul la viaţă) inclusiv şi în acelea în care moartea victimei a survenit în urma aplicării forţei de către agenţii de stat. Aceeaşi logică se observă şi în speţele în care se invocă încălcarea art. 3 din CEDO (interzicerea torturii), statul în virtutea obligaţiilor pozitive ce îi revin fiind ţinut să desfăşoare o anchetă eficientă, cu stabilirea tuturor circumstanţelor esenţiale.

În speţa ulterioară *Bursuc c. României* [167], Curtea de la Strasbourg a evidenţiat că atunci când o persoană susţine în mod credibil că ar fi fost victima unor tratamente contrare art. 3 din Convenţie, din partea poliţiei sau a altor servicii similare ale statului, dispoziţia menţionată, coroborată cu obligaţia generală a statului, prevăzută la art. 1, de a recunoaşte „oricărei persoane

aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în Convenţie", impune implicit cerinţa desfăşurării unei anchete oficiale efective. O asemenea anchetă, la fel ca şi cea impusă de prevederile art. 2, trebuie să fie de natură să conducă la identificarea şi sancţionarea persoanelor vinovate. În caz contrar, interdicţia legală generală a tratamentelor inumane sau degradante ar fi lipsită de eficienţă practică, în ciuda importanţei sale fundamentale, şi s-ar crea posibilitatea ca în unele cazuri agenţii statului, beneficiind de o cvasi-impunitate, să calce în picioare drepturile persoanelor aflate sub supravegherea lor.

În speţa *Pereira Henriques c. Luxemburgului* [346], Curtea a reiterat că obligaţia specială a statului pe terenul art. 2 din Convenţie coroborată cu cea generală pe terenul art. 1, presupune cu referire la cauzele în care se invocă încălcarea dreptului la viaţă, iniţierea şi desfăşurarea unei investigaţii eficiente care să elucideze toate circumstanţele importante şi să releve identitatea celor vinovaţi. Obligaţiile pozitive presupun implementarea de către state a unor mecanisme corespunzătoare de protecţie a drepturilor fundamentale pentru a preveni, reprima şi sancţiona încălcările, cu identificarea şi pedepsirea infractorilor.

Deci, similar jurisdicţiei interamericane, Curtea Europeană enunţă expres obligaţia pozitivă a statelor de a reprima şi a repara încălcările drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale prin investigarea cazului de încălcare şi pedepsire a celor vinovaţi, cu compensarea prejudiciilor cauzate victimei sau familiei acesteia.

O asemenea abordare o regăsim şi printre opiniile Comitetului ONU pentru Drepturile Omului, care referindu-se la obligaţiunile generale impuse statelor-părţi la Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, a enunţat că conduita statului se va ridica la o încălcare a prevederilor Pactului în materia obligaţiilor ce-i revin dacă el va tolera încălcarea sau va eşua să adopte toate măsurile necesare pentru a preveni, reprima, investiga sau repara prejudiciul cauzat indivizilor în urma încălcării drepturilor sale garantate [105].

În fine, precum vedem, prescrierea obligaţiilor pozitive ale statelor de a adopta cuantumul măsurilor necesare pentru a reprima şi repara încălcările comise ale drepturilor şi libertăţilor garantate, prin organizarea unei anchete eficiente, pedepsirea persoanelor vinovate şi compensarea prejudiciilor survenite, este caracteristică nu doar mecanismelor regionale de protecţie a drepturilor omului, precum sunt cel interamerican şi european, dar şi mecanismului de protecţie cu o vocaţie universală instituit de ONU.

2.3. Natura obligaţiilor opozabile statelor-părţi la CEDO

Statele semnatare au convenit că scopurile Convenţiei vor fi cel mai bine îndeplinite printr-o înţelegere comună şi respectare a drepturilor omului, fără însă să prevadă că în baza

normelor materiale a CEDO, ele ar avea obligaţii pozitive care s-ar extinde şi în privinţa persoanelor aflate în afara jurisdicţiei teritoriale a acestora. Curtea, prin precedentul său judiciar, stabileşte standardele europene ce corespund valorilor comune ale statelor-membre ale Consiliului Europei, care permit deopotrivă menţinerea şi promovarea unor criterii unice în privinţa protecţiei uniforme a drepturilor înserate în CEDO, oriunde s-ar afla persoana care pretinde un drept încălcat. Standardul de protecţie nu este însă echivalent cu măsurile pe care poate (sau trebuie) să le ia statul în vederea garantării unei protecţii efective şi depline a persoanelor aflate sub jurisdicţia sa.

În conformitate cu conjunctura existentă la sfârşitul anilor "40 a secolului trecut, intenţia celor care au elaborat Convenţia a fost să garanteze indivizilor o anumită libertate faţă de stat. Din acest motiv majoritatea prevederilor au fost formulate într-un mod negativ, interzicând statelor intervenţia arbitrară şi/sau disproporţionată în exercitarea liberă a drepturilor şi libertăţilor fundamentale prevăzute de CEDO. Obligaţiile pozitive au fost şi continuă să fie o creaţie jurisprudenţială, Curtea stabilind pentru prima dată în anul 1968 în speţa *Belgian linguistic* („Afacerea lingvistică din Belgia"), că pentru protecţia efectivă a drepturilor prevăzute de Convenţie, înaltelor părţi contractante poate să le fie cerut de a întreprinde anumite acţiuni pozitive [152]. Deşi obligaţiile pozitive îşi regăsesc originea în jurisprudenţa Curţii, ele sunt un rezultat al interpretării extensive a prevederilor Convenţiei şi nu creaţia *ex proprio motu* a Curţii.

În ciuda faptului că de la adoptarea Convenţiei în 1950, conceptul obligaţiilor pozitive nu a fost invocat pentru aproape 20 ani, totuşi hotărârea în speţa *Belgian Linguistic* a marcat unul dintre primele puncte de cotitură în sistemul de la Strasbourg, deoarece chiar dacă nu expres, a fost exprimată poziţia Curţii precum că CEDO necesită a fi interpretată într-o manieră evolutivă, cu scopul unei protecţii efective a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale [459, p. 218]. Cu atât mai mult că standardele de protecţie trebuie să crească paralel dezvoltării societăţii şi cerinţelor corelative acesteia [419, para. 31].

Hotarele dintre obligaţiile pozitive şi negative ale statului nu se supun unei identificări precise, în special în domeniul vieţii private: de exemplu, refuzul de a autoriza un străin de a se reuni cu familia sa poate fi considerat drept un act de la care autorităţile ar trebui să se abţină, dar poate fi interpretat ca o încălcare prin faptul că statul nu a întreprins acţiuni necesare pentru a proteja respectarea corespunzătoare a vieţii sale de familie.

Cu toate acestea, chiar şi originea obligaţiilor pozitive reprezintă obiect de dispută doctrinară. Lina Urbaite [459, p. 214] afirmă că nici textul Convenţiei, nici jurisprudenţa Curţii nu ne oferă conceptul general al obligaţiilor pozitive. Mai mult, Curtea, în mod expres, refuză dezvoltarea unei teorii generale în această privinţă. Respectiv, obligaţiile pozitive pot fi simplu definite drept cerinţe înaintate statelor de a întreprinde acţiuni pentru a proteja posibilitatea de a

se bucura de drepturile Convenţiei. Nici nu este clar dacă elaborarea conceptului general al obligaţiilor pozitive este necesar de a fi privit ca un obiectiv al jurisprudenţei sau al doctrinei.

În opinia ex-preşedintelui Curţii Jean-Paul Costa [73, p. 452], conceptul obligaţiilor pozitive sau afirmative ale înaltelor părţi contractante este expres şi implicit prezent în textul Convenţiei. Articolul 1, care incorporează temelia acestora, plasează statele sub obligaţia generală „**de a recunoaşte tuturor**" drepturile care reies din prevederile substanţiale ale CEDO (art. 1 utilizează formula *to secure* în varianta engleză, şi *reconnaissent* în varianta franceză, fiecare dintre ele având conotaţii diferite în sensul tipurilor obligaţiilor).

Suntem de părerea că obligaţiile pozitive poartă totuşi un caracter preponderent implicit, deoarece obligaţia generală de recunoaştere (pe care o invocă ex-preşedintele) poate fi interpretată în mod declarativ, negativ, dar şi pozitiv, precum a făcut-o Curtea. Or, obligaţiile pozitive incorporează anumite caractere, care ar trebui să fie regăsite în textul Convenţiei, principalul dintre ele fiind acţiunea afirmativă a statului, sau obligaţia de a lua măsuri pentru ca persoana aflată sub jurisdicţia sa să se bucure de dreptul respectiv în cel mai eficient şi deplin mod. Acest caracter poate fi regăsit doar în urma unei interpretări extensive a prevederilor Convenţiei, care nu prevede expres obligaţia părţilor contractante de a întreprinde anumite măsuri, prevederile materiale având mai curând o conotaţie negativă. Apar mai puţine deficienţe de interpretare în cazul anumitor articole, care cer mai „accentuat" statelor să ia anumite acţiuni pozitive, cum ar fi obligaţia de a garanta un proces de judecată echitabil din articolul 6 § 1, sau de a desfăşura alegeri libere conform art. 3 din Protocolul 1.

Trebuie remarcat faptul că originea convenţională a obligaţiilor pozitive le constituie articolele 1 şi 13, care consacră obligaţii generale şi dezvoltarea principiului eficacităţii.

Articolul 1 al Convenţiei stabileşte că statul trebuie să asigure tuturor, în limitele sale de jurisdicţie, drepturile şi libertăţile înscrise în Convenţie. Rolul acestui articol nu e doar să marcheze competenţa Curţii ci să ateste caracterul obligatoriu al Convenţiei. Necesită a fi menţionat faptul că articolul 1, de asemenea, este aplicabil în privinţa drepturilor substanţiale înscrise în protocoalele adiţionale la Convenţie. Chiar dacă implicaţiile intenţionate originare ale art. 1 nu sunt clare, ar părea destul de sigur de a presupune că grupul de redactare a Convenţiei nu a prevăzut posibilitatea ca obligaţia de a nu interveni să implice – fără o oarecare referinţă expresă – obligaţii pozitive din partea statelor-membre.

Cu toate acestea, anume pe art. 1 s-a bazat Curtea în dezvoltarea precedentului judiciar care a izvorât din art. 2, statuând în speţa *McCann,* că art. 2 para. 1 coroborat cu art. 1 urmează a fi interpretat în spiritul stabilirii obligaţiei procedurale în situaţiile în care persoana aflată sub jurisdicţia unei părţi contractante a fost omorâtă, *inter alia,* de către agenţii statului [292, para. 161].

În anumite cazuri, Curtea chiar a provocat o stare de incertitudine a statelor în privinţa scopului şi naturii responsabilităţilor acestora ce reies din Convenţie [353, para. 31]. Astfel, în cazul obligaţiilor pozitive ce rezultă din articolele 2 şi 3 există un nivel rezonabil de certitudine în privinţa responsabilităţilor corelative ale statelor, obligaţia procedurală de a investiga moartea unei persoane cauzată de agentul statului este una generală, care urmează a fi realizată în conformitate cu o serie de criterii (promptitudine, meticulozitate, independenţă, implicarea rudelor); spre deosebire de articolele 8-11, de exemplu, unde existenţa şi întinderea unei obligaţii pozitive într-un anumit ansamblu de circumstanţe va fi determinată de nenumărate variabile.

Articolul 13, care cere furnizarea de remedii eficace în caz de încălcare a drepturilor protejate, întruchipează natura subsidiară a mecanismului convenţional, impunând responsabilitatea primară a statelor să ofere un recurs efectiv în privinţa drepturilor încălcate. Art. 13 este subsidiar altor articole ale Convenţiei, şi aplicabilitatea acestuia cere o încălcare (discutabilă) a unei alte prevederi în substanţă. Nu este obligatoriu ca acest „recurs" să îmbrace o formă judiciară, statele având posibilitatea de a pune la dispoziţie mijloacele cele mai adecvate pentru a garanta persoanelor aflate sub jurisdicţia lor o formă de protecţie, de natură să restabilească drepturile încălcate. De altfel, obligaţiile negative ar fi lipsite de substanţă dacă persoana, la fiecare încălcare a drepturilor sale, ar trebui să se adreseze către înalta Curte. În acest caz sistemul european de protecţie a drepturilor omului ar fi lipsit de eficacitate.

Principiul eficacităţii evidenţiază sistemul Convenţiei şi a fost cel mai influent la dezvoltarea obligaţiilor pozitive, fiind cel mai des invocat de Curte în cazurile „constatării" obligaţiilor pozitive. Criteriul „eficienţei" nu are limite clare, fiind evaluat în dependenţă de circumstanţele fiecărei speţe. Dezvoltarea noţiunii de obligaţie pozitivă de către Curte este provocată de grija pentru eficacitatea fiecăreia dintre garanţiile convenţionale, care trebuie, după cum deseori se reiterează în actele jurisdicţionale ale acesteia, a fi practică şi efectivă, dar nu teoretică şi iluzorie. Această grijă alimentează întregul sistem al Convenţiei: nu există o limită *a priori* contextelor în care o obligaţie pozitivă poate fi regăsită, precedentul judiciar al Curţii oferind generos exemple concrete.

Cu referire la această problemă, şi de asemenea luând în considerare că, pe de o parte, obligaţiile pozitive în cauză nu sunt expres enunţate în Convenţie şi în consecinţă nu au fost de bună voie şi cu bună ştiinţă subscrise de statele-membre când acestea au ratificat-o, în timp ce, pe de altă parte, ele pot pune o povară financiară şi instituţională considerabilă pe seama statului, pare a fi înţeles şi justificat de ce Curtea a atenuat introducerea conceptului obligaţiilor pozitive (implicite) cu latitudinea lăsată statelor, având o largă marjă de apreciere, pentru ca acestea să determine care tip şi măsură a acţiunii afirmative este necesară pentru a face eficace dreptul sau

libertatea în cauză, fără a pune o sarcină imposibilă sau excesiv de împovărătoare [326, para. 116].

În aprecierea dacă există sau nu încălcarea unei obligaţii pozitive, se ia în vedere echilibru care trebuie respectat dintre interesul general al comunităţii şi interesele individului, reieşind din conceptul marjei de apreciere a statului. Curtea a recunoscut precum că nu este rolul său de a critica sau corecta sistemele legislative interne. Oricum, discreţia statelor este obiect al supravegherii finale din partea Curţii, care încearcă să se asigure că soluţiile găsite nu impun o povară excesivă asupra unui sector al societăţii sau indivizilor prin stabilirea unor standarde comune minime care să furnizeze un cadru larg european pentru protecţia naţională a drepturilor omului.

Curtea nu indică care măsuri statul trebuie să le ia pentru a răspunde obligaţiilor sale, ea doar verifică dacă măsurile relevante sunt potrivite şi suficiente ca să se garanteze exercitarea efectivă a drepturilor prevăzute de Convenţie. Chiar şi în cazul incapacităţii obiective a statului de a acţiona, Curtea determină în ce măsură un efort minim a fost totuşi posibil, în special în legătură cu drepturile absolute, cum a fost cazul obligaţiilor pozitive ale Republicii Moldova de a utiliza toate mijloacele diplomatice şi juridice internaţionale întru ameliorarea situaţiei deţinuţilor pe teritoriul transnistrean [240, para. 333].

Conţinutul obligaţiilor pozitive variază foarte mult: acestea pot fi acţiuni ale legislativului, executivului sau instituţiilor de aplicare a legii naţionale. Dacă ne referim concret la substanţa acţiunilor cerute, acestea sunt de conţinut sau de procedură (acţiuni pozitive). Trăsătura principală este că statul trebuie să fie activ şi să ia măsurile necesare pentru a proteja dreptul consacrat, precum: a efectua urmărirea penală a circumstanţelor morţii, a criminaliza oarecare acte cu scopul de a proteja persoanele, a furniza informaţie unei persoane cu privire la originea/identitatea sa, a oferi asistenţă juridică gratuită în procedura penală, a asigura suficiente garanţii procesuale în procedura civilă, a furniza asigurarea medicală necesară, a lua măsuri pentru a preveni situaţiile care pun în pericol viaţa etc.

Prin urmare, obligaţiile pozitive pot fi definite ca acţiuni sau măsuri pe care statul trebuie să le ia întru garantarea protecţiei eficiente a drepturilor şi libertăţilor consacrate în Convenţie, inclusiv în sfera relaţiilor private, prin luarea de măsuri legislative şi executive pentru a preveni şi, în caz de încălcare, a remedia la nivel naţional încălcările acestora.

2.4. Obligaţii extrateritoriale ale statelor-părţi la CEDO

Obiectul şi scopul Convenţiei în calitate de instrument de protecţie a indivizilor cere ca prevederile sale să fie interpretate în modul garantării practice şi eficace a drepturilor şi

libertăţilor fundamentale pe care le protejează, şi din acest motiv, ea este incompatibilă cu o abordare negativistă a obligaţiilor convenţionale ale înaltelor părţi contractante.

Vorbind despre tratatele internaţionale, statele îşi asumă obligaţii prin exprimarea liberă a consimţământului de a deveni parte la ele. Momentul naşterii obligaţiilor este determinat astfel prin momentul intrării în vigoare a tratatului, dictat de circumstanţele specifice a acestuia. Situaţia este oarecum diferită în cazul obligaţiilor extrateritoriale. Datorită caracterului excepţional al acestora, obligaţiile extrateritoriale se pot naşte doar în virtutea unor circumstanţe speciale, de regulă, provocate de acţiunile statului ce au efect sau sunt exercitate în afara limitelor sale teritoriale.

Obligaţiile extrateritoriale în majoritatea cazurilor vor putea fi determinate din masa obligaţiilor generale prin întinderea spaţială a acestora, adică statul îşi va asuma un anumit comportament în afara limitelor sale teritoriale. Obligaţia rezultată deseori va fi onorată în legătură cu o persoană aflată în afara limitelor teritoriale ale statului sau în legătură cu un spaţiu extrateritorial, existând, prin urmare, un punct de legătură similar celuia din doctrina dreptului internaţional privat. Această analogie este necesară doar pentru înţelegerea particularităţilor obligaţiilor extrateritoriale, nu şi a naturii juridice a acestora, ele, în mod evident, depăşind sfera privată [47, pp. 75-84].

Aşadar, obligaţiile extrateritoriale, în dependenţă de circumstanţe, vor avea efecte asupra unui spaţiu situat în afara teritoriului statului, care şi-a asumat obligaţia, dacă statul respectiv va controla în mod exclusiv acest teritoriu, deci dacă teritoriul se va afla sub jurisdicţia exclusivă a acestui statul. Raţionamentul dat se referă atât la spaţiul terestru, cât şi la marea teritorială, însă nu şi la spaţiile maritime cu regim mixt sau la spaţiile maritime nesupuse jurisdicţiei statelor. În acest sens sunt posibile 2 situaţii: ocupaţia unui teritoriu de către forţele armate ale unui alt stat sau a unei entităţi derivate (cum ar fi Uniunea Europeană), sau suportul economic, militar, financiar a unui regim separatist, al cărei autorităţi desfăşoară controlul exclusiv asupra spaţiului unui alt stat. Este de menţionat că statul îşi poate exercita pe un teritoriu străin jurisdicţia şi nemijlocit asupra unei persoane (nu asupra spaţiului), şi aceasta – prin intermediul unui agent, aflat în serviciul său.

În primul caz, momentul apariţiei obligaţiei extrateritoriale va fi identic momentului începerii ocupaţiei de către stat sau a suportului entităţii nestatale care deja deţine un control exclusiv asupra teritoriului. Dimensiunea spaţială va atrage răspunderea statului pentru orice ingerinţă în drepturile şi libertăţile omului săvârşită pe teritoriul ocupat/aflat sub controlul exclusiv al statului respectiv.

În aceste situaţii, naşterea obligaţiei extrateritoriale va avea loc anterior cauzării ingerinţei. Situaţia va fi diferită în cazul când statul va acţiona prin intermediul agentului său pe

teritoriul unui alt stat sau atunci când statul permite unui stat terţ să săvârşească pe teritoriul său fapte, care ulterior, deja pe teritoriul statului terţ, vor fi cauzatoare de ingerinţe. Aici momentul naşterii obligaţiei extrateritoriale va coincide cu momentul săvârşirii actului extrateritorial sau a admiterii faptei unui stat pe terţ pe teritoriul său (spre exemplu – în cazul extrădării persoanei, ulterior fiindu-i cauzate ingerinţe). Obligaţiile extrateritoriale vor fi limitate din punct de vedere al conţinutului doar la fapta respectivă şi la dreptul încălcat.

Obligaţiile extrateritoriale se dovedesc a fi o categorie distinctă în raporturile guvernate de CEDO, iar pentru însuşirea adecvată a acestora e necesară definirea exhaustivă şi delimitarea caracterelor sale speciale.

În sens larg obligaţiile extrateritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligaţiile cu caracter global, prevăzute în Carta ONU şi în instrumentele din domeniul drepturilor omului, de a lua măsuri în mod separat şi prin cooperare, pentru a realiza drepturile omului în mod universal*” [457]. Din punctul nostru de vedere, definiţia dată obligaţiilor extrateritoriale este, de principiu, una exhaustivă şi cuprinde în sine toate elementele sale speciale, şi anume:

- sunt *globale*, deci sunt înlăturate limitările de orice natură. Aceasta înseamnă că obligaţiile extrateritoriale în lumina CEDO nu sunt, în principiu, limitate nici din punct de vedere personal – ipotetic vorbind, orice persoană, indiferent de cetăţenie sau de locul aflării acesteia poate beneficia de protecţia oferită prin Convenţie, nici din punct de vedere spaţial – actul extrateritorial al statului va atrage răspunderea extrateritorială a acestuia indiferent de *locus delicti*. Totuşi, pot exista anumite limitări speciale a aplicării extrateritoriale a Convenţiei, care înlătură protecţia oferită de către ea în anumite circumstanţe;
- *sursa* obligaţiilor sau fundamentarea acestora se conţine în Carta ONU şi în tratatele internaţionale ce consacră drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului. În sensul protecţiei persoanelor prin prisma CEDO, evident că principala sursă este însăşi Convenţia, celelalte instrumente având doar o valoare adăugată;
- *conţinutul* acestora – de a lua măsuri prin *cooperare* şi *de sine stătător* – presupune atât obligaţia negativă de nu a aduce atingere drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, cât şi pe cele pozitive – de a le proteja împotriva actelor ilicite ale subiecţilor din ordinea juridică internă şi internaţională, şi a întreprinde măsuri legislative şi executive în vederea realizării acestora. Dacă cooperarea este un aspect important din punct de vedere al genezei şi a politicii internaţionale ce formează ordinea publica internaţională, atunci actele/omisiunile statelor au un caracter mai concret, vorbind despre impactul acestora asupra fiecărui individ în parte. Un act extrateritorial al statului poate da naştere atât obligaţiilor sub aspectul cooperării internaţionale, cât şi sub aspectul actelor individuale ce afectează drepturile sau obligaţiile unei anumite persoane, sau să cuprindă concomitent ambele aspecte;

- *scopul* presupune respectarea universală a acestora. Măsurile date urmează a fi exercitate atât separat, cât şi prin cooperare.

Obligaţiile extrateritoriale nu trebuie înţelese în sensul atribuirii responsabilităţii fiecărui stat pentru asigurarea drepturilor omului tuturor persoanelor de pe glob. Acţiunile statelor dau naştere obligaţiilor extrateritoriale corelative drepturilor omului doar în anumite circumstanţe şi condiţii. O precondiţie generală ar fi ca statul să-şi exercite controlul sau autoritatea asupra unor persoane sau spaţii, aflate în afara limitelor sale teritoriale, într-un mod care ar avea un impact negativ asupra drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanelor respective.

Astfel, obligaţiile extrateritoriale se dovedesc a fi o *excepţie* în aplicarea Convenţiei, deoarece naşterea acestora este determinată doar de acţiunile/omisiunile statelor în legătură cu persoanele aflate sub jurisdicţia sa.

În sens restrâns, obligaţiile extrateritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligaţii ce rezultă din actele sau omisiunile unui stat, comise în interiorul sau în afara teritoriului său, ce produc efecte asupra drepturilor omului în afara teritoriilor acestuia*" [457]. Definiţia dată se încadrează în situaţia unui act extrateritorial al unui stat, pasibil de a produce o ingerinţă în drepturile sau libertăţile omului prevăzute în tratat, şi reflectă acele caractere, cumularea cărora este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statului:

- elementul faptic – actele sau omisiunile statului (se face referire la încălcarea obligaţilor pozitive sau negative ale statelor);
- elementul spaţial – actul/omisiunea se va produce, de regulă, în afara teritoriului statului, dar e posibil şi ca actul să fie produs pe teritoriul statului provocator de ingerinţă, însă consecinţele acestuia să fie suportate în afara teritoriului său; şi
- ingerinţa – presupune existenţa unei legături cauzale între actul/omisiunea statului şi efectul negativ asupra drepturilor omului.

În scopul angajării răspunderii statului pentru încălcarea unei obligaţii extrateritoriale va fi necesar ca statul să satisfacă un anumit ***test***, „standardizarea" căruia depinde de fiecare tratat în parte. În cazul Convenţiei europene a drepturilor omului acest test este determinat de elementul „jurisdicţie" din art. 1 a Convenţiei. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice prevede noţiunea de „teritoriu". Convenţia americană a drepturilor omului de asemenea prevede noţiunea de „jurisdicţie". Ceea ce uneşte aceste două noţiuni, utilizate în instrumentele respective şi nu în mod abstract, este faptul că înţelesul lor se deosebeşte de acel obişnuit în dreptul internaţional public. Interpretarea acestor noţiuni ţine în primul rând de competenţa organelor de supraveghere instituite prin tratatele respective, dar şi a jurisdicţiilor internaţionale de competenţă generală, cum ar fi CIJ. Este important de menţionat că ambele concepte – teritoriul şi jurisdicţia – reprezintă două faţete ale aceluiaşi fenomen – al obligaţiilor extrateritoriale.

Iniţial conceptul de obligaţii extrateritoriale a fost interpretat restrictiv, statele fiind în acest sens obligate doar la abţinerea de la un comportament provocator de ingerinţe (obligaţii negative), reieşind din conjunctura existentă în perioada legiferării mondiale a celei de-a doua generaţii de drepturi. În ultimele două decenii însă, obligaţiile extrateritoriale se dovedesc să nu aibă vreo deosebire, cel puţin din punct de vedere formal, în legătură cu componenţa acestora, de obligaţii „obişnuite", acestea fiind, în dependenţă de clasificare: pozitive/negative sau, de a respecta/proteja de ingerinţele din partea terţilor/de a îndeplini [88, nr. 6]. Astfel:

- obligaţia de a respecta presupune obligaţia statului de a respecta drepturile omului într-un alt stat atunci când este vorba de cooperare mutuală sau de acţiuni militare, spre exemplu;
- obligaţia de a proteja se referă la activităţile terţilor ce pot provoca o ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale ale unui individ, statul asigurând prin metode legitime apărarea;
- prin obligaţia de a îndeplini se va înţelege obligaţia statelor de a lua astfel de măsuri legislative şi/sau administrative care sunt necesare pentru ca persoanele să se poată bucura de drepturile şi libertăţile respective în deplină măsură.

Structura obligaţiilor extrateritoriale s-a dovedit a fi o problemă de ordin practic în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului. O perioadă lungă de timp Curtea se afla pe poziţia că drepturile prevăzute în Convenţie nu pot fi „*divizate şi adaptate*" [149], ceea ce înseamnă dacă statul obiectiv nu avea posibilitatea să garanteze apărarea drepturilor atât sub aspect negativ cât şi pozitiv, şi în măsura în care nu avea posibilitatea să garanteze respectarea tuturor drepturilor prevăzute în Convenţie, răspunderea statului pentru actele extrateritoriale ale acestuia nu era angajată. Acest principiu limita drastic aplicarea extrateritorială a Convenţiei, fiind practic neaplicabilă actelor unui stat efectuate prin intermediul agentului său în condiţii de conflict armat. Abia în 2009, după adoptarea hotărârii pe cauza *Al-Skeini*, Curtea a afirmat că drepturile şi libertăţile prevăzute în Convenţie, de fapt, pot fi „*divizate şi adaptate"* [123, para. 137].

Faptul că CEDO este un instrument *regional* nu diminuează caracterul fundamental al acestuia, mai ales în măsura în care obligaţiile ce rezultă din Convenţie coincid cu obligaţiile *erga omnes* din dreptul internaţional al drepturilor omului.

Drepturile fundamentale ale persoanelor, grupurilor de persoane şi popoarelor sunt afectate şi dependente de actele extrateritoriale ale statelor, luând în considerare influenţa economică, socială şi militară ce îşi începe existenţa odată cu naşterea fenomenului globalizării şi „noii ordini mondiale".

Obligaţiile extrateritoriale din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului reprezintă un punct de convergenţă a mai multor principii de drept internaţional public.

Reieşind din obligaţia statelor-membre ale ONU de a coopera în sensul protecţiei universale a drepturilor şi libertăţilor fundamentale, obligaţiile extrateritoriale se dovedesc a fi o continuare logică a principiului cooperării internaţionale, dar şi, în mod evident, a principiului respectării drepturilor omului.

Obligaţiile extrateritoriale, adeseori, pot fi determinate din punct de vedere spaţial, adică statul are datoria să exercite un anumit comportament în afara limitelor sale teritoriale sau pot fi anticipate de un asemenea comportament. Acţiunile respective vor fi în mod obligatoriu o manifestare a jurisdicţiei statului, deci a autorităţii legislative, executive şi judiciare. Însă, obligaţia de a manifesta un anumit comportament nu poate fi privită *in abstracto* de acţiunile statului care preced apariţiei obligaţiei de a respecta drepturile şi libertăţile fundamentale. Realmente, obligaţia extrateritorială în majoritatea cazurilor va fi precedată de un act extrateritorial. Aici deosebim 2 tipuri de situaţii: atunci când statul exercită jurisdicţia extrateritorială pe teritoriul unui stat terţ şi atunci când statul exercită jurisdicţia pe teritorii nesupuse jurisdicţiei statelor.

În privinţa corelaţiei dintre principiile fundamentale şi obligaţiile extrateritoriale, prima situaţie, atunci când statul va exercita jurisdicţia sa pe teritoriul unui alt stat în mod legal sau ilegal, este mai interesantă. Jurisdicţia se va exercita legal în cazul în care există un acord dintre statul care exercită jurisdicţia extrateritorială şi statul pe teritoriul căruia aceasta este exercitată. Jurisdicţia se va exercita ilegal atunci când acest acord lipseşte, spre exemplu, în cazul intervenţiei militare. Oricum pentru îndeplinirea obligaţiilor subsecvente jurisdicţiei este irelevantă natura exercitării acesteia, deoarece, chiar dacă, statul şi-a introdus contingentele militare pe teritoriul unui alt stat cu încălcarea normelor *jus contra bellum* (norme ce interzic recurgerea la forţă întru soluţionarea diferendelor, precum cele înserate în textul art. 2 § 4 al Cartei ONU), el oricum va fi obligat să respecte normele dreptului internaţional al drepturilor omului. Astfel, principiul respectării drepturilor omului nu va putea fi neglijat indiferent de încălcarea altor principii fundamentale, precum: principiul neagresiunii, integrităţii teritoriale şi acel al inviolabilităţii frontierei de stat. În acest sens, principiul respectării drepturilor omului are un caracter autonom faţă de celelalte principii menţionate. Regula este valabilă şi pentru situaţiile în care contingentele militare străine sunt introduse în temeiul unor rezoluţii ale CS al ONU.

Totodată, o altă situaţie poate fi observată atunci când statul va exercita jurisdicţia executivă pe teritoriului unui stat terţ, cum ar fi cazul *extrădării extraordinare*, deci fără acordul statului pe al cărui teritoriu se efectuează extrădarea. Faptul dat ar putea fi privit şi ca o imixtiune în afacerile interne ale acelui stat terţ, însă şi în acest caz principiul respectării drepturilor omului

va avea caracter autonom, deci primul stat va fi oricum ţinut să respecte obligaţiile sale din sfera dreptului internaţional al drepturilor omului.

În cea de-al doilea caz, când statul exercită jurisdicţia pe teritorii nesupuse jurisdicţiei statelor, cum ar fi marea liberă, problema deja nu mai este privită în termeni „teritoriali", cum ar fi în circumstanţele ce dau naştere raporturilor dintre statul „intervenient" şi statul pe al cărui teritoriu îşi exercită jurisdicţia primul, ci este privită exclusiv în termeni „personali", adică în ce mod actul extrateritorial al statului a afectat drepturile şi libertăţile fundamentale ale persoanei recunoscute ca fiind sub jurisdicţia sa în marea liberă, celelalte principii având implicaţii subsidiare.

Interpretarea prezenţei şi întinderii obligaţiilor extrateritoriale în privinţa fiecărui tratat din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului în mod separat, ţine de competenţa jurisdicţiilor internaţionale şi organelor formate în scopul monitorizării conformităţii părţilor contractante obligaţiilor ce rezultă din instrumentul respectiv. Criteriile şi circumstanţele reieşind din care un stat va avea obligaţii extrateritoriale, în final de ele fiind legată şi eficacitatea aplicării tratatului respectiv, depind de raţionamentele, condiţiile istorice, prevederile tratatului ş.a. factori, aplicarea extrateritorială a acestora nefiind uniformă.

Practica Curţii Europene a Drepturilor Omului cu privire la aplicarea extrateritorială a CEDO, după cum s-a exprimat fostul judecător al Maltei la Înalta Curte, Giovanni Bonello, în opinia sa separată în speţa *Al-Skeini*, ar fi o amestecătură de jurisprudenţă în cel mai bun caz [97].

La acest capitol, considerăm că este oportună retrospectiva în practica organelor internaţionale de interpretare a clauzei jurisdicţionale în paralel cu Convenţia Europeană.

Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice

Atât Comitetul pentru Drepturile Omului (în continuare – Comitetul), fiind organul responsabil de monitorizarea conduitei statelor, cât şi CIJ au elaborat o practică clară şi coerentă de aplicare a respectivului Pact. Tratatul utilizează în mod diferenţiat 2 criterii: teritoriul şi jurisdicţia, fapt care nu trebuie să admită o concluzie greşită, precum că termenul de jurisdicţie ar trebui interpretat doar în lumina celuilalt criteriu.

În speţa *Lopez Burgosc. Uruguayului* [166], Comitetul pentru Drepturile Omului a stabilit că această clauză jurisdicţională nu poate fi interpretată în sensul că statul, un grup de persoane sau o persoană să aibă dreptul de a se angaja în vreo activitate sau să exercite vreun act, care ar avea drept scop încălcarea oricărui drept sau libertate, recunoscută prin Pact, sau că drepturile şi libertăţile prevăzute în Pact ar fi limitate într-un mod extensiv. Mai mult, Comitetul chiar a subliniat scopul primordial al interpretării Pactului în folosul extrateritorialităţii, susţinând că ar fi de neconceput ca să se interpreteze astfel responsabilitatea în conformitate cu

art. 2 para. 1 ("Statele părţi la prezentul Pact se angajează să respecte şi să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor şi aflaţi sub jurisdicţia lor drepturile recunoscute în prezentul Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naştere sau întemeiată pe orice altă împrejurare") al Pactului, încât să permită statelor-părţi să comită încălcări pe teritoriul unui alt stat, care ar fi inadmisibile pe teritoriul propriului stat. Această soluţie nu reprezintă o novaţie în ziua de astăzi, speţa datând cu anul 1979, iar Comitetul a reuşit în mod remarcabil să estimeze toată problematica aplicării extrateritoriale a pactului în 2 propoziţii, materie în care Curtea Europeană nu a înregistrat succes timp îndelungat.

O altă speţă, unde Comitetul a abordat problema consecinţelor actului săvârşit pe teritoriul unui stat, care ulterior se produc pe teritoriul altui stat este *Mohammad Munaf c. României* [300]. Reclamantul – jurnalist de profesie care avea cetăţenie dublă (a Irakului şi SUA), a invocat încălcarea dreptului la viaţă şi nerespectarea interdicţiei torturii. El a indicat că aflându-se în Irak, a fost capturat împreună cu alţi 3 jurnalişti români şi ţinut în localurile ambasadei române din Bagdad, iar apoi transmis militarilor americani pentru a fi investigat în cadrul unei proceduri penale. Ulterior a fost predat autorităţilor Irakului, fiind torturat şi condamnat la moarte. Reclamantul a invocat că guvernul României a încălcat prevederile Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice prin predarea lui autorităţilor respective. Comitetul a statuat că pentru a angaja responsabilitatea României, ultima trebuie să: expună persoana la riscul real de a-i fi încălcate în mod extrateritorial drepturile respective, potrivit informaţiei pe care o cunoştea agentul guvernului; şi să existe o *legătură cauzală* dintre actul statului şi consecinţa care s-a produs în afara jurisdicţiei acestuia. Astfel, Comitetul a accentuat criteriul clar, când statul ar trebui să fie responsabil pentru acţiunile sale, care produc consecinţe extrateritoriale.

În privinţa corelării aplicării extrateritoriale a Pactului cu răspunderea internaţională, Comitetul a comentat că statele-membre sunt obligate să garanteze drepturile prevăzute în Pact tuturor persoanelor aflate sub *controlul lor efectiv, chiar dacă aceste persoane nu sunt situate pe teritoriul statului respectiv* [82].

Astfel, Comitetul preferă o interpretare extensivă a principiului controlului efectiv, extinzându-l asupra acţiunilor agenţilor statului, independent de faptul dacă ingerinţa s-a produs în interiorul sau în afara localurilor aflate sub jurisdicţia statului.

Dacă ne referim la jurisprudenţa Curţii Internaţionale de Justiţie în materia respectivă, răspunzând la întrebarea dacă Pactul urmează să fie aplicat extrateritorial de guvernul izraelit asupra teritoriilor, care *de facto* se află sub jurisdicţia sa, în speţa *Consecinţele juridice ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat*, CIJ a statuat în opinia sa consultativă că

redactorii Pactului nu au intenţionat să permită statelor să scape de obligaţiile lor atunci când îşi exercită jurisdicţia în afara teritoriului lor naţional, ci doar de a împiedica persoanele nerezidente ale acelui stat să invoce drepturi faţă de acesta care nu cad sub jurisdicţia lui [185]. CIJ a concluzionat în mod expres, că Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice este aplicabil actelor statelor, comise în afara teritoriilor proprii.

Sistemul interamerican de protecţie a drepturilor omului

Acesta reprezintă un sistem de organe, create sub egida Organizaţiei Statelor Americane [107], menit să monitorizeze respectarea drepturilor omului de către statele-membre ale organizaţiei. El reprezintă, în principiu, o analogie a sistemului de protecţie a Consiliului Europei care a existat până la reformarea Curţii Europene prin Protocoalele 9 şi 11. Constă din două organe principale – Comisia Interamericană a Drepturilor Omului şi Curtea Interamericană a Drepturilor Omului. Principalele instrumente juridice de protecţie sunt Declaraţia Americană a Drepturilor Omului, Convenţia Americană a Drepturilor Omului şi Carta organizaţiei [9].

Aplicarea extrateritorială a instrumentelor juridice nu a suferit modificări majore în ultima perioadă, Curtea şi Comisia Interamericane deja având practică stabilă şi coerentă în acest sens. Cele mai culminante evoluţii ale jurisprudenţei organelor în folosul obligaţiilor extrateritoriale sunt: principiul nediscriminării definit în art. 1 a Convenţiei şi aplicarea agresivă a criteriului de *autoritate şi control*. Ultimul criteriu se deosebeşte de criteriile aplicate de Curtea Europeană prin flexibilitatea lui. El acoperă, în principiu, orice act extrateritorial al statului săvârşit prin intermediul agenţilor săi, ori de cîte ori aceştia se află sub autoritatea şi controlul statului reclamat. Criteriul de autoritate şi control priveşte atât dimensiunea relaţiilor directe de agent-stat, cât şi acelor indirecte.

În speţa *Armado Alejandre Jr. ş.a. c. Cubei* [134], Comisia Interamericană a Drepturilor Omului a evaluat aplicarea extrateritorială a Convenţiei americane în spaţiul aerian internaţional. Reclamanţii au invocat faptul că nava aeriană militară care aparţinea Forţelor Aeriene Cubaneze, a distrus două nave aeriene comerciale în timp ce ele se aflau în spaţiul aerian internaţional, fapt care a cauzat moartea persoanelor care se aflau la bordul navelor doborâte. Comisia a statuat că în unele circumstanţe aplicarea extrateritorială a Convenţiei americane a drepturilor omului este nu doar admisibilă, ci şi necesară, în conformitate cu principiul nediscriminării în protecţia drepturilor omului, după cum este prevăzut în art. 1 al respectivei Convenţii. Referindu-se la *legătura cauzală* dintre moartea victimelor în urma încălcărilor produse prin acţiunile navei cubaneze, Curtea a concluzionat că aceasta a survenit în urma acţiunilor directe ale echipajului aeronavei, care se afla în acel moment sub controlul şi autoritatea guvernului cubanez. Aceste constatări au satisfăcut criteriile pentru determinarea răspunderii Cubei pentru fapta internaţională ilicită, şi anume:

a) încălcarea obligaţiei internaţionale;

b) imputabilitatea faptei statului pârât;

c) legătura cauzală dintre fapta ilicită şi suferinţa victimei.

În mod similar, în speţa *Coard ş.a. c. SUA* [182] Comisia a aplicat extrateritorial Convenţia americană, în circumstanţele conflictului armat din Grenada. Reclamanţii au invocat încălcarea de către guvernul SUA dreptului la un proces echitabil şi la libertate, care i-a încarcerat neoferindu-le vreun remediu de atac a deciziei unilaterale a agentului Statelor Unite de a-i deţine în custodia militară a forţelor armate americane. Guvernul SUA a încercat fără succes să-şi argumenteze acţiunile prin necesitate militară şi inaplicabilitatea dreptului internaţional al drepturilor omului pe timp de conflict armat. Comisia a statuat că dreptul la un proces echitabil este absolut, protecţia pe timp de conflict armat a civililor fiind garantată de rând cu dreptul la libertate (cu excepţiile prevăzute în Convenţiile de la Geneva din 1949), menţionând *inter alia*, că drepturile omului se protejează în mod nediscriminatoriu, reieşind din simpla natură umană a beneficiarilor, iar statele sunt obligate să protejeze aceste drepturi ori de câte ori ele sunt supuse autorităţii şi controlului lor.

Reieşind din jurisprudenţa analizată, poate fi menţionat faptul că organele sistemului american de protecţie a drepturilor omului, în speţele ce implică aplicarea extrateritorială a instrumentelor relevante, nu ezită să facă referinţă la *principiul autorităţii şi controlului statului*, acesta fiind aplicat de către ele în mod prioritar faţă de principiul teritorialităţii. De asemenea, Comisia nu ezită să invoce clauza de nediscriminare, ceea ce îi permite să aplice instrumentele cu mai puţină „ipocrizie juridică".

Curtea Internaţională de Justiţie (CIJ)

În speţa *Georgia c. Federaţiei Ruse,* CIJ a luat în considerare principiul controlului efectiv, invocat de guvernul georgian în scopul determinării jurisdicţiei Rusiei cu privire la aplicabilitatea extrateritorială a Convenţiei cu privire la eliminarea discriminării rasiale [20], care nu conţine o clauză extrateritorială expresă. În speţa dată Georgia a invocat actele violente şi discriminatorii exercitate de către forţele armate ruseşti, argumentându-şi poziţia prin faptul că Convenţia se extinde asupra obligaţiilor Rusiei ce reies din actele armatei ruse staţionate în Abhazia şi Osetia de Sud [130]. Rusia a contraargumentat că obligaţiile care reies din articolele 2 şi 5 ale Convenţiei se aplică doar pe teritoriul statelor-părţi [131, para. 153], deoarece în ea ar lipsi o clauză extrateritorială, iar în absenţa acesteia nu se poate vorbi despre o veritabilă excepţie a extrateritorialităţii reieşind din dreptul internaţional public, invocând speţa *Consecinţele juridice ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat*. Curtea a inversat ultimul argument, statuând că lipsa unei bariere jurisdicţionale duce la absenţa limitei teritoriale pentru obligaţiile ce reies din Convenţie.

Prin urmare, Curtea nu a statuat care circumstanţe ar trebui să servească drept temei pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei, însă în mod implicit a venit la concluzia că în lipsa unei clauze teritoriale sau jurisdicţionale, ea urmează a fi aplicată în afara limitelor teritoriale a statelor-părţi.

Comitetul împotriva torturii

În conformitate cu art. 2 alin. (1) al Convenţiei împotriva torturiişi a altor tratamente crude, inumane sau degradante [19, art. 2]: „*Fiecare stat parte va lua măsuri legislative, administrative, judiciare şi alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură* ***pe teritoriul de sub jurisdicţia sa****”*. Clauze similare pot fi găsite în articolele 5 para. 1, 11 şi 16 ale tratatului. În pofida ambiguităţii sintagmei subliniate, Comitetul interpretează Convenţia în folosul aplicării extrateritoriale a acesteia, în limitele exercitării *controlului efectiv.* Astfel, după primirea raportului din partea Regiunii Speciale Administrative Macao, în care era stabilit că Macao aplică extrateritorial actele încriminate conform Convenţiei doar dacă pe teritoriul celuilalt stat actele similare sunt de asemenea încriminate (o interpretare cel puţin stranie, fiind evidentă lacuna de neaplicare extrateritorială a Convenţiei în cazul absenţei dublei incriminări sau în cazul spaţiilor nesupuse jurisdicţiei vreunui stat), Comitetul i-a recomandat statului să aplice „jurisdicţie deplină în aplicarea extrateritorială a Convenţiei împotriva torturii” [93].

2.5. Concluzii la Capitolul 2

1. Principiul universalismului drepturilor omului care presupune supremaţia drepturilor la cea mai largă scară, guvernează relaţiile între stat şi individ mai bine de şapte decenii, an de an căpătând noi implicaţii şi cucerind noi sfere de acţiune. Ţinând cont de realităţile actuale, statele lumii sunt impuse să garanteze exerciţiul efectiv al drepturilor şi libertăţilor inerente valorii umane nu doarresortisanţilor proprii şi persoanelor aflate sub jurisdicţia teritorială a acestora, dar şi terţilor subiecţi sau străinilor ce se regăsesc sub controlul sau autoritatea lor efectivă dincolo de limitele teritoriale.

2. Exercitarea jurisdicţiei în mod extrateritorial în mod inevitabil presupune anumite carenţe atât de ordin juridic, cât şi de ordin practic, însă raţionamentele mai recente formulate de magistraţii principalelor foruri judiciare din lume demonstrează că eliminarea respectivelor lacune constituie o sarcină primordială impusă statelor deoarece *protecţia teritorial sau personal limitată* a numitor drepturi şi libertăţi nu mai răspunde progreselor înregistrate în domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului internaţional umanitar, scopul primordial al tuturor actorilor statali fiind *protecţia indiscutabilă* a respectivelor drepturi.

3. Obligaţiile extrateritoriale au anumite caractere speciale ce le definesc, şi anume: sunt globale, adică nu sunt, în principiu, limitate nici din punct de vedere personal şi nici din punct de vedere spaţial; se întemeiază în baza prevederilor anumitor instrumente internaţionale de regulă de protecţie a drepturilor omului; presupun atât obligaţii negative de nu a aduce atingere drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, cât şi cele pozitive – de a le proteja împotriva actelor ilicite ale subiecţilor din ordinea juridică internă şi internaţională, şi a întreprinde măsuri legislative şi executive în vederea realizării acestora; au scopul de a contribui la respectarea universală a drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Totodată, obligaţiile extrateritoriale înglobează anumite elemente, cumularea cărora este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statului, şi anume: elementul faptic – actele sau omisiunile statului (se face referire la încălcarea obligaţilor pozitive sau negative ale statelor); elementul spaţial – actul/omisiunea se va produce, de regulă, în afara teritoriului statului, dar e posibil şi ca actul să fie produs pe teritoriul statului provocator de ingerinţă, însă consecinţele acestuia să fie suportate în afara teritoriului său; şi ingerinţa – presupune existenţa unei legături cauzale între actul/omisiunea statului şi efectul negativ asupra drepturilor omului.

4. Obligaţiile extrateritoriale ale statelor deşi nu reprezintă o novaţie a Curţii de la Strasbourg, anume în practica dezvoltată de aceasta au căpătat o expresie deosebită, cu adevărat contribuind spre aplicarea la scara universală a garanţiilor de respectare a drepturilor omului şi eficientizarea măsurilor de protecţie transpuse în practică la acest subiect. Iar abordările normative şi jurisprudenţiale date de organe abilitate în alte sisteme de protecţie decât cel regional european edificat în baza CEDO, au pregătit un teren favorabil pentru magistraţii Curţii Europene, care în ultimii ani sunt tentaţi tot mai des să stabilească jurisdicţia şi răspunderea unui stat reclamat în faţa Curţii pentru încălcările drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale comise dincolo de frontierele Consiliului Europei, aplicând Convenţia europeană în mod extrateritorial.

5. În condiţiile în care anumite state ale lumii, în special cele ce se declară mari puteri şi naţiuni conducătoare se eschivează de la recunoaşterea şi promovarea drepturilor omului la cea mai largă scară, considerând că particularităţile politicilor dezvoltate şi conjunctura externă în care pretind a fi protagonişti, le permit să selecteze după bunul lor plac situaţiile în care fie vor proteja, fie nu vor proteja drepturile individuale, iar unicele consecinţe ale nerespectării ultimelor sunt angajarea răspunderii internaţionale cu stabilirea eventualei satisfacţii echitabile sau pur şi simplu condamnarea vocală a acţiunilor ori inacţiunilor lor, esenţa şi eficienţa obligaţiei generale de protecţie a drepturilor omului vor fi în mod indubitabil prejudiciate.

3. CONDIŢII DE REALIZARE A OBLIGAŢIEI POZITIVE ŞI NEGATIVE

3.1. Jurisdicţia statelor-părţi la CEDO

Potrivit lui Barbăneagră A. drepturile omului au un rol foarte important în relaţiile dintre cetăţeni şi stat, deoarece ele controlează şi reglează exercitarea puterii statului asupra persoanelor, satisfacerea necesităţilor umane de bază ale populaţiei care se află în jurisdicţia statului [3, p. 84]. Astfel, percepţia adecvată a condiţiilor de aplicare a CEDO, dar şi a art. 1 al Convenţiei este indisolubil legată de accepţiunile existente ale noţiuni de jurisdicţie în dreptul internaţional public. Acest concept nu are o accepţiune unică, fiind interpretat în funcţie de circumstanţe, adică de instrumentul, subiectul dreptului internaţional şi obiectul de interpretare la care ne referim.

Profesorul Lukaşuk defineşte jurisdicţia statelor în felul următor: „*Jurisdicţia reprezintă manifestarea suveranităţii statului şi semnifică puterea statală, volumul şi domeniul de acţiune al acesteia*" [471, p. 330]. Din definiţia dată poate fi dedus caracterul *abstract* al noţiunii de jurisdicţie, aceasta având implicaţii teritoriale, dar totodată nelimitându-se la ele. Este important să delimităm noţiunea de jurisdicţie de acea de teritoriu din motivul efectelor pe care le au asupra întinderii obligaţiilor extrateritoriale. Teritoriul se dovedeşte a fi o noţiune mai limitativă din perspectiva obligaţilor statelor din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului, deoarece astfel întinderea obligaţiei se limitează la teritoriul statului contractant. Pe de altă parte, autoritatea statului se poate efectiv răsfrânge şi asupra teritoriilor statelor terţe, noţiunea de jurisdicţie dovedindu-se a fi astfel o noţiune mai largă, ce permite aplicarea tratatului oriunde statul efectiv îşi exercită autoritatea.

Dintr-o altă perspectivă, în sensul organelor internaţionale de soluţionare a diferendelor, noţiunea de jurisdicţie este utilizată pentru a defini atât competenţa (materială, personală, spaţială, temporală) a acestor organe, cât şi pentru a defini organele propriu-zise. În acest sens jurisdicţia internaţională reprezintă un „*organ care are funcţia soluţionării unui diferend internaţional printr-o decizie obligatorie urmare a aplicării dreptului internaţional…identificându-se prin activitatea sadictio iuris*" [64, p. 28].

Prin urmare, putem distinge cel puţin 3 accepţiuni ale noţiunii de jurisdicţie în dreptul internaţional public. Acest fapt nu trebuie să creeze confuzii, deoarece cert este că în tratatele din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului întotdeauna se menţionează explicit sau implicit subiectul căruia i se atribuie noţiunea de jurisdicţie.

Astfel, vorbind despre art. 1 al CEDO, noţiunea de jurisdicţie trebuie privită doar în raport cu înaltele părţi contractante. Mai mult, noţiunea de jurisdicţie în lumina Convenţiei

urmează a fi percepută într-un mod *autonom* faţă de dreptul internaţional public, în conformitate cu jurisprudenţa pertinentă a Curţii Europene.

În general, jurisdicţia statelor, este un aspect al suveranităţii, care se referă la competenţa judiciară, legislativă şi administrativă a lor [70, p. 299], având finalitatea de a reglementa (în sens larg) conduita persoanelor fizice şi juridice din ordinea juridică internă. Jurisdicţia emană din conceptul de suveranitate, care, după natura sa, este strâns legat de elementul spaţial – de teritoriul aflat sub suveranitatea statului. Acest fapt duce la prioritatea interpretării jurisdicţiei statale prin prisma *principiului teritorialităţii.* Din teritoriul statului fac parte spaţiul terestru, acvatic (în limita a 12 mile maritime, în măsura în care excludem apele interne) şi spaţiul aerian [5, p. 158]. Ne interesează şi teritoriile care nu sunt supuse jurisdicţiei naţionale, cum ar fi marea liberă, unde exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei trezeşte mai puţine dificultăţi.

Principiul teritorialităţii formal reflectă accepţiunea actuală a Curţii de interpretare a art.1, prin care se are în vedere primatul definirii teritoriale a noţiunii de jurisdicţie.

Principiul are efecte distincte, în dependenţă de spaţiul teritorial în discuţie. Astfel, dacă vorbim despre teritoriul statului asupra căruia acesta în mod normal are jurisdicţie, atunci va opera prezumţia jurisdicţiei, ceea ce înseamnă că ori de câte statul nu-şi controlează o porţiune din propriul teritoriu, el urmează să aducă dovada faptului dat [171]. Pe de altă parte, ori de câte ori statul va exercita jurisdicţia extrateritorială, proba acestui fapt va fi adusă de către reclamant, statul putând obiecta, astfel operând o prezumţie a neexercitării extrateritoriale a jurisdicţiei [334]. Mai mult, statul, în sensul art. 1, va exercita jurisdicţia şi asupra acelor porţiuni ai teritoriului său, care nu sunt supuse *de facto* controlului.

Noţiunea jurisdicţiei statelor în dreptul internaţional public presupune cel puţin trei dimensiuni ale acesteia:

1. competenţa normativă, adică autoritatea statului de a reglementa comportamentul persoanelor;
2. competenţa executivă, adică autoritatea de a aplica normele elaborate;
3. competenţa judiciară, care presupune autoritatea statului de a realiza justiţia.

Astfel, când noţiunea dată se aplică cu referire la suveranitatea statelor, ea de asemenea nu are o definiţie unică. Distincţia dintre competenţele jurisdicţionale ale unui stat ne interesează atât din punct de vedere teoretic, cât şi practic [36, p. 52].

Obligaţiile statelor implică în mod prioritar competenţa executivă şi acea legislativă. Executivă – deoarece anume ea „permite” agenţilor statelor să comită ingerinţe în afara teritoriilor acestora. Totodată, pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei în mod absolut va avea implicaţii şi jurisdicţia normativă, deoarece, acţionând extrateritorial statul extrapolează ordinea sa juridică internă în afara teritoriului său, iar datorită acţiunii directe a CEDO asupra

dreptului intern, statele, în mod ideal, n-ar trebui să ezite „transportarea" standardelor ce reies din Convenţie şi în privinţa faptelor agenţilor săi care acţionează extrateritorial. Acest argument nu trebuie confundat cu impunerea obligaţiilor convenţionale statelor terţe care nu sunt părţi la CEDO.

Pe de altă parte, competenţa judiciară are implicaţii limitate. Este cazul, spre exemplu, situaţiei când e vorba despre procedura judiciară în privinţa unui stat străin sau a unei misiuni diplomatice în statul acreditar, aflată pe rolul instanţei judiciare a acestui stat.

Sensul general-acceptat al jurisdicţiei ar fi că aceasta se exercită în limitele teritoriale ale statului în cauză. Aceasta înseamnă că statele nu-şi pot exercita jurisdicţia în afara limitelor sale teritoriale, deci pe teritoriul altor state, *decât cu consimţământul ultimelor*. Spre exemplu, în baza acordului dintre două state, ele îşi exercită competenţa executivă prin stabilirea misiunilor consulare, sau când e vorba despre delegarea de către un stat a competenţelor în domeniul controlului vamal şi asupra străinilor, unui stat terţ [67].

O excepţie de la regula enunţată, cu un scop limitat, ar fi ocupaţia militară, fie licită sau ilicită. În alte circumstanţe, exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei va fi considerată ilegală, cum a fost, spre exemplu, în cazul capturării lui Adolf Eichmann în Argentina de către agenţii Mossad-ului (securişti ai Israelului), fără măcar o notificare a autorităţilor argentiniene. În general, exercitarea extrateritorială ilegală a jurisdicţiei statale duce la încălcarea normelor internaţionale cu caracter imperativ.

În orice eventualitate, dreptul internaţional public nu interzice exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei, în măsura în care acest fapt nu duce la încălcarea vădită a normelor imperative, fiind admisibilă oricând clauza *scopului rezonabil* pentru a aplica extrateritorialitatea unuui instrument legal. Astfel, CIJ, în opinia consultativă cu privire la *Consecinţele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat*, a statut că: „*în timp ce jurisdicţia statelor este în primul rând teritorială, ea poate fi uneori exercitată în afara teritoriului naţional*" [185]. Scopul rezonabil menţionat, înseamnă nimic altceva decât discreţia statelor de a determina unde şi când să exercite extrateritorial jurisdicţia, ceea ce şi poate duce la multiple abuzuri din partea lor, cum ar fi detenţia controversată a persoanelor de către SUA la baza militară Guantanamo Bay din Cuba. Discreţia statelor în acest sens este *de jure* limitată de suveranitatea altor state, realmente însă ea este nelimitată. Prin urmare, în dreptul internaţional public, scopul principal al noţiunii de jurisdicţie este limitarea jurisdicţiei statelor, limitare care este necesară pentru exercitarea armonioasă a drepturilor suverane a statelor.

Din perspectiva dreptului internaţional al drepturilor omului, este irelevant dacă statul exercită jurisdicţia în mod legal sau ilegal. Dacă ar fi să ne abstractizăm de la limitările *ratione loci* şi *ratione personae* a diferitor instrumente internaţionale din domeniul protecţiei drepturilor

omului, atunci, în mod normal, oricând statul ar exercita extrateritorial jurisdicţia sa. Acel stat nu ar putea invalida şi aplicarea instrumentelor internaţionale la care este parte. Or, atunci când statul îşi exercită jurisdicţia normativă şi executivă în afara spaţiilor sale teritoriale, el nu ar trebui să aibă discreţia de aplicare a dreptului său intern în mod selectiv, spre exemplu, să utilizeze mecanismele punitive fără să le armonizeze cu mecanismele de protecţie a drepturilor omului la care este parte.

De altfel, am putea spune că astfel de state nu doar creează un vacuum în protecţia drepturilor omului, ci chiar neglijează propriile angajamente faţă de alte state. Dar şi dimensiunea etică a problematicii exercitării extrateritoriale a jurisdicţiei nu trebuie ignorată: poziţia statelor suverane faţă de beneficiarii drepturilor omului nu poate fi comparată nici juridic, nici moral.

Cert este că jurisdicţia, în sensul obligaţiilor extrateritoriale ale statelor, ce reies din tratatele dreptului internaţional al drepturilor omului, se referă la capacitatea statelor de a-şi exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale, astfel determinându-se întinderea obligaţiilor convenţionale. Prin prisma tratatelor din domeniul dreptului internaţional al drepturilor omului, aceasta semnifică nimic altceva decât un test, un criteriu obligatoriu pentru a iniţia acţiunea extrateritorială a tratatului.

În speţa enunţată *supra Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit*, la care se va face referinţă de multiple ori în prezenta lucrare, Curtea Europeană a reuşit să adopte o concepţie alternativă de jurisdicţie personală, în baza legăturii exclusive existente între statul reclamat şi persoanele aflate sub autoritatea acestuia. În mod paralel, referindu-se la teritoriile şi zonele plasate sub controlul efectiv al statului, Curtea a admis că utilizarea forţei de către agenţii de stat ce au operat în afara teritoriului ultimului, se poate încadra în noţiunea de jurisdicţie în sensul art. 1, reclamanţii regăsindu-se sub controlul statului respectiv.

În contextul enunţat este interesantă abordarea criteriului personal al jurisdicţiei, şi anume posibilitatea aplicării CEDO asupra persoanelor ce se află în afara spaţiului juridic al Consiliului Europei, prin intermediul agenţilor unui stat-parte la Convenţie. Ideea jurisdicţiei exercitate de către agenţii unui stat asupra persoanelor ce se regăsesc spaţial în afara hotarelor respectivului stat, nu este una nouă pentru practica Curţii de la Strasbourg. Astfel, conceptul unei jurisdicţii „personale" a fost utilizat de Comisia EDO încă în anii "70 ai secolului trecut, fiind formulate raţionamente în vederea angajării responsabilităţii unui stat pentru activitatea extrateritorială a agenţilor săi. În asemenea situaţii, Comisia a admis că statele au fost obligate să asigure drepturile şi libertăţile consacrate de CEDO pentru toate persoanele asupra cărora îşi exercitau autoritatea, nu doar acelor ce se regăsesc în limitele teritoriului suveran, dar în mod egal şi acelor de peste hotarele ţării [228]. În aşa fel, Comisia EDO nu s-a demonstrat interesată de chestiunea

subordonării responsabilităţii statelor în privinţa teritoriilor unde actele contestate au fost emise, şi nici de întrebarea dacă a existat vreun titlu juridic conform căruia actele contestate ale agenţilor ar fi emise conform normelor relevante ale dreptului internaţional public. În mod esenţial, chestiunea primordială la care Comisia s-a referit a fost de ordin faptic şi a vizat determinarea dacă autorităţile statului au exercitat la momentul comportamentului încriminat un control efectiv asupra persoanelor ce se pretind a fi victime [467, p. 68]. Oricum însă nici Comisia, şi nici Curtea Europeană până la speţa *Al-Skeini* nu s-a pronunţat asupra admisibilităţii aplicării Convenţiei în afara spaţiului Consiliului Europei, în speţa *Bankovic* stabilind expres limitarea extrateritorialităţii CEDO prin criteriul spaţiului juridic.

Precum vedem, speţa *Al-Skeini* nu a fost prima şi nici unica în care organele de supraveghere de la Strasbourg s-au pronunţat asupra competenţei personale de aplicare a CEDO în afara teritoriului nemijlocit al statului reclamat, însă anume aici Curtea Europeană a formulat conceptul de *ratione personae* al jurisdicţiei din perspectiva controlului efectiv al agenţilor unui stat asupra persoanelor, subliniind că exercitarea fizică a autorităţii primilor joacă la caz un rol decisiv, debarasându-se de conceptul de *espace juridique* stabilit anterior în speţa *Bankovic*, conform căruia jurisdicţia unui stat urmează a fi determinată în funcţiune de teritoriul statelor-membre a Consiliului Europei.

O atare abordare a criteriului *ratione personae* marchează o perioadă nouă în afirmarea jurisprudenţei degajate de instanţa europeană în primul rând deoarece presupune abandonul teoriei spaţiului juridic şi condiţionează afirmarea unei extrateritorialităţi cu titlu de universalitate. Este marcant faptul că Curtea Internaţională de Justiţie pe terenul aplicabilităţii Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice în avizul consultativ din speţa precitată *Consecinţele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat* şi în hotărârea din speţa *Activităţile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei) [112], a reţinut o concluzie asemănătoare, notând că Pactul este aplicabil acţiunilor unui stat comise în cadrul exerciţiului suveranităţii sale în afara propriilor teritorii.

Într-o manieră paradoxală, deşi Curtea de la Strasbourg în practica degajată de multiple ori notează asupra lipsei necesităţii de a se conforma *ad-literam* regulilor dreptului internaţional general, conceptele juridice înserate în CEDO având un caracter autonom, ea pronunţă soluţii finale respectând întocmai abordările date în dreptul internaţional public.

Asemenea cazuri nu sunt unice în practica Curţii de la Strasbourg, cu referire la competenţa *ratione loci* ea de asemenea îşi aliniază raţionamentele în conformitate cu abordările jurisprudenţiale ale altor instanţe internaţionale din sfera protecţiei drepturilor omului, în evaluarea pretinselor încălcări estimând criteriului legăturii între stat şi individ şi nu cel al locului comiterii faptei imputabile (*locus delicti*) [462, p. 79].

În contextul analizei dimensiunii personale, este importantă aprecierea activităţilor agenţilor unui stat pentru a determina distincţia procedurală între conceptele de jurisdicţie şi imputabilitate. De principiu, graţie caracterului preliminar, aprecierea jurisdicţiei statului respondent se distinge de identificarea actelor ce i-ar fi fost atribuite. O atare opoziţiune între jurisdicţie, estimarea căreia se face la faza preliminară a analizei speţei, şi imputabilitate, care se referă la fondul încălcării invocate, poate fi regăsită în jurisprudenţa degajată de Curte. Or, referindu-se la actele condamnabile ce au fost săvârşite în afara teritoriului statului reclamat, spre exemplu în limitele unei zone aflate sub controlul acestuia, magistraţii europeni de o manieră abituală au conchis că condiţia jurisdicţiei la caz a fost satisfăcută. În aşa fel, testul jurisdicţiei efectuat de Curte la faza preliminară a examinării diferă în mod clar de chestiunea imputabilităţii, ultima relevând estimarea chestiunii dacă actele contestate de reclamant au fost comise de un organ al statului reclamat şi îi pot fi atribuite celui din urmă în cadrul evaluării fondului cauzei.

Recurgerea la concepţia jurisdicţiei personale nu trebuie să diferenţieze aceste etape succesive de examinarea a cauzei, preliminară şi pe marginea fondului, la stabilirea jurisdicţiei conform art. 1 Curtea beneficiind de opţiunea atât să recurgă la evaluarea criteriului de control efectiv, cât şi a celui de autoritate agent-stat, precum vom vedea în continuare.

După cum am stabilit *supra,* jurisdicţia statelor rezită în capacitatea acestora de a-şi manifesta competenţele legislative, executive şi judiciare atât în limitele teritoriului lor, cât şi în exterior. Cuvântul cheie aici este „capacitatea", deoarece ori de câte ori statul îşi va exercita extrateritorial competenţele, în scopul determinării jurisdicţiei, Curtea nu se va limita doar la teritoriul asupra căruia statul reclamat este îndreptăţit să şi-o exercite. Astfel, ori de câte ori la Înalta Curte va parveni o cerere cu implicaţii extrateritoriale, ea va examina situaţia faptică, în legătură cu care se invocă o încălcare a Convenţiei.

Aşadar, scopul fiecărui tratat din domeniul drepturilor omului determină întinderea drepturilor beneficiarilor tratatului, dar şi stabileşte anumite limite obligaţiilor corelative ale statelor. Aceste limite se stabilesc printr-o clauză, care poate fi exprimată prin sintagma „*jurisdicţia statelor*", precum este cazul CEDO; „*teritoriul şi competenţa statelor*", precum este în cazul Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; sau doar „*teritoriul*", cum e prevăzut în Convenţia cu privire la abolirea sclaviei [22]. Fiecare din aceste sintagme reglementează în mod diferit scopurile spaţiale şi personale a tratatelor respective, creând diverse „limite" în exercitarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute în ele.

După cum cunoaştem, aşa numitele „clauze jurisdicţionale" nu se bucură de o istorie bogată. În perioada pre-onuziană s-a utilizat un alt tip de limitări, spre exemplu obligaţia de a proteja drepturile rezidenţilor şi cetăţenilor, după cum a fost prevăzut în *Tratatul de pace din*

1919 de la Saint Germain [66]. Astfel, se utiliza un criteriu strict personal – doar cetăţenii statului semnatar şi rezidenţii recunoscuţi prin legea naţională. Deci despre aplicarea extrateritorială a actului nu putea fi nici vorbă. Din perioada interbelică se pare cunoscută doar o singură încercare de a implementa o clauză jurisdicţională, SUA propunând includerea unei asemenea clauze în art. 6 a Pactului Ligii Naţiunilor, sub umbrela căreia s-ar fi declarat principiul nediscriminării minorităţilor statelor, care doresc să devină membre ale organizaţiei, care totodată prevedea: ”protecţia justă a tuturor rezidenţilor aflaţi pe teritoriul statelor- membre” [33, art. 23].

În asemenea condiţii, Convenţia europeană a drepturilor omului poate fi considerată un pionier în introducerea limitărilor obligaţiilor sub forma clauzei jurisdicţionale.

Clauzele jurisdicţionale pot fi de două tipuri: exprese şi implicite. Clauză jurisdicţională expresă poate fi regăsită în art.1 al CEDO, art.1 al Convenţiei americane a drepturilor omului, în art. 2 para. 1 al Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, art.1 al Convenţiei CSI cu privire la drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului [14], art. 3 para.1 al Cartei arabe a drepturilor omului (similară după formulare art. 1 din PDCP). În toate normele menţionate se utilizează formula „…tuturor persoanelor aflate sub *jurisdicţia*…”, sau un echivalent al acesteia. Interpretarea lor se face conform dreptului internaţional public şi specificului fiecărui tratat în parte.

Mai interesantă este situaţia clauzelor internaţionale implicite, prin care se înţelege că în clauza generală cu privire la obligaţia statelor de a proteja drepturile prevăzute în instrumentul internaţional se indică măsurile generale pe care trebuie să le ia statul întru protecţia drepturilor omului, măsuri care se clarifică prin indicarea unora din competenţele care fac parte din jurisdicţia statelor. Spre exemplu, în art. 1 al Convenţiei africane a drepturilor omului şi Popoarelor este stipulat: „*Statele-membre ale Organizaţiei Unităţii Africane, părţi la prezenta Cartă, vor recunoaşte drepturile, obligaţiile şi libertăţile prevăzute în acest capitol şi* ***se angajează să adopte măsuri legislative şi de altă natură*** *pentru realizarea lor*”. O prevedere analogică se conţine şi în Convenţia cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială.

La rândul său, art. 1 din CEDO prevede: „*Înaltele Părţi Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în Convenţie*”. Este într-o oarecare măsură fascinant faptul că aceste, la prima vedere, simple noţiuni cauzează atâta neclaritate în aplicarea Convenţiei. În orice eventualitate, comentarea clară a scopului Convenţiei are o importanţă primordială pentru aplicarea eficientă a ei.

Iniţial, art. 1 propus de către Comitetul Adunării Consultative a Consiliului Europei conţinea sintagma „*Fiecare stat-parte al prezentei Convenţii se obligă să protejeze fiecărei*

persoane care îşi are reşedinţa pe teritoriul său următoarele drepturi…" [466]. Ulterior a fost aleasă sintagma alternativă, cea de „*sub jurisdicţia lor*", Comitetul considerând că noţiunea de „reşedinţă" este prea restrictivă, fiind benefică extinderea scopului Convenţiei asupra tuturor persoanelor aflate pe teritoriul unui stat-parte, şi nu doar asupra rezidenţilor, în sensul juridic al cuvântului. Combinarea noţiunilor de reşedinţă şi teritoriu ar restrânge drastic cercul beneficiarilor Convenţiei, deoarece, pe de o parte CEDO ar fi aplicabilă doar pe teritoriul părţii contractante, iar pe de altă parte s-ar limita doar la rezidenţii statului respectiv, ceea ce înseamnă că nu toate persoanele aflate *de facto* pe teritoriul unui stat-parte ar putea beneficia de drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute de Convenţie.

Este important de menţionat că Comitetul nu a scăpat din vizor principiul teritorialităţii, ci doar a hotărât să utilizeze criteriul spaţial, în loc de acel personal, ceea ce înseamnă că termenul de jurisdicţie prevăzut în art. 1 iniţial trebuia să reflecte accepţiunea teritorială a jurisdicţiei, deci acea „clasică" în dreptul internaţional public. Bunăoară, în speţa *Bankovic*, Curtea a statuat: „art. 1 al Convenţiei trebuie să fie considerat ca reflectând noţiunea ordinară şi esenţial teritorială a jurisdicţiei, alte temeiuri pentru jurisdicţie fiind excepţionale şi necesitând justificare suplimentară" [149, para. 61], principiul reiterat în fiecare speţă cu implicaţii extrateritoriale. Prin urmare, atât din *Travaux préparatoires* a Convenţiei, cât şi din jurisprudenţa Curţii rezultă că de la bun început în scopul juridic al CEDO nu intra şi aplicarea extrateritorială a acesteia.

Totuşi, nu poate fi ignorat faptul că în majoritatea absolută a cazurilor, ingerinţele cauzate persoanelor care pledează într-o procedură contencioasă în faţa Curţii, au fost provocate pe teritoriul unei părţi contractante, de aceea este clară dorinţa statelor de a limita cât mai mult aplicarea Convenţiei în afara teritoriilor acestora, ceea ce nu întotdeauna este justificat şi legitim.

În perioada postbelică, dreptul internaţional public încerca să întărească protecţia juridică a statelor independente, ele având suveranitate deplină asupra teritoriilor sale, iar jurisdicţia, adică capacitatea de a-şi exercita autoritatea asupra teritoriului, derivând din noţiunea de suveranitate [89, p. 111]. Această retrospectivă ne arată că extrateritorialitatea, în esenţă, era percepută ca şi o atentare a jurisdicţiei unui stat asupra jurisdicţiei altui stat, ceea ce ar fi fost inadmisibil în condiţiile zidirii „noii ordini mondiale" conform sistemului instaurat de Carta ONU. Cu toate acestea, importanţa *Travaux préparatoires* pentru interpretarea prevederilor Convenţiei este limitată şi are un rol subsidiar. În acest sens se expune în primul rând art. 32 a Convenţiei de la Viena privind dreptul tratatelor [16] şi preambulul Convenţiei prin sintagma *"further realisation of human rights and fundamental freedoms"*(dezvoltarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale). În jurisprudenţa Curţii de asemenea poate fi deseori regăsită următoarea regulă: "Convenţia este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina

condiţiilor de astăzi" [419, para. 31]. Prin urmare, accepţiunea iniţial pur teritorială a autorilor Convenţiei are şi trebuie să aibă astăzi un rol tot mai limitat.

Anterior am menţionat că noţiunea de jurisdicţie din art. 1 are un sens autonom de acel obişnuit în dreptul internaţional şi că nu ar trebui interpretată exclusiv conform acestuia. Nu trebuie să uităm că CEDO este un instrument supus unei interpretări progresive, în funcţie de acele probleme care sunt ridicate spre interpretare în procedura contencioasă a Curţii. Probabil, am trebui să le „mulţumim" guvernelor Turciei şi Regatului Unit pentru faptele ilicite produse extrateritorial, deoarece anume ele au ridicat problema aplicării extrateritoriale a Convenţiei.

Autonomia noţiunii de jurisdicţie rezidă în primul rând în faptul că ea nu reflectă percepţia generală a acesteia în dreptul internaţional public, în pofida argumentului contrar al Curţii, care poartă un caracter pur declarativ [249, para. 67]. Scopul primar al „jurisdicţiei" din art. 1 al Convenţiei, în opinia noastră, este de a defini întinderea obligaţiilor statelor contractante, pe când jurisdicţia în dreptul internaţional general are ca scop limitarea jurisdicţiei statelor, ce reiese din suveranitatea pe care o posedă. Întinderea jurisdicţiei extrateritoriale, respectiv întinderea obligaţiilor extrateritoriale ale statelor se determină prin *testele* pe care le aplică Curtea Europeană, reieşind din circumstanţele fiecărui caz, care sunt: *controlul efectiv asupra unui spaţiu* şi *autoritatea agent-stat*.

Este remarcabil faptul că Înalta Curte practic nu întâmpină dificultăţi în aplicarea extrateritorială a Convenţiei în interiorul spaţiului juridic al Consiliului Europei. O situaţie total inversă poate fi observată în cazul aplicării CEDO în afara acestuia. O asemenea situaţie duce la fragmentarea testelor şi standardelor de aplicare extrateritorială a Conveţiei, în funcţie de teritoriul statului unde se afla persoana a cărei îngrădire ilegală a drepturilor este pretinsă.

Autonomia noţiunii se datorează şi acelor limitări pe care le utilizează Curtea în jurisprudenţa sa în materie de extrateritorialitate: limitarea aplicării Convenţiei doar la spaţiul juridic al Consiliului Europei (*espace juridique)*; limitarea aplicării extrateritoriale atunci când nu poate fi determinat aportul statului la actul extrateritorial din cadrul unei campanii militare (principiul aurului monetar); art. 15 CEDO care poate servi ca o limitare generală pentru aplicarea extrateritorială a unor drepturi; art. 56 a Convenţiei de asemenea poate servi ca o limitare în anumite circumstanţe (clauza colonială), ş.a. Este important să menţionăm că pe lângă aspectul exercitării jurisdicţiei în afara teritoriului, mai există şi un efect opus al acesteia. În ipoteza în care statul nu deţine control efectiv asupra teritoriului său, CEDO nu va iezita să perceapă faptul dat ca şi o excepţie de la teritorialitatea jurisdicţiei statului. Drept exemple pot servi incapacitatea Moldovei şi Ciprului de a controla unele teritorii formal aflate sub suveranitatea lor. Astfel, Moldova nu a fost considerată responsabilă pentru unele ingerinţe produse pe teritoriul regiunii transnistrene pe motivul lipsei de control efectiv, în speţa *Ivanţoc c.*

Moldovei şi Federaţiei Ruse sau Catan şi alţii c. Moldovei şi Federaţiei Ruse, iar Ciprul şi resortisanţii acestuia au acţionat în nume propriu la Curte, invocând răspunderea Turciei pentru acţiunile autoproclamatei Republici a Ciprului de Nord.

Prin urmare, din punct de vedere al contenciosului Curţii Europene, noţiunea de jurisdicţie, în cauzele care implică extrateritorialitatea, reprezintă şi un criteriu de admisibilitate. Însă ea se deosebeşte de criteriile clasice de admisibilitate, cum ar fi respectarea termenului de şase luni, caracterul neanonim al plângerii, sau epuizarea căilor interne de atac. Jurisdicţia este un criteriu cu caracter special, reieşind din care, Curtea Europeană va decide două chestiuni: dacă statul pârât a avut obligaţia a cărei încălcare se invocă; dacă victima a avut dreptul corelativ obligaţiei respective. Prin intermediul jurisdicţiei se va purcede astfel la concluzia, dacă reclamantul poate pretinde încălcarea. Din punct de vedere al procedurii, chestiunea privind jurisdicţia statului reclamat poate fi soluţionată atât la etapa examinării admisibilităţii, cât şi a fondului, în dependenţă de complexitatea circumstanţelor şi dificultăţilor cu care se confruntă Curtea.

Pentru evitarea confuziilor, specificăm că „criteriul" de jurisdicţie nu este unul de atribuire a răspunderii statelor pentru actele extrateritoriale. Prin faptul că instanţa de la Strasbourg constată jurisdicţia extrateritorială a unei părţi contractante într-o speţă, trebuie înţeleasă doar *constatarea existenţei* obligaţiilor extrateritoriale ale statului, deci a obligaţiilor primare pozitive/negative ale acestuia. Răspunderea şi obligaţiile degajate din constatarea răspunderii statului pentru încălcarea obligaţiei primare vor avea caracter secundar faţă de obligaţia primară, în cazul în care totuşi se va stabili faptul ingerinţei în drepturile şi libertăţile fundamentale ale reclamantului. Astfel, obligaţiile ce derivă din răspunderea extrateritorială a statului şi obligaţia extrateritorială propriu-zisă reprezintă două noţiuni distincte, iar constatarea jurisdicţiei statului reclamat nu urmează a fi egalată cu stabilirea răspunderii acestuia.

Statul nu este unicul subiect al raporturilor juridice de răspundere internaţională. O problemă disputată rămâne răspunderea organizaţiilor internaţionale [55].

Ultimele posedă capacitate juridică în sensul dreptului internaţional public, fapt prin care ele *a priori* îşi asumă răspundere pentru faptele proprii. Altfel nu poate fi, deoarece s-ar crea un vacuum juridic în privinţa consecinţelor faptelor ilicite comise de către ele, art.3 al *Proiectului de articole privind răspunderea organizaţiilor internaţionale* (în continuare – Proiectul) statuând: "*Orice act internaţional ilicit al unei organizaţii internaţionale atrage răspunderea internaţională a acelei persoane".*

Luând în considerare intrarea în vigoare a Protocolului 14 la CEDO [56] şi art.59 para. 2 actual al CEDO, considerăm oportună analiza efectelor acestuia asupra răspunderii Uniunii

Europene pentru încălcarea obligaţiilor extrateritoriale, chiar dacă la momentul de faţă UE încă nu a aderat la Convenţia europeană [74].

Deşi toate statele-membre ale UE sunt şi părţi la CEDO, formal Uniunea nu este responsabilă pentru actele propriilor organe în faţa Înaltei Curţi[1], astfel existând un vacuum juridic în privinţa protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale a persoanelor aflate „sub jurisdicţia" Uniunii Europene. Mai întâi ne vom referi la aspectul mai problematic al jurisdicţiei UE – a acţiunilor militare dirijate de ea, iar apoi şi la interpretarea noţiunii de jurisdicţie a UE în general.

Tratatul de la Lisabona a reconfirmat intenţia UE de a extrapola ordinea sa juridică în afara Uniunii, inclusiv prin atribuţiile referitoare la misiunile militare de *Politică externă şi de securitate comună* (în continuare – PESC) [91, pp. 15-191]. Este important faptul că Uniunii nu i-a fost atribuită competenţa exclusivă pentru conducerea operaţiunilor militare în afara spaţiului UE. Astfel, atribuirea răspunderii internaţionale pentru actele sale ilicite trezeşte diverse dificultăţi juridice.

În primul rând, statele menţin controlul disciplinar, penal şi parţial administrativ asupra membrilor contingentelor, pe când UE deţine doar control strategic şi politic asupra acestora. Astfel, soldaţii rămân membri ai forţelor armate naţionale, pe când controlul strategic aparţine Comitetului Politic şi de Securitate a UE, conform art. 14 al Tratatului de la Maastricht [65]. În acelaşi timp, UE din punct de vedere practic nu are capacitate militară suficientă pentru a conduce acţiunile sale militare de sine stătător, având, în principiu trei opţiuni principale [85].

Prima ar fi acţionarea exclusivă cu un contingent de până la 2000 persoane, această opţiune fiind aleasă relativ rar din motive de eficienţă redusă. A doua ar fi opţiunea unuia dintre acele cinci sedii operaţionale naţionale, în esenţă fiind create contingente combinate din membrii forţelor armate naţionale ale statelor-membre şi ale UE. A 3-a opţiune este colaborarea Uniunii Europene cu NATO în baza acordului Berlin Plus [1]. Deci este evident că în majoritatea situaţiilor UE nu păstrează controlul efectiv în ansamblu asupra misiunilor militare conduse.

Proiectul prevede standarde diferite pentru atribuirea acţiunilor unităţilor militare complet detaşate în favoarea UE şi pentru acţiunile unităţilor militare detaşate incomplet, adică, într-o oarecare măsură aflate sub autoritatea unui stat. Astfel, în primul caz acţiunea va fi în mod automat imputabilă organizaţiei [55, art. 6], iar în al doilea va fi imputabilă doar în cazul satisfacerii testului de *control efectiv* [55, art. 7]. Diferenţa dată, în privinţa Uniunii Europene cel puţin, pare oarecum artificială, luând în considerare că statele întotdeauna vor păstra competenţe, chiar şi limitate, asupra contingentelor sale militare.

[1] Între anii 2003 şi 2011, Comisia Europeană s-a implicat activ în procesul de elaborare a Proiectului, în versiunea actuală a acestuia fiind luat în considerare specificul UE. Prin urmare, în dreptul răspunderii internaţionale nu există *lex specialis* pentru atribuirea răspunderii internaţionale UE.

În acest sens este importantă observaţia oportunităţii angajării răspunderii solidare a statelor pentru actele extrateritoriale ale Uniunii Europene, implementarea cărora e lăsată pe seama statelor. Întrebarea dată nu este una prematură, deoarece deja există încercări de a angaja răspunderea UE. Astfel, Comisia s-a declarat necompetentă *ratione personae* atunci când reclamanţii înaintau cereri împotriva Comunităţilor Europene sau a UE [183, para. 4], iar în speţa *Matthews c. Regatului Unit*, Marea Cameră a recunoscut competenţa Curţii *ratione personae* în contenciosul împotriva statelor-membre ale UE, care au impus impedimente cetăţenilor în privinţa realizării politicilor UE [290].

În privinţa angajării răspunderii solidare a Uniunii şi statelor sale membre există reglementări exhaustive în Proiectul Acordului privind aderarea UE la CEDO [53] (în continuare – Proiectul de aderare). Art. 3 para. 3 a acestuia stabileşte modificarea art. 36 a Convenţiei prin adăugarea în viitorul aliniat 4 a acestuia posibilitatea de se plânge pe acţiunile Uniunii Europene în calitate de co-pârât. Iar în cazul în care ingerinţa va fi imputabilă şi statului şi UE, atunci se va angaja **răspunderea solidară** a acestora, după cum e prevăzut în art. 3 para. 7 a Proiectului de aderare. Prin urmare, în cazul eventualelor acţiuni militare combinate va putea fi angajată răspunderea solidară a Uniunii Europene şi a statelor sale membre în cazul imposibilităţii depistării controlului efectiv al UE asupra trupelor militare în mod separat.

Plângerea va putea fi depusă atât împotriva unui stat-parte la Convenţie, cu atragerea ulterioară în proces a UE, cât şi invers.

Pentru a atrage UE în proces, va fi necesar ca normele dreptului UE sau acţiunile Uniunii ce reies din actele constitutive ale acesteia să contravină CEDO.

Cu toate acestea, aplicarea extrateritorială a Convenţiei în raport cu Uniunea Europeană nu se va limita doar la acţiunile militare ale acesteia.

Astfel, jurisdicţia UE va trebui să fie interpretată în lumina art. 1 CEDO în privinţa tuturor *actelor, măsurilor sau omisiunilor instituţiilor, organelor, posturilor, agenţiilor, sau oricăror persoane care activează în numele Uniunii Europene* [53, art. 1, para. 3].

Prin urmare, UE îi vor fi imputabile doar acţiunile sau omisiunile ce reies din competenţele sale. În acelaşi timp, acţiunile sau omisiunile ce reies *din implementarea* de către state a politicilor UE vor fi imputabile doar statelor, iar UE îi vor fi atribuibile acţiunile/omisiunile prin care aceste „politici" au fost adoptate.

Art. 1 para. 6 al Proiectului de aderare interpretează jurisdicţia în lumina jurisprudenţei pertinente a Curţii, prioritate având principiul teritorialităţii, însă şi aplicarea extrateritorială este prevăzută, cu următoarea condiţie: *dacă acţiunile UE ar fi, în circumstanţe similare, atribuibile unui stat*. Aceasta înseamnă că aceleaşi teste şi aceleaşi reguli de aplicare extrateritorială a Convenţiei pentru acţiunile sau omisiunile extrateritoriale ale statelor sunt aplicabile şi Uniunii

Europe. Este plauzibil faptul că acordul prevede în mod expres angajarea răspunderii UE pentru faptele agenţilor săi în sens larg, adică a acelora care acţionează din numele Uniunii Europene, luând în considerare controversele care există în jurul subiectului dat.

Considerăm că aplicarea CEDO în privinţa acţiunilor/omisiunilor UE va trezi mai puţine dificultăţi în privinţa jurisdicţiei acesteia, sau cel puţin natura lor va fi diferită de acele existente în privinţa statelor. Ipotetic vorbind, dimensiunea spaţială a jurisdicţiei Uniunii Europene se răsfrânge asupra întregului spaţiu al statelor-membre ale acesteia. Prin urmare, doar dacă actul UE va avea efecte şi în exteriorul tuturor teritoriilor aflate sub jurisdicţia statelor-membre, am putea vorbi despre extrateritorialitatea CEDO. În celelalte situaţii ne vom afla în faţa aplicării teritoriale „ordinare" a Convenţiei.

3.2. Răspunderea statelor-părţi la CEDO pentru actele extrateritoriale

În plan social, răspunderea internaţională a statelor este determinată prin simpla apartenenţă a acestora la comunitatea internaţională. Fiind membru al comunităţii internaţionale, statul nu poate să nu poarte răspundere, în sens larg, pentru acţiunile sale [470, p. 17], acest fapt exprimându-se prin maxima *sic uti suo non laedat alienum* („Foloseşte ceea ce e al tău fără a cauza pagube altuia"). O chestiune importantă, astfel, este corelaţia dintre dreptul răspunderii internaţionale şi aplicarea extrateritorială a CEDO.

Răspunderea pentru nerespectarea obligaţiilor ce reies din CEDO este întemeiată pe forţa obligatorie a Convenţiei, conform principiului *pacta sunt servanda bonae fide,* ultima "*legând părţile şi trebuind să fie executată de ele cu bună credinţă*" [16, art. 27]; precum şi pe obligaţia statelor contractante de a proteja drepturile şi libertăţile prevăzute de Convenţie, după cum prevede art. 1 al CEDO. Totodată prin art. 19 şi 32 a CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului se împuterniceşte să asigure respectarea de către părţile contractante a obligaţiilor ce decurg din Convenţie, în mod implicit fiind investită cu atribuţia de a constata prezenţa răspunderii extrateritoriale a părţilor pentru nerespectarea art 1.

Dreptul răspunderii nu face statul un „garant" al drepturilor şi libertăţilor fundamentale, statele fiind responsabile doar pentru actele ilicite în sensul ordinii juridice internaţionale. Într-o altă ipoteza, dreptul internaţional al drepturilor omului extinde calitativ această răspundere generică la un alt nivel. Graţie extrateritorialităţii obligaţiilor ce reies din anumite instrumente, prin care se realizează universalismul drepturilor omului, statele totuşi sunt obligate să participe în raporturile internaţionale în calitate de garanţi ai drepturilor omului [99, pp.778-790]. Scopul *ratione personae* a Convenţiei europene a drepturilor omului, ipotetic vorbind, se extinde asupra tuturor persoanelor existente pe glob, independent de formalitatea scopului iniţial al Convenţiei

de a fi aplicată doar în interiorul spaţiului juridic european. Acest fapt oferă oricărei persoane, din orice colţ al globului, posibilitatea procedurală să sesizeze Curtea cu o cerere, care va fi examinată într-o măsură sau alta, cu o eventuală satisfacţie echitabilă în cazul în care statul a încălcat o obligaţie extrateritorială. În acest sens, Convenţia *nolens volens* este un instrument al ordinii mondiale (deşi într-o măsură limitată), deoarece impune statelor obligaţia de a participa în raporturile sale, inclusiv extrateritoriale, în calitate de garanţi ai unei ordini juridice în spiritul universalităţii drepturilor omului [43, pp. 29-34].

Principiul răspunderii statelor pentru faptele internaţionale ilicite, care este la fel aplicabil obligaţiilor extrateritoriale, se referă la toate tratatele internaţionale din domeniul drepturilor omului, cu excepţiile *lex specialis* prevăzute în tratatele respective [54, art.55]. Acest principiu este reafirmat în numeroase speţe ale Curţii Europene. Astfel, în speţa *A c. Regatului Unit* [110], Curtea a constatat că statul reclamat nu a reglementat nici un mecanism eficient pentru prevenirea tatălui vitreg a unui copil de nouă ani să-i provoace vânătăi severe. Prin urmare, statul reclamat a fost considerat *responsabil* pentru inacţiunea de a reglementa un mecanism efectiv, care ar preveni astfel de violenţe împotriva copiilor. În mod similar, în speţa *Vetter c. Franţei* [430], statul reclamat a fost condamnat pentru neclaritatea dreptului său intern în privinţa discreţiei organelor de poliţie de a audia prin intermediul dispozitivelor de supraveghere. Astfel, statele nu numai că nu sunt în drept să invoce legislaţia sa internă, ci chiar pot fi direcţionate de către Curte în privinţa unor anumite reglementări, care vin în contradicţie cu obligaţiile asumate de înaltele părţi contractante pe terenul CEDO.

Proiectul de articole a CDI privind răspunderea statelor prevede: ”*Orice act internaţional ilicit al unui stat implică răspunderea internaţională a acelui stat*” [54, art. 1]. Astfel, ori de câte ori statul eşuează să respecte drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute în CEDO, în mod automat [198] se angajează răspunderea internaţională a acestuia, conform normelor *speciale* prevăzute în Convenţie privind răspunderea statelor. În privinţa faptei ilicite în sensul dreptului internaţional public, articolele prevăd următoarele două elemente ale răspunderii statelor: ”*O acţiune sau o omisiune a unui stat se consideră internaţional ilicită, dacă: 1. poate fi atribuită statului în conformitate cu dreptul internaţional public (elementul subiectiv); şi 2. constituie o încălcare a unei obligaţii internaţionale (elementul obiectiv).*”Dacă ar fi să privim prin analogie practica Înaltei Curţi de la Strasbourg, atunci am observa că, de principiu, reclamantul are sarcina de a proba că statul reclamat a efectuat o ingerinţă neconformă în drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute în Convenţie, şi că statului reclamat îi este imputabilă ingerinţa produsă (deci fapta ilicită).

După cum a fost enunţat *supra*, statul ca şi orice persoană juridică reprezintă o entitate abstractă, care nu poate acţiona în numele său în mod direct. Prin urmare, ”acţiunile sau

omisiunile oricărui organ al statului sunt considerate ca şi acţiuni/omisiuni ale statului în sensul dreptului internaţional public, indiferent de faptul, dacă acest organ exercită funcţii legislative, executive sau judiciare, oricare ar fi poziţia deţinută în structura organizatorică a statului…" [54, art. 4]. Astfel, acţiunile/intenţia oficialilor/organelor statului sunt privite ca şi intenţia statului pe care agentul îl reprezintă în afara limitelor teritoriale ale acelui stat. Prin prisma Convenţiei europene această regulă trebuie privită în sens larg, adicăatunci când, spre exemplu, un agent al statului a încălcat dreptul la viaţă a unei persoane în afara calităţii sale oficiale, iar un alt agent nu a investigat acest fapt, statul va fi responsabil pentru fapta celui de-al doilea agent, dar şi pentru fapta primului agent în cazul în care a acţionat în afara competenţelor sale.

În dreptul răspunderii internaţionale statul de asemenea este responsabil pentru acţiunile şi omisiunile persoanelor sau entităţilor care, deşi nu reprezintă organe ale statului, sunt împuternicite să exercite anumite **elemente de autoritate guvernamentală**. Actele acestora vor fi considerate acţiuni/omisiuni ale acelui stat, cu condiţia ca încălcarea obligaţiei de către agent să aibă loc în timpul exerciţiului împuternicirilor. În acest sens, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a stabilit în speţa *Velásquez Rodríguez c. Hondurasului* [427] următoarele: " *în conformitate cu dreptul internaţional, un stat este responsabil pentru actele agenţilor asumate în calitatea lor oficială şi pentru omisiunile lor, chiar şi atunci când aceşti agenţi acţionează în afara limitelor sale de autoritate sau încalcă dreptul intern*".

Regula dată este mai ales oportună în situaţia în care tot mai multe guverne deleagă competenţe importante unor entităţi private sau în eventualitatea ocupaţiei. Camera de apel a Tribunalului Internaţional Penal pentru Fosta Iugoslavia de asemenea a menţionat în speţa *Tadic* că "*Condiţia dreptului internaţional pentru atribuirea statelor a actelor efectuate de către persoanele fizice este că statul exercită control asupra individului*" [358, para. 117]. O situaţie similară poate fi observată în ipoteza recunoaşterii de către stat, a acţiunilor unor persoane private, care, deşi nu sunt atribuibile statului în cauză, totuşi sunt recunoscute de către el ca şi acţiuni proprii.

Acţiunile persoanelor private sunt atribuibile statelor prin prisma dreptului internaţional public general într-o măsură limitată, spre deosebire de dreptul CEDO, unde răspunderea statelor se angajează pentru faptele persoanelor private cauzatoare de prejudicii prin prisma obligaţiei de *a proteja,* cum ar fi drepturile consacrate de art. 2 (dreptul la viaţă) şi art. 3 (inteziceraea torturii), *de jure* statul fiind pedepsit pentru încălcarea obligaţiei pozitive de a investiga încălcarea; sau când statul tolerează repetitiv un anumit comportament ilicit al resortisanţilor săi fără a se implica [371]. Deci se purcede la o ficţiune, când *de jure* fapta primară nu este pedepsită prin prisma CEDO, însă fără ea răspunderea statului pentru încălcarea obligaţiei derivate (secundare) de către agentul statului nici nu ar exista.

Conceptul de **elemente de autoritate guvernamentală**, astfel, este interpretat extensiv. Spre exemplu, în speţele împotriva Turciei, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit legătura dintre organele de conducere a Republicii Turceşti a Ciprului de Nord şi guvernului Turciei în privinţa ingerinţelor provocate victimelor atât de către organele de conducere separatiste, cât şi de persoanele private, cărora le-a fost „permisă" ingerinţa [230].

În mod analogic fapta ilicită a statului poate să se manifeste prin încălcarea unei obligaţii fie pozitive (omisiune) şi/sau negative (acţiune).

Din jurisprudenţa Curţii Europene poate fi observat că anume imputabilitatea faptei ilicite deseori reprezintă o problemă disputată şi dificilă, care dă sorţi de izbândă statelor reclamate chiar şi în eventualitatea unei ingerinţe aparent evidente.

Elementul subiectiv s-ar manifesta prin termenul de „jurisdicţie" a statelor din art.1 CEDO. Prin urmare, statului îi va fi imputabilă fapta ori de câte ori actul ilicit, care a stat la baza încălcării obligaţiei extrateritoriale a acestuia de a proteja dreptul sau libertatea încălcată, a fost săvârşit pe teritoriul statului reclamat de către un agent al acestuia sau al unui stat terţ, consecinţele producându-se în afara limitelor teritoriale; sau de către un agent al statului reclamat, în afara limitelor sale teritoriale, în cazul controlului efectiv asupra unui spaţiu sau în urma ocupaţiei militare sau exercitării autorităţii sale asupra unor persoane. Acest aspect nu se limitează, dar priveşte cel mai mult obligaţiile extrateritoriale ale statelor, trezind dificultăţi pentru Curte în mai multe speţe de referinţă, cum ar fi *Loizidou c. Turciei* [275]*; Ilich Ramirez Sanchez c. Franţei* [365]*; Öcalan c. Turciei* [314]*; Issa c. Turciei* [249] ş.a.

În practica Curţii Europene există speţe în care atât primul, cit şi al doilea element au servit în mod separat pentru respingerea/scoaterea de pe rol a unei cereri. Cel mai cunoscut caz de neaplicare extrateritorială a Convenţiei în legătură cu faptul neconstatării jurisdicţiei de către Înalta Curte este *Bankovic ş.a c. Belgiei ş.a.*, unde a fost stabilit că statele reclamate nu pot fi trase la răspundere în legătură cu acţiunile militare colective exercitate prin intermediul unei organizaţii internaţionale, săvârşite în afara spaţiului juridic al Convenţiei şi fără posibilitatea de a delimita aportul fiecărui stat participant la ingerinţa produsă. Prin urmare, Curtea nu a avut posibilitatea să se refere la pretinsa încălcare a obligaţiei, din motivele enunţate mai sus, deşi o ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale a fost evidentă. Deci ca şi criteriu pentru neangajarea răspunderii internaţionale a fost întrebuinţat elementul subiectiv. Totodată, există cazuri de aplicare extrateritorială a Convenţiei, când fapta pretinsă era acoperită de elementul subiectiv, actul fiind imputabil statului însă elementul obiectiv, adică încălcarea obligaţiei pozitive/negative nu a fost constatată, prin urmare nefiind posibilă angajarea răspunderii internaţionale a statului reclamat, exemple notorii fiind speţele *M c. Danemarcei, Pad ş.a. c. Turciei ş.a.*

Pentru a percepe clar dificultăţile pe care le întâmpină Înalta Curte la examinarea speţelor cu implicaţii extrateritoriale, este necesar în primul rând de dedus din jurisprudenţa sa acele condiţii, care, regăsidu-se în circumstanţele unei eventuale speţe, ar putea atrage după sine şi aplicarea extrateritorială a Convenţiei. Sarcina dată nu are un scop teoretic, dar în primul rând practic, servind următoarelor obiective:

- previzibilităţii – ceea ce înseamnă înţelegerea cu lux de amănunte când şi în ce circumstanţe este posibilă aplicarea extrateritorială a CEDO;
- flexibilităţii – perceperea clară a obligaţiilor şi întinderii acestora, şi, reieşind din circumstanţele unei speţe – adaptabilitatea acestora;
- eficienţei – aplicarea extrateritorială a Convenţiei trebuie să aducă maxim beneficiu persoanelor cărora li s-a încălcat vreun drept protejat printr-un act extrateritorial, deci să reprezinte un remediu cu adevărat efectiv în speţe cu implicaţii de extrateritorialitate.

Reieşind din jurisprudenţa Curţii, pot fi identificate următoarele elemente absolut necesare pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei: *actul extrateritorial, jurisdicţia statului, legătura jurisdicţională dintre actul extrateritorial şi ingerinţa produsă* (*jurisdictional link).* Curtea le ia pe toate în considerare, chiar dacă nu întotdeauna fiecare este disputat de către părţi. Prezenţa tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Din acele 3 elemente menţionate, cel mai dificil din punct de vedere al analizei juridice este elementul de jurisdicţie, la care ne vom referi pe parcursul lucrării.

Aşadar, pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei şi protecţia persoanelor în afara hotarelor statului pârât, este necesară existenţa unei ingerinţe provocate extrateritorial, care ar atrage răspunderea internaţională a statului conform Convenţiei. Ingerinţa comisă extrateritorial va avea drept premisă un act extrateritorial, care va consta dintr-o acţiune/omisiune a statului cu caracteristici specifice doar categoriei date de fapte. Iar pentru ca actul extrateritorial să poată fi imputat statului, obligaţiile extrateritoriale ale acestuia trebuie să se extindă şi în privinţa persoanei care invocă cauzarea unei ingerinţe ilegale, deci să fie constatată jurisdicţia extrateritorială a statului reclamat asupra victimei ingerinţei. Jurisdicţia extrateritorială asupra unei persoane nu întotdeauna se exercită într-un mod exclusiv, de aceea, în sensul art.1 a CEDO e posibil ca 2 state să exercite concomitent jurisdicţia asupra aceleaşi persoane, fiecare cu un anumit set de obligaţii proporţionale gradului de jurisdicţie exercitat. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligaţii extrateritoriale, este necesar de a fi constatată şi legătura dintre actul extrateritorial şi ingerinţa în drepturile persoanei aflate sub jurisdicţia statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

Extrateritorialitatea CEDO reprezintă o categorie juridică destul de vastă şi complexă, încât ar fi greşit să percepem în mod egal circumstanţele generale ale tuturor speţelor cu

implicaţii extrateritoriale, „tratamentul nediscriminatoriu” în privinţa acestora fiind o soluţie greşită dacă să luăm în considerare toate „necunoscutele”. Aşadar, reieşind din cercetarea empirică a jurisprudenţei pertinente a Înaltei Curţi am putea delimita 3 categorii de speţe cu implicaţii extrateritoriale:

a. Activitatea extrateritorială a statelor. În această categorie se includ circumstanţele în care statele săvârşesc un act prin intermediul agenţilor săi, în afara limitelor sale teritoriale. Prin agenţi vom înţelege atât persoanele aflate în raporturi juridice oficiale cu statul reclamat, cum ar fi agenţii de securitate sau membrii diviziunilor militare, dar şi agenţii pe care statul îi suportă în activitatea ilicită a acestora, cum ar fi grupurile paramilitare, regimurile separatiste. Este necesar ca agentul să săvârşească fapta cauzatoare de ingerinţă în afara teritoriului statului cu care întreţine raporturi de subordonare *lato sensu.* Categoria dată este cea mai vastă, dar şi cea mai problematică din punct de vedere al determinării prezenţei jurisdicţiei statului. Doar în cazul acestei categorii vor trebui îndeplinite toate 3 condiţii enunţate *supra.*

b. Acţiunea/omisiunea statului săvârşită pe teritoriul propriu, însă ingerinţa *de facto* producându-se în afara teritoriului acestuia, deja prin intermediul agenţilor unui entităţi terţe. Este cazul extrădării de pe teritoriul statului reclamat, persoana fiind ulterior supusă riscului încălcării unui drept sau unei libertăţi fundamentale; sau a expulzării străinilor/refugiaţilor etc. Extrateritorialitatea categoriei date de cauze se manifestă prin faptul că acţiunea/omisiunea (cel mai des) statului duce la încălcarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, dar deja pe teritoriul unui stat terţ. Încălcarea, de regulă, se manifestă prin riscul pe care îl generează statul reclamat faţă de pretinsa victimă prin acţiunea sau inacţiunea acestuia. Actul prin care persoana se supune riscului se produce pe teritoriul statului reclamat, deci jurisdicţia acestuia urmează a fi prezumată, fără ca reclamantul să fi trebuit să probeze elementul jurisdicţiei. În acest sens, reclamantul va trebui doar să demonstreze cum şi în ce măsură statul a expus victima riscului ingerinţei ilegale.

c. O categorie specială de cauze cu implicaţii extrateritoriale se referă la adjudecarea pe teritoriul unei părţi contractante în beneficiul unei persoane fizice/juridice din ordinea juridică internă a despăgubirilor de la un stat terţ, acţiunea/omisiunea statului terţ care stă la baza adjudecării fiind săvârşită pe teritoriul celui de-al doilea stat sau de către reprezentanţa diplomatică/consulară a acestuia. Extrateritorialitatea Convenţiei se manifestă într-un mod indirect, prin prisma art.6, de regulă constatându-se invocarea nejustificată de către statul reclamat a principiului imunităţii jurisdicţionale a statelor în urma acţiunilor intentate la nivel naţional împotriva acestora, a funcţionarilor publici de rang înalt sau împotriva misiunilor diplomatice. Astfel, Curtea dezaprobă conceptul imunităţii absolute a statelor în procesele naţionale, Convenţia servind ca şi garant al posibilităţii iniţierii unei cauze civile împotriva

statului terţ, de către resortisanţii statului forului prin intermediul unei instanţe naţionale a ultimului. Categoriei date de cazuri de asemenea îi este specifică absenţa necesităţii probării elementului de jurisdicţie datorită faptului că acţionarea în justiţie (ca şi circumstanţă principală) se efectuează pe teritoriul unei părţi contractante, prin intermediul unei instanţe aflate sub jurisdicţia sa. Prin urmare, jurisdicţia se prezumă, iar actul extrateritorial în cazul dat se manifestă prin extrapolarea standardelor convenţionale şi în raport cu statele terţe, care nu sunt părţi la CEDO, cel puţin în măsura în care vorbim despre acte ale statului de tip *acta jure gestionis* (acţiuni de domeniul privat), spre deosebire de *acta jure imperii* (acţiuni suverane ale statului).

Reiterăm că jurisdicţia statului nu este limitată exclusiv la teritoriul suveran al acestuia, exercitarea ei fiind îngrădită doar de capacităţile şi intenţiile lui. Reieşind din acest considerent, ori de câte ori statul săvârşeşte o faptă în afara teritoriului aflat sub jurisdicţia sa, ne vom afla în faţa unui act extrateritorial. Actul extrateritorial reprezintă un element faptic, care are potenţialul de a fi catalizator de fapte cauzatoare de ingerinţe în drepturile şi libertăţile garantate de Convenţie. Astfel, din punct de vedere al beneficiarilor acesteia, actul extrateritorial poate avea efecte asupra oricărei persoane fizice (mai rar juridice), indiferent de locul aflării ei pe glob.

Actul extrateritorial se poate manifesta atât prin acţiune, cât şi prin omisiune, cu alte cuvinte este susceptibil de a încălca o obligaţie pozitivă, cât şi negativă. Prin acţiune se va manifesta, spre exemplu, în cazul torturării unei persoane, pe teritoriul unui alt stat; iar prin omisiune – în cazul absenţei unei investigaţii eficiente când există temei rezonabil de a considera că o persoană aflată sub jurisdicţia statului a fost omorâtă de către agenţii acestuia pe teritoriul unui alt stat, deci prin încălcarea obligaţiei procedurale ce reiese din art. 2 CEDO.

Noţiunea de act extrateritorial este definită în jurisprudenţa Curţii în felul următor: „*fapta imputată, constituită din legătura reală dintre reclamanţi şi statele reclamate oriunde fiind decisă, a fost produsă sau a avut efecte, în afara teritoriului statelor*” [149, para. 54]. Poate fi observat accentul pe caracterul faptic al actului extrateritorial. Odată ce este executat, actul creează legătura *de facto* între stat şi persoană, pe când jurisdicţia presupune doar legătura juridică dintre ei. Actul extrateritorial este o precondiţie obligatorie pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei pentru toate 3 categorii de circumstanţe de aplicare extrateritorială enunţate *supra*.

Totuşi, nu este deloc necesar ca statul să exercite jurisdicţia în sensul art.1 CEDO atunci când acţionează extrateritorial [249], astfel fiind posibilă situaţia în care statul va săvârşi un act extrateritorial, însă datorită absenţei obligaţiei extrateritoriale a statului, persoana nu va putea beneficia de protecţia oferită de CEDO.

Actul extrateritorial poate fi săvârşit prin intermediul agenţilor statului, cum ar fi serviciile de securitate sau membrii contingentelor militare. În cazul în care statul va susţine militar, tehnic, financiar etc. un regim separatist sau va ocupa un spaţiu supus *de jure* jurisdicţiei unui alt stat, actele entităţii separatiste vor fi imputabile acestui stat.

În lumina celor expuse, propunem următoare definiţie: *actul extrateritorial reprezintă acţiunea/inacţiunea statului, săvârşită în afara teritoriului acestuia prin intermediul agenţilor săi, şi susceptibilă de a produce o ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute în Convenţie; sau săvârşită în limitele teritoriale ale statului, consecinţele actului manifestând-se pe teritoriul unui stat terţ.*

Din definiţia propusă rezultă două dimensiuni ale actului extrateritorial: acte care sunt săvârşite în interiorul unui stat, consecinţele producându-se în afara acestuia; şi actele săvârşite în afara teritoriului suveran al statului.

Actele săvârşite în limitele teritoriale ale statului: este cazul extrădării, atunci când există riscul evident că în statul care a solicitat extrădarea, persoana va fi supusă torturii, pedepselor sau tratamentului inuman sau degradant, sau supusă pedepsei capitale, un exemplu fiind speţa de referinţă *Söering* [396]. În cazul dat nu va fi necesară stabilirea elementului de jurisdicţie, deoarece actul cauzator de ingerinţă întotdeauna se va produce pe teritoriul statului, iar consecinţa negativă – în afara acestuia. Tipul dat de acte este relevant şi pentru protecţia străinilor, atunci când actele de extrădare pot crea riscuri pentru viaţa şi/sau integritatea fizică şi psihică a acestora.

A doua dimensiune, care generează mai multe dificultăţi pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei este situaţia în care atât actul extrateritorial, cât şi ingerinţa, se produc în afara teritoriului unei părţii contractante. Drept exemple pot servi speţele *Issa ş.a. c. Turciei; Bankovic ş.a. c. Belgiei ş.a.*; *Loizidou c. Turciei; Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse,* ş.a. Actele extrateritoriale din categoria dată întotdeauna vor fi săvârşite în afara teritoriului statului, ceea ce înseamnă că vor fi implicaţi agenţii *ex lege* ai statului sau acei privaţi. Totuşi, în dependenţă de criteriul aplicat pentru determinarea jurisdicţiei, statul poate fi găsit responsabil şi pentru actele persoanelor private, faţă de care statul nu a luat măsuri – mai ales atunci când ultimul exercită un control efectiv/general asupra teritoriului unui alt stat. Respectiv, pentru imputabilitatea acestui tip de acte va fi obligatorie constatarea jurisdicţiei în sensul art. 1. Datorită scopului menţionat de aplicare prioritară a Convenţiei în spaţiul juridic al acesteia, actele jurisdicţionale pot fi clasificate în acele produse în interiorul spaţiului juridic al CEDO, cum ar în fi cazul speţei *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse*; şi în acele produse în afara spaţiului juridic al CEDO, spre exemplu în speţa *Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit*. Clasificarea data este importantă nu doar din punct de vedere teoretic, Curtea aplicând standarde mai stricte în al doilea caz.

În fine, după cum a fost afirmat *supra,* pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei nu este suficient ca statul să săvârşească o faptă extrateritorială, este necesar de a constata că statul reclamat a exercitat efectiv jurisdicţia asupra victimei ingerinţei şi, respectiv, a avut obligaţia negativă/pozitivă a cărei încălcare se invocă.

Datorită naturii abstracte a statelor, acţiunea/omisiunea cauzatoare de ingerinţe a acestora nu se poate manifesta fizic decât prin intermediul agenţilor săi. Pentru a determina legătura dintre stat şi agent, atunci când ultimul acţionează extrateritorial pe seama statului, va fi necesară probarea elementului jurisdicţiei extrateritoriale, care reprezintă *capacitatea statelor de a-şi exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale*. În baza legăturii dintre stat şi agent, va fi necesară stabilirea ulterioară şi a legăturii dintre agent şi victima ingerinţei, care se poate manifesta în mod divers: prin autoritatea exercitată în mod direct asupra persoanei prin intermediul agentului, aflarea pe teritoriul controlat de către statul reclamat, sau aflarea în localurile aflate sub controlul său.

Jurisdicţia extrateritorială poate fi exercitată doar cu acordul statului pe al cărui teritoriu ea se operează, cu următoarele excepţii: ocupaţia militară, irelevant fiind faptul dacă este licită sau nu; şi spaţiile juridice nesupuse jurisdicţiei statelor – marea liberă, spre exemplu. În acest sens, noţiunea de „acord" trebuie privită în sens larg, deoarece răspunderea statului poate fi angajată chiar şi atunci când acesta şi-a manifestat acordul în mod tacit, prin inacţiunea sau ajutorul prestat unui alt stat în vederea producerii unei ingerinţe, cum ar fi cazurile de extrădare extraordinară către agenţii SUA de pe teritoriile statelor contractante [237].

Spre deosebire de exercitarea teritorială a jurisdicţiei, acea extrateritorială are un caracter *excepţional*, fiind exercitată în scopuri speciale, îndeosebi militare şi de securitate statală. *Per a contrario*, jurisdicţia teritorială şi obligaţiile derivate din exercitarea acesteia întotdeauna preced acţiunea/inacţiunea cauzatoare de ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului.

Jurisdicţia în sensul art. 1 CEDO este o noţiune autonomă, cu un rol special în cazul obligaţiilor extrateritoriale. Reiterăm că ea denotă în primul rând întinderea obligaţiei extrateritoriale a statului. Acesta este rolul final al noţiunii de jurisdicţie, deoarece ori de câte ori statul va exercita extrateritorial jurisdicţia în sensul art.1, el va purta şi obligaţii extrateritoriale proporţionale gradului de exercitare a acesteia. Rolul secundar al elementului de jurisdicţie este determinarea legăturii dintre stat şi agentul său direct sau indirect, care poate fi privit atât în calitate de purtător al suveranităţii statului, ori ca un executor al directivelor acestuia. Reieşind din rolul secundar al elementului de jurisdicţie, pot fi determinate 2 funcţii ale acestuia:

- determinarea legăturii dintre agentul statului ca purtător al suveranităţii şi persoana pretinsa victimă a unei încălcări. Deoarece jurisdicţia extrateritorială urmează a fi analizată nu doar în termeni spaţiali, statul deseori va exercita jurisdicţia nu asupra unui spaţiu, ci

doar asupra persoanelor, prin intermediul agenţilor săi. Aici poate fi observat un raport juridic complex, care determină legătura jurisdicţională dintre stat şi persoană prin intermediul agenţilor săi sau a unei autorităţi locale;

- determinarea gradului de exercitare extrateritorială a jurisdicţiei. În cazul aplicării extrateritoriale a Convenţiei, persoana, în momentul producerii actului cauzator de ingerinţă, se va afla sub jurisdicţia a cel puţin 2 state: a statului care acţionează extrateritorial şi a aceluia, pe teritoriul căruia subiectul se află. Astfel, trebuie să fie determinat cum şi în ce măsură fiecare dintre ele exercită jurisdicţia asupra persoanei respective, reieşind din circumstanţele fiecărei speţe. Acest raţionament este mai ales relevant situaţiei în care statele care au exercitat concomitent jurisdicţia asupra aceleiaşi persoane, sunt co-reclamate într-un contencios în faţa Curţii.

Dacă actul extrateritorial are un caracter mai mult faptic, atunci acel de jurisdicţie are o conotaţie formal-juridică.

Astfel, jurisdicţia este doar un element de *imputabilitate*, nu şi de atribuire a răspunderii extrateritoriale. Cu alte cuvinte, faptul că statul îşi exercită extrateritorial jurisdicţia încă nu înseamnă că el este responsabil pentru o ingerinţă cauzată unei persoane. Acest fapt doar înseamnă că statul respectiv e pasibil de a purta răspundere internaţională, în măsura exercitării jurisdicţiei de către el. Exercitarea jurisdicţiei în sensul art. 1 nici într-un caz nu se egalează cu răspunderea pentru fapta invocată. Pentru aceasta va fi necesară constatarea de către Curte a celui de-al treilea element – a legăturii jurisdicţionale dintre actul extrateritorial şi ingerinţa produsă.

Pentru determinarea legăturii dintre agentul statului şi statul pârât, respectiv şi a jurisdicţiei în sensul art. 1, Curtea aplică, în dependenţă de circumstanţele invocate, câteva criterii, utilizate alternativ. Criteriul aplicat va determina întinderea obligaţiilor statelor în lumina Convenţiei, sarcina probaţiunii, dar şi cercul de persoane pasibile de protecţie extrateritorială. În cazul în care, conform criteriului aplicat nu va putea fi determinată legătura dintre stat şi agentul său care a acţionat extrateritorial, reieşind din actul extrateritorial invocat, reclamantul nu va beneficia de protecţie prin prisma Convenţiei.

Aşadar, în cazurile cu implicaţii extrateritoriale, dacă statul săvârşeşte acte extrateritoriale, vor fi aplicate următoarele criterii întru identificarea jurisdicţiei:

1. Criteriul *controlului efectiv asupra spaţiului (Effective control over an area*)– unul dintre criteriile pe larg aplicat de Curte. *Controlul efectiv,* care este un criteriul *spaţial*, constă în controlul exercitat de către un stat asupra unei porţiuni de teritoriu a unui stat terţ, deci aflat în afara hotarelor primului stat. Este un criteriu cu aplicare limitată, deoarece nu permite aplicarea Convenţiei în cazurile când agenţii acţionează în afara teritoriului controlat, sau atunci când

statul în general nu deţine control efectiv asupra teritoriului, dar săvârşeşte încălcări în afara teritoriului său. În principiu, este aplicabil doar în situaţiile când:

a. statul este ocupant în sensul art. 42 a Regulilor de la Haga [15], deci când *armata inamică* exercită autoritatea de fapt asupra teritoriului respectiv. Vorbind despre conflictele armate moderne, situaţia descrisă este invocată extrem de rar, deoarece autoritatea pe care o exercită înaltele părţi contractante asupra teritoriului ocupat al statului terţ trebuie să fie exclusivă;

b. când autoritatea se exercită pe teritoriul aflat sub controlul efectiv al unei entităţi, care este juridic şi faptic separată de guvernul statului respectiv, totodată îi este acordat suport militar, politic şi economic de către statul terţ, a cărui jurisdicţie, respectiv şi răspundere pentru acţiunile entităţii se invocă. Este cel mai des cazul regimurilor separatiste, care exercită autoritatea asupra unui teritoriu într-un mod exclusiv, ele fiind viabile doar datorită suportului economic şi militar acordat de către un stat terţ, iar controlul efectiv este deseori însoţit de prezenţa trupelor militare ale statului, a cărui răspundere pentru încălcările săvârşite pe teritoriul respectiv se invocă.

În orice eventualitate, *controlul* întotdeauna trebuie să fie *de facto* [468, p. 563] exclusiv, astfel excluzându-se exercitarea faptică a autorităţii statului care are jurisdicţia de drept asupra spaţiului respectiv.

Reieşind din faptul că criteriul de control efectiv este unul spaţial, Curtea trebuie să constate cu certitudine că statul care exercită controlul efectiv are posibilitatea obiectivă de a proteja drepturile şi libertăţile fundamentale garantate prin CEDO în totalitatea acestora, iar ultima nu e posibilă fără ca, controlul exercitat să fie unul exclusiv. Acesta nu înseamnă că cel de-al doilea stat va fi exonerat de obligaţiile sale ce reies din Convenţie, în legătură cu teritoriul pe care nu-l controlează, însă volumul acestora va fi mai limitat.

Constatarea jurisdicţiei în baza criteriului de control efectiv va avea ca efect extinderea obligaţiilor extrateritoriale ale statului reclamat asupra tuturor persoanelor situate pe teritoriul controlat (sau care ar avea drepturi garantate prin Convenţie asupra unor obiecte situate pe teritoriul controlat), în raport cu toate drepturile şi obligaţiile prevăzute, dar şi stabilirea legăturii dintre stat şi fiecare membru al grupul respectiv ca şi agent *de facto* al statului reclamat. Practic, statul va fi responsabil pentru încălcarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanelor situate pe teritoriul aflat sub controlul său efectiv în egală măsură cu persoanele în mod normal aflate sub jurisdicţia sa (cel mai des pe teritoriul său), fiind responsabil nu doar pentru acţiunile/omisiunile agenţilor *de facto* ai săi, dar, uneori, şi pentru acţiunile oricăror persoane private pe teritoriul respectiv.

În dependenţă de subiectul care nemijlocit exercită controlul efectiv, criteriul dat are două ramificări: control *efectiv* asupra spaţiului şi control *general* asupra spaţiului.

Controlul efectiv asupra spaţiului se va aplica în cazurile când statul acţionează direct, prin intermediul agenţilor săi *ex lege*, spre exemplu prin intermediul forţelor sale armate. În acest caz nu va fi necesară probarea legăturii juridice dintre ei, ci doar a legăturii spaţiale dintre stat şi teritoriul ocupat, a faptului că statul reclamat într-adevăr exercită control exclusiv asupra teritoriului respectiv, deci a jurisdicţiei asupra persoanelor aflate pe acel teritoriu. Totuşi, acest criteriu de control efectiv este mai puţin relevant datorită specificului conflictelor armate moderne.

Pe de altă parte, *controlul general asupra unui spaţiu (overall control)* va fi aplicabil circumstanţelor în care statul reclamat va determina viabilitatea unei entităţi nestatale, care va controla în mod exclusiv, de regulă ilicit, o parte a teritoriul unui stat terţ. Entitatea menţionată cel mai des va avea forma unei autorităţi separatiste, respectiv a unui stat nerecunoscut. Spre exemplu, în cazul susţinerii economice, militare şi politice a unui grup armat, cum este în cazul conflictelor armate din regiunea transnistreană şi nordul Ciprului, Curtea a constatat răspunderea indirectă a statelor care le-au acordat suport entităţilor respective pentru încălcările Convenţiei constatate pe teritoriile controlate de autorităţile transnistrene sau a RTCN. În privinţa ingerinţelor cauzate de către autorităţile respective nu este necesară probarea existenţei unui ordin direct din partea statului reclamat. Ultimul poartă răspundere extrateritorială prin simplul fapt al suportului esenţial acordat entităţii care nemijlocit produce ingerinţele.

În general, accepţiunea Curţii a controlului general este una extensivă, în speţa *Loizidou* fiind stabilit: „*Este evident din numărul mare de trupe angajate în activităţi în nordul Ciprului că armata turcă exercită un control general asupra acea parte a insulei*". Deci pentru angajarea răspunderii Turciei a fost satisfăcător suportul financiar, militar etc. acordat de către ea RTCN pentru a angaja răspunderea primei. În dreptul răspunderii internaţionale [309, para. 242, 277], precum şi în dreptul internaţional penal [358, para. 137] standardul pare a fi mai înalt, pe lângă suportul financiar, militar, economic fiind necesară şi probarea rolului statului reclamat în planificarea, organizarea şi coordonarea activităţilor entităţii non-statale. După cum remarcă profesorul Cassesse, în dreptul internaţional penal *controlul efectiv* presupune existenţa unei directive şi a constrângerii statului asupra agentului [71], pe când *controlul general* prezumă doar probarea suportului prin aprovizionarea cu armament, echipament, antrenarea militarilor, acordarea suportului politic şi economic etc.

În ambele cazuri, aspectele criteriului controlului efectiv vor avea conotaţie teritorială, ceea ce le impune caracterul autonom faţă de caracteristica aceloraşi criterii în dreptul internaţional penal sau dreptul răspunderii internaţionale, pentru aplicarea lor aici fiind observate

implicaţiile principiul teritorialităţii. În celelalte 2 ramuri criteriul controlului efectiv/general serveşte doar pentru extrapolarea răspunderii statului/inculpatului şi în privinţa faptelor entităţii non-statale, deci scopul criteriului este unul mai îngust.

E remarcabil că atât în cazurile conflictelor armate din interiorul spaţiului Consiliului Europei, cât şi în afara acestuia, până acum s-a aplicat doar criteriul controlului general, astfel fiind vorba exclusiv despre susţinerea regimurilor separatiste, nu şi încălcarea drepturilor omului prin intermediul propriilor forţe armate. Doar în speţa *Bankovic* s-a încercat invocarea ingerinţelor cauzate de către statele reclamate prin acţiunile forţelor armate ale acestora, deci aplicarea criteriului de control efectiv, însă Curtea a fost reticentă în privinţa angajării răspunderii extrateritoriale a acestora. Controlul efectiv este un test mult mai limitativ decât celălalt, fiind aplicabil doar în circumstanţe de ocupaţie militară sau exercitare exclusivă a jurisdicţiei printr-un agent direct. Aplicarea lui creează carenţe, pe care le vom accentua în continuare la analiza detaliată a jurisprudenţei.

Curtea a dezvoltat principiul controlului efectiv în speţele privind ocupaţia Ciprului de Nord de către Turcia: *Loizidou; Cipru* [178]*; Bankovic ş.a. c. Belgiei ş.a. etc.* În speţele date, precum şi în *Ilaşcu c. Federaţiei Ruse şi Moldovei şi Ivanţoc c. Federaţiei Ruse şi Moldovei* [250], Curtea a extins aplicarea acestuia la suportul economic, politic şi militar şi de altă natură. Considerăm că şi în speţele interstatale pendinte: *Ucraina c. Rusiei* [102] şi *Georgia c. Rusiei* [207], la fel va fi aplicat criteriul de control general datorită similitudinilor circumstanţelor speţelor menţionate şi acelora în legătură cu conflictele armate din nordul Ciprului şi estul Moldovei. Urmează a fi interesantă soluţia Curţii pe marginea încălcărilor invocare comise de agenţii ruşi (militari) în Crimeea în timpul şi după alipirea acesteia, deoarece aici suntem în prezenţa unui veritabil control spaţial general, spre deosebire de criza din regiunile Doneţk şi Lugansk şi activitatea regimurilor separatiste în aceste teritorii, care implică un control efectiv. Oricum, suntem încă departe de formularea raţionamentelor finale ale Curţii de la Strasbourg în privinţa fondului încălcărilor invocate.

Din cele menţionate putem concluziona că CEDO se aplică în circumstanţe care ar putea atrage aplicabilitatea criteriului de control efectiv (dacă nu există o derogare în sensul art. 15, sau o excepţie în sensul art. 56). Totodată criteriul în cauză este destinat în principal protecţiei persoanelor, ori de câte ori statul acţionează extrateritorial direct (cu ajutorul contingentelor sale militare), sau indirect – prin intermediul unei mişcări separatiste sau grupări paramilitare.

Doar Curtea de la Strasbourg a adăugat elementul spaţial criteriului de control efectiv, fiind rezonabilă întrebarea dacă exercitarea controlului efectiv, conform interpretării oferite de către ea, poate fi egalată ocupaţiei. Răspunsul urmează a fi parţial afirmativ, deoarece controlul efectiv/general este doar o manifestare a stării de ocupaţie militară [94], însă o implică cu

certitudine. Statul poate fi ocupant şi fără a deţine control efectiv asupra spaţiului, cum a fost în cazul ocupaţiei unor regiuni a Irakului de către forţele armate britanice – ultimele exercitând pe teritoriul ocupat o anumită cantitate de prerogative caracteristice unui guvern viabil, însă controlul pe care-l exercitau era insuficient şi nici pe departe unul exclusiv. Putem deduce că ori de câte ori statul reclamat va fi ocupant în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, identificarea jurisdicţiei înaltor părţi contractante nu va fi posibilă în măsura în care statul nu exercită control efectiv asupra spaţiului. În astfel de circumstanţe, în lumina insuficienţei evidente a criteriului dat, Curtea aplică al doilea criteriu – autoritate agent-stat.

2. Criteriul *autorităţii agent-stat (State-Agent authority*) este cel de-al doilea test utilizat de către Curte întru identificarea jurisdicţiei extrateritoriale a statului reclamat şi pretinsa victimă a încălcării. Spre deosebire de criteriul precedent, în cazul dat răspunderea statului este angajată în raport cu fapta săvârşită de către fiecare agent al acestuia în mod separat, în privinţa uneia sau mai multor persoane. Noţiunea de agent trebuie privită în sensul strict al acesteia, între stat şi agent existând raporturi prestabilite la nivel naţional. Agentul poate fi un membru al forţelor armate naţionale, angajat al serviciilor naţionale de securitate ale statului reclamat, un agent diplomatic sau consular, persoană cu statut de judecător care-şi exercită funcţiile în afara teritoriului statului reclamat etc.

Autoritatea agent-stat reprezintă un criteriu personal, deoarece elementul de jurisdicţie nu este probat prin intermediul spaţiului pe care statul reclamat îşi exercită controlul efectiv, ci prin intermediul unui agent al statului, respectiv autorităţii statale pe care o exercită statul prin intermediul agentului. Prin urmare, noţiunea de jurisdicţie din art. 1 dobândeşte o interpretare extrem de extensivă, persoana fiind „sub jurisdicţia" statului ori de câte ori se va afla sub autoritatea agentului respectivului stat. Gradul autorităţii poate fi divers: începând cu aflarea persoanei în localurile aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat şi terminând cu omorul acesteia în stradă.

Criteriul dat este oarecum dispensat de principiul teritorialităţi, deoarece spaţiul exercitării jurisdicţiei îi este irelevant acestuia. Astfel, fiind o excepţie de la principiul teritorialităţii, criteriul stabileşte legătura jurisdicţională a statului exclusiv cu victima ingerinţei.

În cazul acestui criteriu reclamantul va trebui să probeze acţiunea specifică a agentului, ingerinţa şi legătura juridică pe care a avut-o agentul în momentul cauzării ingerinţei în drepturile şi libertăţile fundamentale ale victimei, standardul de probaţiune fiind mai înalt în legătură cu fiecare dintre acţiunile pe care le invocă reclamantul. În cazul *controlului efectiv* se va proba în mod separat elementul de jurisdicţie şi al actului extrateritorial cauzator de ingerinţă, iar în cazul *autorităţii agent-stat* legătura dintre aceste 2 elemente este mai strânsă.

În dependenţă de natura raportului juridic dintre stat şi agent, criteriul *autorităţii agent-stat* poate fi privit în sens larg şi în sens restrâns.

În sens restrâns, criteriul reflectă situaţia în care încălcarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanei are loc în limitele *unor localuri* aflate sub jurisdicţia exclusivă a statului reclamat, cum ar fi sediul misiunii diplomatice sau consulare a statului reclamat: *X c. Republicii Federale Germane* [445]*; X c. Regatului Unit* [447]; jurisdicţia exercitată asupra unei nave maritime sau aeriene: *Mededyev ş.a. c. Franţei* [295]*;* sau unitatea militară, cum a fost în cazul lui *Baha Mousa* în speţa *Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit.*

Deşi în accepţiunea dată criteriul are şi un caracter spaţial, el totuşi se deosebeşte de acel al controlului efectiv. În acest sens pot fi identificate cel puţin 2 deosebiri: în cazul controlului efectiv protecţia Convenţiei se întinde asupra întregului teritoriu aflat sub controlul statului reclamat, pe când în cazul autorităţii agent-stat doar în privinţa persoanei aflate în interiorul localurilor aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat şi doar în legătură cu acţiunea/omisiunea agentului statului, localul de regulă având un scop prestabilit: militar; de transportare a bunurilor etc. În cazul controlului efectiv, cercul de subiecţi care pot provoca ingerinţa este mai larg, statul fiind pasibil de răspundere şi pentru ingerinţele cauzate prin acţiunile persoanelor private, pe când în cazul autorităţii agent-stat ingerinţa poate fi cauzată doar de către un agent al statului.

În sens larg, criteriul *autorităţii agent-stat* urmează a fi apreciat în situaţia în care statul săvârşeşte actul extrateritorial prin intermediul agentului, irelevant finind teritoriul sau localul. Deci oriunde agentul statului cauzează o ingerinţă unui individ, faptul dat va atrage răspunderea extrateritorială a statului, precum în speţele: *Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit, Drozd, Janousek c. Franţei şi Spaniei* [192].

Analizând criteriul de control efectiv am stabilit că aplicabilitatea acestuia e în principal limitată la circumstanţele de ocupaţie militară, ceea ce nu este suficient pentru extrateritorialitatea CEDO. Şi după cum poate fi observat, ori de câte ori reclamantul va proba elementul de jurisdicţie în privinţa faptei unui agent care a acţionat extrateritorial, răspunderea extrateritorială a statului respectiv se va angaja inevitabil, fie dacă agentul a acţionat în calitate de poliţist, securist sau judecător. Totuşi, în cazul acţiunilor militare, atunci când ele efectiv nu implică ocupaţia unui teritoriu, Curtea a ezitat mult timp să aplice criteriul autorităţii agent-stat. Abia în 2011, prin hotărârea dată în speţa *Al-Skeini,* Curtea a permis aplicarea acestuia în circumstanţele de conflict armat, fie când e vorba despre faptele agenţilor în străzile sau bunurile imobile private ale resortisanţilor statului respectiv, fie în limita loclurilor aflate sub controlul exclusiv ale statului reclamat.

Prin urmare, criteriul *autoritate agent-stat,* sau criteriul personal, este unul mult mai des aplicat decât cel precedent, practicarea căruia permite aplicarea Convenţiei ori de câte ori agentul statului, acţionând în numele statului, săvârşeşte o ingerinţă neconformă în drepturile sau libertăţile convenţional garantate. Criteriul dat a fost aplicat pentru determinarea legăturii juridice dintre stat şi agent în majoritatea cazurilor clasice de extrateritorialitate, adică în cazurile ingerinţelor săvârşite la sediul misiunilor diplomatice şi consulare, la bordul navelor maritime şi aeriene, în cazul „extrădărilor extraordinare" săvârşite de un stat-parte în afara teritoriului său, etc., în principiu, orice acte săvârşite în lipsa controlului efectiv. După examinarea speţei *Al-Skeini*, acest criteriu este aplicat şi în cazul acţiunilor militare.

Totodată, datorită caracterului său personal, criteriul dat în mod axiomatic solicită un standard mai înalt de probare a fiecărei acţiuni specifice a agentului statului, care a provocat încălcarea drepturilor şi libertăţile fundamentale ale persoanei – dincolo de orice dubiu rezonabil – ceea ce lipseşte în cazul testului precedent. Aceasta înseamnă că, în cazul acţiunilor militare colective, reclamantul va fi obligat să probeze aportul specific al statului în cauzarea ingerinţei.

Spre deosebire de controlul efectiv, drepturile şi libertăţile fundamentale vor fi protejate proporţional faptelor invocate, deci Convenţia se va aplica fragmentar. Datorită caracterului spaţial al criteriului precedent, aplicarea CEDO era posibilă în totalitatea sa. În cazul autorităţii agent-stat însă, întinderea obligaţiilor extrateritoriale are un grad proporţional efectului actului extrateritorial exercitat de statul reclamat.

Ultimul element necesar pentru angajarea răspunderii extrateritoriale ale statelor în lumina CEDO este legătura jurisdicţională dintre actul extrateritorial şi ingerinţa produsă. Criteriul dat nu este unul folosit în jurisprudenţa Curţii în mod expres, dar considerăm necesar să-l deducem, cel puţin din punct de vedere teoretic.

După cum a fost stabilit *supra*, nu este suficientă constatarea jurisdicţiei, ci şi încălcarea propriu-zisă a obligaţiei, întinderea căreia a fost proporţională jurisdicţiei exercitate. Cu alte cuvinte, este absolut necesar ca între actul extrateritorial şi ingerinţa produsă să existe un anumit grad de cauzalitate. Cauzalitatea, de regulă, nu se examinează de către Curtea de la Strasbourg în mod distinct de elementul de jurisdicţie, însă am considerat oportună cercetarea separată doctrinară a acesteia.

Cauzalitatea în speţele cu implicaţii extrateritoriale se manifestă într-un mod specific. Dat fiind faptul exercitării neexclusive şi neuniforme a jurisdicţiei, este important să fie determinată acţiunea/omisiunea cărui stat a provocat ingerinţa în drepturile şi libertăţile pretinsei victime. Aspectul dat este mai ales important în speţele cu implicaţii extrateritoriale, când jurisdicţia extrateritorială a părţii contractante reclamat se exercită în „concurs" cu jurisdicţia statului, pe al cărui teritoriu statul reclamat o exercită. Un alt aspect ar fi acţiunile militare colective, când mai

multe state săvârşesc acţiuni potenţial cauzatoare de ingerinţe, fiind astfel necesară, conform standardelor jurisprudenţiale ale Curţii, determinarea cauzalităţii actului extrateritorial conform gradului de jurisdicţie exercitat.

Spre exemplu, în speţa *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse,* reclamanţii au invocat încălcarea obligaţiilor convenţionale ale statelor reclamate în legătură cu mai multe încălcări ale drepturilor şi libertăţilor garantate prin Convenţie. Una dintre dificultăţile cu care s-a confruntat Înalta Curte consta în determinarea imputabilităţii acţiunilor/omisiunilor statelor reclamate, fiecare dintre ele exercitând un anumit grad de jurisdicţie asupra spaţiului. Curtea a stabilit controlul efectiv general a Federaţiei Ruse asupra teritoriului aflat sub administrarea autorităţilor separatiste transnistrene, pe când Moldova avea jurisdicţia *de jure* asupra reclamanţilor, care se aflau în custodia separatiştilor. Prin urmare, ambele state exercitau jurisdicţie, respectiv obligaţiile ce reies din CEDO erau opozabile ambelor. Însă întrebarea era pusă în felul următor: în ce măsura acţiunile/omisiunile statelor puteau angaja răspunderea statelor reclamate. Curtea a fixat ponderea răspunderii proporţional gradului de jurisdicţie exercitate de către fiecare dintre statele reclamate, Federaţia Rusă fiind responsabilă pentru încălcările substanţiale ale Convenţiei atât de către agenţii săi – membri ai forţelor armate, cât şi reprezentanţii autorităţilor transnistrene. Totodată, a fost stabilit că noţiunea de jurisdicţie în lumina art. 1 avea un scop redus pentru Moldova, ea fiind responsabilă doar pentru neonorarea obligaţiilor pozitive de a lua măsuri juridice şi diplomatice în privinţa resortisanţilor, aflaţi pe teritoriul efectiv necontrolat de către ea, vizavi de alte state şi organizaţii internaţionale în vederea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale garantate prin Convenţie. Respectiv, răspunderea statelor reclamate a fost angajată în legătură cu acţiunile/omisiunile fiecăruia dintre ele, în coraport cu limitele jurisdicţionale stabilite anterior.

Este posibilă situaţia în care statul să aibă jurisdicţie în legătură cu acţiunile extrateritoriale ale agentului său – judecător, însă din motivul că el, în momentul săvârşirii actului extrateritorial nu avea calitatea de agent oficial al statului, legătura cauzală nu a fost regăsită, precum a fost în speţa *Drozd şi Janousek c. Franţei şi Spaniei* [192, para. 84-97].

Pe de altă parte, în cazul acţiunilor militare colective reclamatul urmează să probeze modul în care acţiunea/omisiunea statului reclamat a determinat cauzarea ingerinţei, cum a fost în cazul bombardărilor Belgradului de către forţele militare ale NATO, la planificarea, controlul şi executarea cărora au participat mai multe state, inclusiv şi nemembre ale Consiliului Europei. Deşi actul extrateritorial era evident reieşind din circumstanţele speţei, reclamanţii nu au reuşit să probeze legătura juridică a statului cu fiecare dintre pretinsele victime ale actului extrateritorial, respectiv cauzalitatea nu a mai fost examinată de către Înalta Curte.

Concluzionând asupra celor relatate, susţinem că angajarea răspunderii extrateritoriale a statului reclamat va fi posibilă doar dacă a fost constatată cauzalitatea dintre actul extrateritorial al statului în privinţa unei persoane, asupra căreia Curtea a stabilit prezenţa jurisdicţiei. Statul urmează a fi găsit responsabil pentru încălcarea unei obligaţii extrateritoriale doar în măsura exercitării jurisdicţiei, deci în limitele obligaţiei extrateritoriale ce-i revine, şi doar în proporţia acestei din urmă.

3.3. Situaţii exoneratorii de răspundere extrateritorială

În Convenţia Europeană, dar şi în jurisprudenţa Curţii au fost elaborate limitări generale (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicţie) şi specifice (espace juridique, clauza colonială) aferente aplicării extrateritoriale a CEDO. Ori de câte ori va fi depistată cel puţin una dintre ele, efectele pe care ar trebui să le producă Convenţia vor fi înlăturate într-un mod relativ sau absolut, respectiv potenţialii beneficiari nu vor mai putea invoca încălcarea acesteia.

Espace juridique

Espace juridique sau „spaţiul juridic" este o limitare specifică doar extrateritorialităţii CEDO. Ea constă în conceptul, conform căruia Convenţia este un instrument al ordinii publice (*ordre public)* europene, iar aplicarea acesteia este necesară a fi limitată la spaţiul statelor-membre ale Consiliului Europei, chiar dacă statul ar exercita jurisdicţia extrateritorială în sensul art. 1 [37, p. 14].

Conceptul poate fi aplicat doar în cazul aplicării criteriului spaţial, şi nu al acelui de autoritate agent-stat, ceea ce de asemenea a creat dificultăţi de interpretare în lumina jurisprudenţei Curţi de până la *Bankovic* [149]. Paradoxal, dar acelaşi concept al unei ordini publice europene unice a fost utilizat şi pentru aplicarea extrateritorială a Convenţiei în interiorul spaţiului juridic.

Conceptul de *espace juridique* nu are nici un suport convenţional sau judiciar, hotărârea care i-a dat impuls fiind în speţa *Bankovic,* creând astfel un precedent periculos în sensul negării protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale atunci când ele obiectiv trebuie protejate. Curtea a ignorat jurisprudenţa precedentă, când jurisdicţia statului-membru a fost recunoscută în afara spaţiului juridic al Consiliului Europei: *Issa* [249] *şi Ocalan* [314], statuând că statele reclamate în speţele respective nu au obiectat în acest sens. Argumentul dat este mai mult decât dubios, deoarece jurisdicţia în lumina art. 1 este oarecum o stare de fapt obiectivă care n-ar trebui să depindă de contradictorialitate, iar ultima n-ar trebui să fie abordată în sensul său absolut. Mai mult, Curtea a examinat chestiunea jurisdicţiei în hotărârea finală în speţa *Issa* (trecuseră 3 ani după *Bankovic)*, constatând că Turcia a exercitat extrateritorial jurisdicţia, prin

agenţii săi, care acţionau în nordul Irakului, tacit ignorând argumentul *espace juridique* din *Bankovic*.

Curtea a examinat chestiunea jurisdicţiei şi în speţa *M. c. Danemarcei* [279], fiind vorba despre ambasada statului reclamat care se afla pe teritoriul fostei RDG, care evident nu era membru al Consiliului Europei, dar, precum şi Republica Federativă Iugoslavia în *Bankovic*, se afla în inima Europei continentale. Totodată, şi în speţa *Pad* [334] Curtea a constatat jurisdicţia Turciei în privinţa agenţilor săi, care acţionau pe teritoriul Iranului. Deci Curtea în mod vădit a ignorat conceptul interpretat în *Bankovic*, dar nici nu s-a expus expres împotriva acestuia.

Conceptul de *espace juridique* a devenit desuet odată cu adoptarea hotărârii în speţa *Al-Skeini* [123], unde Curtea a stabilit scopul limitativ al acestuia: de a nu impune statelor care nu sunt părţi la Convenţie standardele ce reies din ea, ceea ce nu înseamnă că CEDO nu trebuie să fie aplicată în afara spaţiului Consiliului Europei, astfel excluzând vacuumul aparent creat după *Bankovic*. Ironic, Curtea a făcut trimitere la aceeaşi jurisprudenţă ca şi în *Bankovic*, dar deja în vederea aplicării extrateritoriale a Convenţiei.

Principiul aurului monetar

Principiul aurului monetar este o limitare specifică în principal aplicării extrateritoriale, elaborată de CIJ în speţa *Aurul monetar scos din Roma în 1943* [139]. Ea constă în regula, conform căreia Curtea nu poate judeca statul reclamat fără să se expună asupra răspunderii unui stat terţ, absent în proces. Deci este un caz specific al imunităţii jurisdicţionale a statelor, acestea nefiind supuse autorităţii altor state sau instituţii „terţe" create de ele. În eventualitatea unui proces la Curtea Europeană principiul dat este relevant pentru speţele, unde circumstanţa dominantă va fi acţiunea militară colectivă, cu implicarea statelor sub egida NATO sau ONU, spre exemplu [37, p. 19-20].

În mod practic, principiul dat reprezintă obligaţia procedurală a reclamantului de a proba prestaţia specifică a statului reclamat în cadrul acţiunilor colective, în urma căreia s-a produs o ingerinţă în drepturile şi libertăţile reclamantului. Cu alte cuvinte, aceasta ar fi probaţiunea legăturii cauzale, însă cu accentul pe prestaţia specifică a statului, ultima fiind realmente problematică, nu doar din punct de vedere factologic, ci şi din punct de vedere al dreptului răspunderii. În acest sens, statele reclamate au obiectat în speţele: *Bankovic* [149] – în privinţa acţiunilor NATO în RFI; *Behrami* [151] – în legătură cu acţiunile colective ale forţelor pacificatoare ONU în Kosovo; sau în *Saddam Hussein c. Forţelor de coaliţie* [381]. Prin urmare, principiul aurului monetar reprezintă o limitare relativă, putând înlătura efectele extrateritoriale ale Convenţiei în paralel cu probarea absenţei jurisdicţiei statului în anumite circumstanţe.

Clauza derogatorie (art. 15 al CEDO)

Art. 15 al Convenţiei reprezintă o limitare generală temporară a aplicabilităţii CEDO în circumstanţe de război sau de pericol public iminent, care ameninţă ordinea constituţională a statului. Pentru aplicarea art. 15, statul interesat trebuie să notifice Secretarul General al Consiliului Europei în acest sens. În privinţa celorlalte drepturi şi libertăţi, statele deţin o marjă largă de apreciere pe marginea relaţiei dintre scopul limitat al derogării şi drepturile, încălcarea cărora este „necesară" [246], ele aflându-se într-o poziţie mai bună pentru a decide asupra chestiunii date. De-a lungul existenţei Convenţiei, art. 15 a fost aplicat doar de 6 ori, cel mai recent în 2001 de către Marea Britanie, în urma acţiunilor teroriste de la 11 septembrie 2001 din New York, limitând aplicarea art. 5 § 1 în privinţa străinilor neexpulzabili [4, p. 925]. În speţa recentă *A. c. Regatului Unit*, Marea Cameră a stabilit că derogarea de la art. 5 în privinţa detenţiei în absenţa înaintării învinuirii doar a non-naţionalilor era disproporţionată şi nejustificată [109].

Totodată nu se influenţează aplicabilitatea altor instrumente internaţionale, cum ar fi Convenţiile de la Geneva cu privire la protecţia persoanelor pe timp de conflict armat. Derogarea nu poate fi absolută, statul fiind obligat să protejeze nucleul dur de drepturi, după cum e prevăzut în art. 15, para. 2.

Clauza derogatorie ar putea servi în viitor pentru ameliorarea „conflictelor" dintre dreptul CEDO şi dreptul internaţional umanitar. Spre exemplu, în cazul detenţiei autorizate prin dreptul internaţional umanitar în vederea determinării statutului de combatant al persoanei, dar prohibite prin art. 5 al Convenţiei (precum a avut loc în circumstanţele speţei *Hassan* [224]). Declaraţia făcută în sensul art. 15 ar putea limita aplicabilitatea art. 5 în circumstanţele de conflict armat.

Pare că unicul contencios apărut în legătură cu implicaţiile extrateritoriale ale clauzei derogatorii a fost *cazul Ciprului*. În perioada respectivă insula se afla sub administraţia Regatului Unit, iar Grecia a invocat încălcarea drepturilor resortisanţilor Ciprului de către guvernul britanic. Ultimul a invocat aplicarea art. 15, respectiv a stării de „pericol public" pentru neaplicarea parţială a Convenţiei [92, p. 198].

Clauza colonială (art.56 al CEDO)

Clauza colonială a fost incorporată în Convenţie în vederea limitării obligaţiilor care ar apărea pentru state în privinţa fostelor colonii. Art.56 are un alt scop, mai larg, decât simpla exercitare a jurisdicţiei, referindu-se nu doar la extinderea teritorială a acesteia în sensul art. 1 CEDO, ci şi a răspunderii metropolelor pentru acţiunile/omisiunile administraţiilor locale aflate pe aceste teritorii. Din motive aparent politice s-a decis de a condiţiona răspunderea dată unei declaraţii speciale. Pentru ca Convenţia să fie aplicată asupra persoanelor aflate pe teritoriile

fostelor colonii, statul urmează să facă o declaraţie prin care extinde jurisdicţia sa şi asupra acestora, după cum e prevăzut în art. 56, para. 4.

Aplicabilitatea clauzei coloniale depinde, într-o oarecare măsură, şi de legislaţia naţională a metropolei. Spre exemplu în cazul Regatului Unit, la nivel constituţional se diferenţiază entităţile pentru care el poartă răspundere, deci care fac parte din Regatul Unit *per se* şi/sau s-a făcut o declaraţie în sensul art. 56, şi teritorii care, deşi aflându-se sub controlul, suveranitatea şi jurisdicţia *de facto* a Coroanei britanice, totuşi nu fac parte din Regatul Unit. Este o distincţie pe care Înalta Curte o tolerează [174]. Pe de altă parte, teritoriile de peste mări a Franţei fac, potrivit Constituţiei acesteia, parte din teritoriul Republicii, declaraţiile în sensul art. 56 fiind astfel oarecum inutile [10, p. 669].

În speţa *Loizidou* [275] Turcia a invocat clauza colonială pentru a nu aplica Convenţia pe teritoriul Ciprului, din motiv că în declaraţia unilaterală de recunoaştere a dreptului la recurs individual în faţa Comisiei EDO Turcia a încercat să limiteze cererile doar la acele ce se referă la ingerinţele produse de autorităţile turceşti şi doar pe teritoriul său. Curtea a sesizat scopul limitat al clauzei coloniale, statuând că pentru aplicarea extrateritorială a CEDO nu este necesară o declaraţie în sensul art. 56, stabilind nevalabilitatea restricţiilor teritoriale din declaraţiile turceşti.

La prima vedere s-ar crea impresia că exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei ar implica în mod automat răspunderea statului-parte la CEDO pentru teritoriile în privinţa relaţiilor internaţionale pe care ultimele le asigură. Coraportul dintre art. 1 şi art. 56 ne duce însă la o altă concluzie: în cazul unui „conflict" dintre articolele în cauză, care neapărat va exista în cazul exercitării extrateritoriale a jurisdicţiei pe teritoriile în privinţa cărora nu a fost făcută o declaraţie, preferinţă se va da clauzei coloniale, ceea ce înseamnă că extrateritorialitatea Convenţiei este limitată de teritoriile fostelor colonii.

Limitarea dată este una absolută – CEDO nu se va aplica pe teritoriile fostelor colonii în lipsa unei declaraţii în sensul art. 56. Fără excepţii, chiar dacă statul exercită control efectiv/general pe teritoriul fostei colonii.

Spre exemplu, în speţa *Quark Fishing Ltd.* [361] Curtea a declarat inadmisibilă cererea prin care reclamantul a invocat încălcarea dreptului de proprietate prin limitarea activităţii de pescuit a acestuia pe insulele Georgia de Sud şi Sandwich de Sud (South Georgia and the South Sandwich Islands) – fostă colonie a Regatului Unit, teritoriu asupra căruia statul reclamat exercita control efectiv. În pofida faptului că pe insulă produceau efecte actele normative britanice, Curtea a refuzat să aplice Convenţia din motivul absenţei unei declaraţii în sensul art. 56.

Similar, în speţa *Chagos Isladers c. Regatului Unit* reclamanţii, au invocat încălcarea art. 1 Protocol 1 la CEDO pentru împiedicarea accesului la bunurile sale imobile aflate pe insulele Arhipelagului Chagos. În anii "70-80 ai secolului trecut Regatul Unit a întreprins acţiuni de expulzare a reclamanţilor de pe teritoriile insulelor pentru a facilita construcţia unei baze militare, care urma a fi supuse controlului SUA. Din 1965 Arhipelagul Chagos face parte din Teritoriul Britanic din Oceanul Indian, susceptibil de a fi obiect al clauzei coloniale. Până în 1965 Arhipelagul Chagos făcea parte din Mauritus, alt dominion britanic, în privinţa căruia Marea Britanie a făcut declaraţie în sensul art. 56 în 1966, însă Mauritus în scurt timp şi-a declarat independenţa, Chagos situându-se în afara scopului declaraţiei. Curtea a stabilit că, chiar şi în eventualitatea exercitării controlului efectiv asupra spaţiului (în speţă – a insulelor), statul nu urmează să poarte răspundere în legătură cu acţiunile agenţilor săi pe teritoriile respective, criteriile elaborate în jurisprudenţă pentru identificarea jurisdicţiei fiind inaplicabile în cazul declaraţiei făcute conform art. 56.

La aceleaşi concluzii a ajuns Înalta Curte şi în legătură cu extrădarea reclamantului din Macao (ex-colonie portugheză) în China [451], sau a jurisdicţiei Regatului Unit în privinţa persoanelor aflate în Hong Kong [163].

Contrar practicii menţionate mai sus, în speţa *Matthews* [290] Curtea a aplicat Convenţia pe teritoriul insulei Gibraltar – teritoriu *pentru relaţiile internaţionale ale căruia Regatul Unit este responsabil*. Reclamanta a invocat încălcarea dreptului la alegeri libere prin neorganizarea alegerilor în Parlamentul European pe teritoriul Gibraltarului. Înalta Cute a stabilit că Convenţia şi Protocolul 1 erau opozabile statului reclamat şi în legătură cu persoanele aflate în Gibraltar, deci a fost recunoscută jurisdicţia teritorială a Regatului Unit asupra insulei, deoarece Regatul Unit a făcut declaraţia relevantă în sensul art. 56.

Speţa trezeşte interes datorită interpretării pe care a oferit-o Curtea noţiunii de „organ legislativ", după cum e prevăzut în art. 3 a Protocolului 1. Datorită faptului că *aquis*-ul comunitar avea acţiune şi asupra resortisanţilor Gibraltarului, Curtea a considerat inechitabil faptul că ultimii erau lipsiţi de dreptul la vot în Parlamentul European. Or, noţiunea de „legislativ" n-ar trebui să se limiteze doar la organele naţionale, ea având incidenţă şi asupra acelor suprastatale în eventualitatea în care deciziile luate de către Parlamentul European afectează direct resortisanţii Gibraltarului. Ulterior Regatul Unit a dispus extinderea uneia dintre circumscripţiile sale electorale şi asupra Gibraltarului.

Scopul clauzei coloniale se poate intersecta cu situaţia în care oficialii unui stat exercită unele competenţe judiciare sau poliţieneşti pe teritoriul unui alt stat, conform unei cutume bilaterale sau unui acord prestabilit, însă ele nu urmează a fi confundate.

Astfel, în speţa *Drozd şi Janousek* [192] fusese stabilit că jurisdicţia statului ar putea, în anumite circumstanţe să se întindă şi asupra unui judecător detaşat către un alt stat. Speţa dată însă constituie un caz *sui generis* dacă am privi-o prin prisma art. 56. Reclamanţii au invocat, *inter alia*, răspunderea statelor reclamate pentru îngrădirea dreptului la un proces echitabil de către judecătorii francezi, care fiind retraşi sau pur şi simplu detaşaţi, exercitau funcţiile judiciare pe teritoriul Andorrei, ca fiind cunoscători ai limbii şi legilor locale. Partea cea mai problematică consta în determinarea naturii juridice a raporturilor existente între Andorra şi statele reclamate. Ultimele au stabilit în anul 1278 sistemul *diarhic* de conducere a Andorrei, prin care şefului statului francez şi episcopului de Urgell le era recunoscută calitatea de co-principi, sistem care este şi astăzi viabil. Prin urmare, era necesar de a fi stabilit dacă teritoriul Andorrei era pasibil de a fi catalogat ca şi teritoriu pentru relaţiile internaţionale ale căruia statele reclamate erau responsabile.

Andorra, în perioada examinării speţei, nu era parte la Convenţie, dar nici nu poseda o natură juridică clară din punct de vedere al subiecţilor dreptului internaţional. Nefiind membru al Consiliului Europei în acel moment şi semnând până la 3 tratate în capacitate proprie, Curtea a pus sub semn de întrebare calitatea Andorrei de subiect de drept internaţional. Curtea a stabilit că Andorra nu este nici condominium, deci teritoriu aflat în proprietatea comună a Spaniei şi Franţei, dar nici a fiecăruia dintre aceste state în mod separat, Convenţia fiind astfel inaplicabilă în mod automat pe teritoriul în cauză. Totodată s-a constatat că funcţiile pe care le exercita preşedintele francez în calitate de co-principe al Andorrei sunt separate şi ultimele nu pot fi privite ca şi exercitare a suveranităţii franceze; iar episcopul de Urgell este numit de Sfântul Scaun, el nefiind uneori cetăţean spaniol, actele acestuia nefiind imputabile Spaniei.

Guvernul spaniol a obiectat că doar o declaraţie de extindere teritorială prezentată, în conformitate cu art. 56 a Convenţiei ar fi fost capabilă să atragă răspunderea Spaniei în privinţa teritoriului Andorrei, adăugând că ar exista un obstacol juridic în acest sens – pentru relaţiile internaţionale ale Andorrei au fost exclusiv responsabili co-principii în comun. Un argument cel puţin dubios din punct de vedere a poziţiei Franţei, care tolerează funcţiile preşedintelui său de co-şef al Andorrei. Or, preşedintele Franţei nu-şi exprimă consimţământul în calitate de persoană privată de a fi co-principele Androrrei. Cu toate acestea, Curtea a admis opinia guvernului spaniol, Andorra nefiind pasibilă de a fi calificată ca şi teritoriu pentru a cărui relaţii internaţionale statele reclamate ar fi fost responsabile, în pofida naturii sale ambigue. În privinţa judecătorilor detaşaţi din Franţa, Înalta Curte a constatat că în activitatea acestora în Andorra ei exercitau acte în calitate de judecători andorrieni şi nu francezi, ei aplicau legea Andorrei şi statutul lor era reglementat de ultima. Astfel, actele judecătorilor francezi detaşaţi în Andorra nu erau imputabile guvernului francez.

Prin urmare, atât în privinţa judecătorilor detaşaţi, cât şi în privinţa preşedintelui Franţei care exercită funcţia şefului de stat al Andorrei, Curtea a delimitat strict calitatea acestora de agenţi ai Andorrei şi Franţei. Totuşi, dacă problema ar fi privită din perspectiva necesităţii securizării colective a drepturilor omului, dar şi a evoluţiei dreptului răspunderii internaţionale, atunci actualitatea hotărârii Plenului Curţii ar putea fi pusă sub semn de întrebare, cel puţin sub aspectul angajării răspunderii Franţei.

Cu o problemă similară s-a confruntat Comisia EDO şi în speţa *X. şi Y. c. Elveţiei* [448]. În baza unui acord încheiat între Liechtenstein şi Elveţia, deciziile luate de „poliţia străinilor" a Elveţiei erau obligatorii spre executare pe teritoriul Liechtenstein-ului, ceea ce însemna că prima exercita extrateritorial jurisdicţia sa executivă, dar şi legislativă (deoarece deciziile erau luate în baza legislaţiei federale elveţiene), cu consimţământul celui de-al doilea stat. Primul reclamant, nefiind cetăţean a nici unuia dintre statele implicate, a primit interdicţie de intrare pe teritoriul Liechtenstein-ului, de către „poliţia străinilor" a Elveţiei, pentru o perioadă de 2 ani. La momentul examinării cauzei, Liechtenstein încă nu era parte la Convenţie, de aceea Comisia trebuia să decidă asupra imputabilităţii acţiunilor relevante ale Elveţiei, cu efecte extrateritoriale.

Comisia a stabilit, că, reieşind din tratatul menţionat, Liechtensteinul se afla în imposibilitatea de a exclude efectul extrateritorial al deciziilor luate de către „poliţia străinilor elveţiană" (doar autorităţile elveţiene îl puteau exclude, şi doar în măsura în care un asemenea efect era prevăzut în actul respectiv). Prin urmare, Elveţia urma să fie considerată responsabilă şi pentru actele ce aveau efecte pe teritoriul Liechtenstein, iar persoanele asupra cărora efectele se răsfrângeau erau considerate sub jurisdicţia primei în sensul art.1.

Un aspect curios al opozabilităţii CEDO faţă de Moldova în legătură cu regiunea transnistreană este faptul că guvernul moldav a încercat printr-o declaraţie să limiteze aplicarea Convenţiei pe teritoriul aflat în afara controlului său, în legătură cu mai multe articole, în privinţa acţiunilor administraţiei separatiste, până la consumarea conflictului, ceea ce înseamnă că persoanele aflate pe teritoriul respectiv ar fi fost private de garanţiile CEDO. Art. 57 al CEDO prevede posibilitatea formulării rezervelor în momentul aderării la Convenţie, cu condiţia ca rezerva să nu aibă caracter general, deci să nu fie ambiguă sau să facă trimiteri la prevederi specifice ale Convenţiei.

Agentul guvernamental a propus interpretarea art. 57 în coroborare cu art. 56, solicitând o interpretare extensivă a ultimului, în vederea abordării „negative" a noţiunii de jurisdicţie în lumina art. 1, cu scopul de a se exonera în general de obligaţiile ce reies din CEDO în privinţa populaţiei aflate pe teritoriul din stânga Nistrului. Curtea a stabilit în decizia cu privire la admisibilitate în speţa *Ilaşcu* că art. 56 nu poate fi interpretat „negativ", constatând că declaraţia

făcută de guvernul moldav în privinţa regiunii transnistrene, pentru faptul că era generală în sensul art. 57, nici nu putea fi calificată ca rezervă în sensul Convenţiei [241].

Imunitatea de jurisdicţie

Imunitatea de jurisdicţie este o limitare generală a Convenţiei, având tangenţe importante şi cu (ne)aplicabilitatea extrateritorială a acesteia. Ultimele câteva decenii există discuţii aprinse în privinţa relaţiei dintre conceptul de imunitate a statelor şi încălcarea normelor cu caracter imperativ (*jus cogens*) de către state, fiind generată întrebarea: dacă este justificat faptul că imunitatea statelor serveşte drept barieră pentru angajarea răspunderii lor pentru încălcarea normelor *jus cogens* [69, pp. 498-508], reieşind din principiul *par in parem non habet imperium („un egal nu are putere asupra altui egal", adică un stat-subiect al dreptului internaţional nu poate fi supus jurisdicţiei unui alt stat).* În categoria dată, extrateritorialitatea se manifestă într-un mod mai specific, problema interpretării jurisdicţiei fiind omisă deoarece drepturile se invocă a fi încălcate de către ramura judiciară a statului, în privinţa actelor altor state. În mod axiomatic reclamanţii vor invoca încălcarea dreptului la proces echitabil în legătură cu imunitatea unui stat terţ.

Astfel, în prima speţă, unde Curtea a concluzionat despre imunitatea unui stat – *Al-Adsani* [118], cu privire la o acţiune adusă în Regatul Unit împotriva unui membru al guvernului Kuweitului, reclamantul a invocat actele de tortură comise de către ultimul, prioritate însă a obţinut imunitatea Kuwaitului. Ulterior, în mod similar, Curtea a declarat inadmisibilă cererea împotriva Greciei şi Germaniei, prin care cei 257 de reclamanţi au invocat încălcarea art. 6 para. 1 din CEDO prin refuzul de a executa hotărârea judecătorească emisă de autorităţile greceşti împotriva Germaniei, în legătură cu atrocităţile (deci încălcările normelor imperative) comise de ultima în perioada celui de-al Doilea război mondial pe teritoriul Greciei [255].

O percepţie similară este reflectată şi în privinţa imunităţii jurisdicţionale a ONU în cazul acţionării împotriva acesteia în instanţele de judecată dintr-un stat-membru în *Stichting Mothers of Srebrenica* [404]. În 1993 oraşul bosniac Srebrenica a intrat în perimetrul teritoriului declarat de ONU ca zonă de siguranţă. În pofida acestui fapt, în 1995 a avut loc odiosul masacru de la Srebrenica, ca urmare a atacului săvârşit de forţele armate a sârbilor bosniaci. Reclamanţii au invocat că genocidul din Srebrenica a avut loc din cauza inacţiunilor ONU şi Olandei pentru prevenirea acestuia.

La caz, Curtea a stabilit că imunitatea ONU este similară cu cea a statelor, iar în dreptul internaţional public nu există o practică clară în privinţa genocidului (a se citi – „în privinţa normelor *jus congens*") ca şi excepţie de la invocarea imunităţii ONU, ultima servind astfel, unui scop legitim şi nefiind disproporţionată.

Art. 6 este, în principiu, aplicabil acţiunilor împotriva unui stat pentru despăgubirea persoanelor cărora li s-au provocat daune personale, însă imunitatea statelor ar fi o barieră procedurală proporţională (deci admisibilă) în privinţa torturii sau a genocidului. În aprecierea dată Curtea nu a fost absolut categorică, proporţionalitatea fiecărei excepţii de la conceptul imunităţii statelor urma să fie evaluată în fiecare caz în mod separat, luând în considerare evoluţia dreptului internaţional public şi abordările contemporane ale principiului cutumiar al imunităţii de jurisdicţie a statelor inclusiv prin prisma practicii altor jurisdicţii internaţionale [30, p. 243-252].

Într-o speţă recentă, Curtea a apreciat ultimele evoluţii ale dreptului internaţional în acest sens [254]. Reclamanţii au invocat încălcarea art. 6 CEDO, în legătură cu scoaterea de pe rol a cererii de chemare în judecată. Au susţinut că au fost torturaţi în Arabia Saudită, ulterior acţionând împotriva statului Arabia Saudită şi oficialilor acesteia în judecătoriile din Marea Britanie. În privinţa actelor de tortură invocate împotriva Arabiei Saudite, Curtea a statuat că nu există o excepţie cristalizată faţă de imunitatea jurisdicţională a statelor în acest sens, constatând la caz lipsa încălcării dreptului reclamanţilor la un proces echitabil.

Analiza în privinţa oficialilor a fost mai puţin rigidă, deoarece ei posedă doar imunitate funcţională, deci ea se limitează la actele săvârşite de ei doar în capacitatea lor oficială, concluzionând: ”în lumina evoluţiilor recente din dreptul internaţional public, aflate în curs de desfăşurare, această problemă trebuie ţinută sub supraveghere de către statele contractante”.Astfel Curtea a dat de înţeles că în viitorul apropiat conceptul rigid al imunităţii „de stat” al oficialilor pentru actele de tortură poate să se mişte din loc. Ulterior acesta va însemna revizuirea globală a corelaţiei dintre noţiunile de imunitate jurisdicţională şi încălcarea normelor cu caracter imperativ.

Reieşind din clasificarea acţiunilor statelor în *acta jure emperii* şi *acta jure gestionis*, toate actele ilicite enumerate mai sus pot fi astfel privite ca acţiuni care reies din suveranitatea statului. Totodată, distincţia dintre aceste două categorii este suficient de subtilă pentru a cauza dificultăţi în clasificarea acţiunilor statului, mai ales când ele se referă la drepturile lui reale. Spre exemplu, bunurile imobile aflate cel puţin în utilizarea misiunilor diplomatice sunt exonerate de actele de executare a hotărârilor judiciare, indiferent de legitimitatea titlului persoanei private, încălcarea art. 6 şi a art. 1 Protocol 1 fiind astfel proporţionale [286] [263]. Totodată va fi considerată drept neproporţională ingerinţa ce rezultă din neplata compensaţiei în locul restituirii bunului folosit de către misiunea diplomatică [437].

3.4. Cazuri speciale de răspundere extrateritorială

Activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor. Această categorie de speţe se referă la recunoaşterea jurisdicţiei extrateritoriale a statelor pentru acţiunile agenţilor săi, săvârşite în scopurile justiţiei penale, cum ar fi aducerea forţată de pe teritoriul unui alt stat a unei persoane învinuite de săvârşirea vreunei infracţiuni sau acapararea unei nave maritime bănuite că transportă bunuri interzise în circuit.

Astfel, în speţa *Ramirez Sanchez* [365] reclamantul a fost arestat de către autorităţile sudaneze şi transmis ofiţerilor francezi, care l-au adus forţat pe o navă aeriană militară. Ultima a aterizat la baza militară din Franţa, unde a fost înaintată învinuirea. Reclamantul a invocat încălcarea art. 3 şi art. 5 CEDO, declarând că procedura de extrădare a fost ilegală. Fosta Comisie EDO a recunoscut jurisdicţia Franţei în actul de extrădare, statuând că din momentul în care a fost transmis ofiţerilor francezi, reclamantul s-a aflat sub autoritatea, astfel „jurisdicţia" statului reclamat. Într-o altă speţă, unde reclamantul, fiind în Liechtenstein, a fost „păcălit" de autorităţile germane să ajungă pe o aeronavă care l-a adus la pragul judecătoriei germane, Curtea la fel a prezumat jurisdicţia extrateritorială a Germaniei [406]. În mod similar, Curtea a recunoscut jurisdicţia Turciei pentru acţiunea de arest efectuată de agenţii săi, exercitată pe o aeronavă aflată pe teritoriul aeroportului din Nairobi (Kenya) [314], prezumând-o în mod expres. Prin urmare, în cazul arestărilor şi capturărilor persoanelor, statul este perceput ca exercitând competenţele sale suverane. Ori de câte ori o parte contractantă la CEDO a fost implicată în acte de extrădare „neordinară", Înalta Curte a aplicat criteriul de autoritate agent-stat pentru a determina prezenţa jurisdicţiei statelor reclamate.

În cazul sechestrării navelor maritime în marea liberă, înregistrate sub pavilionul unui stat terţ, Curtea de a asemenea a pledat în folosul extrateritorialităţii jurisdicţiei statului. Astfel, în speţa *Medvedyev ş.a. c.* Franţei [295], constatând că Franţa, prin faptul acaparării cu ajutorul forţelor speciale franceze a unei nave maritime înregistrate în Cambodgia, suspectate de transportarea substanţelor narcotice, a exercitat, cel puţin *de facto,* control deplin şi exclusiv asupra navei respective, din momentul acaparării navei şi până la transmiterea reclamanţilor autorităţilor franceze [295, para. 67]. Putem concluziona că, ori de câte ori statul exercită controlul asupra unei nave maritime sau aeriene, acesta va exercita jurisdicţia în sensul art. 1 al CEDO, reieşind din autoritatea pe care o exercită asupra persoanelor. Pare a fi confuz, însă aici se utilizează un criteriu dublu: în privinţa navei – controlul efectiv, iar în privinţa persoanelor – autoritatea agent-stat. Însă, reieşind din faptul că art. 1 prevede „jurisdicţia asupra persoanelor", până la urmă se aplică cel de-al doilea criteriu.

Exercitarea jurisdicţiei extrateritoriale a statelor prin acapararea navelor maritime poate fi privită şi prin prisma protecţiei străinilor împotriva expulzării, fiind împiedicaţi să ajungă pe teritoriile statelor reclamate. Astfel, Curtea de multiple ori a stabilit jurisdicţia statelor care acaparau nave maritime care transportau emigranţi şi îi aduceau la locul plecării [449] [229].

Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial. Această categorie de cazuri poate fi rezumată în felul următor: dacă acţiunea sau inacţiunea statului-parte, prin care persoana a fost expulzată sau extrădată, a provocat o ingerinţă ulterior comisă de către un alt stat, indiferent dacă acesta este sau nu parte la Convenţie, va fi recunoscută încălcarea dreptului respectiv din partea primului stat, dacă el cunoştea sau trebuia să cunoască despre eventuala ingerinţă. Totodată, ea este mai puţin problematică din punct de vedere al „tehnicii juridice", deoarece nu implică exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei statelor-părţi – nefiind necesară aplicarea criteriilor. Cu alte cuvinte, se angajează răspunderea indirectă a ultimilor, reieşind din riscurile în privinţa actelor ilicite, care pot fi săvârşite de un stat terţ. Precedentele enumerate sunt deosebit de relevante şi pentru protecţia refugiaţilor.

Convenţia nu garantează dreptul de a nu fi extrădat *per se*, însă Curtea poate interzice extrădarea persoanei în calitate de măsură provizorie pentru protecţia drepturilor care fac parte din nucleul dur, iar apoi se expune asupra consecinţelor extrădării, deci dacă ar exista riscul rezonabil ca reclamantul să fie supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante, sau pedepsei capitale. Riscul în privinţa tratamentelor contrarii CEDO se evaluează în raport cu statul unde reclamantul urmează a fi extrădat, în dependenţă de legislaţia, practica de aplicare a acesteia şi reputaţia statului în domeniul protecţiei drepturilor omului. Obligaţia de a dobândi astfel de informaţie, deci de a cunoaşte riscurile cărora va fi supus extrădatul, o are în primul rând partea contractantă.

În mod primordial, ne referim la cazurile de extrădare a persoanelor dintr-un stat-parte la CEDO într-un stat terţ. Astfel, în speţa notorie *Söering c. Regatului Unit* [396], reclamantul fusese învinuit de săvârşirea omorului în SUA. Aflându-se în Regatul Unit, SUA a solicitat extrădarea acestuia. Reclamantul s-a adresat către Curte invocând, *inter alia*, încălcarea art. 3 în eventualitatea extrădării, deoarece ar fi existat riscul real de fi supus pedepsei capitale, şi anume a fenomenului de „culoar al morţii", care poate fi descris ca şi o combinaţie de circumstanţe degradante la care ar fi fost expus reclamantul dacă ar fi extrădat şi ar fi în aşteptarea pedepsei capitale pentru omorul săvârşit [396, para. 81]. Astfel, nu era disputată însăşi pedeapsa capitală, Curtea fiind realistă în evaluarea prohibiţiei *de facto* (pentru timpul emiterii hotărârii) a pedepsei penale la nivel regional, dar şi a recunoscut că statele contractante n-o pot impune altor state. Totodată, în pofida perfecţiunii aparente a sistemului judecătoresc american, Curtea a purces la examinarea circumstanţelor individuale ale reclamantului, şi dacă ele, fiind coroborate cu

„culoarul morţii" şi termenul îndelungat dintre condamnare şi executare a pedepsei, ar putea constitui o încălcare a art. 3. Prin urmare, s-a ajuns la următoarea concluzie: „având în vedere perioada îndelungată petrecută în culoarul morţii în astfel de condiţii extreme, suferinţa aşteptării executării pedepsei cu moartea, precum şi circumstanţele personale ale solicitantului, în special vârsta lui şi starea psihică la momentul infracţiunii, extrădarea reclamantului în SUA l-ar expune la un risc real de tratament peste limitele pragului art. 3. Scopul legitim de extrădare ar putea fi realizat prin alte mijloace" [396, para. 111]. Este important de menţionat, că culoarul morţii reprezintă doar o latură caracteristică pedepsei capitale. În pofida vechimii hotărârii Curtea nu a dat o interpretare extensivă raţionamentul său. Astfel, Curtea nu a considerat drept o încălcare a art. 3, extrădarea în SUA, unde persoana ar risca privarea de libertate pe viaţă într-un penitenciar securizat la maxim, cu posibilităţi limitate de comunicare [146] [222]. De asemenea, Curtea a declarat inadmisibilă cererea, prin care se invoca riscul reclamantului de a fi supus torturii după extrădarea în SUA [121].

În general, Curtea analizează obiectiv condiţiile generale şi starea protecţiei drepturilor fundamentale în ţările unde persoanele urmează să fie extrădate. Astfel, într-un alt caz corelat extrădării, reclamantul, având statut de refugiat în Regatul Unit, conform legislaţiei britanice şi acordurilor bilaterale dintre ultimul şi Iordania, unde urma să fie extrădat, fiind condamnat *in absentia* în cel de-al doilea stat. Având de gând să conteste sentinţa, el a invocat încălcarea art. 6, în privinţa riscului de a fi supus torturii în procesul rejudecării. Curtea a admis argumentul dat, reieşind din practicile din Iordania în acest sens, utilizând testul de „refuz flagrant al justiţiei" [329]. Iar într-o speţă recentă împotriva Federaţiei Ruse, Înalta Curte a stabilit că extrădarea unui cetăţean kârgâz din Rusia în Kârgâzstan ar constitui o încălcare a art. 3 din cauza informaţiilor negative despre protecţia generală a drepturilor omului şi probabilitatea înaltă că reclamantul va fi supus unui tratament contrar art. 3 [284].

Urmează a fi atrasă atenţia şi la fapta incriminată pentru care se cere extrădarea, în raport cu pedeapsa pe care va fi pasibil s-o ispăşească extrădatul. Într-o speţă recentă împotriva Letoniei, reclamantul a invocat că percepţia în justiţia americană a crimelor cibernetice, pentru comiterea cărora el era învinuit, este echivalentă crimelor de terorism, astfel că el ar putea fi supus tratamentelor degradante în sensul art. 3 şi ulterior pedepsit cu privaţiune de libertate pe-un termen care considerabil depăşea termenul prevăzut în legea penală letonă. Curtea nu a găsit vreun temei să considere că persoana ar fi supusă maltratării, nici nu a considerat pedeapsa disproporţională [168, para. 136-147]. *Per a contrario,* raţiunea ar fi opusă dacă reclamantul totuşi ar fi supus extrădării pentru crime legate de practici teroriste.

Mai mult, Curtea a pedepsit înaltele părţi contractante şi pentru permiterea – deci inacţiunea, în privinţa – practicilor americane de „extrădare extraordinară" (*extraordinary*

rendition), soldate cu încălcarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, care reprezintă transferul extrajudiciar al persoanelor de sub jurisdicţia teritorială ai unui stat spre un alt stat, cu scopul de a deţine şi interoga persoana în afara cadrului legal „obişnuit", unde persoana deţinută este supusă riscului real de aplicare a torturii, tratamentelor crude inumane sau degradante, posibilitatea încălcării art.3 al Convenţiei având probabilitate avansată [193].

În 2001 preşedintele SUA George W. Bush a împuternicit Agenţia Centrală de Inteligenţă (în continuare – CIA) să desfăşoare aşa-numitul program „*High Value Detainees*" (Deţinuţi de valoare înaltă), care presupunea capturarea extrateritorială secretă a persoanelor suspectate de a fi implicate în acte de terorism împotriva SUA, cu detenţia clandestină a acestora în cadrul bazelor militare ale SUA sau ale altor state, dar aflate la dispoziţia SUA, unde persoanele puteau fi interogate în cel mai „eficient" mod, cu aplicarea tehnicilor nu tocmai ortodoxe de interogare. Detenţia suspecţilor era efectuată extrateritorial pentru a nu le fi aplicate drepturile constituţionale, dar şi acele garantate prin tratatele internaţionale (cum ar fi Convenţia împotriva torturii), din partea SUA tradiţional emanând scepticism în privinţa obligaţiilor sale extrateritoriale din domeniul drepturilor omului. Prin urmare, persoanele erau lipsite de drepturi elementare rezultate din aplicarea tehnicilor de tortură; audierea cazurilor acestora doar de către comisii militare, formate din ofiţeri militari, care puteau accepta probele dobândite prin tortură, detenţia suspecţilor era efectuată în lipsa drepturilor *habeas corpus*, fiind lipsiţi de libertate în mod arbitrar, pentru perioade mai mari de 10 ani.

Astfel, reclamantul – cetăţean german, trecând vama macedoneană, a provocat suspiciuni în privinţa paşaportului său eliberat de autorităţi [193]. El a fost adus forţat într-o cameră de hotel din Skopje în mod secret, deci în afara cadrului legal, unde a fost ţinut 30 de zile, fiind ameninţat cu arme de foc când a încercat să evadeze. Ulterior autorităţile l-au adus forţat în aeroportul din Skopje, unde i-au fost provocate leziuni corporale, şi a fost îmbarcat pe o aeronavă CIA. Ulterior, a fost transportat în Kabul (Afghanistan), unde s-a aflat cinci luni. După ce CIA l-a escortat în Germania, reclamantul a adus la cunoştinţa procurorului public al oraşului Skopje faptul că a fost maltratat de către agenţii de stat macedoneni, primind refuz de la autorităţi în privinţa investigării faptelor invocate. Luând în considerare ineficienţa ultimei, Curtea a statuat *inter alia* încălcarea obligaţiei procedurale care reiese din art. 3, iar în privinţa capătului material al art. 3 a fost constatată răspunderea Macedoniei pentru acţiunile agenţilor din hotel, torturarea reclamantului în aeroportul Skopje şi extrădarea lui în afara cadrului legal, el astfel fiind supus riscului tratamentului contrar art. 3. În speţa dată poate fi observat cum acţiunile, iar apoi şi omisiunile Macedoniei în privinţa unei persoane, au servit ca temei pentru răspunderea ei şi în privinţa acţiunilor agenţilor aflaţi sub autoritatea SUA, respectiv şi jurisdicţia ultimei (pentru că sistemul lor judiciar e mai democratic decât executivul). Într-un mod similar,

Curtea a stabilit răspunderea Maltei pentru emiterea ilicită al actului de arest, în temeiul căruia reclamantul a fost deţinut neîntemeiat în Spania [401].

În 2 speţe recente Curtea a avut o abordare extrem de critică în privinţa procedurilor de extrădare extraordinară, fascinante atât din punct de vedere substanţial, cât şi procedural.

În fapt este vorba despre reclamanţii *Al-Nashiri* [117] şi *Husayn* [237], ambii fiind supuşi extrădării extraordinare în anul 2002 din Emirate Arabe Unite şi, respectiv, Pakistan. Au fost în mod separat transferaţi la mai multe baze militare secrete: „Salt Pit" din Afghanistan, „Cat's eye" din Tailanda, România[2], iar spre sfârşitul aceluiaşi an au fost mutaţi la baza militară poloneză de lângă Stare Kiejkuty, unde au fost deţinuţi până în iunie 2003 cu transportarea ulterioară spre baza militară americană Guantanamo Bay din Cuba, acolo fiind deţinuţi şi la data emiterii hotărârii – 24 iunie 2014. Aceasta înseamnă că reclamanţii timp de 12 ani au fost privaţi de libertate ilegal, fără înaintarea învinuirii şi lipsiţi de garanţii procedurale fundamentale şi deţinuţi *incommunicado.* Nemijlocit reclamanţii se aflau în contact doar cu agenţii americani. Ei au invocat încălcarea Convenţiei pe mai multe capete, de către Polonia în calitate de complice"[3], pentru ajutorul prestat în exercitarea actelor extrateritoriale ale SUA faţă de reclamanţi, în timpul aflării acestora pe teritoriul Poloniei şi în privinţa consecinţelor permiterii transferului acestora spre baza Guantanamo Bay. Curtea a considerat că survolarea spaţiului aerian polonez şi aterizarea avionului CIA (care i-a transportat pe reclamanţi) pe teritoriul Poloniei şi controlul permiselor secrete de lângă Stare Kiejkuty nu putea fi efectuată fără consimţământul preexistent al acestui stat. Reieşind din informaţia răspândită despre relele tratamente şi abuzurile bănuiţilor în comiterea actelor de terorism de către autorităţile americane, guvernul polonez trebuia să-şi dea seama că, prin ajutorul acordat părţii americane, el a expus reclamanţii riscurilor tratamentelor contrare Convenţiei [237, para. 444], [117, para. 442]. Deci Polonia în mod direct nu era implicată în comiterea actelor internaţionale ilicite, ci doar a asistat SUA în comiterea acestora. Prin urmare, acestui stat i-au fost imputabile acţiunile SUA, care nu puteau fi exercitate fără ajutorul logistic prestat de partea poloneză.

Curios este faptul că guvernul polonez a refuzat în mod repetat să producă probele solicitate de Înalta Curte, ridicând problema confidenţialităţii datelor privind detenţia şi existenţa bazei secrete americane, bazându-se doar pe legislaţia internă poloneză. Polonia a condiţionat producerea probelor de limitarea administrării copiilor acestora doar judecătorilor Curţii care nemijlocit erau preocupaţi de soluţionarea speţei, iar copiile să fie transmise doar

[2] Curtea urmează să examineze speţa cu circumstanţe similare, intentată de către reclamantul *Al Nashiri* împotriva României.

[3] Proiectul C.D.I. privind răspunderea statelor pentru faptele internaţionale ilicite prevede în art.16:

" Un stat care ajuta sau asistă un alt stat în comiterea unui act internaţional ilicit de către acesta din urmă este responsabil la nivel internaţional pentru acest lucru dacă: (a) statul face acest lucru cunoscând circumstanţele actului internaţional ilicit; şi (b) actul ar fi ilicit pe plan internaţional în cazul comiterii de către acest stat."

reprezentanţilor polonezi ai reclamanţilor. Luând în considerare că sarcina probaţiunii în privinţa încălcării articolelor 2 şi 3 îi revine statului, faptul netransmiterii probelor a stârnit mai multe consecinţe. În primul rând, Curtea a stabilit încălcarea obligaţiei procedurale a statului ce reiese din art. 38 al Convenţiei, care prevede obligaţia înaltelor părţi contractante de a colabora cu Înalta Curte oricând ea o solicită, inclusiv prin producerea probelor. Evident că argumentul potrivit căruia legislaţia naţională a Poloniei limita transmiterea datelor calificate de către ea drept „secrete" a fost respins. În al doilea rând, Curtea şi-a bazat raţionamentul, în legătura cu drepturile încălcarea cărora a fost invocată, preponderent pe rapoartele organizaţiilor internaţionale, precum: Parlamentul European, rapoartele şi rezoluţiile APCE a CoE şi a AG a ONU. Un loc separat în administrarea probatoriului l-au ocupat rapoartele CICR şi ale CIA prin care cu lux de amănunte s-a demonstrat faptul aflării reclamanţilor în custodia CIA şi „tehnicile de investigaţie" utilizate pentru dobândirea probelor împotriva lor. În al treilea rând, din cauza faptului că guvernul polonez nu a prezentat probe pentru contestarea datelor din rapoartele prezentate de reclamanţi şi reticenţei de a colabora, el iniţial s-a aflat pe poziţii procedurale mai „slabe" decât reclamanţii. Curtea a stabilit că deşi reclamanţii urmează să facă dovada *prima facie* în privinţa pretinsei încălcări, ea va trage concluzii puternice din faptul că guvernul reclamat refuză să furnizeze probe de importanţă crucială, prin care ar aduce explicaţii solide asupra faptelor invocate de către reclamanţi [117, para. 395], chiar şi în lipsa probelor directe în privinţa transportări reclamanţilor spre Polonia.

Din punct de vedere substanţial, speţele în cauză prezintă nu mai puţin interes. Curtea a stabilit încălcarea art. 3 sub aspect procedural şi pe 2 capete sub aspect material. Sub aspect procedural s-a constatat lipsa unei investigaţii eficiente în privinţa alegaţiilor de extrădare extraordinare cu detenţie subsecventă a persoanelor pe teritoriul Poloniei. Deşi în 2008 organele de procuratură naţionale au început o astfel de investigaţie, ea nu a putut fi considerată promptă, deoarece reclamanţii au fost deţinuţi în Polonia în 2002-2003. Şi nici efectivă deoarece până în momentul emiterii hotărârii Înaltei Curţi investigaţia respectivă nu a avut vreun rezultat, iar datele despre investigaţie erau secrete. Reamintim că reieşind din confidenţialitatea documentelor relevante investigaţiei, guvernul polonez nu a prezentat Curţii nici un fel de date specifice. În legătură cu absenţa unei anchete eficiente, Curtea a subliniat obligaţia pozitivă a înaltei părţi contractante de a adopta şi implementa măsurile de protecţie a resortisanţilor împotriva potenţialelor abuzuri din partea serviciilor secrete, prezenţa cărora în sistemul de drept polonez a fost pusă sub întrebare [117, para. 488]. În baza lipsei investigaţiei efective Înalta Curte a stabilit şi încălcarea art. 13 a Convenţiei [117, para. 550].

Sub aspect material, Curtea a stabilit încălcarea art. 3 în baza tratamentelor aplicate reclamanţilor pe durata custodiei acestora la baza militară poloneză. Curtea a considerat

suficiente în acest sens raporturile CIA şi a CICR, în care, *inter alia,* au fost stabilite următoarele metode de tratament: execuţii simulate, inclusiv cu utilizarea unei bormaşini în timp ce interogatul stătea în picioare cu ochii legaţi; poziţiile stresante; ameninţări în privinţa membrilor familiei, împingerea în perete ş.a., gravitatea acestora fiind astfel suficientă pentru a fi calificate drept tortură în sensul art. 3. A fost stabilită încălcarea art. 3 şi pe capătul riscului la care au fost expuşi reclamanţii prin transportarea ulterioară a acestora din Polonia [117, para. 518], [237, para. 510]. În privinţa „admiterii" transportării ulterioare a reclamatului Al Nashiri, Curtea a constatat şi încălcarea art. 1 a Protocolului 6 din motivul riscului real de a fi supus pedepsei capitale în urma procesului în faţa comisiei militare [117, para. 578], ceea ce relevă o abordare originală a problemei extrădării persoanelor în SUA.

O dată fiind dovedit faptul detenţiei secrete a reclamanţilor, Curtea a constatat răspunderea Poloniei şi pentru încălcarea art. 5 pentru perioada detenţiei şi transferului acestora de pe teritoriul polonez, privaţiunea de libertate fiind ilicită datorită însăşi naturii extrădării extraordinare, care presupune lipsirea individului de garanţiile procedurale esenţiale [117, para. 530-531], [237, para. 524-526]. Reclamanţii au fost deţinuţi *incommunicado,* deci privaţi de dreptul de a menţine legături cu lumea exterioară, cu familiile lor, ceea ce a constituit o încălcare dreptului la viaţă privată prevăzut de art.8 [117, para. 539], [237, para. 533]. În perioada detenţiei, reclamanţii au fost interogaţi de comisia militară americană compusă din ofiţeri militari, care erau împuterniciţi să condamne persoanele chiar şi prin utilizarea probelor dobândite în urma actelor de tortură, ceea ce a constituit refuz flagrant al justiţiei, respectiv încălcarea art.6 para.1 [117, para. 567-568], [237, para. 553-554].

Cea mai stringentă problemă a speţei, cu toată complexitatea sa, a fost absenţa şi reticenţa guvernului în stabilirea unor măsuri de control a statului asupra acţiunilor serviciilor de securitate, dacă ar fi să neglijăm interesele politice care ar putea fi implicate într-o asemenea situaţie. Totuşi, dacă statul şi-ar fi onorat obligaţia pozitivă de a constitui mecanisme eficiente de prevenire a cazurilor de detenţie secretă, atunci şi celelalte consecinţe negative ar fi fost anihilate. Regretabil însă, luând în considerare specificul serviciilor de securitate, detenţia secretă a persoanelor este un efect iminent existenţei acestora, iar actele de tortură nu reprezintă o practică rară pentru dobândirea informaţiei, ceea ce nicidecum nu înlătură obligaţiile pozitive menţionate mai sus [44, pp. 180-183].

Activitatea misiunilor diplomatice în străinătate şi relaţiile diplomatice ale statelor. Activitatea misiunilor diplomatice reprezintă o excepţie clasică de la principiul teritorialităţii, Curtea având în acest sens o practică veche de recunoaştere a jurisdicţiei statelor pentru actele agenţilor diplomatici şi consulari, ei fiind reprezentanţi *ex lege* ai statului respectiv.

Extrateritorialitatea CEDO în astfel de cazuri se manifestă prin efectul pe care îl are un stat asupra unei alte entităţi statale, de regulă această influenţă fiind abstractă.

Astfel, „X"a fost sub jurisdicţia Germaniei, invocând conspirarea consulului german din Maroc pentru a forţa expulzarea lui din acel stat, cu încălcarea art. 3 al Convenţiei [446]. Curtea a abordat problema prin prisma cetăţeniei, statuând că datorită statutului special pe care îl au cetăţenii unui stat, ultimul poate să exercite jurisdicţia asupra acestora şi în afara teritoriilor sale. În mod similar, a fost angajată răspunderea extrateritorială a Regatului Unit pentru acţiunile extrateritoriale ale consulului britanic, care trebuia să intervină în favoarea lui „X", cetăţean britanic angajat într-o dispută asupra custodiei copilului comun cu soţul ei iordanian [447]. În aceste două speţe a fost aplicat criteriul de *autoritate agent-stat*, Convenţia fiind aplicabilă doar în privinţa acţiunilor agenţilor consulari (diplomatici).

Situaţia este diferită în condiţiile în care o persoană se află în oficiul consular, ultimul fiind perceput ca şi o entitate separată. Astfel, Comisia a stabilit că 18 reclamanţi s-au aflat sub jurisdicţia Danemarcei, când au încercat să evadeze din Republica Democrată Germană în Republica Federativă Germană prin ambasada Danemarcei din Berlin, unde au solicitat negocieri cu autorităţile competente ai RDG pentru a părăsi ţară. Ulterior ambasadorul a apelat la serviciul de poliţie al RDG, reclamanţii ca urmare fiind deţinuţi şi interogaţi. Localurile misiunii diplomatice daneze erau inviolabile pentru autorităţile RDG. Astfel, s-a exercitat autoritate exclusivă asupra persoanelor şi bunurilor acestora [279]. Atunci, când persoanele şi bunurile private se află în spaţiile protejate în lumina dreptului diplomatic şi consular, ele se vor afla sub jurisdicţia statului respectiv.

Mai mult, jurisdicţia va fi recunoscută şi atunci când statul nu ia măsuri diplomatice suficiente pentru a proteja corespondenţa de la intervenţia autorităţilor dintr-un alt stat [154].

În cauzele care ţin de contestarea actelor din raporturile de muncă ale reprezentanţelor diplomatice ale statelor cu angajaţii săi, Curtea aplică testul clasic de proporţionalitate atunci când persoanele apelează la instanţele de judecată naţionale. Astfel, fiind concediată din funcţia de contabil-şef, de la ambasada Kuweitului din Franţa, reclamanta a contestat actul în instanţele franceze. Cererea sa a fost respinsă la nivel naţional, autorităţile franceze invocând imunitatea jurisdicţională a Kuweitului. Ulterior reclamanta s-a adresat Curţii, invocând încălcarea art. 6. Înalta Curte a reieşit din funcţiile pe care le-a exercitat reclamanta, stabilind că competenţele de muncă ale reclamantei nu puteau constitui *acta jure empirii* (acte de suveranitate), şi nici una din obligaţiile ei nu aduceau atingere intereselor suverane ale Kuweitului [379, para. 61-67], fiind astfel constatată o încălcare disproporţionată a art. 6 para. 1 din CEDO. La aceeaşi concluzie a ajuns Curtea şi în cazul întârzierii plăţii salariilor persoanei, care era angajată în calitate de fotograf la ambasada SUA din Viena [439].

Este evident faptul că pentru a „înlătura” imunitatea, Curtea şi-a bazat raţionamentul pe distincţia dintre *acta jure empirii* şi *acta jure gestionis* din perspectiva statului a cărui imunitate a invocat-o guvernul reclamat.

Curtea a stabilit încălcarea art. 6 şi în cazul neexaminării cererii de către instanţa naţională din cadrul Federaţiei Ruse, prin care s-a solicitat achitarea datoriei de la ambasada Republicii Democrate a Coreei de Nord [318]. Datoria a apărut în urma unui împrumut acordat de către o persoană fizică Consilierului comercial al ambasadei coreene. Raţionamentul Curţii a fost asemănător cu cel precedent, încheierea contractului de împrumut (de altfel ca şi a oricărei tranzacţii comerciale) fiind un *acta jure gestionis* – ceea ce constituie o excepţie rezonabilă de la principiul imunităţii jurisdicţionale absolute a statului.

Din practica enunţată rezultă că înaltele părţi contractante nu pot invoca imunitatea altor state, analogic şi organizaţii internaţionale, atunci când sunt lezate drepturile şi libertăţile fundamentale ale persoanelor prin *acta jure gestionis* (din sfera raporturilor private).

3.5. Concluzii la capitolul 3.

1. Jurisdicţia statelor reprezintă un aspect al suveranităţii, care se referă la competenţa judiciară, legislativă şi administrativă a lor având finalitatea de a reglementa (în sens larg) conduita persoanelor fizice şi juridice din ordinea juridică internă. Jurisdicţia emană din conceptul de suveranitate, care, după natura sa, este strâns legat de elementul spaţial – de teritoriul aflat sub suveranitatea statului. Noţiunea jurisdicţiei statelor în dreptul internaţional public presupune cel puţin trei dimensiuni ale acesteia, şi anume: competenţa normativă, adică autoritatea statului de a reglementa comportamentul persoanelor; competenţa executivă, adică autoritatea de a aplica normele elaborate; competenţa judiciară, care presupune autoritatea statului de a realiza justiţia.

2. Din punct de vedere al contenciosului Curţii Europene, termenul de jurisdicţie, reprezintă şi un criteriu de admisibilitate. Însă acesta se deosebeşte de criteriile clasice de admisibilitate, cum ar fi respectarea termenului de şase luni, caracterul neanonim al plângerii, sau epuizarea căilor interne de atac. Jurisdicţia este un criteriu cu caracter special, reieşind din care, Curtea Europeană va decide două chestiuni: dacă statul respondent a avut obligaţia a cărei încălcare se invocă; şi dacă victima a avut dreptul corelativ obligaţiei respective. Prin intermediul jurisdicţiei se va purcede astfel la concluzia, dacă reclamantul poate pretinde încălcarea. Din punct de vedere al procedurii, chestiunea privind jurisdicţia statului reclamat poate fi soluţionată atât la etapa examinării admisibilităţii, cât şi a fondului, în dependenţă de complexitatea circumstanţelor şi dificultăţilor cu care se confruntă Curtea.

3. Pe terenul aplicării extrateritoriale ale Convenţiei, reieşind din jurisprudenţa Curţii, pot fi identificate anumite elemente absolut necesare în acest sens, şi anume: actul extrateritorial, jurisdicţia statului, legătura jurisdicţională dintre actul extrateritorial şi ingerinţa produsă. Prezenţa tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Aşadar, este necesară existenţa unei ingerinţe provocate extrateritorial, care ar atrage răspunderea internaţională a statului conform Convenţiei. Ingerinţa comisă extrateritorial va avea drept premisă un act extrateritorial, care va consta dintr-o acţiune/omisiune a statului cu caracteristici specifice doar categoriei date de fapte. Iar pentru ca actul extrateritorial să poată fi imputat statului, obligaţiile extrateritoriale ale acestuia trebuie să se extindă şi în privinţa persoanei care invocă cauzarea unei ingerinţe ilegale, deci să fie constatată jurisdicţia extrateritorială a statului reclamat asupra victimei ingerinţei. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligaţii extrateritoriale, este necesar de a fi constatată şi legătura dintre actul extrateritorial şi ingerinţa în drepturile persoanei aflate sub jurisdicţia statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

4. Actul extrateritorial reprezintă acţiunea/inacţiunea statului, săvârşită în afara teritoriului acestuia prin intermediul agenţilor săi, şi susceptibilă de a produce o ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute în Convenţie; sau săvârşită în limitele teritoriale ale statului, consecinţele actului manifestând-se pe teritoriul unui stat terţ. Din perspectiva Convenţiei, cea dintâi dimensiune este mai importantă.

5. În Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi în jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg au fost elaborate anumite limitări aferente aplicării extrateritoriale a CEDO, acestea fiind de caracter general (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicţie), şi de caracter particular (espace juridique, clauza colonială). La acestea se adaugă şi principiul aurului monetar consacrat de practica judiciară a Curţii Internaţionale de Justiţie. Ori de câte ori va fi depistată cel puţin una dintre limitările în cauză, efectele pe care ar trebui să le producă Convenţia vor fi înlăturate într-un mod relativ sau absolut, respectiv potenţialii beneficiari nu vor mai putea invoca încălcarea acesteia.

6. Pe cale jurisprudenţială au fost definitivate o serie de cazuri speciale de aplicare extrateritorială a Convenţiei Europene, care se referă la activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor, răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial, activitatea misiunilor diplomatice în străinătate şi relaţiile diplomatice ale statelor, acestea implicând anumite particularităţi la cazul angajării răspunderii extrateritoriale ale statelor.

4. ÎNTINDEREA OBLIGAŢIEI POZITIVE A STATELOR POTRIVIT CEDO

4.1. Structura obligaţiei pozitive

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o practică judiciară particulară pe terenul obligaţiilor pozitive ale statelor în materia protecţiei drepturilor materiale garantate de CEDO. Ea a stabilit pe cale jurisprudenţială că statele contractante sunt obligate să asigure o garantare eficientă exerciţiului drepturilor şi libertăţilor consacrate de Convenţia Europeană contra arbitrariului, acordând protecţie atât împotriva ingerinţelor persoanelor private, cât şi împotriva imixtiunilor din partea agenţilor statului. Deşi textul Convenţiei nu stabileşte *in termenis* obligaţii pentru statele-părţi de a garanta anumite drepturi şi libertăţi consacrate, Curtea de la Strasbourg în virtutea rolului unic ce-i revine de a interpreta prevederile convenţionale, a conchis că asemenea obligaţii sunt inerente sistemului de protecţie european al drepturilor omului, însăşi autorii CEDO în *travaux préparatoires* [466] asupra art. 1 operând cu sintagma „*Orice stat-parte la prezenta Convenţie garantează tuturor persoanelor în limitele teritoriului său următoarele drepturi…*”, însă ulterior înlocuind-o cu prezenta variantă “*Înaltele părţi contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în Titlul I al prezentei Convenţii*”.

Neprescrierea expresă a obligaţiilor pozitive de textul CEDO a condiţionat afirmarea ideii precum că punerea pe seama statelor a respectivelor obligaţii se contrabalansează de recunoaşterea unei largi marje de apreciere în a adopta măsuri concrete pentru a eficientiza protecţia drepturilor fundamentale. În acest sens, nu odată s-a notat că deşi obligaţiile pozitive la care sunt ţinute statele-părţi nu sunt conţinute în mod expres în textul Convenţiei, şi având în vedere că acestea pot pune pe seama statelor sarcini considerabile financiare sau organizaţionale, este justificat faptul că Curtea a combinat introducerea conceptului de obligaţii pozitive cu admiterea unei largi marje de apreciere respectivelor state pentru a determina care anume măsură de acţiuni afirmative se cere pentru ca dreptul sau libertatea vizată să fie eficientă [75, p. 22].

Astfel, deşi statele-părţi au fost impuse să respecte anumite obligaţii pozitive întru asigurarea protecţiei eficiente a drepturilor omului, ele au fost autorizate la un câmp discreţionar larg în ceea ce priveşte alegerea mecanismelor şi metodelor concrete în acest sens.

Oricum însă Curtea de Strasbourg, în virtutea rolului superior de supraveghere, şi-a conservat competenţele de a verifica dacă respectivele mecanisme şi metode concrete adoptate de state-părţi au fost suficiente şi concludente pentru a eficientiza protecţia unui drept sau a unei

libertăţi la cazul unui anumit reclamant, ce invocă nerespectarea de către statul respondent a obligaţiunilor pozitive ce-i revin în baza CEDO.

Cu toate că termenul de obligaţie pozitivă este des folosit în deciziile Curţii, o definiţie generală nu a fost elaborată. Însă o astfel de definiţie poate fi uşor reconstituită având în vedere jurisprudenţa degajată de forul european. În cauza de referinţă *Afacerea lingvistică belgiană* [152], reclamanţii, luînd ca bază pentru plîngerile lor, au susţinut că astfel de obligaţii ar trebui să fie recunoscute ca ”obligaţii de a face ceva”. Curtea a refuzat să aprobe acest punct de vedere juridic şi a preferat să constate că dispoziţia invocată de art. 2 din Protocolul nr. 1 (dreptul la instruire) prin natura sa impune reglementarea de către stat.

Abia în speţa *Airey c. Irlandei* [115] în 1979, Curtea Europeană a pus bazele reale ale obligaţiei pozitive condamnând nu un obstacol pozitiv reprezentat de stat, dar pasivitatea sa care a cauzat obstrucţie în exercitarea efectivă a unui drept garantat. În opinia Curţii Europene, prima caracteristică a obligaţiilor pozitive este faptul că acestea, în practică, impun autorităţilor naţionale să ia măsurile necesare pentru a proteja un drept sau, mai precis, să adopte măsuri rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile individului.

Dacă ne referim la structura şi caracterele obligaţiilor pozitive, urmează să evidenţiem că ultimele sunt indivizibile şi de fapt presupun îndatoriri fundamentale pentru statele semnatare ce constau în fie a proteja, fie a îndeplini.Obligaţia de *a proteja* cere statului să prevină terţii de la ingerinţă în drept; iar obligaţia *de a îndeplini* cere fie să asigure dreptul în mod direct, fie să faciliteze dispoziţia asistând indivizii sau comunităţile în crearea propriilor prevederi – la fel cere statului să promoveze dreptul răspândind informaţia şi educând cetăţenii despre drepturile ce li sunt recunoscute [472, pp.78-82].

Având în vedere jurisprudenţa actuală dezvoltată de Curte, diversitatea măsurilor pe care statele sunt obligate să le întreprindă este una impresionantă, aici incluzându-se obligaţia de a adopta un cadru juridic eficient pentru a proteja drepturile garantate; îndatoririle de a investiga plângerile precum că anumite drepturi au fost încălcate; obligaţia de a lua măsuri operative în anumite cazuri pentru a proteja persoanele de încălcări ale drepturilor lor; îndatoririle de a furniza informaţii cu privire la ameninţările la adresa drepturilor individuale; obligaţia de a furniza resurse şi pregătire, precum şi altele [95, pp. 263-279].

Obligaţiile pozitive sunt indeterminate, planificate şi necesită resurse, precum şi cer realizare treptată odată cu disponibilitatea resurselor. Afirmarea că o obligaţie este indeterminată pretinde că este imposibil de definit ceea ce un organ trebuie să întreprindă pentru a executa obligaţia. Indeterminarea poate denota imprecizia sau incomensurabilitatea şi neînţelegerea radicală. Imprecizia presupune că conţinutul obligaţiei nu poate fi derivat din cadrul dreptului. Spre exemplu, protecţia împotriva sărăciei nu concretizează minimul necesar.

Incomensurabilitatea este mai problematică deoarece înseamnă că diferite valori sau bunuri nu pot fi măsurate de acelaşi sistem de calcul [79, p. 71].

Obligaţia de a proteja

Această obligaţie presupune că statul trebuie să protejeze indivizii de încălcarea drepturilor lor de către alţi indivizi. Dar protejând drepturile unei persoane X, statul trebuie să ia în considerare că persoana Y la fel are drepturi. Însă protejarea lui X nu trebuie să fie efectuată prin constrângerea exagerată asupra lui B.

Curtea Europeană s-a confruntat pentru prima dată cu asemenea o situaţie sub incidenţa dreptului de asociere. În speţa *Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei* [353], în care o demonstraţie împotriva avorturilor a fost întreruptă de o demonstraţie în susţinerea acestora. Demonstranţii (X) au pretins că guvernul austriac a eşuat să protejeze dreptul lor faţă de contra-demonstranţi (Y). Primul principiu identificat de Curte a fost obligaţia de a proteja demonstranţii faţă de alţii, şi anume: "într-o democraţie dreptul de a contramanifesta nu se poate extinde la împiedicarea exercitării dreptului de a manifesta. Într-adevăr, libertatea efectivă de întrunire paşnică nu poate, prin urmare, să fie redusă la o simplă obligaţie din partea statului de a nu interveni".

O analiză similară poate fi aplicată în privinţa art. 2 – dreptul la viaţă. În cauza *Osman c. Regatului Unit* [326], reclamanţii (X) au afirmat că autorităţile au eşuat să-i protejeze de infractor (Y) în ciuda că existau indicii clare că ultimul reprezenta o ameninţare serioasă la adresa siguranţei fizice a lor. Aici Curtea Europeană a identificat două principii majore. Primul este obligaţia de a-l proteja pe X de Y luând măsuri preventive. Al doilea este obligaţia de restrângere respectând drepturile lui Y. Ambele principii trebuie optimizate prin prisma constrângerilor de fapt, cum ar fi "dificultăţile implicate în politica societăţilor moderne şi imprevizibilitatea comportamentului uman".

Cât priveşte art. 3, Curtea în speţa *Z şi alţii c. Regatului Unit* [453] a repetat că articolul dat interzice în termeni absoluţi tortura şi tratamentul sau pedepsele inumane sau degradante. Obligaţia statului în acest caz este de a lua măsuri ce garantează că indivizii din jurisdicţia sa nu sunt supuşi torturii sau tratamentelor inumane, inclusiv astfel de tratamente nu sunt administrate de persoane private.

Obligaţia de a îndeplini

Indeterminarea este cel mai des invocată în privinţa obligaţiilor de a îndeplini. Pentru respingerea acestei acuzaţii este necesar de a separa dreptul protejat de obligaţia aferentă acestuia. Dreptul este scopul, iar obligaţia este mijlocul de realizare. Dreptul poate să nu fie îndeplinit imediat, fie că alte principii au prioritate, fie că resursele necesare nu sunt disponibile. Totuşi dreptul nu poate fi redus la o simplă aspiraţie. Există în continuare o obligaţie de a realiza

dreptul: faptul că obligaţia este complexă şi supusă factorilor concurenţi nu este motiv pentru reducerea importanţei dreptului. Scopul este de a-l optimiza la cel mai înalt nivel legal şi material posibil.

Obligaţiile pozitive au ca scop să asigure tuturor abilitatea de a-şi exercita drepturile. Din acest scop pot fi deduşi patru parametri. Primul este efectivitatea – indiferent de nivelul garantării reale la un anumit moment sau indiferent de paşii întreprinşi pentru auto-garantare, acestea trebuie să fie adecvate şi să urmărească realizarea dreptului. Al doilea – participarea – implicarea celor afectaţi în proces este esenţială pentru că rezultatul să fie semnificativ. Al treilea – răspunderea – autorităţile trebuie să fie în state să explice şi să justifice paşii întreprinşi pentru optimizarea dreptului. Al patrulea parametru este egalitatea – obligaţiile pozitive trebuie concentrate asupra persoanelor dezavantajate, cere nu se pot bucura de drepturile lor în aceiaşi măsură ca ceilalţi.

Spre exemplu, în speţa *Airey c. Irlandei* citată supra, Curtea de la Strasbourg a recunoscut că dreptul la un proces echitabil poate în anumite circumstanţe da naştere obligaţiei pozitive de a oferi asistenţă juridică justiţiabilului dezavantajat în raport cu soţul său.

În esenţa lor, obligaţiile de a îndeplini necesită timp pentru realizare. Chiar dacă obligaţia de a optimiza este progresivă, nu este cazul ca crearea condiţiilor corespunzătoare pentru valorificarea dreptului dat să fie amânată. În primul rând statul este imediat obligat să întreprindă acţiuni pentru atingerea scopului în măsura în care circumstanţele o permit, tinzînd să atingă o realizare maxim posibilă a drepturilor în ciuda resurselor inadecvate. În al doilea rând, există o obligaţie imediată de a monitoriza gradul de realizare. Şi în al treilea rînd, există obligţia imediată de a garanta că drepturile relevante vor fi exercitate fără discriminare.

4.2. Obligaţii pozitive rezultate din interpretarea drepturilor materiale

În ceea ce urmează, vom analiza jurisprudenţa Curţii Europene pe terenul obligaţiilor pozitive şi drepturilor materiale garantate de Convenţie, elucidând obligaţii certe formulate de Curte şi puse pe seama statelor-părţi.

Obligaţiile pozitive fundamentate în textul art. 2 CEDO (dreptul la viaţă): din conţinutul articolului dat decurg o serie de obligaţii specifice, precum urmează.

Protecţia dreptului la viaţă a persoanei

Această obligaţie este una fundamentală într-o societate democratică, Curtea în jurisprudenţa sa relevantă de multiple notând că art. 2 care salvgardează dreptul la viaţă şi prescrie o serie de circumstanţe când privarea de viaţă ar fi justificată, reprezintă una din prevederile de bază ale Convenţiei, de la care nu se admite vreo derogare [428]. Împreună cu art.

3, art. 2 consacră una din valorile fundamentale ale societăţilor democratice care creează Consiliul Europei. Prin urmare, circumstanţele în care privarea de viaţă ar putea fi justificată, trebuie stipulate în mod strict. Obiectul şi scopul Convenţiei ca şi instrumentului de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale cere ca art. 2 să fie interpretat şi aplicat astfel încât garanţiile sale să fie practice şi efective [382].

De asemenea, în cauza *Makaratzis c. Greciei* [282] Curtea Europeană a subliniat expres că în virtutea art. 2 CEDO statul contractant urmează nu doar să se abţină de la privarea intenţionată şi ilegală de viaţă, dar de asemenea să adopte măsuri corespunzătoare în ordinea de drept internă pentru a salvgarda vieţile persoanelor aflate sub jurisdicţia sa. Aceasta presupune obligaţia de bază a statului de a asigura dreptul la viaţă prin implementarea unui cadru legal şi administrativ adecvat pentru a preveni comiterea de infracţiuni contra persoanei, urmat de stabilirea unei maşinării juridice în vederea prevenirii, suprimării şi pedepsirii violării acestor norme.

În speţa recentă *Pisari c. Moldovei şi Rusiei* [351], magistraţii de la Strasbourg au notat că excepţiile conţinute în para. 2 al art. 2 se extind, dar nu prescriu exclusiv, omorul intenţionat. Textul art. 2 citit în întregime demonstrează că para. 2 nu defineşte situaţiile în care se permite omorul intenţionat al individului, însă descrie cazurile în care se acceptă utilizarea forţei letale, ce poate rezultă, ca o consecinţă nedorită, spre privarea de viaţă. Utilizarea forţei, oricum trebuie să fie nu mai mult decât "absolut necesară" pentru a atinge unul din scopurile stipulate expres în textul art. 2. În aşa fel, termenul de "absolut necesară" cere un test de necesitate mai strict şi convingător, în special, forţa letală utilizată trebuie să fie strict proporţională cu scopurile stipulate în para. 2 al art. 2. Totodată, Curtea a notat că de principiu, nu există o asemenea necesitate când se cunoaşte că persoana ce urmează a fi reţinută nu prezintă o ameninţare pentru viaţa şi securitatea altora şi nu ar fi comis o infracţiune violentă.

Precum vedem, Curtea Europeană apreciază obligaţia pozitivă a statelor de protecţie a vieţii oricărui individ aflat în jurisdicţia sa, ca fiind una fundamentală şi proeminentă, dată fiind valoarea supremă protejată de art. 2 din Convenţie. Deşi utilizarea forţei este permisă, aceasta urmează a fi absolut necesară şi strict conformă scopurile prevăzute de para. 2.

Planificarea şi controlul operaţiunilor forţelor de securitate

Utilizarea forţei letale de către forţele de poliţie sau de securitate este obiectul unei examinări minuţioase din partea Curţii, atît în ceea ce priveşte cadrul juridic şi planificarea, cît şi desfăşurarea nemijlocită operaţiunii în cauză. În aşa fel, utilizarea forţei letale de către ofiţerii de poliţie poate fi justificată în anumite circumstanţe, însă art. 2 nu oferă statelor o *carte blanche*. Acţiunile neregulate şi arbitrare comise de state prin intermediul agenţilor săi sunt incompatibile cu asigurarea eficientă a drepturilor omului. Aceasta înseamnă că fiind autorizate de legislaţia

naţională, operaţiunile speciale desfăşurate de organele de poliţie sau de ordine urmează a fi în mod suficient reglementate, cu prescrierea unor garanţii adecvate împotriva arbitrariului şi abuzului de forţă.

În cauza *McCann şi alţii c. Regatului Unit* [292], prima speţă a Curţii în care aceasta s-a expus asupra fondului cererii privind încălcarea art. 2, reclamanţii au susţinut că paragraful 1 al respectivului articol impune statului obligaţia pozitivă de a "proteja" viaţa. Ei au argumentat că această prevedere obligă statul să asigure o pregătire adecvată şi să exercite un control strict asupra operaţiunilor forţelor de securitate ce pot implica utilizarea forţei letale. Din perspectiva reclamanţilor, organizarea şi desfăşurarea operaţiunii forţelor britanice ce s-a soldat cu moartea a trei persoane, nu s-a conformat cerinţelor prevăzute de Convenţie pe terenul art. 2. Marea Cameră a Curţii, la rândul său, a căzut de acord cu majoritatea argumentelor invocate de reclamanţi şi decis că în cazul dat într-adevăr a avut loc o încălcare a art. 2. Ea a stabilit că nu a fost probat faptul că utilizarea forţei letale de către agenţii statului a fost la cazul prezentei speţe absolut necesară pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale în temeiul art. 2 para. 2.

Se reţine că de la pronunţarea hotărârii în cauza nominalizată, în sarcina statelor a fost pusă obligaţia diligenţei în planificarea şi controlul desfăşurării unei operaţiuni speciale de către forţele de securitate.

În speţa ulterioară *Andronicou şi Constantinou c. Ciprului* [126], operaţiunea forţelor de poliţie de eliberare a ostaticilor s-a soldat cu moartea atît a infractorului cît şi a ostaticului. Reclamanţii au susţinut că autorităţile nu au reuşit să minimizeze recurgerea la forţa letală în faza de planificare şi control a operaţiunii de salvare. Comisia a găsit o încălcare parţială a art. 2 în ceea ce priveşte utilizarea Forţelor Speciale de Poliţie pentru a pune capăt unui conflict domestic. Cu toate acestea, Curtea cu o majoritate calificată de voturi (5 la 4) nu a constatat o încălcare a art. 2, stipulând că în faţa sa nu a fost demonstrat faptul precum că alegata operaţiune ar fi organizată într-un mod în care recurgerea la forţa letală nu ar fi minimizată. Suplimentar, Curtea a conchis că folosirea forţei letale în circumstanţele cauzei, deşi ar putea fi regretabilă, nu a excedat limitele absolut necesare pentru a proteja vieţile ofiţerilor de poliţie şi ai terţilor implicaţi, iar statul reclamat s-a conformat obligaţiunilor ce i sunt puse în sarcină în temeiul art. 2.

În cauza mai recentă citată supra *Makaratzis c. Greciei*, şoferul maşinii urmărite de poliţie a fost grav rănit ca rezultat al folosirii armei de foc de către forţele de ordine. Marea Cameră a Curţii a recunoscut legitimitatea aplicării forţei letale în cazul dat, dar totuşi a conchis că aceasta a fost excesivă. Ea a notat că caracterul excesiv al aplicării forţei se datorează printre

altele şi deficienţelor cadrului legal, acesta fiind ”învechit şi incomplet”, deoarece nu a furnizat poliţiei orientări şi criterii clare privind utilizarea forţei în timp de pace.

În cazul *Avşar c. Turciei* [141], Curtea a considerat statul reclamat responsabil pentru acţiunile voluntarilor civili (gărzilor populare subordonate jandarmeriei locale) care au acţionat în asociere cu forţele de securitate. Mehmet Avşar a fost reţinut de către forţele de ordine civile şi omorât în timp ce se afla în custodia acestora. Forul contenciosului european a hotărât asupra responsabilităţii art. 2 în aspectul său substanţial, şi anume de a garanta dreptul la viaţă al oricărei persoane aflate în jurisdicţia sa.

Este notabil că hotărârea în cauză stabileşte responsabilitatea statelor contractante atât pentru acţiunile forţelor de securitate regulare, cât şi pentru acţiunile voluntarilor civili. Statele ce doresc să utilizeze forţe civile în menţinerea ordinii publice trebuie să asigure acestora o pregătirea riguroasă privind exercitarea şi limitarea competenţelor lor şi să supună forţele civile unui control efectiv.

Protecţia justiţiabililor împotriva ameninţărilor din partea terţelor persoane

Obligaţia statului de a proteja persoanele în relaţiile lor cu alţii a fost confirmată pentru prima dată de Curte în hotărârea dată în speţa precitată *Osman c. Regatului Unit*. Marea Cameră a Curţii a stabilit că autorităţile au datoria de a preveni şi reprima infracţiuni, în cazul în care se constată că: (1) autorităţile ştiau sau ar fi trebuit să ştie la moment despre existenţa unui risc real şi imediat pentru viaţa unei persoane fizice identificate din partea actelor criminale ale unei terţe părţi, şi (2), nu au reuşit să ia măsuri în domeniul de aplicare al competenţelor lor care urmau să evite acest risc. De fapt, în speţă, reclamanţii s-au plâns că soţul şi tatăl lor a fost omorît de către profesorul fiului, care avea o atitudine deosebită faţă de ultimul. Având în vedere ”ataşamentul” exclusiv, demonstrat de profesor faţă de elevul său şi numeroasele conflicte catalogate cu familia Osman, despre care poliţia a fost informată, reclamanţii au considerat că familia ar fi trebuit să beneficieze de protecţie specială din partea autorităţilor. Curtea însă a observat că diferitele indici oferite de comportamentul persoanei în cauză nu au sugerat că el va face un atentat la viaţa unui membru al familiei Osman, şi chiar dacă autorităţile au fost informate în modul corespunzător despre comportamentul său neobişnuit, riscul de deces nu părea suficient de real sau imediat la moment. Prin urmare, Curtea cu o majoritate de voturi (17 la 3) nu a constatat nici o încălcare a art. 2 din partea oficialei Londra, însă a specificat expres obligaţiunea pozitivă a statului prin intermediul organelor sale specializate de a proteja justiţiabilii contra ameninţărilor la viaţa lor din partea terţelor persoane.

La rândul său, Curtea a constatat încălcarea art. 2 în speţa mai recentă *Dink c. Turciei* [190], care se referea la asasinarea jurnalistului turc Firat Dink, ce a scris pe larg despre relaţiile turco-armene mereu abordate într-un mod special în respectivul stat. În urma publicaţiilor sale,

jurnalistul a fost condamnat penal, precum şi ameninţat din partea extremiştilor naţionalişti turci. El a fost împuşcat mortal în a. 2007. Curtea a constatat nu numai că forţele de securitate turceşti ştiau despre ostilitatea intensă faţă de reclamant din partea comunităţii ultra-naţionaliste, dar, de asemenea că poliţia şi jandarmeria au fost informate cu privire la probabilitatea unei tentative de asasinat, şi chiar despre identitatea instigatorilor suspectaţi. Cu toate acestea, autorităţile naţionale nu au reuşit să ia măsurile necesare pentru a proteja viaţa lui Firat Dink, iar faptul că el nu ar fi cerut protecţia din partea poliţiei, nu exonerează statul de obligaţia de a-i proteja viaţa contra unor ameninţări reale.

Furnizarea de servicii medicale

Curtea consideră că art.2 este capabil să cuprindă obligaţia statului de a oferi o gamă limitată de servicii şi facilităţi medicale. Această posibilitate a fost cercetată în cauza *L.C.B. c. Regatului Unit* [272], în care reclamanta, fiica unui soldat care a fost prezent pe insula Christmas în timpul testelor nucleare, a susţinut că neinformarea părinţilor săi despre consecinţele posibile ale expunerii la radiaţie este o încălcare a obligaţiilor statului pe terenul art. 2. Cu toate că în hotărîrea dată Curtea nu a găsit o încălcare a respectivului articol, ea a considerat că în virtutea acestuia statul trebuie nu doar să se abţină de la încălcarea intenţionată şi ilegală a dreptului la viaţă a persoanei, dar şi să ia măsurile necesare pentru a salvgarda vieţile celor care sunt în jurisdicţia sa.

În speţa ulterioară *Velikova c. Bulgariei* citată supra, Curtea Europeană a constatat unanim eşecul autorităţilor naţionale de furniza servicii medicale adecvate pentru un deţinut grav rănit. În fapt, concubinul reclamantei,Slavtcho Tsonchev, de etnie romă, a decedat în timp ce s-a aflat în custodia poliţiei. El a fost arestat, fiind suspectat de furt de vite, iar după cîteva ore s-a plîns că se simte rău. Ofiţerii de poliţie au chemat ambulanţa, din declaraţiile dânşilor a rezultat că medicul venit a considerat că Tsonchev era în stare de ebrietate, ceea ce nu i-a permis examinarea acestuia. Cîteva ore mai tîrziu ambulanţa a fost chemată din nou, acelaşi medic a constatat decesul lui Tsonchev – cauza fiind pierderea acută de sînge. Guvernul nu a fost capabil să prezinte careva documente care ar fi atestat că serviciile medicale oferite lui Slavtcho Tsonchev au fost corespunzătoare, iar având în vedere existenţa unor probe suficiente care demonstrează dincolo de orice dubiu rezonabil că dânsul a decedat în rezultatul vătămărilor corporale în perioada când s-a aflat în custodia forţelor de ordine, fiind angajată astfel răspunderea statului respondent, Curtea a constatat încălcarea art. 2 în aspect de substanţă.

În cauza *Anguelova c. Bulgariei* [128], Curtea a găsit o încălcare separată a art. 2 pe marginea eşecului autorităţilor naţionale de a furniza servicii medicale prompte unui alt deţinut grav rănit. Fiul reclamantei nu a primit îngrijire medicală în timp ce s-a aflat în custodia poliţiei, deşi evident s-a simţit rău şi ulterior a decedat. Curtea a decis că comportamentul neglijent al

ofiţerilor de poliţie şi lipsa de reacţie din partea lor, care nu au asigurat fiului reclamantei servicii medicale corespunzătoare, având în vedere raportul de expertiză prezentat conform căruia întârzierea în furnizarea asistenţei medicale a fost fatală, a constituit o încălcare a obligaţiei statului de a proteja persoanele ce sunt în custodia sa.

Obligaţia de a desfăşura o anchetă eficientă (aspectul procedural al art. 2 CEDO)

Această obligaţie a fost subliniată pentru prima dată în speţa citată supra *McCann şi alţii c. Regatului Unit*. Curtea a menţionat expres cu titlu de principiu general că trebuie să existe o careva formă efectivă de investigaţie oficială atunci cînd indivizi au fost omorîţi în rezultatul aplicării forţei de către agenţii statului.

În speţa ulterioară *Kelly şi alţii c. Regatului Unit* [261], Curtea a subliniat o dublă justificare pentru obligaţia de a organiza anchete interne – "scopul esenţial al investigaţiei este să asigure implementarea efectivă a legislaţiei interne care protejează dreptul la viaţă şi, în cazurile cînd sunt implicaţi agenţi sau organe ale statului, să garanteze răspunderea pentru decesele ce au avut loc sub responsabilitatea lor". Astfel, Curtea Europeană a conturat elementele-cheie ale unei anchete eficiente în conformitate cu exigenţele stabilite de art. 2: iniţierea de către stat din proprie iniţiativă; independenţa; eficienţa; publicitatea şi transparenţa; promptitudinea rezonabilă; implicarea rudelor/familiei.

Amploarea şi natura obligaţiei de a investiga incidentele mortale de către organele statului a fost clarificată, în special, printr-o serie de cauze (spre exemplu *Ergi* [194], *Tanrikulu* [411], *Kaya c. Turciei* [260]) referitoare la sud-estul Turciei, regiunea Kurdistan, în anii 1990, în care magistraţii de la Strasbourg au constatat că autorităţile nu au reuşit să investigheze acuzaţiile înaintate forţelor de securitate privind omorul simpatizanţilor partidului naţionalist al kurzilor PKK, şi au constatat încălcarea obligaţiei procedurale pe terenul art. 2. Astfel, în speţa *Tanrikulu c. Turciei*, Marea Cameră a Curţii a notat că autorităţile au eşuat să organizeze o anchetă efectivă a circumstanţelor decesului soţului reclamantei şi a decis că oficiala Ankara a ignorat sarcinile puse pe seama sa în această privinţă. Camera a menţionat expres că pierderea de vieţi omeneşti este o practică tragică şi frecventă în regiunile de Sud-est ale ţării, care poate împiedica colectarea de probe concludente. Oricum însă asemenea condiţii nu exonerează statul reclamat de obligaţia impusă prin art. 2 de a dezvolta o anchetă eficientă. Mai mult, nici existenţa ciocnirilor armate şi nici frecvenţa înaltă a cazurilor fatale nu poate afecta obligaţia statului pe terenul art. 2 de a asigura o investigaţie efectivă şi independentă a deceselor survenite în urma ciocnirilor cu implicarea forţelor de securitate, chiar dacă circumstanţele acestora în multe aspecte rămân a fi neclare [194].

Curtea a constatat încălcarea art. 2 şi într-un număr de cauze relativ recente intentate la cereri contra Bulgariei privind utilizarea forţei de către poliţie, ancheta şi urmărirea penală

inadecvate a deceselor şi vătămărilor corporale cauzate victimelor (*Angelova şi Iliev* [127], *Ognyanova şi Choban* [316], *Anguelova c. Bulgariei*). Curtea a subliniat în respectivele speţe că absenţa răspunderii directe a statului cu privire la decesul rudelor reclamanţilor nu exclude aplicabilitatea art. 2 din Convenţie, iar circumstanţele cauzelor cer organizarea şi desfăşurarea unor anchete eficiente când există temeiuri de a considera că individul a suferit vătămări grave în condiţii suspicioase. Investigaţia trebuie să fie capabilă să identifice cauza vătămărilor şi acelor responsabili pentru a-i pedepsi. Iar în caz de deces, investigaţia are o importanţă şi mai mare, având în vedere faptul că scopul esenţial al acesteia este de a asigura implementarea corespunzătoare a normelor interne privind protecţia dreptului la viaţă (speţa *Angelova şi Iliev c. Bulgariei* nominalizată supra).

Totodată, Curtea a reiterat că în speţele ce implică alegaţii precum că agenţii statului ar fi responsabili de moartea persoanei, scopul respectivei obligaţii de investigare este unul de mijloace şi nu de rezultat. În aşa fel, autorităţile urmează să adopte măsuri adecvate pentru a securiza probele referitoare la incident, incluzând depoziţiile martorilor, examinarea medico-legală, raport de autopsie care ar include o expunere completă şi exactă a vătămărilor şi o analiză obiectivă a constatărilor clinice referitor la cauza decesului. Oricare deficienţe în investigaţie ce subminează posibilitatea de a stabili cauza morţii sau persoanele responsabile de acesta riscă să nu satisfacă standardele cerute (speţa *Ognyanova şi Choban*).

În cauza de referinţă *Nachova şi alţii c. Bulgariei* [305], în care reclamanţii au invocat că autorităţile naţionale au omis să satisfacă obligaţiile pozitive pe terenul art. 2 în ceea ce priveşte decesul rudelor lor de etnie romă, Marea Cameră a Curţii a subliniat că obligaţii stricte vor apărea în investigarea violenţei rasiste, or în cazul în care există suspiciuni că atitudinile rasiale au indus un act de violenţă, este deosebit de important ca ancheta oficială să fie condusă cu vigoare şi imparţialitate, avînd în vedere necesitatea de a reafirma continuu condamnarea din partea societăţii a rasismului şi urii etnice şi pentru a menţine încrederea minorităţilor în capacitatea autorităţilor de a le proteja de ameninţarea violenţei rasiste. Respectarea obligaţiilor pozitive ale statului în temeiul art. 2 din Convenţie cere ca sistemul juridic intern să demonstreze capacitatea de a pune în aplicare legea penală împotriva celor care au luat ilegal viaţa altuia, fără deosebire de rasa sau originea etnică a victimei.

Investigaţia ineficientă a decesului a făcut obiectul şi mai multor speţe contra Moldovei. Astfel, în cauza *Railean c. Moldovei* [364], reclamantul s-a plâns că urmărirea penală deschisă în urma morţii fiului dânsului în cadrul unui accident rutier a fost incompatibilă cu obligaţia diligenţei procedurale instituite pe terenul art. 2. Curtea Europeană a notat că însăşi autorităţile naţionale (procurorul) au constatat că cercetarea a fost efectuată „într-un mod vădit unilateral şi superficial” şi au fost identificate o serie de deficienţe grave în cadrul investigaţiei efectuate. Iar

urmărirea penală a durat mai mult de 5 ani. În asemenea circumstanţe, Curtea în unanimitate a conchis că a avut loc o încălcare a art. 2 în aspectul său procedural.

Iar în speţa *Iorga c. Moldovei* [245], ce a vizat investigaţia decesului fiului reclamantei, găsit spânzurat în timp ce a fost înrolat în forţele armate naţionale, Curtea a considerat că omisiunea de a informa reclamanta despre drepturile sale procedurale şi despre mersul investigaţiei, precum şi omisiunea de a asigura exerciţiul acestor drepturi; tergiversarea şi întîrzierea inexplicabilă la efectuarea unor măsuri de investigaţie importante şi decizia finală de încetare a investigaţiei, luată în absenţa reclamantei, sunt incompatibile cu obligaţiile procedurale ale statului respondent impuse prin prisma art. 2 din Convenţie.

Precum vedem din cele relatate, art. 2 CEDO instituie pentru statele-părţi atât obligaţii referitor la substanţa dreptului la viaţă, cât şi procedura de investigare a atentatelor la acesta.

Obligaţiile pozitive pe terenul art. 3 CEDO (interzicerea torturii): art. 3 CEDO are un conţinut mult mai laconic în comparaţie cu alte drepturi materiale garantate de Convenţie, fapt care însă nu a împiedicat dezvoltarea unui jurisprudenţe foarte vaste şi bogate în acest context. Din conţinutul art. 3 reies următoarele obligaţii pozitive pentru statele contractante.

Adoptarea de măsuri de protecţie contra maltratării şi abuzurilor

Curtea Europeană a constatat statele sunt obligate să întreprindă acţiuni eficiente pentru a proteja indivizii contra maltratării grave care încalcă interdicţia de fond a art. 3. Problema încălcării obligaţiilor pozitive ce decurg din art. 3 apare în special:

- atunci când încălcarea a fost posibilă din cauza legislaţiei inadecvate din materia protecţiei. Acesta este cazul speţei *A. c. Regatului Unit* [110], în care reclamantul (minor) a pretins că deşi s-a stabilit că tatăl său vitreg îl maltrata, ultimul a fost achitat de către instanţa de judecată internă în corespundere cu normele britanice relevante, care stabileau legalitatea pedepsei corporale aplicate copiilor. În acest caz, Curtea a conchis asupra necesităţii stabilirii unei legislaţii penale în ceea ce priveşte incriminarea pedepselor fizice aplicate de către părinţi faţă de copiii lor.

- în cazul în care, deşi legea naţională oferă o protecţie suficientă, autorităţile fiind informate cu privire la cazuri de maltratare, au rămas pasive şi nu au reacţionat în mod eficient sau au reacţionat prea tîrziu. Spre exemplu, în speţa *Z. şi alţii c. Regatului Unit* [453], serviciile sociale nu au întreprins măsuri cu privire la plasarea copiilor maltrataţi pe parcursul a patru ani şi jumătate după ce au fost informaţi despre practicile odioase comise în mediul familial. Marea Cameră a Curţii a notat că deşi recunoaşte caracterul dificil şi sensibil al chestiunilor puse în faţa serviciilor sociale şi principiul important de respectare a vieţii familiale, în respectiva cauză nu au existat dubii în privinţa faptului că sistemul naţional a eşuat să protejeze copii împotriva unui lung şi grav abuz.

O altă speţă în care Curtea de la Strasbourg s-a pronunţat asupra măsurilor de protecţie din partea statului pe terenul art. 3, în mod special referindu-se la limitele acestora, este *Pretty c. Regatului Unit* [355]. Circumstanţele speţei relevă o situaţie mai rară şi interesantă. În fapt, reclamanta suferind de o boală gravă caracterizată de dureri acute a decis să se sinucidă, dar fiind fizic inaptă să comită o asemenea faptă, a dorit ca soţul ei să o asiste şi a cerut autorităţilor ca acesta să nu fie urmărit penal. În mod pronosticabil, cererea dânsei a fost respinsă. În faţa Curţii Europene, reclamanta a pretins că suferinţele cauzate de maladia de care suferea, au fost egalabile cu un veritabil tratament degradant. Curtea nu a găsit o încălcare a art. 3, indicând că cererea dânsei a mers prea departe de parametrii acceptabili ai obligaţiei pozitive a statului ce decurge din art. 3. Iar pretenţia referitor la faptul că că statul trebuia să-i asigure asistenţă în suicid a fost contrară atât normelor de drept interne, cât şi prevederilor internaţionale, precum şi incompatibilă cu însăşi obligaţia statului de a proteja viaţa persoanei în temeiul art. 2.

Furnizarea condiţiilor acceptabile de detenţie

De la schimbul mileniilor încoace, Curtea Europeană a decis să examineze detenţia persoanelor în condiţii proaste o ca încălcare a art. 3. Astfel, în speţa *Dougoz c. Greciei* [191], reclamantul de naţionalitate siriană a fost plasat în detenţie pînă la expulzarea acasă. El a declarat că centrul de detenţie a străinilor în care a fost temporar plasat era arhiplin, nu existau suficiente paturi, saltele şi plăpumi, iar regulile de igienă şi sanitare au fost neglijate. Curtea a clasificat condiţiile inadecvate de detenţie ca tratament degradant, notând că popularea celulelor, încălzirea şi aerisirea spaţiului, condiţiile sanitare, suficienţa locurilor pentru dormit, calitatea alimentelor, posibilitatea contactării cu lumea înconjurătoare etc. reprezintă criteriile de bază ce urmează a fi apreciate cumulativ în contextul stabilirii dacă detenţia individului a fost sau nu conformă exigenţelor stabilite prin art. 3.

Condiţiile de detenţie nesatisfăcătoare au constituit temei de constatare a încălcării art. 3 şi într-o altă speţă contra statului Elen, şi anume *Peers c. Greciei* [342], unde Curtea a conclus că autorităţile nu au întreprins nici un fel de acţiuni pentru a îmbunătăţi condiţiile detenţiei reclamantului, încălcând astfel obligaţia pozitivă ce îi revine statului în această privinţă.

La rândul său, în cauza *Price c. Regatului Unit* [356], reclamanta ce suferea de un handicap fizic a fost pusă în detenţie pentru o noapte, ulterior pretinzând că condiţiile din celulă nu corespundeau necesităţilor sale speciale. Curtea a criticat unanim comportamentul judecătorului naţional responsabil şi a constatat încălcarea art. 3, notând că condiţiile în care reclamanta a fost plasată au constituit un tratament degradant, iar obligaţia statului pe terenul respectivului articol a fost încălcată. Hotărârea din această cauză sugerează ideea că Curtea va lua în considerare necesităţile particulare ale deţinuţilor, iar cu cît mai mari sunt necesităţile

fizice sau medicale ale persoanelor cu handicap deţinute, cu atît mai multe măsuri statul trebuie să adopte pentru a asigura detenţia acestora în condiţii acceptabile.

Spre regret, condiţiile inadecvate de detenţie contrare exigenţelor art. 3 CEDO nu au constituit o excepţie pentru statul nostru, existând mai multe speţe în care Republica Moldova a fost condamnată pe acest teren. Spre exemplu, în cauza *Ostrovar c. Moldovei* [328], Curtea de la Strasbourg a subliniat că statul trebuie să asigure ca persoana să fie deţinută în condiţii care sunt compatibile cu respectarea demnităţii sale umane, ca modul şi metoda de executare a pedepsei să nu cauzeze persoanei suferinţe sau dureri de o intensitate care să depăşească nivelul de suferinţă inerent detenţiei şi ca, având în vedere exigenţele detenţiei, sănătatea şi integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenţei medicale necesare. Atunci când sunt evaluate condiţiile de detenţie, trebuie luate în consideraţie efectele cumulative ale acestor condiţii, precum şi durata detenţiei. Aceleaşi raţionamente au fost reiterate de Curte în speţele ulterioare *Şarban c. Moldovei* [384] şi *Ciorap c. Moldovei* [177], ea subliniind şi dreptul tuturor deţinuţilor la condiţii de detenţie compatibile cu demnitatea umană, pentru a asigura că maniera şi metoda de executare a măsurilor impuse nu-i supune la suferinţă sau dificultăţi de o intensitate care să depăşească nivelul de suferinţă care nu poate fi evitată inerentă detenţiei; în plus, în afara sănătăţii deţinuţilor, bunăstarea lor trebuie să fie asigurată în mod adecvat, luând în consideraţie cerinţele practice ale detenţiei.

Asigurarea deţinuţilor cu tratament medical adecvat

În cauza *Hurtado c. Elveţiei* [236], reclamantul s-a plîns că aflîndu-se în detenţie a cerut să fie examinat de un medic, dar a trebuit să aştepte şase zile ca cererea lui să fie satisfăcută. În urma examinării medicale, s-a stabilit că reclamantul avea o coastă fracturată. În faţa Curţii, dânsul a pretins că eşecul autorităţilor elveţiene de a-i asigura un tratament medical prompt constituie o încălcare a art. 3. Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a conchis că sub incidenţa art. 3 al Convenţiei, statul are o obligaţie pozitivă specifică de a proteja bunăstarea fizică a persoanelor private de libertate, iar lipsa tratamentului medical adecvat în astfel de situaţii trebuie clasificat ca tratament inuman. Deşi plângerea reclamantului a fost radiată de pe rolul Curţii Europene în legătură cu soluţionarea amiabilă a cauzei, concluziile formulate de Comisie demonstrează raţionamente importante referitor la necesitatea şi obligativitatea furnizării de servicii medicale adecvate şi prompte persoanelor aflate în custodia statului.

În speţa *Ilhan c. Turciei* [242], fratele reclamantului a fost arestat de forţele de ordine în cadrul unei operaţiuni antiteroriste. Arestantul a fost bătut în timpul reţinerii, suferind leziuni majore, printre care şi traume ale creierului. Cu toate acestea, autorităţile turceşti i-au asigurat asistenţă medicală abia după 36 de ore de la incident. Marea Cameră a Curţii, în urma audierii rezultatelor investigaţiei la faţa locului organizate de Comisia Europeană, a decis că luînd în

considerare maltratarea severă suferită de deţinut şi circumstanţele particulare ale cauzei, inclusiv intervalul semnificativ de timp înainte ca să primească tratament medical adecvat, el a fost victima unei suferinţe crude şi serioase ce poate fi caracterizată ca acte de tortură.

În speţa notorie *Kudla c. Poloniei* [268], Marea Cameră a Curţii a stipulat că în baza prevederilor art. 3 ”statul trebuie să asigure că persoana este deţinută în condiţii ce sunt compatibile cu respectul pentru demnitatea umană, că modul şi metoda de executare a măsurii nu o supun la suferinţă sau dureri de o intensitate care să depăşească nivelul inevitabil de suferinţă inerent în detenţie şi că, avînd în vedere cerinţele practice pentru închisoare, starea lui de sănătate şi bunăstarea sunt securizate în mod adecvat, oferindu-i, printre altele, asistenţa medicală necesară.”

La rândul său, în speţa *Paladi c. Moldovei* [336], Marea Cameră a Curţii Europene a notat că statul trebuie să asigure, având în vedere exigenţele detenţiei, că sănătatea şi integritatea persoanei deţinute să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenţei medicale necesare. Faptul reclamantul era într-o stare medicală gravă, care a fost confirmată de mai mulţi medici specialişti şi că dânsului nu i s-a acordat asistenţa medicală necesară pentru starea sa, a constituit tratament contrar art. 3 al Convenţiei, Republica Moldova neîndeplinindu-şi obligaţiunile pozitive la care este ţinută în virtutea respectivului articol.

Asigurarea integrităţii fizice şi morale a persoanei aflate în custodia autorităţilor

În speţa de referinţă pe terenul art. 3 în aspect substanţial, *Aydin c. Turciei* [142], reclamanta de origine kurdă s-a plâns că în timpul detenţiei provizorii, ea avînd doar 17 ani, a fost bătută cu cruzime şi violată de către ofiţerii de poliţie din jandarmerie în care a fost adusă pentru suspiciunile precum că familia dânsei ar avea careva legături cu membrii PKK (Partidul de muncă al Kurdistanului, organizaţie partizană ce luptă pentru independenţa regiunilor populate de kurzii etnici, implicată în mai multe diversiuni). Marea Cameră a Curţii Europene, în urma audierii raportului prezentat de Comisia Europeană de investigaţie *in situ*, a notat că art. 3 din Convenţie consacră una din valorile de bază ale societăţii democratice şi în acest fel interzice în termeni absoluţi tortura, tratamentul ori pedepsele inumane sau degradante. Art. 3 nu admite nicio excepţie sau derogare, chiar şi în cazurile în care s-ar prezuma că persoana vizată poate fi implicată în activitate teroristă sau alte activităţi criminale grave. Pentru a stabili dacă un anumit comportament este susceptibil a fi calificat ca tortură, trebuie de ţinut cont de faptul acesta presupune un tratament deliberat ce cauzează suferinţe foarte grave şi crude. La cazul speţei, Camera a conchis că în condiţiile în care reclamanta aflată în detenţie a fost bătută şi mai apoi violată de către un individ a cărui identitate încă urmează a fi stabilită, iar violul unui deţinut de către agentul statului constituie o formă extrem de gravă şi respingătoare de tratament având în vedere lejeritatea cu care făptuitorul poate exploata vulnerabilitatea victimei şi rezistenţa slăbită

a acesteia, precum şi ţinând cont de situaţia că violul lasă răni psihologice adânci ce nu trec cu scurgerea timpului atât de rapid precum la cazul altor violenţe fizice sau mentale, relele tratamente aplicate dânsei s-au ridicat la veritabile acte tortură, iar statul reclamat în mod evident a omis să respecte obligaţia pozitivă de protecţie a deţinutului aflat în custodia sa.

Investigarea acuzaţiilor de maltratare din partea agenţilor statului (aspectul procedural al art. 3 CEDO)

În speţa citată supra *Aydin c. Turciei*, reclamanta a susţinut că eşecul autorităţilor de a organiza o investigaţie efectivă a plîngerii sale privind violul şi maltratările din partea angajaţilor penitenciarului a constituit şi o încălcare a art. 3 în aspect de procedură. Marea Cameră a Curţii a decis însă de a examina cazul dat sub incidenţa art. 13 [90, p. 59]. În aşa fel, Curtea Europeană iniţial a fost mai puţin dispusă să examineze plângerile privind ancheta ineficientă a pretinselor maltratări. Însă un an mai târziu a fost unanim aprobată obligaţia pozitivă a statului de a investiga acuzaţiile de comitere a actelor de tortură.

În speţa *Assenov şi alţii c. Bulgariei* [138], Curtea a specificat că în cazul în care o persoană ridică o pretenţie discutabilă precum că a fost grav maltratată de poliţie sau de alţi agenţi ai statului în mod ilegal şi cu încălcarea art. 3, această dispoziţie, coroborată cu obligaţia generală a statului în temeiul art. 1 al Convenţiei de a ”asigura oricărei persoane aflate sub jurisdicţia sa drepturile şi libertăţile definite în Convenţie”, prevede implicit că ar trebui să existe o anchetă oficială efectivă. Această obligaţie, ca şi cea în temeiul art. 2, ar trebui să fie capabilă să ducă la identificarea şi pedepsirea celor responsabili. Dacă acest lucru nu se întîmplă, interdicţia legală generală a torturii şi a tratamentelor inumane şi degradante, în pofida importanţei sale fundamentale, ar fi ineficientă în practică; şi ar fi posibil, în unele cazuri, pentru agenţii statului să facă abuz de drepturile celor aflaţi în controlul lor cu impunitate virtuală.

În speţa ulterioară *Sevtap Veznedaroglu c. Turciei* [391], reclamanta a susţinut că în timpul detenţiei sale a fost supusă torturii, iar autorităţile relevante nu au întreprins careva acţiuni privind examinarea plîngerii acesteia. Curtea a considerat că reieşind din circumstanţele cauzei date, reclamanta a pus bazele unei plîngeri discutabile susţinînd că a fost torturată, persistând în alegaţiile sale până în instanţă de judecată. Însă autorităţile naţionale, în pofida plângerii reclamantei şi rapoartelor de expertiză medicale prezentate care certificau prezenţa leziunilor în urma eliberării acesteia din custodia statului, nu au adoptat careva măsuri pentru a investiga cazul, a obţine alte detalii de la reclamantă sau a audia poliţiştii de la locul de detenţie, iar judecătorul de instrucţie a respins plângerea fără careva investigaţie. Curtea Europeană a conchis că inerţia afişată de către autorităţi ca răspuns la afirmaţiile victimei a fost în contradicţie cu obligaţia procedurală care le revine în temeiul art. 3 al Convenţiei şi constatat o încălcare a articolului vizat.

În cauzele menţionate, Curtea nu a reuşit să determine dacă reclamanţii au fost maltrataţi de către agenţii statului după cum ei au pretins, dar a constatat încălcări ai obligaţiei pozitive a art. 3 în aspectul său procedural, şi anume cu privire la desfăşurarea unei anchete eficiente.

În cazul *Satik şi alţii c. Turciei* [385], Curtea cu o unanimitate de voturi a constatat încălcarea atât în aspect de substanţă, cât şi în aspect de procedură a art. 3. În fapt, reclamanţii au susţinut că în timpul detenţiei au fost maltrataţi de către agenţii statului. În aspect procedural, Curtea a constatat că ineficienţa anchetei desfăşurate este, în sine, incompatibilă cu obligaţia statului în temeiul art. 3 din Convenţie de a iniţia o investigaţie pe baza unei plîngeri discutabile precum că o persoană a fost grav maltratată de agenţii săi. Totodată, Curtea a notat că ancheta ar trebui să fie capabilă să ducă la identificarea şi pedepsirea celor responsabili de pretinsele acte de maltratare.

Spre regret, şi la acest capitol statul nostru a fost condamnat de mai multe ori de oficialii de la Strasbourg, fiind constatat că ancheta internă desfăşurată cu privire la pretinsele abuzuri şi maltratări, a fost ineficientă.

În aşa fel, în speţa absolut recentă *I.P. c. Moldovei* [239], în care reclamanta a pretins încălcarea art. 3 în aspect de procedură prin neorganizarea unei anchete eficiente asupra pretinsului caz de viol comis asupra dânsei de către prietenul său, Curtea Europeană a subliniat că art. 3 CEDO dă naştere obligaţiei pozitive a statului de a organiza şi desfăşura o anchetă eficientă, care nu se limitează doar la investigarea cazurilor de rele tratamente din partea agenţilor statului. Prin urmare, în sarcina statelor contractante este pusă obligaţia pozitivă inerentă art. 3 de a reglementa un cadru legal efectiv de pedepsire a infracţiunilor de viol, aplicându-l în practică prin organizarea unei investigaţii rezultative şi urmărirea penală. La cazul speţei, Curtea cu o unanimitate de voturi a hotărât că investigaţia organizată de oficialităţile moldave a avut mai multe carenţe, iar plângerea reclamantei nu a fost tratată în mod serios. Drept consecinţă, forul european a conchis asupra încălcării de către statul reclamat a obligaţiei pozitive ce izvorăşte din art. 3 al Convenţiei de investigare şi pedepsire a infracţiunii de viol şi abuzului sexual.

Obligaţiile pozitive ce reies din conţinutul art. 8 CEDO (dreptul la respectarea vieţii private şi de familie): din conţinutul respectivului articol, pe cale jurisprudenţială au fost definitivate mult mai multe (în comparaţie cu alte drepturi incidente) obligaţii pozitive pentru statele-părţi la CEDO, şi anume: recunoaşterea oficială a alegerii numelui, recunoaşterea identităţii etnice, asigurarea accesului la informaţiile oficiale, stabilirea paternităţii/maternităţii, asigurarea inviolabilităţii fizice, morale şi sexuale a persoanelor, recunoaşterea oficială a transsexualilor, oficializarea relaţiei de familie între părinţi şi copiii născuţi în afara căsătoriei, separarea soţilor, consultarea părinţilor naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului

şi/sau adopţia, reunirea copiilor cu părinţii lor naturali, furnizarea de facilităţi pentru persoanele cu handicap sau bolnave, admiterea de membri ai familiei non-naţionali la cazul deciziilor în materie de imigraţie, protecţia împotriva poluării, protecţia datelor cu caracter personal, protecţia imaginii individului, protecţia convorbirilor telefonice, protecţia informaţiilor despre starea sănătăţii, protecţia corespondenţei scrise împotriva cenzurii.

Recunoaşterea oficială a alegerii numelui

Recunoaşterea din partea autorităţilor naţionale a alegerii numelui de către persoane în baza art. 8 a fost admisă spre examinare de Curte pentru prima dată în cauza *Burghartz c. Elveţiei* [165], unde reclamanţii s-au plâns de refuzul autorităţilor elveţiene de a introduce în actele civile modificări în urma căsătoriei şi schimbării numelui, soţul intenţionând să-şi aleagă un nume dublu adăugând numele soţiei la al său. Curtea a stipulat că deşi art. 8 din Convenţie nu conţine nicio dispoziţie explicită privind numele, ca un mijloc de identificare personală şi de conexiune la o familie, numele unei persoane totuşi se referă la viaţa ei privată şi de familie. Faptul că societatea şi statul au un interes în reglementarea utilizării numelor nu exclude acest lucru, deoarece aceste aspecte de drept public sunt compatibile cu viaţa privată concepută ca incluzând, într-o anumită măsură, dreptul de a stabili şi a dezvolta relaţii cu alte fiinţe umane, în context profesional sau de afaceri, precum şi în altele [165, para. 24]. În speţă, Curtea a notat că reieşind din declaraţiile reclamantului, numele pe care şi l-a ales a devenit cunoscut în mediul academic, iar refuzul autorităţilor naţionale de a-i introduce modificări în actele oficiale ar putea afecta cariera lui ştiinţifică. Curtea a constatat încălcarea art. 8 combinat cu art. 14 (interzicerea discriminării), subliniind că speţa nu ridică careva chestiuni de respectare a tradiţiei istorice referitoare la alegerea numelui în urma căsătoriei, iar promovarea egalităţii sexelor reprezintă un scop major al statelor-membre ale Consiliului Europei. Prin urmare, interdicţia instituită pentru bărbaţi de a alege un nume comun compus din al său şi al soţiei, nu este compatibilă cu prevederile CEDO pe terenul vieţii private şi de familie şi interdicţiei discriminării.

Spre comparaţie, în cauza ulterioară *Stjerna c. Finlandei* [405], unde reclamantul a cerut autorităţilor să-i permită schimbarea numelui, pretinzând că cel actual reprezintă doar parţial numele de familie purtat de strămoşii lui de origine suedeză (Tawaststjerna), precum şi invocând că este dificil la pronunţare şi îi creează inconvenienţe, fiind similar unei porecle pejorative, Curtea nu a găsit o încălcare a art. 8, stabilind că în ciuda utilizării sporite a numerelor de identificare personale în Finlanda şi în alte state contractante, numele păstrează un rol esenţial în identificarea persoanelor. Deşi recunoaşte, prin urmare, că pot exista motive reale ce determină o persoană să dorească să-şi schimbe numele său, Curtea admite că restricţiile legale privind o astfel de posibilitate pot fi justificate de interesul public; de exemplu, în scopul de a asigura înregistrarea corectă a populaţiei sau pentru a proteja mijloacele de identificare personale şi a

lega purtătorii unui nume de o familie. În respectiva speţă, Curtea a conchis că în faţa sa nu au fost prezentate probe suficiente care să o determine să ajungă la o altă concluzie decât autorităţile finlandeze care au refuzat schimbarea numelui, autorităţile naţionale fiind mai bine plasate decât o jurisdicţie internaţională să evalueze gradul de inconvenienţă privind utilizarea unui anumit nume în societatea naţională, iar faptul că numele în cauză ar putea fi utilizat ca o poreclă de denigrare a reclamantului, nu constituie temei suficient pentru a-l schimba, în condiţiile în care o multitudine de nume sunt susceptibile distorsiunii. Drept consecinţă, Curtea a statuat că refuzul guvernului reclamat nu a excedat marja de apreciere recunoscută autorităţilor naţionale, la caz cerinţele reclamantului neintersectând obligaţia pozitivă a statului de a recunoaşte schimbarea/alegerea unui alt nume decât cel existent.

O concluzie asemănătoare a fost atinsă în speţa *Guillot c. Franţei* [215], unde reclamanţii s-au plâns de refuzul autorităţilor franceze de a înregistra prenumele fiicei nou-născute ca fiind "***Fleur de Marie***, Armine, Angèle", fata fiind înscrisă în actele oficiale ca "***Fleur-Marie***, Armine, Angèle", astfel doleanţele părinţilor la acest subiect nefiind satisfăcute şi înlocuite cu cele ale oficialilor. Magistraţii europeni cu o majoritate de voturi (7 la 2) au considerat că refuzul de a înscrie prenumele Fleur de Marie, ţinând cont de interesele copilului şi interesele generale ale societăţii, nu se ridică la o încălcare a obligaţiei pozitive de a respecta viaţa privată şi de familie a reclamanţilor, iar disconfortul şi supărarea psihologică a părinţilor din cauza respingerii acelui nume pentru copil, deşi pot fi înţelese, nu constituie temei suficient de admitere a plângerii şi constatare a răspunderii statului reclamat. În acest context, este interesantă opinia disidentă a judecătorilor MacDonald şi De Meyer [96], care au considerat că statul a comis o ingerinţă nejustificată în dreptul reclamanţilor la respectarea vieţii private şi de familie, neonorându-şi obligaţiile pozitive pe terenul recunoaşterii numelui deoarece nu este clar în ce mod pretinsul nume Fleur de Marie ar putea prejudicia interesele copilului. Or, o asemenea prejudiciere ar putea fi invocată în cazul prenumelor cunoscute ale sfinţilor sau ale personalităţilor vestite din istoria lumii antice, precum Cleopatra, Mesalina, Irodiada, Pilat, Caligula sau Nero, dar nu şi în situaţia prenumelui Fleur de Marie, foarte apropiat de cel introdus în actele oficiale de Fleur-Marie [40, pp. 21-27].

Recunoaşterea identităţii etnice

Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin jurisprudenţa degajată a pus pe seama statelor semnatare ale CEDO şi obligaţia pozitivă de a recunoaşte o anumită identitate etnică pretinsă de individ, în condiţiile în care respectiva identitate rezultă din circumstanţe ce par a fi veridice. În practica sa recentă, speţa *S. şi Marper c. Regatului Unit* [377], Curtea a decis că identitatea etnică, fără îndoială, trebuie privită ca un element inerent al vieţii private ce se încadrează în sfera protecţiei oferită de art. 8 din Convenţie.

În această privinţă, într-o altă speţă recentă *Ciubotaru c. Moldovei* [181], în care reclamantul a pretins încălcarea art. 8, prin refuzul autorităţilor naţionale de a înregistra în actele de stare civilă apartenenţa sa etnică ca fiind român, din motivul neindicării în actele părinţilor perfectate în perioada sovietică a acestei etnii, Curtea de la Strasbourg a evidenţiat caracterul extrem de sensibil al chestiunilor ce reies din circumstanţele cazului şi a enunţat că nu contestă dreptul guvernului de a solicita anumite dovezi obiective asupra pretinsei etnii. Însă în prezenta speţă magistraţii europeni au conchis că autorităţile naţionale au pus obligaţii excesive în sarcina reclamantului de a demonstra precum că cel puţin unul din părinţii lui a fost de etnie română şi oficial înregistrat astfel, situaţie care reprezintă o obligaţie de probaţiune disproporţionată în raport cu realităţile istorice din Republica Moldova. S-a subliniat că cadrul intern relevant nu prevedea posibilitatea de a prezenta alte probe decât înregistrarea etniei ascendenţilor pentru a demonstra apartenenţa la un anumit grup etnic, precum limba maternă, numele, empatie etc. Într-un final, Curtea a conchis că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile pozitive de a respecta dreptul reclamantului la viaţă privată contrar prevederilor art. 8 pe acest teren, iar refuzul de a-i recunoaşte o anumită identitate etnică a fost considerat contrar Convenţiei.

Asigurarea accesului la informaţiile oficiale

Curtea a examinat o serie de cazuri în care reclamanţii şi-au revendicat dreptul de a avea acces la informaţia deţinută de autorităţile publice, pentru care aveau un interes deosebit. Astfel, în speţa de referinţă *Gaskin c. Regatului Unit* [202], reclamantul s-a aflat în custodia statului toată copilăria în urma decesului mamei. Dânsul a fost plasat spre îngrijirea temporară a diferiţilor asistenţi parentali, care după spusele lui l-au abuzat şi maltratat. Atingând majoratul, reclamantul a cerut autorităţilor naţionale să autorizeze accesul la dosarul său personal pentru a-şi cunoaşte trecutul şi a stabili cercul de persoane în grija cărora el a fost temporar plasat, însă solicitarea i-a fost refuzată pe motiv că informaţia este confidenţială, iar divulgarea acesteia ar putea prejudicia întregul sistem de custodie temporară a copiilor rămaşi fără ocrotire părintească, precum şi atinge terţe persoane şi afecta reputaţia profesională a personalului specializat vizat de informaţiile din dosar.

Curtea a constatat o încălcare a art. 8, considerând că sistemul britanic nu a asigurat garanţii instituţionale suficiente pentru a respecta dreptul reclamantului de a avea acces la informaţiile conţinute în dosarul său personal. Ea a notat că persoanele aflate în situaţia similară reclamantului beneficiază de un interes vital de a obţine informaţii referitoare la copilăria şi vârsta fragedă, totodată fiind şi puternic interesul public de a asigura confidenţialitatea înregistrărilor făcute de organele de custodie relevante în vederea protecţiei persoanelor implicate, statele-părţi dispunând de o certă marjă de apreciere în acest sens. Totuşi, în speţă interesul reclamantului a prevalat, iar interdicţia conţinută în sistemul britanic de refuz în a

elibera informaţiile solicitate din dosarul personal fără a analiza rezonabilitatea cerinţelor înaintate, a fost contrară Convenţiei, guvernul reclamat nerespectând obligaţia pozitivă ce i-a revenit de a asigura dreptul individului la protecţia vieţii sale private.

În cauza ulterioară *Guerra şi alţii c. Italiei* [214], Curtea a găsit o încălcare a art. 8 în faptul că autorităţile pe parcursul a mai multor ani nu au reuşit să asigure rezidenţilor locali informaţia despre starea mediului ambiant din localitatea unde locuiau, în imediată apropiere a căreia era amplasată fabrica chimică de producere a îngrăşămintelor, unde au fost frecvente incidentele de emisii necontrolate. Curtea a enunţat că eşecul autorităţilor naţionale de a adopta măsuri de protecţie a vieţii private şi de familie a reclamanţilor ce locuiau lângă fabrica chimică în condiţiile, în care aceasta în continuare prezenta un izvor de pericol sporit şi nu au existat informaţii oficiale cu privire la starea mediului din zona aferentă, este contrar obligaţiilor statelor pe terenul art. 8. Hotărârea dată sugerează ideea că statele au obligaţia pozitivă de a lua măsuri pro-active pentru a proteja dreptul persoanelor la respectarea vieţii private şi de familie în situaţii similare. Este notoriu faptul că speţa a ridicat chestiuni şi pe marginea art. 10 (libertatea de exprimare) şi art. 2 (dreptul la viaţă), însă acestea au fost considerate inaplicabile cazului.

Stabilirea paternităţii/maternităţii

Curtea Europeană a dezvoltat o jurisprudenţă specifică privind obligaţia statului de a crea un mecanism legal care să permită determinarea promptă a paternităţii. Astfel, în speţa relativ recentă *Mikulic c. Croaţiei* [296], Curtea a statuat că respectarea vieţii private presupune că fiecare persoană ar trebui să poată stabili detaliile identităţii ei ca fiinţă umană individuală şi că dreptul unui individ la astfel de informaţii este important din perspectiva implicaţiilor formative pentru personalitate. Curtea a stabilit că art. 8 nu cere statelor de a obliga presupusul părinte la efectuarea testului ADN. Cu toate acestea, dacă asemenea testare nu este obligatorie în statul respectiv, sistemul legal trebuie să asigure măsuri alternative ce permit unei autorităţi independente să examineze rapid cererile privind stabilirea paternităţii. De fapt, cauza a vizat stabilirea paternităţii asupra unui copil născut în afara căsătoriei, iar presupusul tată evita să se prezinte la spital timp de 4 ani în vederea supunerii unei testări de ADN stabilită de instanţă. Instanţa de fond a stabilit paternitatea, motivându-şi concluzia în baza depoziţiilor mamei şi interpretând refuzul continuu al pârâtului de a fi supus testului ADN ca o recunoaştere implicită a paternităţii. La rândul său, instanţa de apel examinând apelul presupusului tată l-a admis şi a restituit cauza spre rejudecare, considerând că refuzul de a se supune testului ADN nu poate fi calificat ca probă suficientă şi concludentă în vederea stabilirii paternităţii. La momentul examinării cauzei de către Curtea de la Strasbourg, judecarea litigiului la nivelul instanţelor croate încă nu a fost finalizată. Magistraţii europeni au considerat că instanţele naţionale la examinarea acţiunii nu s-au călăuzit de interesele copilului, care sunt fundamentale în asemenea

dosare, şi au notat că cadrul juridic intern şi procedurile naţionale relevante nu asigurau un raport just de proporţionalitate între dreptul minorei de a elimina incertitudinea privind identitatea sa personală şi cel al presupusului tată de a nu fi supus testării ADN. Curtea a conchis că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţia pozitivă ce-i incumbă de a asigura respectarea vieţii private a minorei, contrar exigenţelor art. 8 pe acest teren [39, pp. 13-22].

Spre comparaţie, în speţa *Ostace c. României* [327], Curtea Europeană a analizat refuzul autorităţilor naţionale de a revizui o hotărâre judecătorească anterioară (1981) de stabilire a paternităţii reclamantului în privinţa unui copil născut în afara căsătoriei, din a. 2003 el deţinând concluzia testului ADN conform căruia nu este tatăl biologic al copilului, cererea de revizuire fiind respinsă ca inadmisibilă pe motiv că înscrisul relevant nu a existat la momentul pronunţării hotărârii a cărei revizuire se cere, cu invocarea principiului securităţii raporturilor juridice. Curtea de la Strasbourg a notat că în conformitate cu cadrul legal existent, reclamantul nu a avut vreo posibilitate să conteste paternitatea stabilită anterior pe cale judecătorească, deşi Curtea ar admite faptul că respectiva imposibilitate poate fi justificată de garantarea siguranţei publice, stabilităţii în raporturile de familie şi a drepturilor copilului, prin respingerea cererii reclamantului de revizuire a hotărârii relevante, autorităţile naţionale nu au găsit un echilibru just între interesele concurente implicate şi au eşuat să-şi onoreze obligaţia de a asigura respectarea dreptului reclamantului la viaţă privată.

Asigurarea inviolabilităţii fizice, morale şi sexuale a persoanelor

În hotărârea dată în speţa *X. şi Y. c. Olandei* [444], Curtea Europeană a enunţat că, deşi obiectul art. 8 este, în esenţă, protejarea individului împotriva ingerinţelor arbitrare din partea autorităţilor publice, acesta nu doar obligă statul să se abţină de la o astfel de interferenţă, vizata obligaţie negativă poate fi completată cu obligaţii pozitive inseparabile de respectarea reală a vieţii private sau de familie; aceste obligaţii pot implica adoptarea de măsuri eficiente menite să asigure respectarea vieţii private chiar şi în sfera relaţiilor între indivizi.

Hotărârea dată este semnificativă în contextul promptitudinii Curţii de a cere statelor luarea de măsuri pozitive pentru reglementarea relaţiilor între indivizi. În cazul *X. şi Y. c. Olandei* este vorba despre abuzul sexual asupra unui minore Ycu handicap mental în vârstă de 16 ani, care nu era capabilă să-şi apere de sine stătător propriile interese în cursul cauzei penale pornite la cererea tatălui său X împotriva individului care a abuzat-o sexual. Din cauza lacunelor din cadrul legal intern care prevedea că persoana începând cu 16 ani urmează de sine stătător să depună plângere la organele de anchetă în vederea pedepsirii persoanei vinovate de pretinsul viol, făptuitorul nu a putut fi supus urmării penale şi nici tras în consecinţă la răspundere penală, scăpând nepedepsit. Curtea a constatat că guvernul olandez a eşuat să asigure dreptul reclamantei Y. la respectarea vieţii sale private în aspectul integrităţii fizice şi morale (inclusiv sexuale) şi a

cerut statului reclamat să intervină prin adoptarea unei legislaţii penale de protecţie specială pentru persoane vulnerabile de această categorie [40, pp. 21-27].

În acest context, este interesant faptul că deşi Curtea Europeană a cerut *in termenis* intervenţia statului pentru a asigura protecţie respectivei categorii de justiţiabili, ea nu s-a referit la vreo justificare expresă pentru recunoaşterea obligaţiilor pozitive izvorâte din art. 8 [90, p. 129].

Într-o speţă ulterioară *Stubbings şi alţii c. Regatului Unit* [408], patru femei s-au plâns de faptul că au suferit de pe urma abuzurilor sexuale în copilărie, conştientizând caracterul real al acţiunilor la care ele au fost supuse mult mai târziu, când au fost adulte. Reclamantele au înaintat acţiuni civile în despăgubire împotriva celor pe care le-au considerat vinovaţi de abuzuri sexuale, însă acestea au fost respinse ca fiind depuse cu omiterea termenului de prescripţie de 6 ani calculat din ziua atingerii majoratului pretinselor victime. În faţa Curţii, reclamantele au pretins lipsa unui remediu efectiv pentru a redresa abuzurile sexuale la care au fost supuse, drept consecinţă statul reclamat eşuând să le protejeze viaţa privată. *Ad contrario,* guvernul britanic a invocat că dreptul englez nu prevede termene de prescripţie pentru tragerea la răspunderea penală a infractorilor vinovaţi de comiterea unor crime grave precum este violul, însă înspeţă reclamantele nu au folosit această opţiune şi nu au depus plângeri penale, înaintând acţiuni civile care sunt condiţionate de termene de prescripţie.

Curtea Europeană a reiterat constatările expuse în speţa *X. şi Y. contra Olandei* şi a subliniat că abuzul sexual în mod indubital face parte din categoria respingătoare de comportamente inacceptabile, care au un efect istovitor asupra victimei; iar copiii şi alte persoane vulnerabile beneficiază de protecţie din partea statului sub forma unei descurajări efective de la comiterea unor asemenea ingerinţe în aspectele esenţiale ale vieţii private. Însă în respectiva cauză a conchis că o asemenea protecţie a fost acordată deoarece violul era în mod suficient reglementat de dreptul penal englez şi supus la pedepse maxime, prezentarea probelor era securizată şi urmărirea penală putea fi demarată oricând şi în continuare poate fi demarată. Cu referire la termenul de prescripţie pentru iniţierea acţiunilor civile, magistraţii europeni au stabilit că art. 8 nu prevede în mod obligatoriu ca un stat să-şi îndeplinească obligaţiile pozitive de protecţie a dreptului la respectarea vieţii private prin reglementarea unor acţiuni civile nelimitate în timp în circumstanţele în care oricând pot fi operate pedepsele penale.

Prin urmare, Curtea a determinat că existenţa în Marea Britanie a unei legislaţii penale extinse privind interzicerea abuzului sexual împreună cu remediile civile subsecvente satisface obligaţia pozitivă a statului ce reiese din art. 8.

Din hotărârea adoptată în această speţă reiese că evaluând îndeplinirea obligaţiilor pozitive în asigurarea integrităţii fizice, morale şi sexuale a persoanei, Curtea va lua în

considerare totalitatea remediilor penale şi civile disponibile în legislaţia statului reclamat, reamintind că doar remediile civile sunt insuficiente.

Recunoaşterea oficială a transsexualilor

Această tematică a făcut obiectul unei răsturnări de jurisprudenţă odată cu dezvoltarea abordării sociale şi juridice a transsexualilor în lume şi, nemijlocit, în spaţiul juridic al Consiliul Europei. Curtea Europeană, de la negarea obligaţiei pozitive a statului de a recunoaşte respectivelor persoane un anumit statut de drept, a mers spre prescrierea unei asemenea obligaţii, încă o dată demonstrând în practică că CEDO este un instrument viu, capabil a fi interpretat în lumina circumstanţelor zilei de azi [419].

Primul caz notoriu în care Curtea Europeană s-a expus asupra pretenţiilor transsexualilor la protecţie în temeiul art. 8 al Convenţiei a fost *Rees c. Regatului Unit* [367], în care reclamantul s-a plâns că guvernul britanic nu a luat măsuri eficiente pentru a recunoaşte în drept noul său statut (ca bărbat), în urma unei operaţii chirurgicale de schimbare a sexului. Dânsul a pretins că art. 8 cere părţii contractante să modifice sau, cel puţin, să amendeze, registrul naţional al stării civile pentru a introduce schimbarea de sex. De asemenea, reclamantul a invocat că guvernul era obligat să-i elibereze un nou certificat de naştere corespunzător noului său statut.

Curtea, la rândul ei, nu a fost de acord cu aceste afirmaţii. Bazându-se pe incertitudinile ştiinţifice în materie şi diferenţele în legislaţia şi practica statelor-părţi la CEDO, adică pe lipsa unui consens la subiectul recunoaşterii transsexualilor în spaţiul Consiliului Europei, ea a decis că pentru moment, statul reclamat trebuie să determine în ce măsură poate veni în întâmpinarea cerinţelor transsexualilor şi că, în orice caz, art. 8 nu poate fi interpretat ca obligând părţile contractante să modifice informaţia inclusă în registrele naţionale de stare civilă, chiar şi parţial.

De fapt, această poziţie nu a exclus în totalitate posibilitatea statelor de a-şi asuma obligaţii pozitive faţă de transsexuali. Atitudinea guvernului britanic, care, în timp ce excludea recunoaşterea legală a acestei categorii de subiecţi, a acceptat autodeterminarea sexuală şi a luat măsuri pentru a reduce la minim dezavantajele lipsei de recunoaştere legală, a avut o oarecare pondere.

Însă în speţa *Cossey c. RegatuluiUnit* [186], magistraţii europeni deşi au subliniat că în anumite state ale Consiliului Europei s-au produs modificări referitoare la problematica transsexualilor, acestea s-au încadrat în marja largă de apreciere a statului la acest subiect, iar despre careva dezvoltări ştiinţifice esenţiale în materie dânşii nu au fost informaţi. Drept consecinţă, forul european a respins cu votul a 10 judecători *pro* şi 8 *contra* alegaţiile reclamantei referitoare la încălcarea art. 8 prin refuzul de a-i elibera certificat de naştere nou cu informaţie modificată despre gen în urma operaţiei chirurgicale de schimbare a sexului, conchizând că statului nu i-au incumbat careva obligaţii pozitive în această privinţă.

Ulterior, în speţa *B. c. Franţei* [144], Curtea Europeană deja a notat progresul existent în materia transsexualismului, subliniind că situaţiile juridice legate de acest concept sunt extrem de complexe din punct de vedere anatomic, biologic, psihologic şi moral, totuşi a reiterat că în statele-membre ale Consiliului Europei nu există un consens suficient de larg în această privinţă, care să determine Curtea să-şi revadă jurisprudenţa anterioară şi să prescrie statelor obligaţii pozitive de a reglementa statutul juridic al transsexualilor. Oricum însă, forul contenciosului european a constatat încălcarea art. 8 din CEDO, comparând cadrul legal englez cu cel francez privind statutul civil, procedurile de schimbare a numelui, eliberarea actelor de identitate etc. şi conchizând că sistemul juridic francez, spre deosebire de cel al Regatului Unit, nici măcar nu a prevăzut pentru transsexuali posibilitatea practică de a-şi schimba numele.

Această abordare a Curţii Europene s-a schimbat radical cu hotărârea pronunţată în speţa *Christine Goodwin c. Regatului Unit* [176] în anul 2002. Având în vedere evoluţia ştiinţifică şi practica internaţională, nevoia compatibilităţii sistemelor juridice interne, precum şi dezavantajele în creştere pentru persoanele transsexuale rezultate din nerecunoaşterea drepturilor lor, Curtea şi-a schimbat poziţia, ajungând la concluzia că statele-părţi la Convenţie nu mai au o marjă de apreciere largă la acest subiect, fiind ţinute să recunoască dreptul individului la autodeterminare sexuală.

În speţa respectivă, Marea Cameră a Curţii a notat consensul crescând al statelor contractante cu privire la recunoaşterea juridică a persoanelor ce şi-au schimbat sexul, acesta fiind parte al tendinţelor internaţionale de recunoaştere a transsexualilor, şi a subliniat că în asemenea circumstanţe nu mai există careva factori esenţiali de interes public care să contrabalanseze interesul individual al reclamantei de a obţine o recunoaştere juridică a schimbării sale de gen, Regatul Unit ne mai putând pretinde că chestiunea în cauză se încadrează în marja sa de apreciere (paragrafe 85, 93).

La momentul actual, garantarea unui statut juridic persoanelor transsexuale constituie o certă obligaţie a statelor-părţi la CEDO, neexistând interpretări diferite în această privinţă.

Oficializarea relaţiei de familie între părinţi şi copiii născuţi în afara căsătoriei

Obligaţia statului de a asigura recunoaşterea oficială a relaţiei dintre părintele şi copilul născut în afara căsătoriei a fost stabilită pentru prima dată în hotărârea dată în speţa de referinţă *Marcks c. Belgiei* [287]. În cauză, reclamanta a susţinut că legislaţia belgiană care prevedea că mama necăsătorită era obligată să recurgă la anumite proceduri legale pentru a obţine recunoaşterea afilierii materne cu copii săi, i-a încălcat dreptul garantat la respectarea vieţii private şi de familie pe terenul art. 8. Curtea Europeană a recunoscut că respectivul articol nu face careva distincţii între familiile ”legitime” şi ”nelegitime”, iar legătura naturală dintre reclamantă şi fiica ei se încadrează în sfera vieţii private. Curtea a considerat că necesitatea

reclamantei de a căuta recunoaşterea legală a afilierii cu fiica reprezintă o încălcare a art. 8, deoarece autorităţile belgiene au eşuat să asigure recunoaşterea acestei relaţii din momentul naşterii fetei, având în vedere faptul indiscutabil al aflării fiicei în îngrijirea şi educaţia reclamantei de când a fost născută, între ele existând relaţii de familie reale. În plus, utilizarea de către un părinte a procedurii de recunoaştere legală a maternităţii/paternităţii are repercusiuni asupra abilităţii copilului de a moşteni diferite forme de proprietate [39, pp.13-22].

Este notabil faptul că hotărârea dată în speţa *Marcks c. Belgiei* are o semnificaţie istorică ce depăşeşte domeniul dreptului familiei deoarece este prima cauză în care Curtea Europeană a constatat încălcarea unei obligaţii pozitive sub incidenţa art. 8. Cu toate acestea, în pofida importanţei acestei schimbări jurisprudenţiale, Curtea a promovat o justificare destul de superficială pentru existenţa acestor obligaţii de asigurare a respectării efective din partea statului a vieţii de familie a individului [90, p. 152-153].

Într-o altă speţă *Johnston şi alţii c. Irlandei* [253], primii doi reclamanţi locuiau împreună, dar erau în imposibilitate de a se căsători din cauza interzicerii divorţului în Irlanda, fapt ce nu permitea primului reclamant să divorţeze de soţia sa. Al treilea reclamant a fost fiica primilor doi născută în afara căsătoriei oficiale a tatălui. În faţa Curţii de la Strasbourg reclamanţii s-au plâns de încălcarea dreptului la respectarea vieţii de familie din cauza recunoaşterii limitate a afilierii paterne dintre fiică şi tatăl său. Curtea a determinat că deşi statele se bucură de o marjă de apreciere în determinarea paşilor necesari pentru armonizarea legislaţiei naţionale cu Convenţia, Irlanda nu a stabilit un cadru legal suficient pentru reglementarea adecvată a relaţiei de familie dintre fiica născută în afara căsătoriei oficiale şi tatăl ei. Este marcant faptul că pe capătul pretenţiei primilor doi reclamanţi referitoare la introducerea obligatorie a instituţiei divorţului în sistemul civil irlandez, Curtea a subliniat că respectarea efectivă a vieţii de familie a dânşilor nu poate fi interpretată ca incumbând statului obligaţia pozitivă să oficializeze divorţul. Iar constatarea încălcării art. 8 cu referire la fata născută în afara relaţiilor de căsătorie, nu trebuie privită ca o sugestie indirectă de a permite divorţul şi recăsătoria ulterioară pentru tatăl ei, Irlanda fiind invitată să-şi amelioreze cadrul legal referitor la copii nelegitimi, cu menţinerea interdicţiei divorţurilor dacă consideră necesar [253, para. 75].

Într-o speţă relativ recentă *Krušković c. Croaţiei* [267], Curtea Europeană a analizat refuzul autorităţilor naţionale de a înregistra în actele civile paternitatea reclamantului asupra fiicei născută dintr-o relaţie neoficializată pe motiv că dânsul a fost limitat pe cale judiciară de capacitate de exerciţiu din cauza abuzului de droguri şi nu a beneficiat de dreptul de a depune de sine stătător declaraţii în faţa organului de stare civilă. Magistraţii europeni au considerat că statul reclamat nu şi-a îndeplinit obligaţiile pozitive pe terenul art. 8 deoarece reclamantul a fost lăsat într-un vid juridic până la finalizarea procedurilor judiciare de recunoaştere a paternităţii

iniţiate la cererea reprezentantului său legal, pendinte şi la ziua examinării cauzei în faţa Curţii de la Strasbourg, pe când organul de stare civilă, căruia i-a fost adresată cererea iniţială de recunoaştere a paternităţii, nu a avut careva competenţe să înscrie datele despre paternitate ale reclamantului limitat în capacitate. Curtea a notat că speţa în cauză a ridicat chestiuni de interes vital atât pentru reclamant, cât şi pentru fiica acestuia, copil născut în afara căsătoriei oficializate, având fără îndoială un interes viu să recepţioneze informaţie necesară pentru a cunoaşte adevărul despre aspectele identităţii sale personale, inclusiv şi cine îi sunt părinţii biologici. În respectiva cauză, Curtea a conchis că cererea reclamantului cu privire la înregistrarea paternităţii, precum şi declaraţiile mamei copilului în acest sens, au fost neglijate de către autorităţile croate aparent fără vreo justificare.

Separarea soţilor

Totuşi Curtea a concluzionat că obligaţia statelor de a respecta dreptul la viaţa de familie poate include şi obligaţia de a facilita separarea cuplurilor căsătorite când relaţia lor s-a terminat iremediabil. În speţa de referinţă *Airey c. Irlandei* [115], unde reclamanta s-a plâns *inter alia* de absenţa în cadrul legal irlandez a unei proceduri accesibile de separare în raporturile de căsătorie şi familie, Curtea Europeană a stipulat că în ceea ce priveşte căsătoria, soţul şi soţia sunt, în principiu, obligaţi de a convieţui, dar au dreptul în anumite cazuri de a adresa petiţii privind separarea judiciară; aceasta se ridică la recunoaşterea faptului că protecţia vieţii private sau de familie poate necesita uneori eliberarea de obligaţia de a trăi împreună. Este marcant faptul că în respectiva speţă, precum şi în speţa *Johnston şi alţii c. Irlandei* citată supra, forul european a fost destul de reticent în abordarea problematicii oficializării divorţurilor, subliniind că acest domeniu este supus unei reglementări largi din partea autorităţilor naţionale, încadrându-se în marja de apreciere recunoscută statelor în virtutea CEDO.

Consultarea părinţilor naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului şi/sau adopţia

Deciziile de îndepărtare a copiilor de părinţi, plasarea în custodia statului şi adopţia constituie ingerinţe serioase în viaţa de familie protejată de art. 8 CEDO, mai ales când au un caracter ireversibil. Această problematică sensibilă a fost pentru prima dată analizată de Curtea Europeană în speţa *W. c. Regatului Unit* [438], unde s-a stabilit că în luarea unor asemenea decizii, autorităţile trebuie să asigure părinţilor anumite drepturi procedurale. Speţa a vizat situaţia când părinţii biologici ai copilului în vârstă de câteva luni, care mai aveau alţi doi copii minori, din cauza problemelor matrimoniale, financiare şi consumului excesiv de alcool, l-au plasat de bună voie în custodia unor asistenţi parentali, uneori preluându-l temporar înapoi. După o perioadă, cu acordul părinţilor naturali, copilul a fost transmis de către autorităţile competente spre adopţie, iar legăturile cu aceşti părinţi au fost sistate. În faţa Curţii reclamantul (tatăl) *inter*

alia a pretins că el şi soţia nu au fost informaţi suficient despre consecinţele acordului transmiterii copilului spre adopţie, înţelegându-l doar ca o plasare temporară într-o familie străină. Curtea a constatat încălcarea art. 8 CEDO şi a notat că autorităţile naţionale relevante în luarea anumitor decizii ce se referă la copii trebuie să ia în consideraţie şi interesele părinţilor naturali. La cazul speţei nu au existat probe precum că reclamantul şi/sau soţia acestuia au fost consultaţi de către autorităţi înainte de emiterea deciziei cu privire la restricţionarea legăturilor şi transmiterea ulterioară a minorului spre adopţie, prin urmare nefiind certă implicarea directă a acestora de către autorităţi în procedurile premergătoare adopţiei. Deşi Curtea a subliniat existenţa anumitor probleme în familia reclamantului, inclusiv abuzul de alcool din partea soţiei dânsului, care totuşi a trecut un curs de tratament, ea a considerat că neinformarea corespunzătoare a părinţilor biologici despre consecinţele transmiterii minorului către terţi şi eventuala adopţie a acestuia constituie o încălcare a obligaţiilor pozitive la care este ţinut guvernul reclamat pe terenul art. 8.

Actualmente implicarea părinţilor naturali în procedurile de acest gen, care pot fi administrative sau judiciare, constituie o regulă bine-stabilită. Este fundamental ca interesele lor să fie luate în mod corespunzător în considerare. Numai în situaţii excepţionale, de exemplu atunci când o măsură a trebuit să fie luată pentru a proteja un copil într-o situaţie de urgenţă sau cei care deţin custodia copilului sunt văzuţi ca sursă de ameninţare imediată pentru acesta, Curtea va considera că statul nu şi-a încălcat obligaţiunile pozitive ce-i revin. În astfel de circumstanţe, însă Curtea trebuie să fie convinsă că într-adevăr au existat anumite circumstanţe care justifică eliminarea bruscă a unui copil din grija părinţilor săi de către autorităţi, fără nici un contact sau consultare prealabilă. La analiza cazului, o importanţă deosebită va fi acordată faptului dacă statul a efectuat o evaluare a impactului măsurii propuse asupra părinţilor şi copilului, şi dacă au fost cercetate alternativele posibile. Astfel, într-o speţă mai recentă *Venema c. Olandei* [429] Curtea Europeană a analizat ingerinţa autorităţilor naţionale exteriorizată prin luarea de la părinţii naturali a copilului de doar câteva luni din cauza bănuielii rezonabile că mama acestuia ar fi suferit de o dereglare psihică post-natală (*Münchausen syndrome by proxy*) caracterizată prin efectuarea de abuzuri asupra copilului nou-născut şi prejudicierea acestuia, în scopul prezentării ulterioare spre investigaţie medicală şi tratare a acestuia de simptome provocate abuziv. Autorităţile olandeze fără consultarea cu părinţii biologici şi fără explicarea acestora a cauzelor de interzicere a legăturilor cu copilul temporar plasat într-o instituţie medicală, au interzis accesul lor la minoră. Curtea de la Strasbourg a considerat că comunicarea părinţilor a faptului împlinit de preluare definitivă a copilului şi interdicţia legăturilor cu acesta, fără careva justificare, chiar şi având în vedere dereglarea psihică de care ar fi suferit mama, este

suficientă pentru a constata că statul reclamat nu şi-a îndeplinit obligaţiile pozitive ce îi sunt imputabile contrar standardelor prevăzute de art. 8.

Reunirea copiilor cu părinţii lor naturali

Curtea a decis că statele au obligaţia de a lua măsuri pentru a facilita reunirea copiilor luaţi în custodia statului cu părinţii lor naturali. În speţa *Olsson c. Suediei* [320], unde reclamanţii s-au plâns de preluarea în custodia statului a celor trei copii minori ai lor pe motiv că părinţii erau retardaţi mintal, cu refuzare în reuniune ulterioară, Curtea a susţinut cu titlu de principiu că reunirea părinţilor naturali cu copiii care au trăit de ceva timp într-o familie adoptivă are nevoie de pregătire, natura şi amploarea acestor pregătiri poate depinde de circumstanţele fiecărui caz, dar ea presupune întotdeauna cooperarea activă şi înţelegerea tuturor părţilor implicate; în timp ce autorităţile naţionale trebuie să facă tot posibilul pentru a ajunge la o astfel de cooperare, posibilităţile lor de aplicare a constrângerii în acest sens sunt limitate, deoarece interesele, precum şi drepturile şi libertăţile tuturor persoanelor vizate trebuie să fie luate în considerare, în special interesele copiilor şi drepturile lor în temeiul art. 8 din Convenţie. În cazul în care contactele cu părinţii naturali ar aduce atingere acestor interese sau ar interfera cu aceste drepturi, este de competenţa autorităţilor naţionale de a găsi un echilibru just şi corect.

Curtea a hotărât că această obligaţie se extinde şi în privinţa acordurilor private referitoare la custodia asupra copilului. Astfel, în speţa *Hokkanen c. Finlandei* [232] Curtea a analizat imposibilitatea reclamantului de a se reuni cu fiica sa naturală în urma plasării benevole a acesteia spre îngrijire şi educaţie temporară în familia socrilor după decesul soţiei. Socrii au refuzat reîntoarcerea fetei tatălui, considerând că sunt mai bine plasaţi să-i ofere grijă parentală, urmând o lungă serie de procese de judecată între cele trei persoane implicate. Peste mai mulţi ani de proces, reclamantul a obţinut dreptul de a vizita fiica, însă acesta efectiv nu a putut fi realizat din cauza refuzului socrilor. Curtea Europeană a considerat că în pofida refuzului persistent al socrilor şi relaţiilor evidente de duşmănie existente între ei şi reclamant, autorităţile naţionale nu au adoptat măsuri suficiente şi rezultative pentru a realiza reunirea tatălui cu fiica sa, care la acel moment avea deja vârsta de 10 ani, aflându-se în custodia bunicilor peste 9 ani de zile. Iar inacţiunile autorităţilor competente au plasat reclamantul într-o situaţie în care timpul s-a scurs fără ca dânsul să beneficieze de remedii efective pentru a-şi exercita drepturile parentale legitime.

În speţa recentă *R.M.S. c. Spaniei* [372], forul contenciosului european a analizat ingerinţa autorităţilor naţionale de separare a fiicei minore de mama ei biologică din cauza dificultăţilor financiare şi condiţiilor de trai ale acesteia. Curtea expres a notat cu titlu de principiu general aplicabil acestei categorii de cauze că fiecare parte contractantă urmează să se echipeze cu arsenal juridic adecvat şi suficient pentru a asigura îndeplinirea obligaţiilor pozitive

impuse de art. 8 din Convenţia europeană, şi ţine de competenţa Curţii să evalueze dacă autorităţile naţionale în aplicarea şi interpretarea prevederilor legale au asigurat garanţiile prescrise de art. 8, în mod particular luând în vedere interesele principale ale copilului (paragraf 72). În respectiva speţă, Curtea a conchis că guvernul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile pozitive la care este ţinut, autorităţile spaniole neluând toate măsurile necesare şi adecvate care au fost în mod rezonabil aşteptate spre a fi luate în vederea evaluării dacă minora va putea duce o viaţă normală în sânul familiei sale naturale înainte de plasarea acesteia într-o familie adoptivă, contrar cerinţelor art. 8 în acest context. În fapt, cauza a vizat preluarea fiicei minore a reclamantei de origine guineeană care ducea un trai sărac şi nu-i putea asigura copilei îngrijirea corespunzătoare, locuind cu mai multe rude şi alţi 2 copii minori într-o locuinţă temporară şi deseori lipsind de acasă. Curtea Europeană a hotărât că interesele copilului de a trăi în interiorul familiei sale naturale şi cele ale reclamantei de părinte au fost aparent neglijate, fără o justificare corespunzătoare.

Spre comparaţie, într-o altă speţă recentă *Y.C. c. Regatului Unit* [450], reclamanta s-a plâns de preluarea forţată a fiului său minor în custodia statului din cauza incidentelor violente produse între dânsa şi concubinul ce suferea de handicap de mişcare (tatăl fiului), ambii părinţi abuzând de alcool. Curtea Europeană a conchis că autorităţile naţionale relevante şi-au îndeplinit obligaţiunile izvorâte din conţinutul art. 8 CEDO, călăuzindu-se de interesele primordiale ale copilului. Totodată, Curtea a notat că guvernul britanic în examinarea cererii reclamantei de a se reuni cu fiul a cercetat atent argumentele în acest sens, conchizând că reabilitarea minorului în familia biologică nu este posibilă deoarece raporturile de expertiză, depoziţiile asistenţilor sociali şi ofiţerilor de poliţie ce au vizitat familia în cauză, precum şi psihologului antrenat în proces, denotă contrariul. Magistraţii europeni de asemenea au subliniat că reclamanta a fost invitată în faţa justiţiei naţionale să-şi prezinte poziţia şi oricare din argumentele pe care le apreciază ca fiind esenţiale în contextul probelor enunţate supra, însă ultima nu a clarificat în nici un mod circumstanţele importante pentru viitoarea hotărâre judecătorească.

Furnizarea de facilităţi pentru persoanele cu handicap sau bolnave

În cauza *Marzari c. Italiei* [289], reclamantul ce suferea de o maladie rară denumită miopatie metabolică (caracterizată prin mialgie, deficienţe respiratorii, epuizare fizică, pierderea capacităţii de a vorbi, dizabilitate termică şi dureri musculare), s-a plîns în faţa Curţii că locuinţa pusă la dispoziţie de către autorităţile municipale nu era potrivită pentru necesităţile sale speciale. Curtea Europeană a stabilit că deşi art. 8 nu garantează dreptul la rezolvarea problemei locuinţei de autorităţile relevante, refuzul acestora de a oferi asistenţă în acest sens unui individ ce suferă de o boală severă ar putea, în anumite circumstanţe, ridica o problemă pe terenul Convenţiei din cauza impactului unui astfel de refuz asupra vieţii private a individului. Cu toate

că în cazul dat Curtea nu a găsit o încălcare a art. 8, hotărârea dată sugerează ideea că eşecul autorităţilor de a furniza suport persoanelor grav bolnave, care nu-şi pot permite să plătească o locuinţă cu anumite condiţii speciale, poate constitui o încălcare a Convenţiei în baza art. 8.

Într-o altă speţă *Botta c. Italiei* [158] Curtea a analizat plângerea reclamantului ce suferea de dizabilitate fizică cu privire la încălcarea art. art. 8 şi 14 din CEDO de către autorităţile italiene care nu au adoptat măsuri suficiente pentru a asigura ca operatorii plajelor private din regiunea Ravenei să promoveze anumite facilităţi pentru persoanele cu handicap (rampe şi toalete speciale). Magistraţii europeni au decis că articolele invocate de reclamant nu sunt aplicabile cazului din speţă, notând că obligaţiile pozitive ale statului pe terenul art. 8 apar în situaţii în care există/poate fi cu certitudine stabilită o legătură cauzală directă între măsurile solicitate de reclamant şi domeniul vieţii private sau de familie a ultimului. În speţă însă dreptul pretins de reclamant, şi anume cel de a avea acces pe plajă şi la mare pe timpul vacanţei într-o regiune depărtată de reşedinţa sa obişnuită, vizează raporturi interpersonale dintr-un domeniu atât de larg şi indeterminabil, încât nu există o legătură admisibilă şi directă între măsurile ce urmau a fi adoptate de stat pentru a remedia omisiunile persoanelor private în aranjarea sejurului marin şi viaţa privată a reclamantului în cauză. Prin urmare, oricare alegaţii cu privire la nerespectarea de către statul reclamat a obligaţiilor sale de asigurare a protecţiei dreptului la viaţă privată a reclamantului, sunt inconsistente şi neîntemeiate.

Admiterea de membri ai familiei non-naţionali la cazul deciziilor în materie de imigraţie

În jurisprudenţa degajată de Curtea Europeanăau existat anumite cazuri în care reclamanţii au pretins că statele au refuzat să autorizeze intrarea în ţară a membrilor familiei non-naţionali, astfel încălcându-le dreptul la respectarea vieţii private şi de familie. Răspunsul Curţii la acest subiect sensibil este în principal unul negativ. Forul european consideră că statul nu poate fi obligat în temeiul Convenţiei să accepte asemenea persoane şi să le permită să se stabilească, cu excepţia cazurilor în care viaţa de familie nu poate fi trăită în altă parte decât pe teritoriul statului reclamat. Astfel, în marea majoritate a cazurilor, Curtea a subliniat că viaţa de familie a cuplurilor non-naţionale sau mixte ar putea avea loc într-o altă ţară. Spre exemplu, în speţa de referinţă *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit* [111] magistraţii europeni au subliniat că obligaţia statului de a admite pe teritoriul lor rudele imigranţilor ce rezidau legal variază în dependenţă de circumstanţele particulare referitoare la persoanele implicate. Mai mult de atât, Curtea nu a putut ignora faptul că speţa vizează nu doar aspectele vieţii de familie, dar de asemenea cele ale imigraţiei şi astfel, având în vedere normele dreptului internaţional în materia respectivă şi obligaţiile izvorâte din tratatele internaţionale la care este parte, statul are dreptul de a controla intrarea persoanelor-resortisanţi străini pe teritoriile sale. Curtea a observat că speţa nu

s-a referit la imigranţii care deja au întemeiat o familie pe care au lăsat-o într-o altă ţară până când vor beneficia de statut de rezident permanent pe teritoriul Regatului Unit, dar după sosirea în Marea Britanie, ca persoane necăsătorite, reclamantele au încheiat căsătorie. Obligaţiile impuse pe terenul art. 8 nu pot fi interpretate ca îndatorirea generală a statului contractant de a respecta alegerea de către cuplurile căsătorite a unei ţări concrete ca reşedinţă matrimonială şi de a accepta soţii străini pentru a se stabili în această ţară. În speţă, Curtea Europeană a notat că reclamantele nu au demonstrat existenţa cărorva obstacole în stabilirea vieţii de familie în statele lor de origine sau cele ale soţilor şi nici prezenţa unor motive speciale ce ar justifica că aceste cerinţe nu le-ar fi aplicabile.

O concluzie similară a fost formulată de Curte şi într-o speţă recentă *Berisha c. Elveţiei* [153], unde reclamanţii de origine kosovară beneficiind de dreptul legal de a rezida pe teritoriul ţării, s-au plâns de refuzul autorităţilor naţionale de a acorda permis de şedere copiilor lor minori aduşi în Elveţia în mod ilegal. Magistraţii europeni au subliniat faptul că statul pârât a reuşit să stabilească justul echilibru între interesul special al reclamanţilor de reunificare a familiei şi cel general de a controla imigraţia, chiar în situaţia când reclamanţii au intenţionat să-şi fortifice legăturile de familie anume pe teritoriul elveţian, art. 8 nu este susceptibil interpretării ca garantând dreptul de a alege cel mai potrivit loc de a dezvolta viaţa familială. Prin urmare, Curtea a conchis că statul elveţian şi-a îndeplinit în mod corespunzător obligaţiile izvorâte din conţinutul art. 8 CEDO, iar pretenţiile reclamanţilor sunt neîntemeiate şi susceptibile respingerii.

Totuşi, în anumite cazuriCurtea a ajuns la o altă concluzie decât cea analizată supra. Astfel, în speţa *Şen c. Olandei* [388] magistraţii europeni au decis că oficialul Amsterdam a omis să-şi onoreze obligaţiile pozitive pe terenul art. 8 CEDO, subliniind că refuzul autorităţilor naţionale de a elibera permisul de şedere pentru reclamanta minoră născută în Turcia, fiica altor doi reclamanţi resortisanţi turci, ultimii rezidând legal în Rotterdam şi având alţi doi copii născuţi în Olanda, este contrar prevederilor Convenţiei deoarece familia a fost de mai mulţi ani stabilită în Olanda, doi copii au fost născuţi acolo, care în mod continuu au locuit în respectivul stat, fiind încadraţi în mediul cultural al acestuia şi şcolarizaţi şi neavând practic alte legături cu ţara de origine (Turcia) decât naţionalitatea. Astfel, au existat obstacole certe în transferul vieţii familiale în statul turc, iar venirea fiicei născute în Turcia ce a locuit o perioadă acolo la rudele rămase a constituit mijlocul cel mai adecvat de a dezvolta viaţa de familie între toţi membrii acesteia, ţinând cont de vârsta fragedă a fetei şi necesitatea de a favoriza integrarea ei în celula familială creată de părinţi. E adevărat faptul că prima fiică a fost lăsat de părinţi în Turcia, pe când mama ei s-a reunit cu tatăl cu mult înainte, însă circumstanţa respectivă nu poate fi privită ca o decizie irevocabilă de a fixa definitiv reşedinţa dânsei în ţara de origine şi, în pofida legăturilor episodice şi distante, de a renunţa la ideea de reunificare a acestei familii.

Aceleaşi raţionamente au fost invocate de Curtea de la Strasbourg şi în speţa ulterioară *Tuquabo-Tekle c. Olandei* [418], care a vizat refuzul autorităţilor olandeze de a elibera permis de şedere fiicei minore a reclamantei resortisantă a Eritreii în condiţiile în care mama de mai mulţi ani locuia în Europa şi avea acolo o nouă familie creată. În această speţă, Curtea a considerat că deşi fiica a avut fără îndoială legături strânse cu ţara de origine, precum şi atinsese o vârstă la care nu mai avea o nevoie stringentă de grija mamei sale, având în vedere condiţiile vieţii sale în Eritreea şi anume faptul că în conformitate cu tradiţiile locale ea a fost luată de la şcoală de către bunică şi pregătită spre a se căsători, iar mama cu toate că a fost împotriva alegerii rudelor făcute pentru fată, a fost în imposibilitate să întreprindă ceva atât timp cât fiica locuia pe teritoriul african, reuniunea fiicei cu mama şi noua ei familie a fost la caz legitimă şi necesară.

Protecţia împotriva poluării

Dreptul la un mediu ambiant sănătos ocupă un loc aparte în conţinutul art. 8 din CEDO. Primul motiv pentru aceasta este faptul că nu este prezentat ca un drept independent. Al doilea este că are legături cu mai multe elemente protejate prin această dispoziţie. După cum se arată în hotărârea dată în speţa *López Ostra c. Spaniei* [277], poluarea gravă a mediului poate afecta bunăstarea persoanelor şi le împiedică să se bucure de casele lor într-un mod care afectează negativ viaţa privată şi de familie. Prin urmare, statul este ţinut să asigure persoanelor aflate sub jurisdicţia lor un mediu ambiant adecvat neafectat de oricare forme de poluare gravă (chimică, fizică, sonoră/acustică, nucleară etc.) ce ar aduce atingere domeniului vieţii private al indivizilor îndeosebi în aspectul respectării domiciliului.

Jurisprudenţa degajată de Curte la acest subiect oferă o varietate de situaţii în care mediul ambiant este influenţat într-un mod care ridică probleme în conformitate cu art. 8, şi anume: activităţi periculoase angajate de către stat care ar putea afecta sănătatea persoanelor (de exemplu, teste nucleare – *McGinley şi Egan c. Regatului Unit* [293]); activităţi ale persoanelor private autorizate de stat care provoacă poluarea dăunătoare pentru sănătatea şi bunăstarea locuitorilor (*López Ostra c. Spaniei*, *Guerra şi alţii c. Italiei* citate supra, *Moreno Gomez c. Spaniei* [301]); activităţi ale companiilor aeriene şi aeroporturilor ce creează inconvenienţe pentru persoanelor care locuiesc în zona din apropiere (*Hatton şi alţii c. Regatului Unit* [225]). Deşi nu în toate speţele enunţate Curtea Europeană a constatat încălcarea de către statele reclamate a obligaţiunilor ce reies din conţinutul art. 8, ea în mod continuu a notat că protecţia vieţii private a individului cu referire la domiciliul acestuia împotriva unor influenţe necorespunzătoare precum este poluarea, rămâne a fi o îndatorire fundamentală a statului pe terenul art. 8 CEDO.

În genere, având în vedere importanţa crescândă a problematicii poluării în lume şi sublinierea continuă a acesteia pe agenda zilei multiplelor reuniuni internaţionale, protecţia vieţii

private a indivizilor în aspectul ocrotirii contra poluării în perioada recentă capătă o nouă amploare, iar Curtea Europeană în actualele speţe analizează foarte meticulos circumstanţele cauzelor vizate de plângerile înaintate de justiţiabilii europeni şi de cele mai dese ori decide asupra nerespectării de către statul reclamat a obligaţiilor pozitive în acest context. O simplă analiză dinamică a jurisprudenţei Curţii ne demonstrează acest fapt, prezentele hotărâri adoptate în speţele care ridică într-un mod sau altul chestiuni în privinţa protecţiei poluării, nu doar sub aspectul art. 8, fiind de regulă de condamnare [77].

Spre comparaţie, în cauza absolut recentă *Smaltini c. Italiei* [395], Curtea Europeană a declarat inadmisibilă plângerea reclamantei referitoare la materia protecţiei împotriva poluării chimice, formulate însă pe terenul art. 2 din Convenţie, deoarece ea nu a invocat neîntreprinderea de către autorităţile naţionale a măsurilor eficiente în vederea protecţiei vieţii şi sănătăţii sale, ea fiind diagnosticată cu leucemie şi locuind în imediata vecinătate a celei mai mari din Europa uzine de prelucrare a metalelor grele (oţel), dar s-a plâns de nestabilirea de către instanţele italiene a legăturii cauzale între emisiile poluatoare şi maladia dânsei, neprezentând vreun suport probatoriu convingător în acest sens. Curtea a analizat rapoartele medicale furnizate de autorităţi conform cărora ratele persoanelor bolnave cu leucemie în zona de reşedinţă a reclamantei nu au fost evident mai mari decât media pe ţară şi au hotărât că cerinţele acesteia sub forma în care au fost formulate, sunt inadmisibile pe terenul CEDO. Considerăm că citarea speţei respective se impune anume cu referire la art. 8 deoarece în eventuala situaţie în care reclamanta şi-ar fi formulat alegaţiile într-un alt mod şi ar fi invocat lipsa protecţiei din partea statului contra poluării, Curtea Europeană, precum demonstrează practica în speţele anterioare de acest gen, de referinţă şi recente (*Guerra şi alţii c. Italiei*, *Vilnes şi alţii c. Norvegiei* [413]), ar analiza cererea sub incidenţa art. 8, şi nu a art. 2 CEDO.

Protecţia datelor cu caracter personal

Având în vedere evoluţiile recente din segmentul specific al tehnologiilor informaţionale, problema protecţiei datelor cu caracter personal din anii 90 ai secolului trecut încoace a luat noi contururi, Curtea Europeană fiind tot mai des sesizată cu cereri prin care justiţiabilii au reclamat încălcarea dreptului la viaţa privată şi de familie în aspectul inviolabilităţii datelor cu caracter personal.

În aşa fel, în speţa de referinţă *Z. c. Finlandei* [452], Curtea Europeană a notat că protecţia datelor cu caracter personal, inclusiv şi informaţiei despre starea sănătăţii persoanei, este de o importanţă primordială pentru respectul drepturilor individului la protecţia vieţii private şi de familie garantate de art. 8 CEDO. Respectarea confidenţialităţii datelor cu caracter personal constituie un principiu vital al sistemelor de drept din statele-părţi la Convenţie, iar dreptul intern

urmează să asigure garanţii suficiente pentru a preveni comunicarea sau divulgarea datelor cu caracter personal contrare garanţiilor înserate în textul art. 8.

În speţa *Peck c. Regatului Unit* [341], Curtea de la Strasbourg a subliniat cu titlu de principiu general că monitorizarea acţiunilor indivizilor într-un loc public prin intermediul echipamentului de fotografiere prin sine nu constituie o ingerinţă în viaţa privată. Însă interceptarea datelor de natură permanentă sau sistematică poate da naştere unor asemenea constatări. În acelaşi fel, compilarea datelor de către forţele de securitate cu privire la indivizi concreţi, chiar şi fără a utiliza mecanisme de supraveghere, reprezintă o ingerinţă în viaţa privată a subiecţilor. O astfel de ingerinţă este şi în situaţia în care răspunsurile la anumite întrebări ale deţinuţilor în celulă sunt înregistrate de poliţie pentru analiză ulterioară, aceasta fiind privită ca procesarea datelor cu caracter personal despre aceştia.

Iar în cauza *S. şi Marper c. Regatului Unit* [377], Marea Cameră a Curţii a conchis că protecţia garantată de art. 8 din CEDO va fi în mod inacceptabil prejudiciată în situaţia în care utilizarea tehnicilor ştiinţifice moderne în sistemul justiţiei penale ar opera cu orice preţ şi fără un echilibru atent a potenţialelor beneficii utilizării extensive ale acestor tehnicii împotriva intereselor esenţiale ale vieţii private. În opinia Curţii, consensul puternic existent între statele contractante la acest subiect este de o importanţă considerabilă şi îngustează marja de apreciere permisă statului reclamat în stabilirea limitelor permisibile de interferenţă în viaţa privată în sfera respectivă. Oricare stat ce pretinde un rol de pionierat în dezvoltarea noilor tehnologii deţine responsabilitate specială pentru a stabili un echilibru just în respectivul domeniu.

Este notoriu faptul că obligaţia protecţiei datelor cu caracter personal garantată pe terenul art. 8 de statele-părţi la CEDO include sarcina de adoptare a tuturor măsurilor necesare în vederea asigurării exerciţiului efectiv al dreptului la respectarea vieţii private în diverse aspecte ale acesteia, şi se poate referi la ***protecţia imaginii individului*** (*Peck c. Regatului Unit* citată supra, speţele *Von Hannover c. Germaniei* (nr. 1 [432], nr. 2 [433], nr. 3 [434]); ***convorbirilor telefonice*** (*Malone c. Regatului Unit* [283], *Van Vondel c. Olandei* [424], *Asociaţia 21 decembrie 1989 şi alţii c. României* [136]); ***informaţiilor despre starea sănătăţii*** (*Z c. Finlandei* [452], *Avilkina şi alţii c. Rusiei* [140], *Radu c. Moldovei* [363]); ***corespondenţei scrise, inclusiv a corespondenţei deţinuţilor cu Curtea Europeană împotriva cenzurii*** (*Cotleţ c. României* [187], *Pisk-Piskowski c. Poloniei* [352]) etc.

Precum vedem, art. 8 din Convenţie oferă un câmp foarte larg statelor-membre ale Consiliului Europei în materia obligaţiilor pozitive, de fapt cele mai multe obligaţii pozitive la care sunt ţinute statele în virtutea CEDO izvorând anume din conţinutul art. 8, situaţie ce nu pare a fi surprinzătoare date fiind multiplele elemente de protecţie garantate justiţiabililor europeni prin respectivul articol. După cum a subliniat adesea instanţa de contencios european al

drepturilor omului, art. 8 reclamă din partea statelor îndeplinirea unor obligaţii pozitive, inerente asigurării respectului efectiv al vieţii private şi familiale, care pot implica şi necesitatea adoptării de măsuri de protecţie a vieţii private, chiar cu privire la relaţiile dintre indivizi. Aşa fiind, fiecare stat contractant este ţinut să se doteze cu un arsenal juridic adecvat şi suficient care să aibă ca scop tocmai îndeplinirea acestor obligaţii pozitive care îi incumbă pe temeiul art. 8 al Convenţiei [4, p. 598].

Obligaţii pozitive formulate în temeiul art. 9 al CEDO (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie): în sensul paragrafului 1 al art. 9 al Convenţiei, trei libertăţi distincte formează conţinutul şi sunt acoperite de protecţia acestuia, şi anume libertatea de gândire, libertatea de conştiinţă şi libertatea de religie, care totuşi se configurează a fi privite de instanţa europeană printr-o prismă unică. Însă, precum vom vedea în continuare, anume pe terenul libertăţii religioase statului îi incumbă mai multe obligaţii pozitive. În acest sens este notabil faptul că nici Convenţia şi nici jurisprudenţa organelor sale nu permit identificarea unor criterii de ordin general potrivit cărora anumite reprezentări spirituale să poată fi calificate ca având semnificaţia unei religii sau a unui cult [4, p. 742].

Asigurarea neutralităţi şi imparţialităţii statului

Acţiunile statului de favorizare a unui lider al unei comunităţi religioase sau forţarea indivizilor de a se alătura unei anumite comunităţi religioase împotriva propriei voinţe constituie o ingerinţă inacceptabilă în libertatea de religie a persoanei. În societăţile democratice statul nu trebuie să influenţeze asupra grupurilor religioase existente decât în conformitate cu restricţiile autorizate de art. 9 para. 2 CEDO, însă art. 9 exclude orice apreciere din partea statului a legitimităţii credinţelor religioase şi modalităţilor de exprimare a acestora.

În speţa *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas şi alţii c. Austriei* [370], Curtea Europeană a subliniat expres că obligaţia pe terenul art. 9 incumbă autorităţilor statale să rămână neutre în exercitarea drepturilor lor în respectivul domeniu fără vreo oarecare atitudine discriminatorie faţă de culte [370, para. 92]. Iar în speţa *Hasan şi Chaush c. Bulgariei* [223], Marea Cameră a Curţii a notat că libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie reprezintă una din fundamentele unei societăţi democratice în sensul CEDO, iar pluralismul este indisociabil acestei societăţi. Dreptul individului la libertatea de religie trebuie garantat astfel încât să funcţioneze într-un mod paşnic, liber de amestecul arbitrar al statului. Iar autonomia existentă a comunităţilor religioase este indispensabilă pluralismului existent într-o societate democratică şi astfel constituie însăşi miezul protecţiei oferite de art. 9.

În prima speţă soluţionată de Curtea de la Strasbourg împotriva statului nostru, în care a fost constatată încălcarea art. 9 din Convenţie, *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei* [298], magistraţii europeni au reiterat că într-o societate democratică în care coexistă mai multe religii

în rândul unei populaţii, poate să apară necesitatea de a restrânge această libertate pentru a concilia interesele diverselor grupuri şi pentru a asigura respectul convingerilor fiecărei persoane. Totodată, statul trebuie să fie neutru şi imparţial în exercitarea dreptului său de reglementare a acestui domeniu şi în relaţiile sale cu diversele religii, culte şi credinţe. Este vorba despre menţinerea pluralismului şi a bunei funcţionări a democraţiei, una din principalele caracteristici care oferă posibilitatea de a rezolva prin dialog, fără a recurge la violenţă, problemele cu care se confruntă un stat, chiar şi atunci când aceste probleme deranjează. În consecinţă, rolul autorităţilor într-un astfel de caz nu este de a curma cauza tensiunilor prin eliminarea pluralismului, dar de a asigura ca grupurile opuse unul altuia să se tolereze reciproc.

Precum vedem, neutralitatea statului (aici în sensul abţinerii de la imixtiune în practicarea unui cult religios) constituie condiţia de bază în asigurarea respectului efectiv al dreptului individului la libertatea religioasă, autorităţile naţionale fiind ţinute să manifeste o atitudine imparţială şi nediscriminatorie ori de câte ori activitatea acestora este convergentă cu sfera cultelor [42].

Oficializarea unui cult religios

În speţa *Mitropolia Basarabiei şi alţii c. Moldovei* citată supra, biserica reclamantă a invocat în faţa Curţii Europene încălcarea art. 9 din Convenţie prin refuzul autorităţilor naţionale de a o recunoaşte oficial, ceea ce în consecinţă a condus la imposibilitatea exercitării cultului religios practicat. În motivarea refuzului, instanţele *inter alia* au subliniat că prezenta biserică este de rit ortodox, iar persoanele interesate în oficializarea acesteia pot să-şi manifeste convingerile lor religioase în cadrul Mitropoliei Moldovei, recunoscute oficial. La rândul său, Agentul guvernamental în faţa Curţii Europene întru justificarea legalităţii şi proporţionalităţii ingerinţei în dreptul reclamanţilor la libertatea de religie, a invocat următoarele: apărarea legalităţii şi a principiilor constituţionale ale Republicii Moldova; atentarea la integritatea teritorială a statului prin eventuala oficializare a bisericii reclamante; apărarea păcii sociale şi a înţelegerii între credincioşi.

În motivarea raţionamentului final de constatare a încălcării art. 9 de către autorităţile moldave, Curtea a reiteratun şir de principii generale, şi anume: libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie reprezintă unul din fundamentele unei „societăţi democratice". Ea figurează, în dimensiunile sale religioase, printre elementele cele mai esenţiale ale identităţii credincioşilor şi ale concepţiilor lor despre viaţă, dar ea este în egală măsură un bun preţios pentru atei, agnostici, sceptici sau indiferenţi. Este vorba de pluralism – o cucerire scumpă în decursul secolelor -, substanţial într-o astfel de societate. Dacă libertatea de religie relevă mai întâi de toate o credinţă interioară, ea, de asemenea, „implică" şi libertatea de „a-şi manifesta religia", în mod individual sau în colectiv, în particular sau în public şi în cercul persoanelor care

împărtăşesc aceeaşi credinţă. Mărturisirea, prin grai şi fapte, este legată de existenţa convingerilor religioase. Această libertate implică, *inter alia,* libertatea de a adera sau nu la o religie, precum şi libertatea de a practica sau nu o religie; art. 9 enumeră formele diverse pe care le poate lua manifestarea religiei sau convingerii, şi anume: cultul, învăţământul, practicile şi îndeplinirea ritualurilor. Totuşi, art.9 al CEDO nu protejează orice act motivat sau inspirat de o religie sau credinţă.

De asemenea, Curtea a subliniat că, în principiu, dreptul la libertatea de religie, aşa precum este definit de Convenţie, exclude aprecierea din partea statului a legitimităţii credinţelor religioase sau a modalităţilor de exprimare a acestora. Măsurile statului care ar favoriza un conducător sau un organ al unei comunităţi religioase divizate, sau care ar viza constrângerea unei comunităţi sau a unei părţi a acesteia în scopul de a o plasa, contrar voinţei sale, sub o conducere unică, ar constitui, în egală măsură, o încălcare a libertăţii de religie. În societăţile democratice, statul nu trebuie să întreprindă măsuri pentru a garanta ca comunităţile religioase să fie plasate sau să rămână sub o conducere unică. În mod similar, atunci când exercitarea dreptului la libertatea de religie sau a unuia dintre aspectele sale este supus, conform dreptului intern, unui sistem de autorizare prealabilă, intervenţia unei autorităţi bisericeşti recunoscute în procedura de acordare a autorizaţiei nu va fi conformă cu imperativele para. 2 al art. 9.

Mai mult, deoarece comunităţile religioase există tradiţional sub forma unor structuri organizate, art. 9 trebuie să fie interpretat în lumina art. 11 al Convenţiei, care protejează viaţa asociativă de oricare ingerinţă nejustificată a statului. Prin prisma acestui punct de vedere, dreptul credincioşilor la libertatea de religie, care cuprinde dreptul de a manifesta religia în colectiv, presupune ca credincioşii să se poată asocia liber, fără intervenţia arbitrară a statului. Într-adevăr, existenţa autonomă a comunităţilor religioase este indispensabilă pluralismului într-o societate democratică şi îşi are locul chiar în centrul protecţiei oferite de art. 9 al Convenţiei. În plus, unul din mijloacele de a exercita dreptul de manifestare a religiei persoanei, în special pentru comunităţile religioase, în dimensiunea sa colectivă, îl reprezintă posibilitatea de a asigura protecţia juridică a comunităţii, a membrilor şi a bunurilor sale, în aşa fel încât art. 9 să fie citit nu numai prin prisma art. 11, dar şi a art. 6.

În concluzie, magistraţii europeni au specificat că în lipsa recunoaşterii oficiale, biserica reclamantă nu putea nici să se organizeze, nici să funcţioneze. Lipsită de personalitate juridică, ea nu putea acţiona în justiţie pentru a-şi proteja bunurile necesare în exercitarea cultului, iar membrii săi nu erau în drept să se reunească pentru a îndeplini activităţi religioase, fără a încălca, astfel, legislaţia cu privire la culte. Cât despre pretinsa toleranţa faţă de biserica reclamantă şi enoriaşii săi invocată de Guvern, Curtea nu a considerat că o asemenea toleranţă a substituit

recunoaşterea, deoarece doar recunoaşterea conferă drepturi concrete susceptibile protecţiei efective persoanelor interesate.

Prin urmare, în condiţiile în care statul reclamat nu invocă careva motive întemeiate şi concludente pentru a respinge solicitarea unui cult religios de a fi înregistrat, conforme restricţiilor exprese prevăzute de art. 9 para. 2, refuzul în oficializarea unui cult va fi contrar prevederilor Convenţiei, autorităţile naţionale astfel omiţând să respecte obligaţia pozitivă de înregistrare.

Protecţia contra incitării la violenţă şi ură împotriva unei comunităţi religioase

Curtea Europeană precizează că credincioşii trebuie să tolereze şi să accepte negarea convingerilor lor religioase şi chiar propagarea de către terţi a doctrinelor ostile credinţei lor. Cu toate acestea, după cum se specifică în cazul *Otto-Preminger-Institut c. Austriei* [330], modul în care convingerile şi doctrinele religioase sunt opuse sau negate este o chestiune care poate angaja responsabilitatea statului, în special responsabilitatea sa de a asigura exercitarea paşnică a dreptului garantat de art. 9 pentru adepţii a astfel de credinţe şi doctrine. Curtea a subliniat că statul poate în mod legitim să considere necesar de a adopta măsuri menite să reprime anumite forme de comportament, incluzând împărţirea informaţiei şi ideilor, apreciate ca fiind incompatibile cu respectul libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie al altora. Respectarea sentimentelor credincioşilor garantate de art. 9 poate fi încălcată prin portretizarea provocatoare a obiectelor veneraţiei religioase, şi această portretizare poate fi privită ca o încălcare premeditată a spiritului de toleranţă, unuia din caracterele de bază a societăţii democratice.

Deci, în speţele în care se reclamă protecţia membrilor unei comunităţi religioase sau a comunităţii *per se*, Curtea de la Strasbourg va analiza atent circumstanţele pentru a verifica dacă autorităţile statale au şi-au îndeplinit obligaţiunile pozitive ce le incumbă în această privinţă.

În speţa *Gündüz c. Turciei* [217], Curtea a declarat inadmisibilă o cerere a liderului unei secte islamice radicale condamnat pentru instigarea persoanelor la crime religioase şi ură împotriva intelectualilor-musulmani moderaţi prin publicarea comentariilor în presă. Ea a considerat că, având în vedere conţinutul violent şi tonul comentariilor reclamantului, acestea s-au ridicat la un discurs de ură care promovează violenţa şi, în consecinţă erau incompatibile cu valorile de bază ale dreptăţii şi păcii exprimate în Preambulul Convenţiei. Deşi magistraţii europeni au analizat speţa în special pe terenul art. 10 (libertatea de exprimare), ei s-au referit la drepturile credincioşilor contra incitării la violenţă şi ură, ceea ce interferează cu sfera protecţiei garantate de art. 9.

Din perspectiva obligaţiilor statului de protecţie a membrilor unei comunităţi religioase împotriva violenţei sau incitării la aceasta, este interesantă speţa absolut recentă *Karaahmed c. Bulgariei* [257], în care reclamantul de confesie islamică s-a plâns de eşecul autorităţilor

naţionale de a-l proteja în mod corespunzător de militanţii Partidului politic bulgar Ataka, inclusiv membri de Parlament, ce au demonstrat împotriva utilizării de către cea mai mare moschee din Sofia, Banya Bashi, a difuzoarelor la chemarea spre rugăciune a musulmanilor, precum şi de investigarea ineficientă a incidentului violent ce s-a produs în faţa respectivei moschei. Astfel, la 20 mai 2011 adepţii partidului Ataka şi musulmanii ce s-au dat pentru rugăciunea tradiţională a zilei de vineri, au fost implicaţi într-un conflict cu aplicarea forţei, musulmanii fiind bruscaţi, denumiţi cu expresii vulgare şi ponegritoare şi răniţi în urma atacurilor cu ouă şi pietre. La rândul lor, anumiţi adepţi ai partidului bulgar de asemenea au fost răniţi. A fost efectuată o anchetă penală de poliţie şi ulterior, de Serviciul Naţional de Investigaţie, însă aceasta aşa şi nu a fost finalizată la momentul examinării cererii la Strasbourg.

În faţa Curţii, reclamantul a pretins că autorităţile bulgare nu şi-au îndeplinit obligaţiunile pozitive ce reies din conţinutul art. 9 în asigurarea respectului faţă de libertatea sa de religie, iar ancheta efectuată la nivel intern a fost ineficientă. Pe terenul art. 9 CEDO, forul contenciosului european a specificat că speţa ridică chestiuni de convergenţă a libertăţii de religie şi a celei de exprimare, ele nefiind absolute şi nici susceptibile ierarhizării în sensul Convenţiei, statul fiind ţinut să asigure un cadru legal suficient de protecţie a acestor drepturi şi libertăţi, precum şi să adopte măsuri efective prin care să asigure respectarea practică a lor. Totodată, Curtea a notat că anume organele de poliţie sunt responsabile de găsirea unui just echilibru între interesele concurente în speţele precum cea prezentă, în evaluarea răspunsului poliţiei la evenimentele din 20 mai 2011 obligaţia pozitivă de garantare a drepturilor manifestanţilor, reclamantului şi altor credincioşi urmează a fi privite într-un mod în care asupra ei nu se impune o sarcină imposibilă sau disproporţională.

Curtea a hotărât că răspunsul organelor de poliţie la violenţele ce au izbucnit a fost insuficient, în rezultat un număr impunător de manifestanţi având posibilitate să se afle la o distanţă foarte apropiată de moschee, să insulte credincioşii, să facă gesturi provocative şi înspăimântătoare, precum şi să aibă acces în interiorul moscheii. Ei au protestat la moschee întreaga zi, pe când reclamantul şi alţi enoriaşi au fost nevoiţi să-şi stopeze rugăciunile. Astfel, a fost clar că acţiunile poliţiei s-au focusat doar pe limitarea violenţelor ce au izbucnit, nefiind oferită o atenţie cuvenită modului de a stabili un echilibru just în asigurarea respectului exerciţiului efectiv al drepturilor manifestanţilor şi cele ale reclamantului şi altor enoriaşi. Având în vedere circumstanţele elucidate, Curtea a conchis că reclamantul împreună cu colegii săi credincioşi au fost victime ale încălcării libertăţii de a practica religia sa în rezultatul acţiunilor violente ale manifestanţilor deşi autorităţilor naţionale le-a incumbat obligaţia de a răspunde efectiv la respectivele acţiuni.

Asigurarea libertăţii de a-şi manifesta religia la locul de muncă

În practica, Curtea Europeană a trebuit să determine domeniul de aplicare al obligaţiilor pozitive ale angajatorilor (publici şi privaţi) în protecţia drepturilor salariaţilor ce le revin în temeiul art. 9 CEDO, cu alte cuvinte, magistraţii europeni au fost sesizaţi să determine în ce măsură Guvernul ar trebui să impună o politică rezonabilă pentru a se potrivi diferitor credinţe religioase, convingeri şi practici la locul de muncă.

Din această perspectivă, în speţa recentă *Eweida şi alţii c. Regatului Unit* [196], s-a analizat dacă oficiala Londra şi-a îndeplinit obligaţiunile pozitive ce i-au revenit de asigurarea a drepturilor persoanelor la libertatea de a-şi manifesta religia a patru reclamanţi – însoţitoarea de bord a companiei aeriene „British Airways" căreia în urma aprobării noului standard al uniformei de serviciu i s-a interzis purtarea crucii creştine; infirmiera unui spital public căreia i-a fost instituită prohibiţia purtării crucii pe lanţ la gât din motivul eventualei prejudicieri a pacienţilor la serviciu; funcţionara oficiului stării civile transferată în urma unei proceduri disciplinare la alt serviciu din motivul refuzului pe motive religioase de a oficializa căsătoriile între persoanele de acelaşi sex; şi consilierul asociaţiei obşteşti specializate în prestarea serviciilor de conciliere psihologică concediat pentru refuzul din motive religioase de a lucra cu pacienţii homosexuali.

Doar cu referire la prima reclamantă – însoţitoarea de bord a companiei aeriene, CEDO a constatat încălcarea art. 9, interdicţia aplicată dânsei de a purta simbolul crucii fiind ilegală în condiţiile în care, deşi compania angajatoarea a impus prohibiţia purtării oricăror bijuterii, nu s-a făcut distincţia între bijuteriile propriu-zise şi simbolurile religioase, iar alţi angajaţi ai companiei în mod liber au continuat să poarte văluri islamice şi turbane. Curtea a conchis că în raport cu libertatea individului de a-şi manifesta în mod credinţele religioase, protecţia imaginii corporative a întreprinderii angajatoare are un rol mai mic, interesele individuale la caz prevalând asupra celor corporative. Cu referire la alţi trei reclamanţi – infirmiera, funcţionara oficiului stării civile şi psihologul, magistraţii europeni au conchis că autorităţile naţionale au invocat argumente relevante şi suficiente în restricţionarea drepturilor acestora la libertatea de a-şi manifesta religia, iar obligaţia de asigurare rezonabilă a drepturilor credincioşilor la locul de muncă nu a fost la caz încălcată.

Promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credinţă religioasă li interzice satisfacerea serviciului militar

În speţa relativ recentă *Bayatyan c. Armeniei* [150], Marea Cameră a Curţii s-a pronunţat asupra încălcării dreptului la libertatea de gîndire, conştiinţă şi religie prin condamnarea reclamantului ca rezultat al refuzului de a îndeplini serviciul militar din motive confesionale, reclamantul fiind adept al Martorilor lui Jehova. În analiza ingerinţei în dreptul reclamantului

garantat de art. 9 al Convenţiei, Marea Cameră a reiterat un şir de principii generale caracteristice acestui articol, şi anume:caracterul fundamental al libertăţii de religie într-o societate democratică; vitalitatea libertăţii religiei cu privire la credincioşi, dar de asemenea cu privire la atei, agnostici, sceptici şi indiferenţi,fundamentarea pluralismului religios în baza art. 9 para. 1; includerea în conţinutul libertăţii de religie dreptului de a avea sau nu anumite convingeri religioase şi de a practica sau nu o anumită religie; caracterul individual şi colectiv al libertăţii de religie, care include şi libertatea de a manifesta convingerile prin cult, învăţământ, practici şi respectare; rolul neutru şi imparţial al statutului care conduce spre ordinea publică, armonia religioasă şi toleranţa într-o societate democratică; recunoaşterea oarecărei marje de apreciere a statului pe marginea necesităţii ingerinţei, marje însoţite de o supraveghere europeană a legii şi a hotărârii de aplicare acesteia; rolul instanţei europene fiind de a stabili dacă măsurile adoptate la nivel naţional au fost justificate şi proporţionale în lumina jurisprudenţei degajate.

Analizând principiile enunţate şi aplicîndu-le *in concreto* speţei respective, Marea Cameră a statuat asupra încălcării art. 9, invocând următoarele temeiuri: rezonabilitatea motivelor reclamantului în vederea eschivării de la satisfacerea serviciului militar; disponibilitatea dânsului de a satisface serviciul alternativ; condamnarea şi aplicarea pedepsei penale pentru refuzul de se înrola în armată; asumarea din partea guvernului reclamat a angajamentelor internaţionale în vederea introducerii opţiunii serviciului civil; inexistenţa unei nevoi sociale imperioase de a condamna reclamantul.

Prin urmare, Curtea a stabilit responsabilitatea statului armean care şi-a încălcat obligaţiile pozitive asumate de asigurare a exerciţiului efectiv al dreptului prevăzut de art. 9 al CEDO, reiterând despre obligaţia unui stat-parte la Convenţie să promoveze serviciul alternativ pentru persoanele ale căror credinţe religioase li interzic satisfacerea serviciului militar. Este notabil faptul că odată cu respectiva hotărâre a Marii Camere, s-a format o opinie certă cu privire la obligativitatea introducerii serviciului alternativ pentru statele-membre ale Consiliului Europei, la moment nefiind semnalate careva probleme în această privinţă.

Obligaţii pozitive formulate pe terenul art. 10 al CEDO (libertatea de exprimare): din articolul dat reies următoarele obligaţii pozitive pentru statele semnatare:

Asigurarea pluralismului mass-media

Curtea Europeană a subliniat în repetate rânduri rolul fundamental al libertăţii de exprimare într-o societate democratică, în special în cazul în care, prin intermediul presei, se comunică informaţii şi idei de interes general, pe care publicul are dreptul să le primească. Un astfel de angajament nu poate fi realizat cu succes decât dacă se bazează în principiul pluralismului, a cărui ultim garant este statul. Curtea, pentru prima dată a examinat un monopol public privind radiodifuziunea, în cazul *Informationsverein Lentia şi alţii c. Austriei* [244],

constatând o încălcare a art. 10. Ea a considerat că caracterul de anvergură a restricţiilor pe care un monopol de stat le impune libertăţii de exprimare, pot fi justificate doar dacă acestea corespund unei nevoi sociale imperioase. Astăzi însă, justificarea pentru aceste restricţii nu mai pot fi găsită, luînd în consideraţie numărul de frecvenţe şi canale disponibile.

În speţa *Radio ABC c. Austriei* [362], Curtea iarăşi a analizat monopolul radiodifuziunii în Austria. Curtea a concluzionat notînd ”cu satisfacţie că Austria a introdus o legislaţie pentru a asigura îndeplinirea obligaţiilor sale internaţionale”, şi anume o lege a audiovizualului regional, adoptată în 1997 ce a pus capăt situaţiei de monopol.

În speţa recentă *Centro Europa 7 S.R.L. şi Di Stefano c. Italiei* [172], Marea Cameră a Curţii a constatat o încălcare a art. 10 din cauza că nu au fost alocate frecvenţele de televiziune cerute, etapele argumentării fiind foarte simple. În primul rînd, nu poate exista democraţie fără pluralism. În al doilea rînd, pluralismul politic necesită pluralismul mass-media. În al treilea rînd, în scopul de a asigura pluralismul în mass-media, statul trebuie să permită accesul efectiv la piaţă pentru a garanta diversitatea conţinutului general al programului. Curtea a stipulat: ”într-un astfel de sector sensibil ca mass-media, în afară de obligaţia negativă de non-intervenţie, statul are obligaţia pozitivă de a pune în aplicare un cadru legislativ şi administrativ adecvat pentru a garanta pluralismul efectiv”.

Furnizarea informaţiei de către stat

O asemenea obligaţie pozitivă poate apărea şi în conformitate cu art. 10, nu doar art. 8 al Convenţiei. Aceasta deoarece Curtea nu odată a reamintit importanţa crucială a libertăţii de exprimare ca una dintre condiţiile pentru o democraţie funcţională, statele fiind ţinute să se asigure că persoanele fizice îşi pot exercita efectiv dreptul la comunicare între ele.

Primul caz în care Curtea a recunoscut dreptul publicului de a primi informaţiişi dreptul de acces la informaţie a fost *Leander c. Suediei* [274], care ”practic interzice unui guvern să restricţioneze o persoană în primirea informaţiei pe care alţii doresc sau pot să i-o furnizeze”.

De fapt, în speţă reclamantul s-a plâns de refuzul autorităţilor naţionale de a-i furniza informaţiile despre dânsul conţinute în dosarul personal confidenţial din cauza cărora i-a fost respinsă candidatura de angajare la un post tehnic la o bază militară maritimă. Deşi Curtea a proclamat dreptul individului de a primi informaţii şi idei pe care intenţionează să-i comunice, ea a notat că art. 10 nu acordă un drept individual de acces la un registru specializat ce conţine date despre candidatura persoaneireferitor la un anumit post, şi nici nu instituie obligaţia guvernului de a împărţi asemenea informaţii, prin urmare pretenţiile reclamantului privind încălcarea art. 10 au fost respinse.

În acelaşi context, în speţa *Guerra şi alţii c. Italiei* citată supra, reclamanţii au încercat să argumenteze că dreptul publicului de a primi informaţii, ce decurge din conţinutul art. 10,

implică datoria autorităţilor naţionale de a colecta şi a distribui informaţii, în special în cazul în care o activitate periculoasă constituie o ameninţare pentru sănătatea persoanelor şi a vieţii private şi de familie. Curtea a considerat, însă, că un astfel de drept nu poate fi dedus din această dispoziţie a Convenţiei, fapt care nu a împiedicat-o să constate încălcarea obligaţiilor pozitive ale statului pe terenul art. 8 reieşind din aceleaşi circumstanţe ale dosarului.

Protecţia libertăţii de exprimare a individului contra ameninţărilor generate de alte persoane

În cauza *Fuentes Bobo c. Spaniei* [200], reclamantul a fost concediat de compania de televiziune spaniolă TVE pe motiv că a criticat managementul acesteia în cadrul unei emisiuni de radio. Ca răspuns la argumentul guvernului că TVE este o persoană juridică, şi, respectiv, autorităţile nu ar putea să se amestece în managementul activităţii acesteia şi relaţiile cu angajaţii, Curtea a constatat că, în virtutea obligaţiei sale pozitive, a fost de datoria guvernului spaniol de a proteja libertatea de exprimare a reclamantului contra ameninţărilor generate de persoane private, astfel concedierea dânsului a constituit o ingerinţă dispropoţională în libertatea sa de exprimare, iar statul respondent a eşuat să-şi onoreze obligaţiile pozotive la care este ţinut.

În aceste condiţii, este rezonabilă întrebarea dacă statul are obligaţia pozitivă de a proteja exercitarea libertăţii de exprimare în sediile private deschise publicului? Anume această întrebare a fost adresată Curţii Europene în speţa *Appleby şi alţii c. Regatului Unit* [133], , în ceea ce priveşte refuzul unei companii private de a permite stabilirea unei boxe pentru a distribui pliante în centrul comercial-proprietatea sa. Curtea a răspuns negativ, argumentând că dreptul unui terţ la proprietate (art. 1 Protocolul nr.1 la CEDO) ar trebui în asemenea circumstanţe să prevaleze asupra dreptului individului la libertatea de expresie.

Obligaţii pozitive ce reies din prevederile art. 11 din Convenţia Europeană (libertatea de întrunire şi de asociere): de fapt, art. 11 consacră libertatea de întrunire, de asociere şi cea sindicală la un loc, nefăcând careva distincţie netă între acestea, ultima libertatea fiind privită ca o parte componentă a celei de a doua. Obligaţiile pozitive pe terenul art. 11 presupun adoptarea din partea statelor a unor măsuri necesare, adecvate şi rezonabile în vederea asigurării unei protecţii eficiente drepturilor garantate. În acest sens statele beneficiază de o oarecare marjă de apreciere privind metodele şi instrumentele care urmează a fi revendicate în procesul asigurării acestei protecţii, obligaţiunile pozitive fiind unele de mijloace şi nu de rezultat. Or, această marjă de apreciere permisă statelor este însoţită de o supraveghere europeană exercitată de Curte.

Art. 11 în aspectul libertăţii de întrunire garantează protecţia tutor categoriilor de întruniri, inclusiv acelor care şochează, deranjează şi chiar duc la reacţii severe ale oponenţilor ideologici, precum şi de protecţie a contrademonstranţilor la o manifestaţie organizată.

Chintesenţa protecţiei acordate este anume elementul paşnic al întrunirilor, precum şi cel democrat, care nerealizate autorizează exercitarea de ingerinţe legitime şi necesare întro-o societate democrată din partea autorităţilor publice cu aplicarea de măsuri proporţionale chiar şi celor mai severe. La rândul său, libertatea de asociere protejată de art. 11 § 1 acoperă libertatea de a forma şi a se afilia unei asociaţii, libertatea sindicală, libertatea de a forma şi adera la un partid politic, libertatea de a nu se asocia, precum şi în cazuri distincte dreptul la grevă.

Art. 11 presupune următoarele obligaţii pozitive pentru statele membre ale Consiliului Europei.

Protecţia manifestanţilor-participanţi la o reuniune paşnică

În speţa *Oya Ataman c. Turciei* [332], unde reclamantul (avocat de profesie) s-a plîns de încălcarea dreptului la libertatea de întrunire prin dispersarea manifestaţiei de protestare împotriva penitenciarelor de tip F cu aplicarea gazelor lacrimogene de către forţele de ordine, reclamantul fiind organizatorul marşului, Curtea de la Strasbourg a accentuat privind obligaţiile impuse convenţional statelor semnatare, că acestea urmează nu doar să salvgardeze dreptul la libertatea de întrunire, dar de asemenea să se abţină de la aplicarea de restricţii indirecte nerezonabile. Deşi obiectivul de bază al art. 11 este protecţia individului împotriva oricăror ingerinţe arbitrare ale autorităţilor publice privind exercitarea dreptului garantat, sunt instituite şi obligaţiuni pozitive în vederea asigurării unei realizări efective ale acestor drepturi. Însă nu sunt contrare spiritului art. 11 procedurile solicitării de autorizaţie prealabilă pentru organizarea reuniunii şi reglementării activităţii asociaţiilor.

În speţa recentă *Pekaslan şi alţii c. Turciei* [343], unde reclamantele s-au plâns *inter alia* de încălcarea dreptului garantat de art. 11 prin intervenţia şi aplicarea violenţei de către agenţii ai forţelor de ordine în cadrul unei demonstraţii dedicate Zilei internaţionale a femeii, la care reclamantele au luat parte, Curtea s-a referit la aspectele protecţiei de bază oferite oricăror manifestanţi. Astfel, Curtea a subliniat că dacă manifestanţii nu angajează acte de violenţă, este de o importanţă notorie pentru autorităţile publice să demonstreze un substanţial grad de toleranţă privind reuniunile paşnice, când libertatea de întrunire garantată de art. 11 nu este lipsită chiar de substanţa ei. O demonstraţie paşnică, în principiu, nu trebuie expusă unei ameninţări de pedeapsă penală.

În acelaşi context, este notabil raţionamentul enunţat de Curte în decizia cu privire la admisibilitate pe marginea speţei *Ziliberberg c. Moldovei* [456], conform căruia o persoană fizică nu încetează să beneficieze de dreptul la o întrunire paşnică ca rezultat al violenţei sporadice sau al altor acţiuni sancţionabile, comise de alte persoane în timpul întrunirii, dacă persoana în cauză rămâne paşnică în propriile sale intenţii sau în comportament.

Protecţia contra-manifestanţilor

Curtea analizează separat situaţia specifică privind manifestaţiile, organizarea cărora poate nemulţumi persoanele ostile ideilor şi concepţiilor împărtăşite de organizatori, cu petrecerea unor eventuale brutalităţi sau ciocniri. În asemenea cazuri, obligaţia pozitivă a unui stat merge spre asigurarea exerciţiului dreptul la manifestaţie, căci într-o societate democratică dreptul de a contramanifesta nu poate paraliza cel de a manifesta, statul fiind ţinut să asigure cadrul necesar exercitării convenţionale a dreptului garantat de art. 11 § 1, obligaţia pozitivă impusă fiind totuşi una de mijloace şi nu de rezultat.

Astfel, în speţa recentă *Faber c. Ungariei* [197], reclamantul a pretins încălcarea dreptului la libertatea de exprimare şi a celui la libertatea de întrunire prin sancţionarea sa pentru înălţarea unui steag emblemic al organizaţiei maghiare radicale de dreapta *Jobbik,* care contramanifesta la o întrunire împotriva rasismului şi urii sociale organizată de Partidul Socialist maghiar. Este notoriu că forul european a examinat ingerinţa în dreptul garantat reclamantului în baza art. 10 *în coroborare* cu art. 11, şi a subliniat că libertatea de întrunire consacrată de art. 11 asigură chiar şi protecţia unei demonstraţii care deranjează sau ofensează persoanele cu idei contrare celor promovate de participanţii la o întrunire, garanţiile acestui articol aplicându-se tuturor reuniunilor cu excepţia celor la care organizatorii şi participanţii au idei violente sau în oricare alt mod resping fundamentele unei societăţi democratice. Curtea Europeană a reiterat că oricare alte ingerinţe în libertatea de întrunire şi de exprimare exercitate decât în situaţiile incitării la violenţă publică sau de negare a principiilor democratice, chiar dacă sunt pronunţate unele idei sau rostite opinii care par şocante sau inacceptabile autorităţilor etatice, duc spre prejudicierea democraţiei şi chiar o periclitează.

Forul contenciosului european de multiple ori a notat în cauze de acest gen că obligaţia principală a autorităţilor este de a lua măsurile practice de protecţie impuse de situaţie. Nu este o obligaţie de rezultate, dar de mijloace, iar Convenţia cere doar ”măsuri rezonabile şi adecvate”, iar alegerea mijloacelor şi tacticilor care trebuie utilizate sunt în competenţa statelor.

Asigurarea unei activităţi libere pentru partidele politice

În jurisprudenţa degajată, Curtea Europeană de multiple ori a subliniat rolul esenţial al partidelor politice în cadrul unui regim democratic, acestea constituind o formă a asociaţiei fundamentală penrtru funcţionarea efectivă a democraţiei. Ţinînd cont de rolul propriu, oricare măsuri luate împotriva partidelor afectează libertatea de asociere şi în consecinţă aduc atingere democraţiei statului vizat [339].

În speţa *Organizaţia macedoniană unită Ilinden-Pirin şi alţii c. Bulgariei* [324] Curtea a definitivat multiple principii referitoare la protecţia garantată partidelor politice în temeiul art. 11 CEDO, şi obligaţiile statului de protecţie a partidelor în acest context, şi anume: rolul esenţial pe

care îl au partidele politice în procesul funcţionării eficiente a democraţiei, doar motive convingătoare şi irezistibile justificînd restricţionarea dreptului la asociere a lor; sancţiunea dizolvării unui partid constituie o măsură drastică care presupune motive foarte serioase în vederea justificării sale; un partid politic poate milita pentru schimbări în structuri de drept şi constituţionale interne ale statului cu respectare a două condiţii esenţiale: mijloacele utilizate în vederea atingerii acestei finalităţi să fie legale şi democratice, schimbările să fie compatibile cu principiile democratice fundamentale; simplul fapt că un partid politic optează pentru autonomia anumitor regiuni sau secesiunea teritoriilor naţionale nu se configurează a fi suficientă pentru a dizolva acest partid, într-o societate democratică bazată pe supremaţia legii ideile politice care contestă ordinea existentă fără a prejudicia principiile democratice, a căror realizare presupune mijloace paşnice, trebuie să beneficieze de o oportunitate adecvată de exprimare şi participare în cadrul procesului politic; incompatibilitatea programului unui partid politic cu principiile şi structurile existente ale unui stat nu îl face incompatibil cu normele şi principiile generale ale democraţiei. Esenţa democraţiei constă în a promova propunerea şi dezbaterea diverselor programe politice, chiar şi acelor care vizează modul existent al organizării statale, dacă ele nu afectează fundamentele democraţiei.

Prin urmare, statele-părţi la Convenţie urmează prin orice mijloace adecvate şi corespunzătoare să asigure un cadru funcţional suficient pentru activitatea partidelor politice, iar protecţia oferită acestora este una foarte largă ca limite. Este notabil faptul că de cele mai dese ori în speţe ce au ridicat chestiuni pe marginea restricţionarea activităţii partidelor, forul de la Strasbourg s-a pronunţat în condamnarea statelor reclamate, contrară fiind situaţia doar la cazul partidelor ce optau pentru venirea la putere prin mijloace şi metode violente şi evident nedemocratice (speţa de referinţă *Refah Partisi (Partidul prosperităţii) şi alţii c. Turciei* [368]).

Protecţia sindicatelor

Atitudinea Curţii Europene a fost întotdeauna mai puţin îndrăzneaţă în materie de libertăţii sindicale decît în alte domenii. Această prudenţă excesivă este, de asemenea, evidentă atunci cînd vine vorba de susţinerea şi dezvoltarea obligaţiilor pozitive. În cauza timpurie (a. 1974) *Schmidt şi Dahlstrom c. Suediei* [387], Curtea a decis: ”art. 11 §1 nu asigură nici un tratament special membrilor sindicatelor din partea statului, cum ar fi dreptul la retroactivitatea de beneficii, de exemplu creşterile salariale, rezultate în urma unui nou acord colectiv”.

De asemenea, Curtea a exclus, iniţial, noţiunea de obligaţie care decurge din art. 11, care ar cere statelor să consulte sindicatele (*Uniunea Naţională a Poliţiei Belgiene c. Belgiei* [420]) sau să organizeze negocieri colective (*Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei* [394]).

Cu toate acestea, jurisprudenţa a evoluat şi Curtea, bazîndu-se în special pe prevederile Cartei Sociale Europene şi deciziile Comitetului European pentru Drepturi Sociale a extins protecţia oferită de art. 11 pentru a include libertatea sindicală negativă (*Gustafsson c. Suediei* [218]) - dreptul de a nu se afilia vreunui sindicat - şi un anumit grad de protecţie a dreptului de negociere colectivă (*Wilson, Sindicatul Jurnaliştilor şi alţii c. Regatului Unit* [442]).

În paralel cu această evoluţie, Curtea a stabilit existenţa unor obligaţii pozitive derivate din art. 11 care constau în protecţia libertăţii sindicale în sens larg în relaţiile dintre particulari, precum şi în raporturile ce se referă la sindicatele organizate de funcţionarii publici. Marea Cameră a Curţii de la Strasbourg a reiterat respectivele principii în speţa relativ recentă care a constituit un reviriment jurisprudenţial *Demir şi Baykara c. Turciei* [189], unde reclamanţii (membri ai sindicatului funcţionarilor publici municipali angajaţi în bază de contract), au pretins încălcarea dreptului lor la libertatea de asociere în aspectul dreptului de a forma şi a se afilia la sindicate, precum şi a dreptului la negociere colectivă. Curtea a subliniat expres că art. 11 § 1 include libertatea sindicală ca şi o formă sau un aspect special al libertăţii de asociere, statul fiind ţinut să respecte dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică în calitatea sa de angajator, indiferend dacă relaţiile cu angajaţii sunt reglementate de norme de drept public sau cele de drept privat. Prin urmare, obligaţia pozitivă de a adopta măsuri corespunzătoare de protecţie a drepturilor sindicale ale indivizilor, face parte din rândul îndatoririlor de bază puse pe seama statelor-părţi de către autorii Convenţiei Europene, şi, pe cale jurisprudenţială, de către magistraţii forului european.

Obligaţiile pozitive fundamentate în textul art. 14 (interzicerea discriminării): art. 14 al CEDO, de regulă nu are o existenţă de sine stătătoare, fiind coroborat cu alte drepturi materiale salvgardate de Convenţie.

În mod paradoxal, deşi din însăşi titlul articolului în cauză reiese expres obligaţia negativă a statelor de a nu discrimina persoanele pentru diferite motive, Curtea prin jurisprudenţa degajată a stabilit şi ***obligaţia pozitivă a statelor de a trata persoanele în mod diferit***, aceasta fiind de fapt unica obligaţie pozitivă în respectivul context. În aşa fel, în speţa *Thlimmenos c. Greciei* [414], reclamantul a afirmat că a fost supus unui tratament discriminatoriu de către autorităţile greceşti, deoarece acestea au eşuat să facă distincţie între dânsul condamnat penal pe motive de religie, şi alte persoane ale căror condamnări s-au fundamentat pe temeiuri de fapt şi de drept diferite. În esenţă, reclamantul din considerente de credinţă, şi anume deoarece era Martorul lui Jehova, a refuzat să îmbrace uniforma militară în timpul mobilizării generale din Statul Elen, pentru această faptă fiind condamnat penal la închisoare. Ulterior, în cadrul concursului pentru angajare în funcţie de contabil, candidatura dânsului a fost refuzată pe motiv că ar fi avut antecedente penale. Judecătorii europeni ce au format Marea Cameră a Curţii au

determinat unanim că o pedeapsă penală pentru refuzul, din motive religioase sau filozofice, de a îmbrăca o uniformă militară, nu implica nici o formă de dezonoare sau slăbiciune morală care ar justifica excluderea din profesia de contabilitate. Prin urmare, eşecul autorităţilor de a face distincţie dintre circumstanţele dosarului penal al reclamantului şi alte cauze penale în care infractorii au fost condamnaţi pentru infracţiuni grave la închisoare, nu a fost la caz justificat, iar tratamentul aplicat reclamantului a fost contrar obligaţiunilor pozitive la care sunt ţinute statele-părţi la CEDO în virtutea art. 14. Într-un final, Curtea Europeană a constatat încălcarea respectivului articol în coroborare cu art. 9.

Astfel, extinderea conceptului de tratament discriminatoriu în cazul dat înseamnă că statele aplicînd drepturile garantate de Convenţie, au obligaţia de a trata diferit persoanele în conformitate cu circumstanţele variate ale situaţiei lor.

Obligaţiile pozitive ce izvorăsc din conţinutul art. 1 Protocol 1 la Convenţia Europeană (protecţia proprietăţii): protecţia proprietăţii presupune următoarele obligaţii pozitive.

Despăgubirea pentru expropriere

Prima cerinţă pozitivă ce a fost ”descoperită” de către Curtea Europeană din conţinutul art. 1 din Protocolul nr.1 este obligaţia statului de a despăgubi victimele care au fost private de bunurile lor în interes public (prin expropriere sau în alt mod). După cum subliniază Curtea în cauza *James c. Regatului Unit* [252], protecţia dreptului de proprietate ar fi în mare măsură iluzorie şi ineficientă în absenţa unui oricărui principiu echivalent. Pentru a satisface cerinţele Convenţiei, despăgubirea trebuie să îndeplinească două condiţii. În primul rînd, trebuie să fie proporţională cu valoarea proprietăţii, deşi nu reprezintă în mod necesar compensarea integrală. În al doilea rînd, trebuie, de asemenea plătită într-un termen rezonabil.

Adoptarea măsurilor de protecţie juridice şi practice

Aşa cum a fost stabilit cu referire la alte drepturi şi libertăţi materiale, statul este obligat să ia măsuri adecvate pentru a preveni încălcări ale dreptului protejat, la caz ale dreptului la proprietate. Aceste măsuri trebuie să fie de tipul celor practice, în special în cazul în care sunt implicate activităţi şi substanţe periculoase cauzatoare de prejudicii pentru bunuri (*Oneryildiz c. Turciei* [322]).

Cât priveşte obligaţiile statului de a despăgubi persoanele pentru încălcările deja produse, aceasta a fost reiterată ori de câte ori în faţa Curţii s-au înaintat reclamaţii referitor la încălcarea dreptului de proprietate. Astfel, în speţa *Broniowski c. Poloniei* [159], reclamantul s-a plîns de obstrucţia activă şi de un cert grad de inerţie din partea autorităţilor publice, care l-au împiedicat să se bucure de bunurile sale şi să dispună de ele. De fapt, în calitatea sa de moştenitor, reclamantul a avut dreptul la compensare, recunoscut şi confirmat printr-o hotărîre

judecătorească, pentru o proprietate pe care familia dânsului a pierdut-o la sfîrşitul celui de al Doilea Război Mondial. Schimbările legislative au făcut această compensare mai întâi imposibilă şi ulterior posibilă prin rotaţie, pînă în cele din urmă a fost adoptat un text juridic care a stins definitiv pretenţiile reclamantului faţă de statul polonez. Curtea a considerat că faptele enunţate nu reprezintă privare de proprietate în sensul celei de a doua propoziţii a paragrafului 1 al art. 1 din Protocolul nr. 1, nici la punerea în aplicare a legilor de proprietate, în sensul celui de al doilea paragraf al acestui articol, dar au căzut sub incidenţa regulii prevăzute în prima propoziţie a paragrafului 1.

Marea Cameră a Curţii a stipulat că supremaţia legii care stă la baza Convenţiei şi a principiului legalităţii consacrat în art. 1 din Protocolul nr. 1 cere statelor nu numai să respecte şi să aplice, în mod previzibil şi consecvent, legile pe care le-au adoptat, dar, de asemenea, ca un corolar al acestei datorii, să asigure condiţiile legale şi practice de punere în aplicare a lor. A fost de datoria autorităţilor poloneze de a elimina incompatibilitatea existentă între litera legii şi practicii statului care a împiedicat exercitarea efectivă a dreptului reclamantului la proprietate, în consecinţă autorităţile naţionale nesatisfăcându-şi obligaţiunile pozitive puse în sarcina lor în respectivul context.

La rândul său, în speţa *Păduraru c. României* [335], ce prezintă un caz de nerestituire a bunurilor rezultat din starea de incertitudine juridică cauzată de imprecizie legislativă şi contradicţiile în jurisprudenţa relevantă, Curtea a observat, în primul rând, că având în vedere complexitatea problemei referitoare la restituirea proprietăţilor, statele se bucură de libertate de decizie în ceea ce priveşte condiţiile şi procedurile conform cărora o astfel de operaţiune poate fi efectuată, cu atît mai mult într-un context de tranziţie de la un sistem totalitar la unul democratic. Cu toate acestea, Curtea a decis că odată ce o soluţie a fost adoptată de către un stat, aceasta trebuie să fie pusă în aplicare cu un grad rezonabil de claritate şi coerenţă, în scopul de a evita pe cît posibil insecuritatea juridică şi incertitudinea pentru persoanele interesate. Mai mult, este datoria fiecărui stat contractant să se asigure cu o legislaţie corectă şi suficientă pentru a-şi îndeplini obligaţiile pozitive. Iar sarcina unică a Curţii rămâne de a examina dacă măsurile luate de autorităţile naţionale, la caz cele române, au fost la caz adecvate şi suficiente. În condiţiile în care cadrul intern legislativ şi jurisprudenţa instanţelor naţionale nu au satisfăcut criteriile de claritate şi coerenţă, plângerea reclamantului a fost apreciată ca întemeiată, şi, în consecinţă, a fost admisă de către magistraţii europeni, iar statul reclamat a fost condamnat.

Obligaţia diligenţei procedurale

Pe lângă obligaţia de a se asigura că dreptul intern îndeplineşte cerinţele art.1 din Protocolul nr. 1, jurisprudenţa forului european în ultimii ani a apelat la proclamarea obligaţiilor

procedurale, bazate pe prima propoziţie din alineatul întâi al respectivului articol, care de asemenea, au tendinţa de a deveni generalizate în sistemul Convenţiei.

În aşa fel, a fost consacrată obligaţia pozitivă de a investiga încălcările dreptului la proprietate, spre exemplu, în speţa *Novoseletskiy c. Ucrainei* [312]. Autorităţile naţionale sunt supuse acestei obligaţii ori de câte ori sunt acuzate de încălcarea dreptului la proprietate. Este notabil faptul că jurisprudenţa referitoare la art. 1 din Protocolul 1 (încă) nu face clare condiţiile în care este necesară lansarea unei astfel de investigaţii şi care poate fi natura acestora. Pe de altă parte, aceasta enumeră caracteristicile investigaţiei, şi anume: ea trebuie să fie deplină, promptă, imparţială şi detaliată.

Totodată, obligaţia diligenţei procedurale a statelor contractante implică, aşa cum Curtea Europeană a constatat în hotărârea dată în speţa *Sovtransavto Holding c. Ucrainei* [400], o obligaţie de a autoriza procedurile judiciare, care oferă garanţii procedurale necesare şi, prin urmare, permit instanţelor judecătoreşti naţionale şi tribunalelor de a se pronunţa în mod eficient şi corect în orice litigii între persoanele private. Această obligaţie se aplică atît la litigiile dintre particulari cît şi în cele între indivizi şi stat. Iar principalele cerinţe ale art. 6 din Convenţie se transpun şi aici.

Pentru a finaliza această transpunere, Curtea a dedus în cele din urmă din conţinutul art. 1 Protocolul nr.1, în contextul neexecutării hotărârilor judecătoreşti definitive pe terenul art. 6 para. 1, şi dreptul la executarea hotărârilor judecătoreşti de recunoaştere a dreptului de proprietate [164], fie de revendicare a bunurilor sau alocare a compensaţiilor pentru acestea. În acest fel, o „pretenţie" poate constitui un „bun" în sensul art.1 al Protocolului nr. 1 la Convenţie, dacă ea este suficient de certă pentru a fi executorie [359].

Prin urmare, ori de câte ori reclamantul este împiedicat prin neexecutarea unei hotărâri judecătoreşti fără careva motive întemeiate să primească sumele sau bunurile adjudecate în beneficiul dânsului, pretenţiile sale vor fi analizate nu doar sub prisma art. 6 para. 1, dar şi art. 1 Protocol 1 la CEDO.

4.3. Obligaţii pozitive rezultate din interpretatea garanţiilor procedurale

Similar obligaţiilor pozitive formulate în temeiurile articolelor Convenţiei Europene care consacră drepturile materiale, Curtea Europeană pe cale jurisprudenţială a definitivat şi un şir de obligaţii pozitive ce reies din conţinutul articolelor care prescriu garanţiile procedurale în sistemul contenciosului european. În mod firesc, varietatea numerică şi conceptuală a acestora este mult mai redusă comparativ cu obligaţiile legate de drepturile materiale protejate. De fapt, obligaţiile pozitive izvorăsc din doar 3 articole ce stabilesc garanţii procesuale pe terenul

Convenţiei, şi anume art. 5, art. 6 şi art. 13. Esenţa şi particularităţile acestora vor fi analizate în cele ce urmează.

Obligaţiile pozitive ce reies din art. 5 CEDO (dreptul la libertate şi la siguranţă): **r**eieşind din prevederile articolului 5, forul contenciosului european a definitivat următoarele obligaţii pozitive pentru statele-membre ale Consiliului Europei.

Adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariţiei în timpul aflării în custodia statului

Această obligaţie a fost pentru prima dată conturată în speţa *Kurt c. Turciei* [269]. În faţa Curţii Europene, reclamanta s-a plîns de faptul că fiul său a dispărut în timp ce se afla în custodia forţelor de ordine naţionale. Curtea a notat că art. 5 garantează o serie de drepturi şi garanţii persoanei reţinute, iar detenţia neacreditată a acesteia reprezintă negarea completă a respectivelor drepturi. Asumîndu-şi controlul asupra unui individ, este de datoria autorităţii să ţină cont de locaţia acestuia.Din acest motiv, art. 5 trebuie să fie văzut ca obligaţia autorităţilor să ia măsuri eficiente pentru a proteja persoana împotriva riscului de dispariţie şi de a efectua o anchetă efectivă rapidă a unei plîngeri discutabile precum că un deţinut a fost luat în custodia statului şi nu a mai fost văzut de atunci.

Curtea a subliniat că lipsa înregistrării informaţiei privind detenţia individului cum ar fi data, timpul şi locul detenţiei, numele deţinutului, cauzele detenţiei şi numele persoanei responsabile este incompatibilă cu scopul art. 5, şi a hotărît că autorităţile nu au reuşit să ofere nici o explicaţie credibilă şi temeinică referitor la locul şi soarta fiului reclamantei după ce acesta a fost reţinut. Prin urmare, statul nu a reuşit să îndeplinească obligaţiile puse pe seama sa în temeiul art. 5.

La rîndul său, în speţa *Orhan c. Turciei* [325], Curtea s-a pronunţat unanim asupra condamnării statului reclamat din motivul existenţei unor deficienţe serioase în practica înregistrării datelor detenţiei în jandarmeriile locale, numelui deţinuţilor, cauzei şi organului care a efectuatreţinerea, perioadei aflate în detenţie şi datei eliberării deţinuţilor. În aşa fel, Curtea a conchis că deficienţele constatate atestă lipsa măsurilor efective de salvgardare împotriva riscului dispariţiei persoanelor din detenţie, situaţie incompatibilă cu standardele înserate în textul art. 5 CEDO.

Investigarea plângerilor privind dispariţia persoanelor aflate în custodia statului

Obligaţia enunţată de asemenea a fost formulată de Curte pentru prima dată în speţa *Kurt c. Turciei* citată supra, ea stabilind că în cazul în care se pretinde că o persoană ar fi dispărut după ce a fost preluată de autorităţi, statul este ţinut să desfăşoare o investigaţie efectivă şi promptă a respectivei plângeri.

În speţa *Taş c. Turciei* [412], în care reclamantul a susţinut că fiul său a fost împuşcat în picior şi reţinut de către jandarmi, după ce nu a mai fost niciodată văzut, Curtea a constatat ineficienţa investigaţiei desfăşurate de autorităţi, în mod special referindu-se la eşecul procurorului de a întreprinde o anchetă pe parcursul a doi ani şi lipsa de independenţă şi transparenţă în ancheta ulterioară a consiliului local. Curtea a declarat că investigaţia nu a fost nici promptă nici efectivă şi a condus la încălcarea obligaţiilor pozitive puse pe seama oficialei Ankara în temeiul art. 5.

Informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenţiei

Art. 5 para. 2 prevede expres că orice persoană arestată trebuie să fie informată prompt, într-o limbă pe care o înţelege, asupra motivelor arestării şi asupra oricărei acuzaţii aduse împotriva sa. Curtea de la Strasbourg a extins semnificativ limitele acestei obligaţii în cauza de referinţă *Vander Leer c. Olandei* [421]. În fapt, reclamanta a fost internată într-un spital psihiatric la ordinul primarului local, cîteva zile mai tîrziu instanţa naţională a refuzat să-i prelungească reţinerea, dar ea a rămas în spital ca pacient voluntar. Ulterior, la cererea soţului reclamantei instanţa naţională a ordonat detenţia obligatorie a acesteia pentru şase luni. Ea nu a fost informată despre ordinul dat şi a aflat despre el 10 zile mai tîrziu, cînd a fost izolată în incinta spitalului. Reclamanta s-a plîns în faţa Curţii că i-a fost încălcat dreptul garantat de articolul 5 para. 2, şi anume cel de a fi informată prompt asupra motivelor reţinerii sale. Guvernul olandez a susţinut că prevederile acestui articol se aplică doar legislaţiei penale, şi nu aspectelor civile legate de spitalizarea forţată. Curtea Europeană la rândul său a considerat că nici modul şi nici timpul de informare a reclamantei despre detenţia sa obligatorie, nu a satisfăcut cerinţele obligaţiei pozitive puse în sarcina statului. Totodată, ea a notat că deşi are în vedere conotaţia penală a termenilor din art. 5 para. 2, consideră necesar de a-i interpreta în mod autonom în corespundere cu scopul general al art. 5, prin urmare termenul de arest din para. 2 se extinde dincolo de limitele domeniului penal, aplicându-se inclusiv şi spitalizării forţate.

Este notabil că hotărârea dată în speţa *Van der Leer* a lărgit domeniul de aplicare al obligaţiei pozitive a statului în virtutea art. 2, oferind garanţii procedurale persoanelor potenţial vulnerabile ce sunt deţinute în baza legislaţiei civile.

Într-o altă speţă de referinţă *Fox, Campbell şi Hartley c. Regatului Unit* [199], reclamanţii s-au plîns că nu au fost în mod suficient informaţi cu privire la motivele reţinerii, fiind nevoiţi să deducă cauzele acesteia din interogatoriul ulterior. Curtea a subliniat că ”orice persoană arestată trebuie să fie informată, într-un limbaj simplu, non-tehnic pe care îl înţelege, despre motivele legale şi de fapt esenţiale pentru arestarea sa, astfel încât deţinutul să poată, dacă crede de cuviinţă, să se adreseze unei instanţe pentru a contesta legalitatea arestului în conformitate cu para. 4 al art. 5. Deşi aceste informaţii trebuie transmise „prompt”, ele nu trebuie

explicate în totalitate de către ofiţeri chiar în momentul arestării. Suficienţa conţinutului şi promptitudinii informaţiilor transmise urmează să fie evaluate în fiecare caz în funcţie de caracteristicile sale speciale. Curtea a stabilit că interogatoriul a permis reclamanţilor să înţeleagă motivele reţinerii, prin urmare instanţa europeană nu a găsit o încălcare a obligaţiilor pozitive ale statului în virtutea art. 5.

Aducerea promptă a deţinutului bănuit de comiterea unei infracţiuni în faţa judecătorului

Obligaţia dată este consacrată expres de art. 5 para. 2, scopul acesteia fiind de a impune instanţele interne să determine dacă privarea de libertate a persoanelor bănuite de comiterea unei infracţiuni este realmente justificată. Curtea de multiple ori a reiterat că controlul judiciar la prima apariţie a unui individ arestat trebuie să fie mai presus de toate ”prompt”, pentru a permite determinarea oricărei maltratări şi de a păstra la un nivel minim orice interferenţă nejustificată în sa libertatea individuală. Restricţia de timp impusă de această obligaţie lasă puţină flexibilitate în interpretare, în caz contrar ar exista o slăbire gravă a unei garanţii procedurale fundamentale în detrimentul individului şi riscul de a afecta însăşi esenţa dreptului protejat prin această dispoziţie (cauza recentă *McKay c. Regatului Unit* [294]).

Totodată, Curtea Europeană a stabilit în speţa *Oral şi Atabay c. Turciei* [323] că orice perioadă ce depăşeşte patru zile până la aducerea bănuitului reţinut în faţa unui magistrat este considerată prea lungă şi contrară art. 5 CEDO. Perioadele mai scurte pot încălca, de asemenea, obligaţia de operativitate în cazul în care nu există dificultăţi speciale sau circumstanţe excepţionale ce împiedică autorităţile naţionale în aducerea persoanei arestate în faţa un judecător mai devreme (cauza recentă *Gutsanovi c. Bulgariei* [219]).

În mod distinct, Curtea a specificat condiţiile ce trebuie îndeplinite de către ofiţerul autorizat de lege să exercite competenţele judiciare, în cazul în care legislaţia naţională nu consacră opţiunea aducerii bănuitului în faţa unui magistrat, dar a unui ofiţer ce îndeplineşte funcţiile judecătorului de instrucţie. Printre aceste condiţii sunt independenţa şi imparţialitatea de executiv şi de părţi. Aceasta înseamnă că magistratul poate să fie într-o anumită măsură, subordonat altor judecători sau ofiţeri cu condiţia ca aceştia se bucură de independenţă similară. Un ofiţer judiciar care are competenţa de a decide cu privire la detenţie poate îndeplini alte funcţii, dar există riscul ca imparţialitatea sa ar putea trezi îndoieli legitime din partea celor supuşi deciziilor sale în cazul în care el este autorizat să intervină în procedura următoare ca reprezentant al autorităţii de urmărire penală (cauza *Huber c. Elveţiei* [234]).

Acordarea deţinuţilor posibilităţii de a valorifica dreptul la cauţiune, cu excepţia cazului în care există motive de interes public ce justifică detenţia lor până la procesul judiciar

Garanţia prevăzută în articolul 5 para. 3 din Convenţie a fost concepută pentru a asigura nu repararea unei eventuale pierderi, dar, în special, apariţia acuzatului în cadrul şedinţei de judecată. Prin urmare, suma cauţiunii achitate în schimbul eliberării din detenţie provizorie trebuie evaluată în principal în raport cu personalitatea acuzatului, activele sale şi relaţia cu persoanele care urmează să ofere garanţia, cu alte cuvinte în raport cu gradul de încredere posibil că perspectiva de pierdere a garanţiei sau executarea garanţiilor în cazul neapariţiei sale la proces va acţiona ca un factor de descurajare suficient pentru a risipi orice dorinţă din partea sa de a se ascunde (cauza de referinţă *Mangouras c. Spaniei* [285]).

Cauţiunea poate fi cerută doar dacă cauzele ce justifică detenţia predomină (speţa *Muşuc c. Moldovei* [302]) şi în cazul în care riscul de a se ascunde poate fi evitat prin depunerea cauţiunii sau alte garanţii, acuzatul trebuie eliberat, avînd în vedere că în situaţia în care ar putea fi anticipată o pedeapsă mai uşoară, motivaţia redusă a acuzatului de a se ascunde ar trebui luată în considerare (cauza *Vrenčev c. Serbiei* [436]). În plus, suma stabilită pentru cauţiune trebuie să fie justificată în mod corespunzător prin decizia de fixare a cauţiunii (*Georgieva c. Bulgariei* [208]), totodată trebuie să se ţină seama de mijloacele acuzatului (*Hristova c. Bulgariei* [233]) şi capacitatea sa de a plăti (*Toshev c. Bulgariei* [417]).

Asigurarea accesului deţinutului la o instanţă pentru verificarea legalităţii detenţiei

Articolul 5 para. 4 al Convenţiei garantează că orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenţie are dreptul să înainteze recurs în faţa unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalităţii detenţiei sale şi să dispună eliberarea sa dacă detenţia este ilegală. Curtea de la Strasbourg de multiple ori a reiterat că în cazul în care o persoană este deţinută deoarece este bănuită în săvîrşirea unei infracţiuni, instanţa trebuie să fie împuternicită să analizeze dacă există sau nu dovezi suficiente pentru a da naştere unei suspiciuni rezonabile că ea ar fi comis o infracţiune, deoarece existenţa unei astfel de suspiciuni este esenţială pentru ca arestarea preventivă să fie ”legală” în temeiul Convenţiei (speţa *Nikolova c. Bulgariei* [311]).

„Instanţa” la care o persoană reţinută are acces în sensul art. 5 para. 4 nu trebuie în mod obligatoriu să fie o instanţă de judecată de tip clasic integrat în mecanismul judiciar standard al ţării (speţa *Weeks c. Regatului Unit* [440]). Cu toate acestea, trebuie să fie un organism de „caracter judiciar”, oferind anumite garanţii procedurale. Astfel, „instanţa” trebuie să fie independentă atît de executiv şi cît de părţile implicate (speţa *Stephens c. Maltei nr.1* [401]).

Curtea Europeană pe cale jurisprudenţială a stabilit că formele recursului judiciar care îndeplinesc cerinţele art. 5 para. 4 pot varia de la un domeniu la altul, şi vor depinde de tipul de

privare de libertate în cauza concretă (cauza *M.H. c. Regatului Unit* [281]). Nu este exclus ca un sistem de revizuire automatde către o instanţă a legalităţii detenţiei ce acţionează periodic poate asigura conformitatea cu cerinţele art. 5. Cu toate acestea, în cazul în care revizuire automată a fost instituită, deciziile cu privire la legalitatea detenţiei trebuie să urmeze la ”intervale rezonabile de timp”. În fapt, în respectivă speţă *M.H. c. Regatului Unit,* reclamanta ce suferea de handicap mental (sindromul Down), s-a plâns de ilegalitatea detenţiei sale prin prisma art. 5 para. 4 din Convenţie, şi anume în aspectul imposibilităţii contestării detenţiei de sine stătător de persoane lipsite de capacitate, precum şi în aspectul nereglementării opţiunii în cadrul intern de a contesta detenţia în baza Legii din 1983 asupra sănătăţii mentale. Forul contenciosului european în mod unanim a considerat că o persoană ce suferă de handicap mental, deţinută într-o instituţie de psihiatrie pentru o perioadă mai lungă, are dreptul să iniţieze proceduri ”la intervale rezonabile de timp” pentru a pune în discuţie legalitatea detenţiei sale.

Totodată, într-o altă speţă *X. c. Finlandei* [443], Curtea a subliniat că un sistem de revizuire periodică a detenţiei persoanelor internate forţat într-o instituţie psihiatrică în care iniţiativa le revine exclusiv autorităţilor, nu este suficientă în sine pentru a satisface cerinţele prevăzute de art. 5, stabilind astfel obligaţia statelor contractante să acorde persoanelor deţinute în instituţii specializate de tratament dreptul de a-şi contesta de sine stătător detenţia.

Obligaţiile pozitive pe terenul art. 6 din Convenţia Europeană (dreptul la un proces echitabil): din perspectiva art. 6 din Convenţie, în sarcina statelor contractante sunt puse obligaţiile pozitive ce urmează.

Asigurarea dreptului de acces la un tribunal

În privinţa prceselor civile, Curtea a constatat că dreptul unei persoane privind accesul la o instanţă pentru determinarea drepturilor şi obligaţiilor sale civile este inerent dreptului la un proces echitabil. În speţa *Terra Woningen B.V. c. Olandei* [413], Curtea Europeană a prescris că pentru ca dreptul de acces la o instanţă să fie respectat, este necesar ca tribunalul în faţa căruia cauza este adusă să dispună de puteri de jurisdicţie deplină, el trebuie să fie competent să analizeze atât aspectele de fapt, cât şi cele de drept ale cauzei. Prin urmare, dreptul de acces la tribunal constituie un element inerent al tuturor garanţiilor procedurale prevăzute în Convenţie. Iar în lipsa unui acces efectiv la justiţie în materie civilă, toate celelalte garanţii de procedură recunoscute şi detaliate sunt inutile, întrucât ele în ordine logică se grefează pe liberul acces la o instanţă de oricare grad de jurisdicţie.

Dreptul de acces la o instanţă a fost consacrat pe calea jurisprudenţială de către Curte pentru I dată în speţa de referinţă *Golder c. Marii Britanii* [209], şi anume: dacă textul art. 6 para. 1 ar fi interpretat ca vizând doar derularea unei proceduri aflate deja în curs în faţa unei instanţe (pendinte), un stat parte ar putea, fără să-l încalce, să suprime jurisdicţiile sau să sustragă

din competenţa lor soluţionarea anumitor categorii de contestaţii cu caracter civil pentru a le încredinţa unor organe dependente de guvern. Astfel de ipoteze, ce nu pot fi disociate de riscul arbitrarului, ar produce consecinţe grave, contrare principiilor amintite şi pe care Curtea este obligată să le ia în consideraţiune. Nu este de conceput ca art. 6 para. 1 să consacre ansamblul de garanţii procedurale acordate părţilor într-o acţiune civilă pendinte şi să nu protejeze singurul lucru care în realitate permite subiecţilor să beneficieze efectiv de aceste garanţii: accesul la justiţie.

Convenţia Europeană atribuie statelor o obligaţie care nu este de principiu susceptibilă derogării, punerea în aplicare a dreptului de acces la justiţie urmând a se produce în plan material şi juridic. Totodată, asigurarea accesului la un tribunal civil uneori poate presupune şi acordarea asistenţei juridice obligatorii.

În speţa de referinţă *Airey c. Irlandei* citată supra, reclamanta nu şi-a putut permite să se adreseze unei instanţe civile din cauza lipsei de bani. Curtea a constatat că reclamantei nu i-a fost asigurat accesul la un proces echitabil, aceasta fiind o încălcare a art. 6 § 1, stipulînd că uneori statul poate fi obligat să asigure persoanei asistenţa unui avocat, dacă aceasta se dovedeşte a fi indispensabil pentru un acces efectiv la instanţă. La rândul său, în cauza *Andronicou şi Constantinou c. Ciprului,* Curtea a respins plîngerea reclamanţilor conform căreia statul trebuia să stabilească un sistem de asistenţă legală civilă. Ea a menţionat că deşi Convenţia garantează accesul la o instanţă pentru determinarea drepturilor şi obligaţiilor civile, mijloacele de asigurare a dreptului respectiv rămîn a fi la alegerea statului.

Însă chiar şi cînd statele instituie un sistem de asistenţă legală civilă, decizia acestor autorităţi poate fi contestată la Strasbourg în condiţiile în care realmente nu permit individului să beneficieze de un proces echitabil. Spre exemplu, în cauza *Aerts c. Belgiei* [114], reclamantul nu a putut intenta o acţiune civilă deoarece Serviciul naţional de asistenţă legală civilă a considerat că cererea sa nu a fost bine întemeiată. Curtea Europeană a conchis că prin refuzul Serviciului de asistenţă civilă de a acorda asistenţă juridică în depunerea cererii de apel, a fost atinsă însăşi esenţa dreptului reclamantului la un tribunal, contrar cerinţelor art. 6 para. 1 în această privinţă. Totodată, forul european a considerat că asupra netemeiniciei cererii de apel a reclamantului urma să se pronunţe instanţa de judecată, şi nu Serviciul de asistenţă legală să stabilească că cererea acestuia este lipsită de şanse de succes.

Un exemplu al încălcării art. 6 din cauza lipsei asistenţei civile garantate de stat este speţa mai recentă *P., C. şi S. c. Regatului Unit* [333], unde reclamanta a fost nevoită să se reprezinte singură în faţa instanţelor naţionale. Curtea Europeană luând în considerare complexitatea cazului a constatat că pentru a asigura dreptul reclamantei la un proces echitabil, era necesară asistenţa unui avocat.

În cauzele penale un aspect important al dreptului la proces echitabil este obligaţia organelor de urmărire penală de a aduce la cunoştinţă apărării dovezile relevante. În cauza *Rowe şi Davis c. Regatului Unit* [374], Curtea a constatat că omiterea procuraturii de a prezenta părţii apărării informaţiile privind suportul probatoriu al cauzei, a încălcat flagrant dreptul garantat al reclamanţilor la un proces echitabil.

Asigurarea unui proces judiciar echitabil şi public în cauze civile şi penale

Dacă ne referim la publicitatea procedurilor în faţa instanţei de judecată, aceasta de asemenea este garantată de art. 6 para. 1, dar conţine o serie de excepţii enumerate expres în textul respectivului paragraf.În speţa anterioară *Helmers c. Suediei* [226], Curtea Europeană a subliniat că, de fapt, caracterul public al procedurilor este menit să asigure un proces echitabil prin protejarea justiţiabililor împotriva unor decizii arbitrare, el de asemenea permite societăţii să controleze administrarea justiţiei. Alături de exigenţa pronunţări publice a hotărârilor, dezbaterile în mod public urmăresc informarea publicului, în special prin intermediul presei, dar şi asigurarea acestuia că justiţia se face la vedere. Prin aceasta se contribuie deci la asigurarea unei încrederi în justiţie.

Iar în speţa mai recentă *Khrabrova c. Rusiei* [262] Curtea a reiterat că regula generală enunţată de art. 6 para. 1 presupune că dezbaterile trebuie să fie publice, publicitatea dezbaterilor protejează părţile litigante împotriva administrării justiţiei fără supraveghere din partea publicului şi de asemenea constituie unul din mijloacele de menţinere a încrederii publice în activitatea desfăşurată de tribunale. Prin operarea unei justiţii transparente, publicitatea contribuie spre atingerea scopului art. 6 para. 1, cel al procesului echitabil, garanţie inerentă oricărei societăţi democratice.

În speţa *LeCompte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei* [273], reclamanţilor li s-a negat dreptul la un proces public. Marea Cameră a Curţii a considerat că circumstanţele cauzei nu cad sub incidenţa excepţiilor specificate în art. 6 para. 1, şi, drept consecinţă, reclamanţii au beneficiat de dreptul la publicitatea procesului judiciar. La cazul speţei, Curtea Europeană a conchis că reclamanţii au fost privaţi atât de dreptul la un proces public, cât şi de cel a pronunţării publice a hotărârii, contrar exigenţelor art. 6 para. 1 în acest sens, iar statul reclamat a omis să respecte obligaţiile pozitive la care este ţinut.

Referitor la dosare penale, magistraţii de la Strasbourg au notat că deşi în cadrul procedurilor penale există o speranţă mare de publicitate, poate fi ocazional necesar în conformitate cu art. 6 să se limiteze caracterul deschis şi public al procedurilor, spre exemplu, pentru a proteja siguranţa sau viaţa privată a martorilor sau pentru a promova schimbul liber de informaţii şi opinii în exercitarea justiţiei (cauza *B. şi P. c. Regatului Unit* [145]).

În speţa recentă *Krestovskiy c. Rusiei* [266], Curtea a notat că problemele de securitate sunt o caracteristică comună a mai multor proceduri penale, cu toate acestea, cazurile în care numai preocupările de securitate justifică excluderea publicului de la un proces sunt totuşi rare. Măsurile de securitate ar trebui să fie strict adaptate şi să respecte principiul necesităţii, iar autorităţile judiciare urmează să ia în considerare toate alternativele posibile pentru a asigura siguranţa şi securitatea în sala de judecată şi să acorde prioritate unei măsuri mai puţin stricte atunci cînd se poate atinge acelaşi scop. Tototuşi, Curtea a notat că consideraţiile problemelor de ordine şi securitate publică pot justifica excluderea publicului în procedurile disciplinare împotriva deţinuţilor condamnaţi (cauza de referinţă *Campbell şi Fell c. Regatului Unit* [169]).

Precum vedem, dreptul individului la publicitatea procedurilor judiciare poate fi supus unor derogări legitime, însă situaţia este cu totul diferită cu privire la publicitatea hotărârilor judecătoreşti, acest drept neadmiţând derogări. Ca regulă generală, forma de publicare a "hotărîrii" în conformitate cu legislaţia internă a statului reclamat, trebuie să fie apreciată în funcţie de caracteristicile speciale ale procedurii în cauză şi cu trimiteri la obiectul urmărite de art. 6 din acest context, şi anume pentru a asigura controlul din partea publicului asupra sistemului judiciar, în vederea garantării dreptului la un proces echitabil (speţa *Welke şi Białek c. Poloniei* [441]).

Tăinuirea completă faţă de public unei hotărîri judecătoreşti nu poate fi legal justificată, iar problemele de securitate legitime pot fi adaptate prin anumite tehnici, cum ar fi tăinuirea doar a acelei părţi a deciziei judiciare a cărei divulgare ar aduce atingere securităţii naţionale sau siguranţei altora (cauza *Raza c. Bulgariei* [366]).

Este de menţionat că publicitatea hotărârilor presupune şi accesibilitatea motivelor (părţii motivării a hotărârii) publicului larg. Spre exemplu, în cauza *Ryakib Biryukov c. Rusiei* [276], Curtea a subliniat că scopul art. 6 para. 1 de a asigura controlul justiţiei din partea publicului, nu a fost atins în speţă, refuzul instanţei de a pune la dispoziţia publicului motivarea deciziei sale nefiind compatibil sensului convenţional.

Examinarea cauzelor civile şi penale în termeni rezonabili

Exigenţa respectării termenului rezonabil rezidă din faptul ca justiţia să nu fie înfăptuită cu întârziere astfel ca aceasta din urmă să-i compromită eficacitatea şi credibilitatea. Estimarea pretinsei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil implică aplicabilitatea unor criterii speciale, de principiu omogene cu referire la ansamblul de litigii de natură civilă, fapt care condiţionează definitivarea anumitor tipare pentru încadrarea termenului în care cauza a fost susceptibilă examinării [35, pp. 118-126].

Curtea Europeană de multiple ori a accentuat atât în speţe de referinţă, cât şi în speţe repetitive, că art. 6 para. 1 impune statelor contractante o obligaţie pozitivă să-şi organizeze

propriile sisteme de drept, astfel încât acestea să răspundă tuturor exigenţelor textului convenţional, incluzând obligaţia de a soluţiona orice litigiu în termene rezonabile (speţa *Pélissier şi Sassi c. Franţei* [344]*).* Modalitatea în care statul instituie mecanisme pentru a se conforma acestei condiţii, fie prin majorarea numărului judecătorilor, fie prin instituirea termenelor sau instrucţiunilor stricte, fie prin alte metode, rămâne a fi la discreţia sa. Dacă statul admite continuarea procedurilor peste termenul rezonabil prescris de art. 6, fără a efectua anumite acţiuni pentru urgentarea lor, el va fi responsabil pentru tergiversarea astfel produsă. Criteriile enunţate în jurisprudenţă constituie de fapt tipare metodologice clare care urmează a fi analizate atât de Curte în procesul soluţionării unei speţe, cât şi mai ales de către instanţele judecătoreşti interne în procesul realizării justiţiei la nivel naţional.

În speţa recentă *Nezihe Kaymaz c. Turciei* [308], Curtea de la Strasbourg a reiterat criteriile de apreciere a termenului rezonabil de examinare a cauzei la nivel naţional, şi anume: complexitatea cauzei, conduita reclamantei, conduita autorităţilor naţionale şi importanţa procesului, subliniind că termenul rezonabil de examinare a cauzei urmează a fi evaluat în lumina circumstanţelor concrete ale speţei deferite spre soluţionare instanţei de judecată. Criteriile enunţate sunt identice atât pentru cauzele civile, cât şi pentru cele penale.

Este notoriu faptul că în situaţiile în care statul respondent întreprinde măsuri concrete pentru a remedia deficienţele cadrului intern ce influenţează negativ asupra examinării cauzelor în termen extinse, Curtea Europeană ia act de asemenea măsuri şi decide asupra neîncălcării obligaţiilor pozitive imputabile statului. Astfel, în speţa anterioară *Buchholz c. Germaniei* [162], reclamantul s-a plîns că autorităţile au examinat cererea sa privind pretinsa concediere ilegală pe parcursul a aproape 5 ani. Guvernul a afirmat că lunga durată a procedurii se datorează creşterii numărului cazurilor ce implică legislaţia muncii cauzată de o recesiune economică. Totodată, Guvernul a indicat că a reacţionat la respectivele schimbări prin mărirea numărului de judecători. Curtea Europeană a concluzionat că autorităţile naţionale au luat măsurile necesare şi a decis asupra neîncălcării art. 6.

Asigurarea independenţei şi imparţialităţii instanţei judecătoreşti

Art. 6 para. 1 al Convenţiei Europene consacră caracterul imperativ al independenţei instanţelor judecătoreşti faţă de celelalte ramuri ale puterii – executivul şi legislativul – dar, de asemenea, şi faţă de părţi. În cauza de referinţă *Campbell şi Fell c. Regatului Unit* citată supra, Curtea de la Strasbourg a suplimentat criteriile relevante de evaluare a independenţei unei instanţe în sensul art. 6, şi anume:

- modul de numire a membrilor şi durata mandatului lor;
- existenţa unor garanţii suficiente împotriva presiunilor din exterior;
- dacă organismul prezintă un o aparenţă de independenţă.

Cât despre imparţialitatea instanţei de judecată, în hotărîrea dată în speţa *Piersack c. Belgiei* [350], Curtea Europeană a elaborat criteriile pentru determinarea imparţialităţii instanţei judecătoreşti, precum urmează:

- abordarea subiectivă, ce presupune încercarea de a stabili convingerea personală sau interesul unui anumit judecător într-un caz particular;

- abordare obiectivă, care se referă la faptul dacă judecătorul a oferit suficiente garanţii pentru a exclude orice îndoială legitimă în privinţa imparţialităţii sale.

Totodată, în cauza recentă speţa *Tocono şi Profesorii Prometeişti c. Moldovei* [416], forul european a notat că se cere ca instanţa investită cu soluţionarea unei cauze să fie imparţială, ceea ce prezumă în mod normal absenţa de prejudecăţi şi nepărtiniri; mai mult decât atât, este necesar de a stabili dacă, pe lângă comportamentul personal al judecătorului, există fapte care pot fi stabilite şi care pot trezi dubii în ceea ce priveşte imparţialitatea sa, iar în această privinţă, chiar aparenţele pot avea o anumită importanţă [48, pp. 19-28].

Informarea promptă a acuzatului, într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit, despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa

Convenţia Europeană garantează dreptul fundamental al persoanei acuzate de a fi informată cu privire la natura şi cauzele acuzării înaintate împotriva. Termenul de informare presupune în fapt aducerea la cunoştinţa acuzatului a faptelor materiale, comiterea cărora i se incriminează, precum şi comunicarea calificării juridice date faptelor respective de către organele competente în virtutea dreptului penal naţional. În speţa *Block c. Ungariei* [156], Curtea Europeană a reiterat cu privire la dreptul acuzatului de a fi informat despre cauza şi natura acuzării ce i se aduce, că prevederile art. 6 § 3 presupun acordarea unei atenţii speciale notificării acuzaţiei în adresa persoanei, actul acuzaţiei avînd un rol crucial în procesul penal, începînd cu data notificării, persoana este oficial avizată despre baza faptică şi de drept a învinuirii înaintate împotriva sa. Art. 6 para. 3 garantează nu doar dreptul acuzatului de a fi informat asupra cauzei acuzaţiei ce i se aduce, adică faptelor condamnabile penal de săvârşirea cărora el este bănuit şi asupra cărora se fundamentează acuzaţia, dar de asemenea incumbă dreptul acuzatului de a fi informat despre calificarea juridică a acestor fapte, informaţie urmînd a fi detaliată.

În speţa *Penev c. Bulgariei* [345], Curtea a notat că pretinsele încălcări ale dreptului de a fi informat despre cauza şi natura acuzării înaintate împotriva individului, trebuie examinate în lumina dreptului acuzatului de a-şi pregăti apărarea.

Iar în speţa de referinţă *Vaudelle c. Franţei* [426], Curtea Europeană a subliniat că sistemul Convenţiei incumbă statelor în anumite cazuri obligaţia de a adopta măsuri pozitive care să garanteze eficient drepturile înscrise în art. 6, inclusiv şi cel de a fi informat despre cauza şi natura acuzării ce se aduce împotriva persoanei bănuite de comiterea unei infracţiuni. Statele

trebuie să dea dovadă de diligenţă în vederea asigurării că indivizii se bucură efectiv de drepturile garantate de art. 6 în totalitatea acestora.

Totodată, forul contenciosului european, cu privire la modificarea acuzaţiei aduse unei persoane, adică recalificarea infracţiunii de comiterea căreia persoana este bănuită, în speţa *Mattoccia c. Italiei* [291], a specificat că acuzatul trebuie informat de o manieră promptă şi completă despre modificarea acuzaţiei, inclusiv schimbarea cauzei acesteia, cu asigurarea perioadei de timp şi facilităţilor necesare răspunsului la ele şi organizării apărării sale, ţinînd cont de multitudinea noilor informaţii şi învinuri.

Referitor la chestiunile limbii de informare a persoanei acuzate, în cauza de referinţă *Brozicek c. Italiei* [160], Marea Cameră a Curţii a hotărât că dacă acuzatul este un cetăţean străin ce nu înţelege limba de stat, autorităţile naţionale sunt obligate să-i furnizeze informaţia în limba corespunzătoare, cu excepţia cazului dacă ele pot dovedi că acuzatul cunoaşte într-o manieră suficientă limba de stat.

Iar în speţa *Kamasinski c. Austriei* [256], Curtea cu toate că nu a găsit o încălcare a art. 6 § 3, a specificat că deşi această dispoziţie nu precizează că informaţiile relevante trebuie să fie oferite în scris sau traduse în formă scrisă pentru un inculpat străin, aceasta indică necesitatea ca o atenţie specială să fie acordată notificării despre ”învinuire” a inculpatului. Punerea sub acuzare joacă un rol crucial în procesul penal, în sensul că de la momentul înaintării sale inculpatul este notificat în scris despre temeiul de fapt şi de drept a acuzaţiilor împotriva lui. Un inculpat ce nu cunoaşte limba instanţei poate fi pus, de fapt în dezavantaj, dacă nu i s-a oferit o asemenea traducere scrisă a rechizitoriul într-o limbă pe care o înţelege.

Asigurarea inculpatului de timpul şi facilităţile necesare apărării sale

Acest drept al acuzatului se prezintă ca o contrabalansare privind prerogativele de care dispun organele de anchetă abilitate în organizarea investigaţiei şi derularea procedurilor penale. Dreptul de a dispune de timpul şi facilităţile necesare apărării are în vizor adunarea multitudinii de probe, care să permită organizarea unei apărări, pe cît de posibil în circumstanţele cauzei, eficiente şi rezultative în vederea contestării învinuirii înaintate. Acest drept îşi găseşte consacrare în prevederile art. 6 para. 3 lit. b) al Convenţiei Europene, şi include în fapt două drepturi corelative: de a dispune de timpul pentru organizarea apărării sale, şi respectiv, de a beneficia de facilităţile necesare în acest sens.

În speţa recentă *Gregacevic c. Croaţiei* [213], Curtea a reiterat, cu titlu de principii generale că conceptul unui proces penal echitabil implică între altele şi dreptul la proceduri contradictorii, în conformitate cu care o parte beneficiază de posibilitatea nu doar de a lua efectiv cunoştinţă cu suportul probatoriu existent în speţă, dar de asemenea de a lua cunoştinţă şi de a comenta oricare probe prezentate şi observaţii anexate la dosar, în vederea influenţării deciziei

finale a tribunalului. Este posibil că o situaţie procedurală care nu plasează o parte dezavantajos faţă de partea adversă, totuşi să constituie o încălcare a dreptului la contradictorialitatea procesului penal, dacă această parte nu a avut oportunitate să facă cunoştinţă şi să comenteze toate probele şi referinţele existente. În acest sens art. 6 para. 3 lit. b) garantează acuzatului dreptul de a dispune de timpul şi facilităţile necesare apărării sale, şi deci implică ca organizarea apărării în substanţă să abordeze toate aspectele importante pentru a prezenta partea apărării în cadrul procesului penal. Acuzatul trebuie să beneficieze de oportunitatea să-şi organizeze apărarea într-o manieră coerentă şi, în afara oricărei restricţionări, să-şi prezinte ansamblul argumentelor relevante apărării sale în faţa tribunalului, astfel influenţînd finalitatea procesului. La estimarea dacă acuzatul dispune de timpul necesar pentru a-şi pregăti apărarea, trebuie de ţinut cont de specificul procesului, complexitatea cauzei şi faza procesului în derulare.

În speţa *AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei* [129], suplimentar la principiile generale relevate enunţate supra, Curtea Europeană a specificat că fiecare acuzat în virtutea Convenţiei trebuie să beneficieze de facilităţile necesare apărării sale, inclusiv de a face cunoştinţă cu rezultatele investigaţiilor desfăşurate pe durata întregului proces. Cu referire la circumstanţele speţei, Curtea a stabilit că obiectul unuia din procese în care a fost antrenat reclamanta, a fost cererea Ministerului Finanţelor fundamentată pe două rapoarte de audit financiar, precum şi probele prezentate de autoritatea specializată din subordinea ministerului, documente care per total numărau mai mult de 43 mii de pagini; în vederea satisfacerii exigenţelor art. 6 para. 3 lit. b), reclamantei urma să-i fi fost pusă la dispoziţie oportunitatea reală de a studia în întregime documentele respective şi de a pregăti apărarea în termene rezonabile în baza acestor probe pentru examinarea în fond a cauzei.

Totodată, în speţa *Huseyn şi alţii c. Azerbaidjanului* [238], Curtea Europeană a reiterat cu titlu de principiu general că chestiunea privind timpul şi facilităţile necesare apărării acordate acuzatului, urmază a fi evaluată în lumina circumstanţelor fiecărui caz particular. Prin urmare, în funcţie de circumstanţele concrete a fiecărei cauze, forul contenciosului european va decide dacă statul a respectat sau nu obligaţiile pozitive ce i sunt puse în sarcină în temeiul art. 6 para. 3.

Asigurarea inculpatului cu asistenţa gratuită a unui avocat

Respectiva obligaţie se referă la chintesenţa garanţiilor juridice ale unui proces echitabil în sensul Convenţiei, recunoscute indivizilor acuzaţi de săvîrşirea unei infracţiuni condamnabile penal.

În speţa recentă *Nikolayenko c. Ucrainei* [310], forul de a Strasbourg a reiterat că art. 6 para. 3 din Convenţie ataşează dreptului acuzatului la asistenţa juridică gratuită a unui avocat două condiţii, şi anume, lipsa mijloacelor financiare necesare remunerării unui apărător, şi interesele justiţiei, care implică acordarea asistenţei juridice fără plată.

Suplimentar, în speţa *Zdravko Stanev c. Bulgariei* [455], Curtea a reiterat circumstanţele specifice care denotă existenţa şi aplicabilitatea celor două condiţii privind acordarea asistenţei juridice gratuite. Astfel, Curtea a specificat că lipsa mijloacelor financiare suficiente poate fi probată prin neangajarea acuzatului în câmpul muncii. Or, şomajul persoanei nu incumbă de o manieră strictă imposibilitatea acesteia de a retribui serviciile prestate de un apărător din oficiu, însă ţine de obligaţia guvernului respondent să demonstreze faptul că în pofida neangajării, persoana dispunea efectiv de mijloace financiare să remunereze avocatul. Cu referire la cea de-a doua condiţie, şi anume, acordarea asistenţei juridice gratuite dacă interesele justiţiei o cer, Curtea a stabilit că severitatea pedepsei care poate fi aplicată, complexitatea cauzei şi situaţia personală a acuzatului (lipsa cunoştinţelor din domeniul dreptului etc.), constituie circumstanţe relevante în care acordarea asistenţei unui avocat din oficiu este crucială pentru interesele justiţiei într-un stat democratic. De asemenea, Curtea a subliniat că ori de cîte ori speţa vizează privaţiunea de libertate a individului, interesele justiţiei de principiu presupun reprezentarea acuzatului de către un jurist de carieră, şi dacă acuzatul este în imposibilitate de a remunera serviciile apărătorului, fondurile publice trebuie să fie disponibile pentru asigurarea valorificării dreptului convenţional la asistenţa juridică gratuită.

Într-o altă speţă recentă *Zamferesko c. Ucrainei* [454], magistraţii europeni au declarat, cu titlu de principiu general aplicabil, că art. 6 presupune, de regulă, ca accesul la serviciile avocatului, care urmează să reprezinte interesele acuzatului, trebuie asigurat din moment ce persoana este pentru prima dată interogată de organele poliţiei, în afara cazului cînd în lumina circumstanţelor specifice ale speţei se demonstrează existenţa motivelor pertinente de a restricţiona acest drept. Or, dacă motivele respective de o manieră excepţională pot justifica refuzul dreptului de acces la asistenţa gratuită a unui avocat, o asemenea restricţionare, indiferent de justificarea sa, nu trebuie să prejudicieze esenţa drepturilor acuzatului recunoscute în virtutea art. 6. De principiu, drepturile apărării vor fi în mod iremediabil prejudiciate dacă declaraţiile de incriminare făcute în cadrul interogatoriului în absenţa avocatului, vor fi utilizate pentru condamnarea ulterioară a persoanei vizate.

Cu referire la eficacitatea asistenţei juridice promovate de avocaţii numiţi din oficiu, Curtea Europeană, în speţa *Nefedov c. Rusiei* [307], a reiterat ca şi principiu general aplicabil dreptului la asistenţa gratuită, că art. 6 para. 3 garantează oricărei persoane acuzate dreptul de a fi asistată, fără a fi specificat modul concret de exercitare a acestui drept. Deci, pe terenul Convenţiei, statele semnatare sunt autorizate să aleagă măsurile concrete care să asigure că drepturile acuzatului sunt salvgardate în temeiul sistemelor lor juridice naţionale, sarcina Curţii fiind de a determina dacă măsurile alese corespund exigenţelor unui proces echitabil.

Asigurarea gratuită a acuzatului cu serviciile unui interpret dacă acesta nu cunoaşte limba în care se desfăşoară procesul penal

În speţa *Şaman c. Turciei* [383], Curtea Europeană a notat că chestiunea privind cunoştinţele lingvistice ale acuzatului sunt de o importanţă vitală pentru procesul penal, fiind necesară examinarea dacă natura infracţiunii imputabile şi întrebările adresate acuzatului de către instanţele naţionale, sunt suficient de complexe pentru a cere o cunoştinţă detaliată a limbii vorbite de autorităţile naţionale. Asistenţa unui interpret trebuie acordată pe parcursul întregii faze a investigaţiei, în afara situaţiei cînd în lumina circumstanţelor concrete ale speţei se demonstrează existenţa unor motive convingătoare de a restricţiona dreptul acuzatului la asistenţa promovată de interpret.

Iar în speţa *Hermi c. Italiei* [227], Marea Cameră a Curţii a reiterat suplimentar unele principii degajate pe marginea obligaţiei statului de a promova acuzatului asistenţa gratuită a unui interpret, şi anume că art. 6 para. 3 se referă nu doar la declaraţiile verbale făcute în cadrul şedinţelor de judecată, dar, de asemenea, priveşte materialul documentar al fazei prejudiciare. Dacă acuzatul nu înţelege sau nu vorbeşte limba utilizată în instanţă, el trebuie să fie asistat de un interpret pentru traducerea şi explicarea conţinutului documentelor sau declaraţiilor făcute în cadrul procesului penal îndreptat împotriva sa. Este absolut necesar pentru desfăşurarea unui proces echitabil ca acuzatul să înţeleagă sau să-i fie tradus corect din limba instanţei de jurisdicţie conţinutul faptelor şi actelor relevante.

Este important ca asistenţa interpretului să fie una calitativă şi eficace, astfel încît să permită acuzatului de a înţelege natura cauzei şi de a se apără, în mod special de a fi capabil să pledeze în faţa tribunalelor interne pentru versiunea proprie a faptelor care i se incriminează. Dată fiind cerinţa ca drepturile salvgardate să fie practice şi efective, obligaţiile pozitive care revin autorităţilor naţionale pe terenul Convenţiei, nu se limitează la o simplă desemnare a interpretului, dar în dependeţă de circumstanţele particulare ale speţei, aceste obligaţiuni se extind la exercitarea unui control subsecvent al calităţii şi adecvării traducerii efectuate.

Cu toate acestea, obligaţia pozitivă a statului în acest context, nu poate fi înţeleasă ca autorizînd acuzatului prerogativa de a solicita desfăşurarea procesului penal într-o anumită limbă pe care el o cunoaşte, şi nici ca acordând dreptul minorităţilor naţionale de a pretinde folosirea în cadrul anchetei şi pe parcursul procesului a limbii regionale neoficiale în stat.

Garantarea dreptului acuzatului de a interoga martorii

Art. 6 para. 3 prescrie statelor semnatare obligaţia pozitivă de a crea condiţii necesare ca acuzatul să poată atît prezenta în cadrul procesului penal martorii, depoziţiile cărora demonstrează nevinovăţia sa, cît şi să dispună de posibilităţile egale cu partea acuzării, şi anume organele procuraturii, să ofere întrebări şi să audieze răspunsurile martorilor părţii adverse.

În speţa recentă *Hümmer c. Germaniei* [235], magistraţii europeni au subliniat că art. 6 para. 1 în combinaţie cu para. 3 incumbă statelor contractante obligaţiunea de a adopta măsuri pozitive în vederea asigurării că acuzatul va audia depoziţiile tuturor martorilor care pledează pentru vinovăţia sa. Aceste măsuri constau în diligenţa pusă pe seama statelor în vederea garantării că drepturile salvgardate de art. 6 al Convenţiei sunt exercitate de indivizi de o manieră efectivă.

Într-o altă speţă recentă *Mitkus c. Letoniei* [297], forul de la Strasbourg a specificat că acuzatul beneficiază înainte de condamnare de dreptul de a face cunoştinţă cu totalitatea probelor existente împotriva sa în cadrul unei şedinţe publice în prezenţa lui, pentru a-i permite valorificarea dreptului la contra agrumentare. Acest principiu general presupune două exigenţe, prima este aşa-numita „regula decisivă", care prevede că dreptul acuzatului la un proces echitabil poate fi încălcat dacă condamnarea se bazează exclusiv pe depoziţiile unei persoane care nu a fost nemijlocit audiată de acuzat, fie la faza anchetei, fie la cea judiciară; a doua exigenţa stabileşte că dreptul acuzatului poate fi încălcat dacă nu se demonstrează existenţa unui motiv convingător de a nu supune martorul absent audierii de către acuzat sau reprezentantul acestuia.

Cu referire la martorii absenţi sau anonimi, Curtea Europeană în speţa *Pesukic c. Elveţiei* [349], a reiterat că este posibilă operarea excepţiilor de la principiul general consfinţit de art. 6 dar ele nu trebuie să înfrîngă drepturile apărării, care de regulă prezumă că acuzatul dispune de oportunitate adecvată şi concretă de a audia martorii care susţin declaraţii împotriva sa şi de a le oferi întrebări, chiar dacă martorii au dat depoziţii în cadrul fazei tardive a procesului. În situaţia absenţei martorilor, trebuie analizate două condiţii: dacă există un motiv plauzibil şi rezonabil care justifică absenţa şi dacă mărturiile depuse de persoana absentă, care nu a fost audiată de acuzat, au avut rolul decisiv în condamnarea lui. În cea din urmă situaţie, mărturiile anonime ar putea prejudicia esenţa dreptului la apărare pe terenul Convenţiei, restricţionarea dreptului de a audia martorii fiind incompatibilă unui spirit democratic. Cînd tribunalul naţional îşi fundamentează sentinţa finală în baza depoziţiilor unui martor absent, se cer factori suficienţi de contrabalansare, inclusiv existenţa unor garanţii procedurale fiabile, care să permită o justă şi corectă evaluare a exactităţii suportului probatoriu respectiv

Obligaţiile pozitive fundamentate în conţinutul art. 13 CEDO (dreptul la un recurs efectiv): din conţinutul articolului dat decurge o singură obligaţie pozitivă cu caracter general, care însă demonstrează anumite aspecte specifice, precum vom vedea în continuare.

Asigurarea unui remediu intern efectiv privind redresarea încălcării drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţia Europeană (regula generală)

În cauza *Silver şi alţii c. Regatului Unit* [393], Curtea a stipulat trei principii majore ce stau la baza obligaţiei pozitive puse pe seama statului în virtutea art. 13. Primul principiu

presupune că statul este obligat să asigure un remediu efectiv în cazul în care persoanele dispun de o ”cerere discutabilă” precum că sunt victime ale unei încălcări a drepturilor garantate de Convenţie. Al doilea principiu prevede că statele pot satisface obligaţia de a asigura un remediu naţional efectiv prin disponibilitatea agenţiilor non-judiciare adecvate. Al treilea principiu autorizează statele să îndeplinească obligaţia remediului naţional efectiv prin combinarea diferitor metode de despăgubire. Totodată, Curtea de multiple ori a subliniat că remediul consacrat de art. 13 urmează să fie efectiv atât în practică, cât şi în drept în special în sensul că exercitarea acesteia nu trebuie să fie împiedicată în mod nejustificat prin actele sau omisiunile autorităţilor statului reclamat.

Dacă oricare din respectivele principii nu este respectat de către instanţele naţionale, Curtea Europeană va hotărî asupra eşecului statului de a-şi onora obligaţiunile pozitive ce-i revin de asigurare a unui remediu naţional eficient.

Asigurarea unui remediu intern efectiv pentru a soluţiona plîngerile privind tergiversarea nejustificată a procedurilor civile şi penale

În ultimii ani tot mai mulţi reclamanţi se adresează Curţii în baza art. 6 para. 1 cu privire la pretinsele încălcări a dreptului la examinarea cauzelor în termen rezonabil. Având în vedere abundenţa plângerilor de acest gen, Curtea a formulat o nouă obligaţie pusă pe seama statului de a implementa măsuri interne eficiente pentru a asigura valorificarea dreptului justiţiabililor de a contesta durata procedurilor judiciare, precum şi a-i despăgubi în caz de încălcare.

Astfel, în speţa *Kudla c. Poloniei* [268], magistraţii Marii Camere a Curţii au notat că art. 13 urmează a fi interpretat ca o dispoziţie ce garantează un remediu eficient în faţa autorităţilor naţionale pentru o pretinsă încălcare a art. 6 para. 1. Altfel, dacă art. 13 CEDO ar fi apreciat ca neavând vreo implicaţie cu referire la dreptul salvgardat de art. 6 para. 1, justiţiabilii ar fi în mod sistematic impuşi să adreseze Curţii de la Strasbourg asemenea plângeri, însă în opinia Curţii este mai potrivit ca ultimele iniţial să fie abordate în cadrul sistemului de drept naţional.

Iar în speţa recentă *Chirica c. Moldovei* [175], Curtea a subliniat că art. 13 impune existenţa unui recurs la nivel naţional care să permită instanţelor naţionale competente să cunoască conţinutul plângerilor întemeiate pe Convenţie şi să ofere o reparaţie adecvată, chiar dacă statele contractante beneficiază de o marjă de apreciere în ceea ce priveşte modul în care se conformează obligaţiilor impuse de această dispoziţie. În speţă, Curtea a constatat că s-a adus atingere drepturilor reclamantului garantate de art. 6 para. 1 al Convenţiei, prin urmare, reclamantul a avut o plângere întemeiată în sensul jurisprudenţei Curţii, şi el trebuia să dispună de un recurs conform criteriilor prevăzute de art. 13.

Este notabil faptul că urmare a instituirii obligaţiei respective, la nivel naţional a fost adoptată Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat

prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărîrii judecătoreşti [29].

Garantarea unui remediu efectiv pentru a soluţiona plângerile privind investigaţia ineficientă

Paralel cu obligaţia statelor membre de a întreprinde măsuri prompte şi efective de investigare a cazurilor de deces, dispariţie, pretinselor acte de tortură şi detenţie ilegală în temeiul art. art. 2, 3 şi 5 din Convenţia Europeană; Curtea a creat o formă asemănătoare a obligaţiei pozitive sub incidenţa art. 13. Prima dată o asemenea obligaţie pozitivă a fost formulată în speţa citată supra pe terenul art. 2 CEDO, *Kaya c. Turciei*, unde reclamantul s-a plâns de lipsa unui remediu efectiv pentru a contesta investigaţia ineficientă a decesului fratelui său, precum şi pentru a fi despăgubit pentru respectiva anchetă nesatisfăcătoare. Curtea Europeană a subliniat că având în vedere deficienţele constatate în cadrul anchetei desfăşurate de autorităţile turceşti, se concluzionează că reclamantul şi rudele sale apropiate au fost private de vreun remediu eficient contra autorităţilor interne referitor la investigarea decesului fratelui, contrar art. 13, şi, prin urmare lipsiţi de acces la orice alt remediu existent, inclusiv cel de a pretinde o despăgubire.

4.4. Concluzii la capitolul 4

1. Deşi conceptul obligaţiilor pozitive nu a fost enunţat expres de autorii Convenţiei Europene în textul acesteia, el a fost formulat de Curtea de la Strasbourg pe cale jurisprudenţială în baza principiului interpretării evolutive şi la momentul actual este privit ca o instituţie juridică inerentă dreptului CEDO. Iar neprescrierea expresă a obligaţiilor pozitive de textul CEDO a condiţionat afirmarea ideii precum că punerea pe seama statelor a respectivelor obligaţii se contrabalansează de recunoaşterea unei largi marje de apreciere în a adopta măsuri concrete pentru a eficientiza protecţia drepturilor fundamentale.

2. În mod paradoxal deşi obligaţiile pozitive nu sunt enumerate expres, cu anumite excepţii referitoare la garanţiile procedurale consacrate de art. 5, art. 6 şi art. 13, în textul CEDO, jurisprudenţa Curţii Europene la acest subiect este mult mai bogată şi vastă decât în raport cu practica stabilită pe terenul obligaţiilor negative. De fapt, procesul de apariţie a noilor obligaţii pozitive nu este finalizat, în dependenţă de circumstanţele specifice ale cauzei deferite spre soluţionare, magistraţii forului european pot formula noi obligaţii spre onorarea cărora statele justiţiare ar fi ţinute.

3. Studiul atent şi detaliat al jurisprudenţei Curţii de la Strasbourg demonstrează că obligaţiile pozitive pe terenul *dreptului la viaţă şi interdicţiei torturii* pot implica următoarele

acţiuni specifice din partea statelor: protecţia dreptului la viaţă a persoanei, planificarea şi controlul operaţiunilor forţelor de securitate, protecţia justiţiabililor împotriva ameninţărilor din partea terţelor persoane, furnizarea de servicii medicale; obligaţia de a desfăşura o anchetă eficientă adoptarea de măsuri de protecţie contra maltratării şi abuzurilor, furnizarea condiţiilor acceptabile de detenţie, asigurarea deţinuţilor cu tratament medical adecvat, asigurarea integrităţii fizice şi morale a persoanei aflate în custodia autorităţilor, investigarea acuzaţiilor de maltratare din partea agenţilor statului.

4. Sub incidenţa *drepturilor şi libertăţilor calificate*, CEDO cere statelor semnatare să întreprindă acţiunile concrete se referă la: recunoaşterea oficială a alegerii numelui, recunoaşterea identităţii etnice, asigurarea accesului la informaţiile oficiale, stabilirea paternităţii/maternităţii, asigurarea inviolabilităţii fizice, morale şi sexuale a persoanelor, recunoaşterea oficială a transsexualilor, oficializarea relaţiei de familie între părinţi şi copiii născuţi în afara căsătoriei, separarea soţilor, consultarea părinţilor naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului şi/sau adopţia, reunirea copiilor cu părinţii lor naturali, furnizarea de facilităţi pentru persoanele cu handicap sau bolnave, admiterea de membri ai familiei non-naţionali la cazul deciziilor în materie de imigraţie, protecţia împotriva poluării, protecţia datelor cu caracter personal, protecţia imaginii individului, protecţia convorbirilor telefonice, protecţia informaţiilor despre starea sănătăţii, protecţia corespondenţei scrise împotriva cenzurii;asigurarea neutralităţi şi imparţialităţii statului, oficializarea unui cult religios, protecţia contra incitării la violenţă şi ură împotriva unei comunităţi religioase, asigurarea libertăţii de a-şi manifesta religia la locul de muncă, promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credinţă religioasă li interzice satisfacerea serviciului militar;asigurarea pluralismului mass-media, furnizarea informaţiei de către stat, protecţia libertăţii de exprimare a individului contra ameninţărilor generate de alte persoane;protecţia manifestanţilor-participanţi la o reuniune paşnică, protecţia contramanifestanţilor, asigurarea unei activităţi libere pentru partidele politice, protecţia sindicatelor.

5. Referitor la *protecţia proprietăţii*, în temeiul Convenţiei Europene sunt formulate următoarele obligaţii pozitive: despăgubirea pentru expropriere, adoptarea măsurilor de protecţie juridice şi practice, obligaţia diligenţei procedurale; iar pe marginea *interzicerii discriminării* – obligaţia specifică a statelor de a trata persoanele în mod diferit.

6. Cât despre *garanţiile procedurale* cuprinse în textul CEDO, acestea stabilesc următoarele îndatoriri pozitive pentru state – adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariţiei în timpul aflării în custodia statului, investigarea plângerilor privind dispariţia persoanelor aflate în custodia statului, informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenţiei, aducerea promptă a deţinutului bănuit de comiterea unei

infracţiuni în faţa judecătorului, acordarea deţinuţilor posibilităţii de a valorifica dreptul la cauţiune cu excepţia cazului în care există motive de interes public ce justifică detenţia lor pînă la procesul judiciar, asigurarea accesului deţinutului la o instanţă pentru verificarea legalităţii detenţiei; asigurarea dreptului de acces la un tribunal, asigurarea unui proces judiciar echitabil şi public în cauze civile şi penale, examinarea cauzelor civile şi penale în termeni rezonabili, asigurarea independenţei şi imparţialităţii instanţei judecătoreşti, informarea promptă a acuzatului într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa, asigurarea inculpatului de timpul şi facilităţile necesare apărării sale, asigurarea inculpatului cu asistenţa gratuită a unui avocat, asigurarea gratuită a acuzatului cu serviciile unui interpret dacă acesta nu cunoaşte limba în care se desfăşoară procesul penal, promovarea dreptului acuzatului de a interoga martorii; asigurarea unui remediu intern efectiv privind redresarea încălcării drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţia Europeană, asigurarea unui remediu intern efectiv pentru a soluţiona plângerile privind tergiversarea nejustificată a procedurilor civile şi penale, garantarea unui remediu pentru a soluţiona plângerile privind investigaţia ineficientă.

5. ÎNTINDEREA OBLIGAŢIILOR NEGATIVE

5.1. Conceptul de obligaţie negativă

Conceptual, obligaţia negativă reprezintă îndatorirea statului (funcţionarilor de stat) să se abţină de la acţiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat prin Convenţie şi protocoalele sale. Această afirmaţie trebuie corelată cu faptul că Convenţia conţine numeroase articole care prevăd, stabilind cît mai clar nişte limite, posibilitatea restricţiei unor drepturi, desigur atât timp cât aceste restricţii beneficiază unei societăţi democratice [52, p. 11]. Cauzele în care sunt permise anumite derogări, ingerinţe sau limitări în exercitarea unui drept sunt justificate şi expres prevăzute în Convenţia Europeană sau explicate de Curtea de la Strasbourg.

Existenţa unor obligaţii negative, nu este foarte controversată, iar aceste obligaţii sunt conceptual relativ uşor de definit, deoarece relaţia dintre dreptul şi datoria corespunzătoare este, fără îndoială, destul de uşor de a fi stabilită [86, p. 71].

De principiu, spre deosebire de obligaţia pozitivă care implică o serie de măsuri concrete ce urmează a fi luate pentru protecţia unui anumit drept sau a unei libertăţi, făcând astfel trimitere la diferite comportamente active din partea entităţii statale, obligaţia negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, şi anume cea de a se abţine de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat.

În acest sens, marea majoritate a articolelor din Convenţia Europeană pun în sarcina statelor-părţi obligaţii primordial negative, precum de a nu cauza moartea persoanei, de a nu tortura şi de a nu tolera relele tratamente, de a nu supune justiţiabilul la munca forţată sau sclavie, de a nu priva ilegal de libertate, de a nu pedepsi penal persoana decât în baza legii etc., toate acestea redând doar îndatorirea autorităţilor statale *de a nu face* ceva de natură să compromită exerciţiul liber şi necondiţionat al unui drept garantat.

Drept consecinţă, obligaţiile în cauză pot fi mai uşor îndeplinite în raport cu cele pozitive deoarece standardele înserate în articolele concrete din CEDO sunt respectate ori de câte ori statul se abţine de la acţiuni ce împiedică realizarea unui oarecare drept sau a unei libertăţi.

Conceptul obligaţiei negative de a nu interveni în exerciţiul drepturilor trebuie să-şi păstreze sensul original proiectat de autorii Convenţiei, fără ca să i se recunoască un scop prea restrictiv. Astfel, el acoperă legislaţia şi practica judiciară existentă care sub o formă de interzicere, excludere, discriminare, păstrare, utilizare a informaţiilor private sau orie altă formă atrage o certă restricţionare pentru persoană în realizarea dreptului sau libertăţii sale într-un mod eficient. El nu acoperă situaţiile când există o lacună în legislaţie sau practică judiciară care are repercusiuni asupra acestei realizări, dacă eficienţa realizării dreptului o cere, atunci apare

obligaţia pozitivă a statului, de asemenea fundamentată în textul art. 1, de a completa golul în drept [75, p. 25].

Spre deosebire de obligaţiile pozitive, care cu anumite excepţii nu sunt enunţate expres în textul Convenţiei şi prin urmare, nu au fost propuse statelor spre executare la ratificarea CEDO [75, p. 22], obligaţiile negative izvorăsc direct şi nemijlocit din dispoziţiile instrumentului internaţional respectiv, iar statele semnatare sunt de la bun început cunoscute cu îndatoririle ce urmează a fi puse în sarcina lor.

Cu toate acestea, numărul considerabil de hotărâri judecătoreşti în care forul european condamnă guvernele respondente pentru nerespectarea obligaţiilor negative, în special sub incidenţa art. 3 (interzicerea torturii), art. 5 (dreptul la libertate şi la siguranţă) şi art. 14 (interzicerea discriminării), demonstrează că alteori autorităţile statale percep îndatoririle negative puse pe seama lor mai mult teoretic şi formal, iar în situaţii concrete omit să se abţină de la arbitrarietate, existând încă anumite carenţe în această privinţă.

Dacă cercetăm conceptul obligaţiilor negative, urmează să conchidem spre regret că există foarte puţine opinii doctrinare la subiectul în cauză, de cele mai dese ori acestea referindu-se la o oarecare abţinere din partea statului de a aduce atingere unui drept protejat, iar vreo *teorie a obligaţiilor negative*, precum poate fi conturată teoria obligaţiilor pozitive, lipseşte.

Atât teoreticienii, cât şi practicienii dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului CEDO sunt axaţi pe determinarea acelor măsuri la care se impun statele pentru a asigura un respect efectiv al drepturilor recunoscute fiinţei umane, iar obligaţiile negative la mod general sunt privite ca acele îndatoriri esenţiale care obligă statele sau nemijlocit individul de a nu aduce atingere libertăţilor de care dispun semenii săi, prin urmare care stabilesc o obligaţie generală de abţinere [464, pp. 155-156].

În acest context, interpretarea obligaţiei negative ca şi unei îndatoriri ai individului de a nu interveni în drepturile altora, nu este ocazională deoarece *in termenis* obligaţia negativă stabilită în dreptul internaţional al drepturilor omului a fost preluată din dreptul privat (civil), unde poate fi întâlnită la capitolul raportorilor dintre creditor şi debitor în aspectul prestaţiilor debitorului.

Astfel, doctrina dreptului civil enunţă că prestaţia debitorului de a nu face constă într-o conduită negativă, adică în abţinerea lui de la ceva ce ar fi putut face dacă nu s-ar fi obligat faţă de creditor. Obiectul unei asemenea obligaţii este deci o prestaţie negativă, o abţinere prin care debitorul îşi autorestrânge în mod deliberat facultatea de a acţiona şi posibilitatea de a săvârşi una sau mai multe fapte [2, p. 266].

La un nivel mai complex, o "autorestrângere deliberată a facultăţii de a acţiona" oarecum asemănătoare o vizualizăm şi la cazul obligaţiilor negative puse în sarcina statelor. Cu toate

acestea nu putem spune că obligaţiile negative de drept civil şi obligaţiile negative de drept internaţional public sunt comparabile ca concepte, deoarece dacă în dreptul privat îndatorirea de a nu face nerespectată *poate avea* un caracter dăunător fie pentru creditor, fie pentru terţi, în dreptul internaţional public neonorarea obligaţiei de a nu interveni în drepturile omului *întotdeauna are* efect descurajator pentru cele din urmă. Însă respectivul efect constant de descurajare nu duce neapărat spre încălcarea Convenţiei şi condamnarea statului, restricţionarea unui drept fiind admisibilă în cazul în care nu atinge substanţa însăşi a acestuia şi corelează cu normele şi principiile unei societăţi democratice.

Cu toate că la prima vedere obligaţia negativă se configurează ca o simplă îndatorire de abţinere, alteori este dificil de separa categoric limitele obligaţiilor pozitive şi celor negative puse în sarcina statelor, fapt recunoscut expres de Curtea de la Strasbourg [315].

Mai mult decât atât, uneori însăşi textul instrumentului internaţional operează cu noţiuni legate de obligaţia negativă a statului, însă din esenţa juridică a acestuia rezultă necesitatea adoptării măsurilor de protecţie ce caracterizează obligaţia pozitivă. Acesta ar fi cazul art. 27 din Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, care stipulează că în statele în care există minorităţi etnice, religioase sau lingvistice, persoanele aparţinând acestor minorităţi *nu pot fi lipsite* de dreptul de a avea, în comun cu ceilalţi membri ai grupului lor, propria lor viaţă culturală, de a profesa şi practica propria lor religie sau de a folosi propria lor limbă.

Precum vedem, articolul în cauză pune în sarcina statelor lumii obligaţia primordială de a nu lipsi reprezentanţii minorităţilor de drepturile la viaţă culturală, libertate religioasă şi limbă maternă, însă asigurarea respectării acestor drepturi în mod inevitabil implică întreprinderea unor măsuri eficiente în special legislative şi administrative care să stabilească un teren corespunzător în acest sens.

Astfel, deşi obligaţiile pozitive şi negative sunt aparent separate în categorii diferite, interpretarea eficientă a normelor internaţionale care consacră anumite drepturi şi libertăţi permite a determina o serie de obligaţii pozitive corespondente obligaţiei negative enunţate expres prin dispoziţia normativă. Iar dezbaterile teoretice privind specificul obligaţiilor pozitive/negative care decurg din anumite prevederi ai instrumentelor internaţionale de protecţie a drepturilor omului, nu mai sunt actuale [469, p. 142].

În asemenea circumstanţe, referitor la conceptul obligaţiei negative ţinem să menţionăm că deşi aceasta implică o îndatorire principală a statului de a se abţine de la ingerinţă în dreptul sau libertatea garantată justiţiabilului, ea nu poate exista de sine stătător decât în corelaţie cu obligaţia statului în cauză de a întreprinde anumite măsuri eficiente pentru asigurarea protecţiei aceluiaşi drept sau aceleiaşi libertăţi.

5.2. Obligaţii negative conţinute în drepturile materiale

Precum am evocat supra, Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin jurisprudenţa degajată a formulat numeric mai puţine obligaţii negative în comparaţie cu obligaţiile pozitive puse în sarcina statelor-părţi. În prezentul compartiment vor fi analizate limitele obligaţiilor negative conturate în temeiul articolelor din Convenţia Europeană care consacră drepturi şi libertăţi materiale.

Obligaţiile negative puse în sarcina statelor semnatare în temeiul art. 2 CEDO (dreptul la viaţă): din conţinutul dreptului la viaţă reiese ***obligaţia primordială negativă*** de ordin general ce revine statelor contractante de a nu aduce atingere prin agenţii săi acestui drept, adică ***de a nu cauza moartea unei persoane***, cu excepţia situaţiilor precizate în cel de-al doilea paragraf al articolului, interpretate restrictiv [4, p. 82], şi anume dacă moartea persoanei a fost cauzată: pentru apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale (lit. a); pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute (lit. b); pentru a reprima, în conformitate cu legea, tulburări violente sau o insurecţie (lit. c).

Este notabil faptul că dispoziţiile art. 2 para. 2 lit. b din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, şi anume termenele de ”arestare legală” şi ”legal deţinut” trebuie interpretate în conformitate cu art. 5 al aceleiaşi Convenţii, care consacră libertatea şi securitatea persoanei. Moartea individului poate fi justificată numai în cazul în care a fost cauzată, în scopul unei arestări legale (sau împiedicarea evadării unui deţinut legal), dar chiar şi în aceste cazuri mijloacele aplicate de autorităţi trebuie să fie ”absolut necesare şi proporţionale”.

Curtea a concluzionat că excepţiile prevăzute în art. 2 para. 2, pot fi interpretate ca privare intenţionată de viaţă, dar în realitate nu o constituie. Art. 2 para. 2 nu determină circumstanţele în care este permis omorul intenţionat al unei persoane, dar descrie situaţiile în care este posibilă utilizarea autorizată a forţei, care poate duce la privarea de viaţă ca un rezultat neintenţionat. Cele mai multe dintre cazurile examinate de Curte, în care se pretinde încălcarea art. 2, implică folosirea forţei în lupta împotriva terorismului.

În cauza anterioară *Stewart c. Regatului Unit* [403], când forţele de securitate ce patrulau în Belfast, s-au ciocnit cu o grupă de rebeli, în rezultatul schimbului de focuri a fost întîmplător omorît un minor din mulţime. Agenţii statului nu au avut intenţia de a-l omorî. Dar s-a ridicat întrebarea dacă folosirea unor asemenea mijloace era justificată, luînd în considerare datoria agenţilor de a opri rebeliunea şi riscul la care aceştia au fost supuşi. Fosta Comisie a Drepturilor Omului exmainând plângerea mamei decedatului, a decis că acţiunile statului au fost întemeiate, având în vedere evenimentele ce au avut şi continuă a avea loc în Irlanda de Nord, precum şi ţinând cont de incidentul violent provocat de rebeli. În asemenea circumstanţe, Comisia a decis

că folosirea forţei de către agenţii statului ce a provocat în rezultat decesul minorului, a fost nu mai puţin decât necesară.

În cauza *Gul c. Turciei* [216], ilustrează un exemplu de privare de viaţă de către forţele antiteroriste turceşti. Un grup de aproape 100 de poliţişti au înconjurat o locuinţă, în care se presupunea că se aflau activişti ai PKK (Partidul de muncă al Kurdistanului). În urma operaţiunii a fost omorît fiul reclamantului, din cauza declanşării focului de arme automate de către poliţişti, iar în apartament nu au fost găsiţi reprezentanţi ai PKK. Curtea a concluzionat că acţiunile statului au fost contrare obligaţiei negative puse în sarcina Turciei sub incidenţa art. 2, notând că în situaţiile privării de viaţă urmează a fi luate în consideraţie nu doar acţiunile agenţilor statului, dar de asemenea toate circumstanţele cazului, iar utilizarea forţei poate fi justificată dacă se fundamentează pe o convingere onestă rezultată din motive ce par a fi valabile la acel moment însă ulterior se dovedesc a fi greşite. La cazul speţei însă tragerea peste 50 de focuri în uşa apartamentului în care se prezuma că s-au aflat membrii PKK, apartamentul aflându-se într-un simplu bloc de locuit populat cu civili, inclusiv femei şi copii, punându-se astfel în pericol vieţile tuturor persoanelor ce s-au aflat în apropiere, nu poate fi privită ca o utilizare a forţei absolut necesară.

De asemenea, problema validităţii utilizării forţei a fost analizată în cazurile cecene iniţiate la plângerile contra Federaţiei Ruse, precum speţa *Isayeva, Yusupova şi Bazayeva* [248], unde Curtea de la Strasbourg a evaluat dacă era absolut necesară folosirea forţei letale în bombardamentele localităţii Groznîi de către autorităţile ruse în perioada 1999-2000. Reclamantele au relatat despre bombardarea fără discernământ a unui convoi de civili care încercau să părăsească Groznîi în a. 1999, forţele armate folosind o armă extrem de puternică – în direcţia civililor au fost lansate 12 rachete nedirijate ”sol – aer”, iar viaţa celor care s-au aflat pe respectiva porţiune de drum, a fost expusă unui pericol mortal. Instanţa a refuzat să admită că operaţiunea militară a fost planificată cu grija cuvenită pentru viaţa civililor, precum a invocat guvernul respondent, şi a ajuns în unanimitate la concluzia că art. 2 al Convenţiei a fost încălcat.

De multe ori, dovedirea faptului că statul este responsabil de survenirea decesului este foarte dificilă. Astfel, Curtea a constatat în mod frecvent o încălcare a art. 2 nu datorită faptului că autorităţile au fost responsabile în mod direct pentru moartea unei persoane, ci din cauza că nu au oferit o protecţie adecvată vieţii sale, sau nu au efectuat o investigaţie corespunzătoare a decesului, situaţiile respective ridicând chestiuni atât cu privire la respectarea obligaţiei negative generale de neprivare de viaţă, cât cu privire la respectarea obligaţiilor pozitive analizate în capitolul precedent.

Curtea a enunţat că pentru a stabili dacă statul este vinovat de privarea de viaţă a unei persoane, trebuie să fie dovedită vinovăţia acestuia, în conformitate cu standardul de probă

”dincolo de orice dubiu rezonabil” [325]. Curtea a constatat, de asemenea, că realizarea nivelului necesar de probe poate fi determinată prin coexistenţa unor concluzii sau ipoteze incontestabile suficient de puternice, clare şi concordante (speţa *Tanrikulu c. Turciei*).

Cu toate acestea, valoarea probatorie a acestor concluzii sau ipoteze incontestabile ar trebui să fie luate în considerare în funcţie de circumstanţele fiecărui caz, precum şi de gravitatea şi natura învinuirilor care sunt înaintate. În cazul în care evenimentele sunt complet sau în mare măsură cunoscute numai de autorităţi, cum ar fi în cazul unei persoane în stare de arest, există o prezumţie clară de vină a statului pentru rănirea sau moartea ei în custodie. În acest caz, sarcina probaţiunii revine autorităţilor, care trebuie să ofere explicaţii satisfăcătoare şi convingătoare pentru faptele ce au avut loc.

Persoanele aflate în custodie sunt într-o poziţie foarte vulnerabilă şi autorităţile au obligaţia de a asigura respectarea drepturilor lor. În cazul în care o persoană privată de libertate avînd o stare bună de sănătate, mai tîrziu moare, guvernul trebuie să ofere o explicaţie plauzibilă a evenimentelor care au dus la moartea sa. Imposibilitatea de a furniza astfel de explicaţii duce la stabilirea responsabilităţii autorităţilor pentru moartea acestuia deoarece în caz de deces în custodie există o prezumţie certă a vinovăţiei agenţilor guvernamentali.

Obligaţiile negative ce reies din prevederile art. 3 (interzicerea torturii): în repetate rânduri Curtea Europeană a statuat că alături de art. 2, art. 3 al Convenţiei consacră una din valorile fundamentale ale unei societăţi democratice, şi anume demnitatea umană. Un examen al jurisprudenţei sale conduce la constatarea că acest text se impune a fi aplicat, de regulă, în contextul existenţei riscului pentru un individ de a fi supus unor forme de tratamente pe care dispoziţiile sale le interzic, aplicate cel mai adesea intenţionat de către agenţi ai autorităţilor publice statale. De aceea, o primă obligaţie impusă de art. 3 statelor este esenţialmente negativă: abţinerea agenţilor săi de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor. Din acest punct de vedere, instanţa europeană a considerat că statele îşi asumă o responsabilitate obiectivă pentru faptele ce constituie tratamente sau pedepse inumane ori degradante în sensul art. 3 [4, pp. 173-174]. Respectiva obligaţie negativă principală este urmată de obligaţia statului de a se abţine de la extrădare dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în statul respectiv, indiferent dacă supunerea la relele tratamente ar putea fi operată de agenţii statului sau de către subiecţii neguvernamentali.

Abţinerea agenţilor statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor

În speţa recentă *Gorea c. Moldovei* [211], Curtea Europeană a enunţat cu titlu de principiu general următoarele: art. 3 din Convenţie consfinţeşte una din valorile fundamentale ale

unei societăţi democratice. Convenţia interzice în termeni absoluţi tortura şi tratamentele inumane sau degradante, chiar şi în cele mai serioase circumstanţe, cum ar fi lupta împotriva terorismului şi a crimei organizate. Spre deosebire de majoritatea prevederilor substanţiale ale Convenţiei şi ale Protocoalelor nr. 1 şi 4, art. 3 nu prevede excepţii şi nicio derogare de la aceasta nu este permisă în conformitate cu articolul 15 para. 2, chiar şi în cazurile extraordinare de pericol public care ameninţă viaţa naţiunii. Orice recurgere la aplicarea forţei în procesul de arestare a persoanei, care nu a fost absolut necesară prin însăşi natura sa, atentează la demnitatea umană şi, în principiu, constituie o încălcare a dreptului garantat de art. 3 din Convenţie. Iar în cazul în care o persoană este vătămată în timpul detenţiei sale sau în alte circumstanţe cît se află în custodia poliţiei, orice atare leziune va crea o prezumţie absolută că acea persoană a fost supusă relelor tratamente şi statului îi revine obligaţia să dea o explicaţie plauzibilă modului în care au fost cauzate leziunile, în caz contrar se ridică o problemă evidentă în temeiul art. 3 din Convenţie.

Precum vedem, statele-părţi la Convenţia Europeană sunt responsabile pentru acţiunile tuturor oficialilor guvernamentali, cum ar fi forţele de poliţie şi de securitate. Responsabilitatea statului pentru acte contrare art. 3 nu se elimină, chiar dacă se pretinde că statul nu a ştiut despre astfel de activităţi. În acest sens în cauza marcantă interstatală *Irlanda c. Regatului Unit* [246], statul reclamat a fost găsit vinovat de încălcarea art. 3 în ceea ce priveşte utilizarea a ”cinci tehnici” de rele tratamente aplicate persoanelor arestate în Irlanda de Nord, şi anume: privarea de somn; privarea de alimente şi apă; supunerea la zgomot puternic; impunerea să stea la perete perioade îndelungate; acoperirea cu glugă în timpul interogatoriului. Curtea a constatat că ”este dificil să ne imaginăm că autorităţile superioare ale statului nu au ştiut sau cel puţin au dreptul de a nu şti de existenţa acestor metode. Mai mult decît atît, potrivit Convenţiei, autorităţile publice sunt obligate să conducă în mod clar subordonaţii lor; autorităţile publice sunt obligate să stabilească propriile reglementări, iar incapacitatea statului de a asigura respectarea acestor reglementări nu este nici pe departe o scuză”.

Neextrădarea şi neexpulzarea dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în ţara de destinaţie

Curtea Europeană a hotărât pe terenul art. 3, luat în considerare în contextul art. 1 din Convenţie, că însuşi faptul extrădării sau expulzării persoanei transportate pe teritoriul unui alt stat, unde aceasta în mod clar sau probabil va fi supus torturii sau tratamentelor şi pedepselor inumane sau degradante de către agenţii statului, plasează responsabilitatea pe seama statului semnatar al Convenţiei. Convenţia nu prevede un drept direct de azil sau de protecţie împotriva returnării, cu toate acestea, în temeiul art. 1, statul trebuie să se abţină de la mişcarea activă a

persoanelor aflate sub jurisdicţia sa într-un alt stat, unde riscul la care acestea sunt supuse, este considerat a fi în contradicţie cu standardele prevăzute la art. 3.

În speţa de referinţă *Soering c. Regatului Unit* [396], Regatul Unit dorea să extrădeze solicitantul SUA, unde el urma să fie judecat pentru omor şi risca să fie condamnat la moarte. Curtea a decis că statul pîrît trebuie să renunţe la extrădare dacă există ”dovezi clare”, ce atestă că pentru reclamant există un risc real de a fi supus torturii sau tratamentelor inumane sau degradante în statul ce cere extrădarea, în ciuda brutalităţii crimei comise.

Atunci cînd se decide, dacă expulzarea ar presupune o încălcare a art. 3, Curtea atrage atenţia asupra faptului ce ştia statul sau ar fi trebuit să ştie la momentul pretinsei extrădări sau expulzări. În plus, instanţa poate lua în considerare informaţiile care devin cunoscute după expulzare. De asemenea, riscul la care este expusă persoana vizată trebuie să fie real, nu doar o ameninţare. Pentru reclamant este principial să furnizeze dovezi că există un risc real de a fi supus unui tratament contrar art. 3, dacă măsurile imputate sunt puse în aplicare. Cînd există astfel de indiciu, datoria guvernului este de a risipi orice îndoieli cu privire la această situaţie. Pentru a stabili un risc de maltratare, Curtea trebuie să examineze consecinţele previzibile ale expulzării reclamantului, avînd în vedere situaţia generală din ţara de origine, precum şi circumstanţele personale ale reclamantului.

În speţa *Bader şi Kanbor c. Suediei* [147], reclamanţii-soţi s-au plâns pe terenul art. 2 şi art. 3 din Convenţie că în cazul extrădării primului reclamant din Suedia în Siria, el va fi supus unui risc real de a se confrunta cu pedeapsa capitală deoarece instanţa siriană l-a găsit vinovat de complicitate la asasinare şi l-a condamnat la moarte. Curtea Europeană, la rândul său, a constatat că justiţia siriană nu este echitabilă, iar dacă reclamantul va fi întors în Siria, el va experimenta frică şi durere, gîndindu-se la viitorul său, pentru că există o probabilitate reală de executare. În acest sens, Curtea a constatat că există dovezi clare ale riscului real pentru primul reclamant de a fi executat şi supus unui tratament contrar art. 2 şi 3 în caz de deportare în ţara de origine.

În această speţă este interesant faptul că primul reclamant iniţial a solicitat drept de azil în Suedia, care i-a fost refuzat, ulterior depunând prezenta plângere la forul european. În faţa instanţelor suedeze dânsul nu a pretins că în caz de deportare, va fi supus unui risc de tortură, iar Curtea Europeană a considerat că nu va examina argumentele respective din oficiu, focusându-se doar pe capătul de cerere care se referă la riscul executării reclamantului în baza hotărârii dată de instanţa de siriană. Şi pe respectivul capăt de cerere Curtea a constatat încălcarea atât a art. 2, cât şi a art. 3.

Totodată, în speţa *Saadi c. Italiei* [378], care priveşte decizia autorităţilor italiene de a deportaîn Tunisia reclamantul de naţionalitate tunisiană care locuia legal pe teritoriul italian, reclamantul s-a plâns Curţii Europene precum că pentru el există un risc real de a fi supus torturii

şi relelor tratamente în Tunisia deoarece dânsul a fost judecat *in absentia* în ţara de origine pentru infracţiuni legate de terorism şi condamnat acolo la 20 de ani de închisoare. Suplimentar, reclamantul a invocat că în Tunisia maltratarea presupuşilor terorişti este o practică comună, şi în acest sens există dovezi clare documentate. Marea Cameră a Curţii Europene a notat cu titlu de principiu general că expulzarea unei persoane de către un stat contractant poate ridica chestiuni pe marginea art. 3 şi în acest fel angaja răspunderea acestui stat când există temeiuri convingătoare de a consideră că respectiva persoană, în caz de deportare, va înfăţişa un risc real de a fi supusă unor tratamente contrare art. 3. În asemenea condiţii, art. 3 implică o obligaţie negativă de a nu deporta persoana în cauză în acea ţară.

Raţionamente similare au fost formulate de Curtea Europeană şi la cazul eventualelor rele tratamente ce pot fi operate în ţara de destinaţie nu de către agenţii statului, dar de către subiecţii neguvernamentali. Or, statului-parte la Convenţie îi revine obligaţia de a nu expulza sau extrăda nu numai în cazurile în care există un risc real ca autorităţile oficiale vor aplica individului măsuri contrare art. 3, dar, de asemenea, atunci cînd astfel de măsuri pot fi aplicate de actori non-statali.

În cauza *H.L.R. c. Franţei* [220], reclamantul - originar din Columbia, a fost acuzat de crime legate de traficul de droguri în Franţa, după care i-a fost înmînat un aviz de deportare. Înainte de condamnarea sa, el a ajutat poliţia furnizînd informaţii, care au permis condamnarea traficanţilor de droguri columbieni. Dânsul a pretins, cerînd aplicarea art. 3, că dacă el va reveni în Columbia, traficanţii se pot răzbuna pe el. Curtea Europeană la rândul său a statuat că în funcţie de natura necondiţionată a art. 3, nu se poate exclude posibilitatea de aplicare a acestuia, în cazul în care pericolul emană de la persoane sau grupuri de persoane care nu sunt funcţionari guvernamentali. Cu toate acestea, trebuie dovedită realitatea unui risc şi incapacitatea statului de reşedinţă de a elimina riscul prin furnizarea protecţiei corespunzătoare persoanei în cauză. La cazul prezentei speţe, Marea Cameră a Curţii cu o majoritate de voturi a hotărât că reclamantul nu a demonstrat faptul că autorităţile columbiene ar fi incapabile să-i asigure protecţie corespunzătoare contra eventualelor răzbunări din partea subiecţilor privaţi.

Spre comparaţie, în cauza ulterioară *N. c. Finlandei* [304], Curtea a constatat că riscul relelor tratamente, la care poate fi supus reclamantul la întoarcerea sa în Republica Democrată Congo, poate veni nu de la autorităţile actuale, ci de la rudele disidenţilor, care se pot răzbuna pentru activităţile sale din trecut în serviciul preşedintelui Mobutu. Curtea a notat expres că prezenta speţă diferă de *H.L.R. c. Franţei* citată supra deoarece suportul probatoriu existent demonstrează faptul că reclamantul a activat în cadrul serviciului special de protecţie a preşedintelui Mobutu, a făcut parte din cercul apropiaţilor acestuia şi a luat parte la diverse activităţi în care disidenţii priviţi ca o ameninţare ai regimului au fost supuşi la hărţuire, detenţie

şi chiar posibila executare. În asemenea circumstanţe, există temeiuri de a considera că autorităţile congoleze nu vor capabile să-l protejeze pe reclamant contra eventualelor acţiuni de răzbunare din partea subiecţilor neguvernamentali.

Obligaţiile negative formulate în temeiul art. 4 din CEDO (interzicerea sclaviei şi a muncii forţate): De fapt, însăşi titlul respectivului articol sugerează existenţa unei obligaţii negative, şi anume celei de a nu supune persoana la sclavie, aservire sau muncă forţată. În cele ce urmează vom supune unei analize separate obligaţia de interzicere a sclaviei, ultima reprezentând cea mai gravă formă de dependenţă a individului şi jignire a demnităţii umane; precum şi obligaţia de interzicerea a muncii forţate, care reprezintă o formă de servitute mai puţin aspră.

Nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire

Luînd în considerare conceptul de ”sclavie”, în conformitate cu art. 4, Curtea Europeană se bazează pe definiţia clasică prevăzută în Convenţia asupra sclaviei din 1926 [13], care defineşte sclavia ca ”statutul sau condiţia unei persoane asupra căreia este exercitată oricare putere sau toate puterile ataşate dreptului de proprietate”. Servitutea este o formă deosebit de gravă de negare a libertăţii. Aceasta include în afară de obligaţia de a furniza anumite servicii altora obligaţia de ”sclavului” de a lucra în folosul altei persoane, precum şi incapacitatea sa de a schimba situaţia.

În cauza relativ recentă *Siliadin c. Franţei* [392], reclamanta, resortisantă din Togo care locuia în Franţa, s-a plâns în faţa Curţii de la Strasbourg că începând cu vârsta de 16 ani a fost obligată să muncească ca menajeră fără a fi remunerată. Aflându-se ilegal pe teritoriul francez, paşaportul său fiind confiscat, neavînd resurse materiale, a fost obligată să se ocupe de creşterea celor patru copii ai soţilor B., în fiecare zi între orele 07 şi 22. Reclamanta a suportat această situaţie timp de cîţiva ani, timp în care soţii B. i-au promis în permanenţă că situaţia sa pe teritoriul francez se va reglementa. Într-un final, alertat de către un vecin, comitetul contra sclaviei moderne a sesizat parchetul cu situaţia reclamantei. Cauza penală s-a finalizat cu neînceperea urmăririi penale, iar acţiunea civilă a condus la condamnarea soţilor B. la plata unor despăgubiri pentru prejudiciul moral suferit de către reclamantă.

În definitivarea raţionamentului final, Curtea Europeană a stipulat că în conformitate cu normele şi tendinţele contemporane în materia protecţie fiinţei umane contra sclaviei, stării de servitute şi muncii forţate ori obligatorii, statele au obligaţia de a incrimina orice act de a menţine o persoană într-o situaţie interzisă de art. 4. În speţă, reclamanta a muncit de mai mulţi ani fără consimţământul său şi a nu primit nici o renumeraţie pentru munca prestată. Minoră la momentul faptelor, ea se afla în situaţie de şedere ilegală pe un teritoriu străin şi îi era frică că va fi arestată de poliţie. Soţii B. au suplimentat aceasta teamă şi i-au făcut speranţe de reglementare

a situaţiei sale juridice. Prin urmare, reclamanta a fost supusă cel puţin la muncă forţată în sensul art. 4. Problema însă a fost de a determina dacă reclamanta a fost ţinută în sclavie ori în stare de servitute, în sensul art. 4.

În ceea ce priveşte sclavia, Curtea a notat că chiar dacă reclamanta a fost privată de libertate, nu rezultă din dosarul cauzei că ea ar fi fost ţinută în sensul propriu al termenului, adică soţii B. nu au exercitat un veritabil drept de proprietate asupra sa, reducînd-o la stadiul de obiect. De aceea, nu se poate considera că dânsa a fost ţinută în stare de sclavie în sensul clasic al termenului. Cu privire la noţiunea de servitute, aceasta presupune obligaţia de presta servicii sub imperiul unor ameninţări şi este apropiată termenului de sclavie. Reclamanta era în întregime la dispoziţia soţilor B., ea nu dispunea de libertate de mişcare şi nici de timp liber. Drept consecinţa, se poate considera că ea a fost ţinută în stare de servitute. Date fiind respectivele constatări, Curtea a conchis expres că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile asumate în temeiul art. 4 CEDO.

Remarcabil este faptul că în respectiva cauză Curtea s-a referit la obligaţiile pozitive ale statului, ceea ce în opinia noastră nu este întocmai potrivit. Or, în prezenta speţă esenţa plângerii reclamantei s-a fundamentat nu pe faptul nerespectării de către oficialul Paris a îndatoririi de protecţie a dânsei contra sclaviei, cât mai degrabă pe faptul că autorităţile franceze au admis şi au tolerat situaţia ei de aflare în servitute, precum şi au permis neincriminarea corespunzătoare a acestei situaţii condamnabile în legislaţia penală. În opinia noastră considerăm oportun a califica enunţatele omisiuni ale statului respondent ca nerespectare a obligaţiei negative de a nu supune sau tolera aflarea fiinţei umane în stare de aservire, indiferent de faptul dacă aservirea s-a datorat comportamentului agenţilor statului sau conduitei persoanelor private. Pe de altă parte, prezenta situaţie juridică poate fi privită prin prisma imposibilităţii separării totale a obligaţiei pozitive (protecţia persoanei împotriva sclaviei) de cea negativă (nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire), precum deseori enunţă şi Curtea.

Netolerarea muncii forţate sau obligatorii

Art. 4 din Convenţie interzice munca forţată sau obligatorie, cu toate acestea, el nu defineşte ce se înţelege prin ”munca forţată sau obligatorie”, iar diversele documente ale Consiliului Europei referitoare la lucrările pregătitoare referitoare ale Convenţiei, la fel nu conţin vreo indicaţie în acest sens. Totuşi, Curtea prin jurisprudenţa degajată a încercat să definească această noţiune.

În speţa anterioară *Van der Mussele c. Belgiei* [422], Curtea s-a adresat la Convenţia Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr. 29 privind munca forţată sau obligatorie. În sensul respectivei Convenţii, termenul de ”muncă forţată sau obligatorie” a fost calificat ca orice muncă sau serviciu obţinut de la persoană sub ameninţarea unei pedepse şi pentru care persoana

respectivă nu s-a oferit voluntar. Curtea a acceptat această definiţie ca un punct de plecare pentru interpretarea art. 4. În fapt, în respectiva speţă, reclamantul, avocat stagiar de profesie, s-a plâns în faţa forului european de faptul că serviciile de consultanţă prestate de dânsul ca apărător din oficiu, pentru care el nu a primit vreo remuneraţie, a reprezentat munca forţată sau obligatorie în sensul art. 4 CEDO. Curtea Europeană nu a fost de acord cu o asemenea poziţie, ea a notat că reclamantul a îmbrăţişat în mod voluntar profesia de avocat, fiind deplin conştient de atribuţiile ce urmau a fi puse pe seama sa în exercitarea acestei profesii. Serviciile care trebuiau acordate se încadrau în domeniul activităţilor normale desfăşurate de un avocat; ele nu erau diferite de lucrul tradiţional al membrilor Baroului nici prin natura lor şi nici prin restricţiile libertăţii în tratarea dosarului.Suplimentar, serviciile în litigiu au contribuit la instruirea profesională a reclamantului în egală măsură cu cazurile de care trebuia să se ocupe la solicitarea clienţilor săi plătitori sau ale conducătorului stagiului. Ei i-a acordat posibilitatea de a-şi îmbogăţi experineţa şi de a-şi spori reputaţia. În acest sens, interesul general care figura în prim plan s-a dublat de un interes personal.

Prin urmare, Curtea a conchis că la epoca faptelor, situaţia reclamată în mod indiscutabil a adus unele prejudicii reclamantului din cauza lipsei remunerării sau a rambursării cheltuielilor, dar aceste prejudicii au fost însoţite de avantaje şi nu au fost dovedite a fi excesive, dânsului nu i-a fost impusă o responsabilitate disporporţionată şi suma cheltuilelilor cauzate de cazurile în litigiu era relativ mică. Deci, plângerea reclamantului nu cade sub incidenţa art. 4 din Convenţie şi sunt neîntemeiate alegaţiile acestuia precum că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile negative de interzicere a muncii forţate sau obligatorii prin impunerea avocaţilor să acorde consultaţii juridice din oficiu.

Obligaţiile negative ce decurg din conţinutul art. 8 CEDO (dreptul la respectarea vieţii private şi de familie): La capitolul respectivului articol alteori este greu de separat categoric obligaţiile pozitive şi cele negative puse pe seama statelor-părţi la Convenţia Europeană. Or, obligaţia statului de protecţie a anumitor drepturi ce reies din conţinutul art. 8 poate fi dublată de obligaţia de neintervenţie în exerciţiul aceloraşi drepturi, calificarea caracterului unei obligaţii variind în dependenţă de circumstanţele concrete ale cauzei deferite spre soluţionare. Însăşi Curtea Europeană în acest context nu odată a enunţat că exigenţelor mai degrabă negative incluse la art. 8 din Convenţie, care vizează în principal să apere persoana de ingerinţele arbitrare ale puterilor publice, li se pot adăuga obligaţiile obiective inerente respectării efective a vieţii private. Limita dintre obligaţiile pozitive şi negative ale statului în temeiul art. 8 nu se pretează unei definiţii precise, dar principiile aplicabile sunt comparabile [221].

Prin urmare, deşi aparent simpla lectură a art. 8 conduce la o primă constatare că respectul dreptului la viaţă privată, la viaţă familială, respectul domiciliului unei persoane şi al secretului corespondenţei sale impun în primul rând obligaţii negative din partea autorităţilor statale de a nu face ceva de natură a stânjeni exerciţiul lor de către titularii cărora le sunt recunoscute – persoanele fizice sau entităţile sociale care le pot invoca, impunerea numai a obligaţiilor autorităţilor statale, care să apere individul împotriva ingerinţelor de orice natură ale autorităţilor publice în sfera vieţii sale private, nu este suficientă pentru garantarea efectivă tuturor componentelor acesteia, astfel cum sunt enumerate în art. 8 al Convenţiei [4, pp. 597-598].

Neintervenţia statului în viaţa privată şi/sau de familie

În cauza *Lebbink c. Olandei* [201], Curtea Europeană a analizat respectarea de către guvernul reclamat a obligaţiilor sale negative de non-intervenţie în viaţa de familie a reclamantului. În fapt în speţă în urma relaţiei între reclamant şi prietena sa s-a născut fiica, asupra căreia a fost instituită tutela ambilor părinţi (mama – tutore principal şi reclamantul – tutore auxiliar), însă nu a fost făcută vreo declaraţie formală de recunoaştere a paternităţii asupra copilului. După ce relaţia între persoanele vizate s-a terminat, reclamantul a cerut în faţa instanţelor naţionale să i se acorde dreptul de vizită a copilului, însă pretenţiilor i-au fost respinse pe motiv că între dânsul şi fata nu a existat viaţă de familie, iar chiar dacă aceasta a existat anterior, odată cu finalizarea relaţiei cu mama fetei ea a luat sfârşit. Mai mult decât atât, din specificul comportamentului reclamantului faţă de copil nu s-a putut concluziona că aceasta a dat naştere unor legături familiale ferme. Curtea de la Strasbourg nu a căzut de acord cu o asemenea abordare a circumstanţelor cauzei, stipulând că într-adevăr, o simplă relaţie biologică, fără alte elemente juridice sau de fapt ce indică asupra unei legături între copil şi un părinte, nu este suficientă pentru ca art. 8 să fie aplicabil. Însă având în vedere faptul că copilul s-a născut dintr-o relaţie reală între reclamant şi mama fetiţei, iar după ruperea acesteia dânsul a vizitat în permanenţă fiica şi s-a interesat de educaţia şi creşterea ei, între tată şi copil s-a stabilit – dincolo de legătura biologică – o adevărată relaţie familială, susceptibilă a fi protejată pe terenul art. 8. În aşa fel, Curtea a concluzionat că autorităţile olandeze au comis o ingerinţă nejustificată în dreptul reclamantului la viaţă familială, neonorându-şi obligaţiile negative de non-intervenţie în această privinţă.

Într-o altă speţă *Sabou şi Pircălab c. României* [380], reclamanţii, jurnalişti de carieră, au fost condamnaţi pentru calomnie la o pedeapsă la 10 luni de închisoare, în timpul executării căreia i se interziceau, cu titlu de pedeapsă accesorie, automat, toate drepturile prevăzute la articolul 64 Codul penal român, şi anume cele de a vota şi de a fi ales în organele administraţiei publice, de a ocupa funcţii ce implică exercitarea autorităţii statului, de a profesa meseria ce a

servit la comiterea infracţiunii şi de a-şi exercita drepturile părinteşti. Primul reclamant sub incidenţa art. 8 s-a plâns că limitarea dânsului în exerciţiul drepturilor părinteşti a fost contrară obligaţiei statului român de a nu interveni în viaţa sa privată şi de familie.

Curtea de la Strasbourg în fapt a căzut de acord cu alegaţiile reclamantului în acest sens, notând că în situaţii în care se pune problema drepturilor în legătură cu creşterea copiilor, cel care trebuie să primeze întotdeauna este interesul copilului. La caz ea a conchis că infracţiunea pentru care reclamantul a fost condamnat, era complet străină chestiunilor legate de autoritatea parentală, iar prin aplicarea automată a sancţiunii, autorităţile naţionale au avut drept scop pedepsirea inculpatului şi nu protecţia drepturilor şi intereselor minorului. Drept consecinţă, s-a ajuns la concluzia că oficialul Bucureşti a omis să-şi onoreze obligaţiile negative la care este ţinut în virtutea art. 8, intervenind nejustificat şi ilegal în viaţa de familie a reclamantului.

Referitor la non-intervenţia statului în viaţa privată a indivizilor, interesante sunt raţionamentele Înaltei Curţi ce vizează preluarea de imagini şi înregistrări video ale persoanelor private în spaţii publice în scopul prevenirii şi reprimării de abuzuri şi încălcări, când autorităţile naţionale trebuie să găsească un just echilibru între interesele apărării ordinii şi siguranţei publice şi neamestecul în viaţa privată a justiţiabililor.

În speţa *Perry c. Regatului Unit* [348], reclamantul, suspectat de comiterea mai multor furturi, a fost supus filmării în secret la secţia de poliţie, iar imaginile obţinute au fost utilizate în cadrul anchetei penale şi demonstrate martorilor, care l-au identificat. În baza probelor obţinute în cadrul urmăririi penale, dosarul a fost trimis în instanţa de judecată, care a refuzat să înlăture proba înregistrărilor ascunse deşi a fost de acord cu faptul că poliţia nu a respectat cu scrupulozitate propriile reguli de conduită. Forul european cu titlu de principiu general a stipulat că utilizarea normală a unor camere de securitate, indiferent dacă acestea se află pe stradă sau în localuri publice răspunde unor scopuri legitime şi previzibile, astfel încît nu ridică probleme sub aspectul încălcării art. 8. Totuşi, în speţă, Curtea a observat faptul că poliţia a reglat camera respectivă pentru a obţine imagini clare ale reclamantului şi a utilizat aceste imagini într-un montaj care a fost arătat unor martori în scopul identificării autorului de infracţiuni, iar ulterior filmul realizat a fost arătat în cursul procesului, desfăşurat în public. S-a subliniat că indiferent de faptul dacă reclamantul ştia de existenţa acelei camere de supraveghere, nimic nu indică că el s-ar fi putut aştepta să fie filmat, în mod expres, cu ajutorul acesteia. Drept consecinţă, Curtea a conchis că imaginile nu au fost luate în cadrul şi cu ocazia utilizării normale a camerei şi nici nu exista acordul persoanei filmate în acest sens, astfel existând o ingerinţă nejustificată în viaţa privată a reclamantului. Iar în condiţiile în care chiar şi instanţa internă a considerat că măsura nu era prevăzută de reglementările juridice interne din Marea Britanie, Curtea a constatat că art. 8 a fost încălcat, guvernul reclamat nerespectându-şi obligaţiile negative de neamestec în viaţa

privată a persoanei în aspectul preluării de imagini şi filmării. În respectiva speţă, este interesant şi faptul că deşi în faţa Curţii reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 6 şi art. 8, magistraţii europeni adoptând decizia cu privire la admisibilitate în contextul respectării dreptului la un proces echitabil au decis că în speţă utilizarea probei obţinute cu încălcarea procedurii legale nu a afectat legalitatea condamnării reclamantului, declarând sub acest aspect cererea inadmisibilă [347].

În contextul obligaţiilor negative ale statelor sub incidenţa art. 8 din Convenţia Europeană, având în vedere schimbările opiniei societăţilor europene asupra unor chestiuni mai sensibile precum sunt libertatea sexuală şi homosexualitatea, sunt notabile modificările de abordare a acestor subiecte de către forul contenciosului european, care actualmente într-o manieră categorică consacră obligaţia statului de a nu interveni în viaţa privată a individului în aspectul vieţii sale sexuale, libertatea sexuală regăsindu-şi fundamentul în toleranţa şi pluralismul social, valori cardinale ale unei societăţi democratice. Pe acest teren, este notabilă cauza *ADT c. Regatului Unit* [113], în care reclamantul, homosexual activ, a fost arestat în urma unei percheziţii la domiciliu în cursul căreia poliţia a ridicat mai multe obiecte, în special fotografii şi înregistrări video, ce conţineau secvenţe cu caracter sexual antrenându-l pe el şi alţi patru bărbaţi. Ulterior, dânsul a fost condamnat pentru atentat la bunele moravuri. În faţa Curţii reclamantul, care a solicitat păstrarea anonimatului, s-a plâns de faptul că acţiunile autorităţilor naţionale au fost contrare obligaţiilor ce îi revin oficialei Londra în baza art. 8.

Curtea Europeană a considerat că, dacă în anumite circumstanţe activităţile de natură sexuală pot justifica o ingerinţă a statului, acesta nu este cazul în speţă. Ea a notat că reclamantul a avut acte de natură sexuală împreună cu un număr restrîns de prieteni, în condiţiile în care era puţin probabil ca alte persoane să ia cunoştinţă. Chiar dacă actele au fost înregistrate,înregistrările sechestrate evocau acte pur private ale persoanelor, iar reclamantul nu a fost condamnat pentru înregistrare, ci pentru actele în sine. Suplimentar, Curtea a notat că în absenţa oricăror aspecte referitoare la protecţia sănătăţii publice şi ţinând cont de caracterul pur privat al actelor, raţiunile invocate de guvern pentru a menţine în vigoare incriminarea penală a unui asemenea comportament nu sunt suficiente şi convingătoare. În concluzie, magistraţii europeni în unanimitate au constatat încălcarea art. 8 CEDO şi au decis că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile negative puse în sarcina sa de neamestec în viaţa privată a persoanei în aspectul vieţii sale sexuale.

Neintervenţia statului în exerciţiul dreptului la respectarea corespondenţei

În cauza *Prado Bugallo c. Spaniei* [354], reclamantul plasat în fruntea unui complex economic important compus din mai multe societăţi ce practicau importul şi exportul internaţional de tutun, dispunea în Spania de o vastă reţea de colaboratori. În cadrul unei anchete

judiciare cu privire la o infracţiune de trafic de stupefiante, convorbirile telefonice ale reclamantului cu colaboratorii săi au fost interceptate. Ulterior, reclamantul a fost condamnat pe baza înregistrărilor interceptate. În faţa forului european reclamantul a pretins că interceptarea convorbirilor sale a fost contrară prevederilor art. 8 din CEDO.

Curtea a constatat că măsura interceptării convorbirilor telefonice s-a fundamentat în baza legii interne, iar problema cauzei s-a referit la faptul dacă legea internă îi promova reclamantului suficiente garanţii contra arbitrariului. Curtea a constatat că legea internă a relevat anumite lacune sub acest aspect, în special ca urmare a faptului că nu s-au prescris expres infracţiunile pentru care se poate dispune o interceptare a convorbirilor, iar durata măsurii de interceptare a avut un caracter indeterminat. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea art. 8 din Convenţie, stipulând că interceptarea convorbirilor reclamantului a fost operată în mod abuziv, fără a-fi furnizate suficiente garanţii contra unei aplicări arbitrare a legii. De principiu, o asemenea concluzie sugerează ideea că neintervenţia statului în exercitarea dreptului la respectarea corespondenţei nu este categorică, imixtiunile autorităţilor naţionale în drepturile garantate pe terenul art. 8 pot fi considerate conforme Convenţiei în condiţiile în care la nivel intern sunt promovate suficiente garanţii contra arbitrariului, iar însăşi imixtiunea nu este disproporţională.

Tot în optica interceptării convorbirilor, în cauza *Taylor-Sabori c. Regatului Unit* [410], reclamantul a fost ţinta unei supravegheri a poliţiei, care folosind o ”clonă” a pager-ului dânsului, a reuşit să intercepteze mesajele trimise către el. Având în vedere probele acumulate, reclamantul a fost arestat şi acuzat de trafic de droguri, procuratura susţinând că dânsul a fost unul dintre principalii organizatorii ai importului în Regatul Unit din Amsterdam a comprimatelor interzise “extasy”. În faţa tribunalului englez, o parte a probelor prezentate de organele urmăririi penale împotriva reclamantului a constat în notele scrise ale mesajelor pager care au fost transcrise de către poliţie. Avocatul reclamantului a susţinut că aceste note nu ar trebui să fie admise ca probe, deoarece poliţia nu a avut un mandat pentru a le intercepta. Judecătorul naţional însă a decis că din moment ce mesajele au fost transmise prin intermediul unui sistem privat, Legea din 1985 referitoare la interceptarea convorbirilor transmise de mijloacele publice de comunicaţie nu se aplica şi mandatul judiciar pentru autorizarea interceptării nu a fost necesar.Reclamantul a fost găsit vinovat în comiterea infracţiunii şi condamnat la zece ani de închisoare.

În faţa Curţii Europene, el s-a plâns de faptul că interceptarea de către poliţie a mesajelor trimise pe pager-ul dânsului în absenţa mandatului judiciar a fost contrară standardelor înserate în textul art. 8 din Convenţie. Curtea, la rândul său, a notat că nu s-a disputat faptul că supravegherea efectuată de către poliţie în speţă s-a ridicat la o ingerinţă în drepturile reclamantului în temeiul art. 8. De fapt, esenţa plângerii s-a referit la faptul dacă interceptarea

neautorizată a convorbirilor transmise printr-un sistem privat, nereglementată suficient la nivel intern, a fost sau nu contrară prevederilor Convenţiei. Curtea a reiterat că legislaţia internă trebuie să fie suficient de clară pentru a oferi persoanelor fizice o indicaţie adecvată la împrejurările şi condiţiile în care autorităţile publice au dreptul să recurgă la măsuri sub acoperire, precum în prezenta cauză. Însă la momentul evenimentelor din speţă nu a existat nici un sistem legal de a reglementa interceptarea mesajelor pager transmise prin intermediul unui sistem privat de telecomunicaţii, prin urmare interceptarea a fost ilegală şi contrară art. 8.

În respectiva speţă, este interesantă situaţia că Curtea Europeană s-a expus nu atât asupra nerespectării de către guvernul respondent a obligaţiei generale negative de a nu interveni în dreptul justiţiabilului la respectarea corespondenţei sale, cât mai degrabă asupra obligaţiei pozitive de a stabili un cadru legislativ intern adecvat şi previzibil, care ar exclude riscul arbitrariului în cazul *neonorării permisibile* a obligaţiei de non-intervenţie.

Neintervenţia statului în domiciliul justiţiabilului

În cauza relativ recentă *Ernst şi alţii c. Belgiei* [195], reclamanţii – jurnalişti de profesie ce activau în cadrul revistelor şi radioului naţional cunoscute, s-au plâns în faţa forului contenciosului european de faptul că percheziţiile desfăşurate de organele de urmărire penală la domiciliile, redacţia jurnalului şi autoturismele dânşilor în legătură cu investigaţia desfăşurată în cadrul învinuirii procurorilor din Curtea de Apel Liège pentru încălcarea obligaţiei păstrării secretului profesional şi divulgării informaţiilor confidenţiale presei, au fost ilegale şi abuzive, ei nefiind informaţi despre motivele percheziţiei şi nici asiguraţi cu careva drepturi de procedură întrucât nu erau participanţi în respectivul dosar penal.

Sub incidenţa art. 8 CEDO, Curtea Europeană a notat că percheziţiile realizate, în mod evident au constituit ingerinţe în dreptul la viaţă privată şi la respectarea inviolabilităţii domiciliului reclamanţilor, însă esenţial a fost faptul dacă reclamanţilor la caz le-au fost furnizate suficiente garanţii contra arbitrariului. În acest context, Curtea a constatat că mandatele de percheziţie emise de judecătorul de instrucţie au demonstrat un conţinut extrem de general, întrucât nu precizau nimic despre fapta anchetată, locurile care făceau obiect al percheziţiei ori bunurile ce urmau a fi ridicate, lăsând astfel la latitudinea anchetatorilor aspecte extrem de importante. Ca urmare, un număr impunător de diferite obiecte, inclusiv memoriile calculatoarelor reclamanţilor, au fost ridicate, în timp ce ultimii au rămas într-o stare de ignoranţă completă cu privire la motivele percheziţiei desfăşurate. În asemenea circumstanţe, Curtea a conchis că statul reclamat a comis ingerinţe disproporţionale în dreptul reclamanţilor la inviolabilitatea domiciliului, neonorându-şi astfel obligaţia negativă de non-intervenţie şi încălcând art. 8.

În speţa ulterioară *Van Rossem c. Belgiei* [423], reclamantul în faţa Curţii Europene a pretins încălcarea art. 8 pe motivul efectuării de către organele procuraturii în baza mandatului judiciar a percheziţiilor la domiciliul şi sediile societăţilor comerciale ale dânsului în cadrul unei anchete penale iniţiate contra sa pentru fals, abuz de încredere şi emiterea de cecuri fără acoperire. Curtea Europeană a decis asupra condamnării oficialului Bruxelles sub incidenţa art. 8, enunţând că mandatul de percheziţie eliberat de către judecătorul de instrucţie a avut un caracter general, fără a fi specificate infracţiunile pentru care se declanşase urmărirea penală, şi documentele ce urmau a fi căutate şi ridicate, astfel încât marja de discreţie permisă anchetatorilor penali a fost una foarte largă, iar reclamantului nu i-au fost asigurate careva garanţii contra arbitrariului. În aşa fel, Curtea deşi *in termenis* nu a menţionat despre nerespectarea de către guvernul reclamat a obligaţiilor negative ce reies din Convenţie, prin constatarea încălcării implicit a admis acest fapt.

Obligaţiile negative fundamentate în textul art. 9 din Convenţia Europeană (libertatea de gîndire, de conştiinţă şi religie): Garantarea libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie presupune, în primul rând, obligaţia negativă în sarcina autorităţilor statale de a nu întreprinde nici un fel de acţiuni sau de a nu li se putea reproşa nicio omisiune de natură a restrânge exerciţiul efectiv al acestor libertăţi; asemenea restrângeri sunt permise numai în limitele strict determinate de dispoziţiile cuprinse în art. 9 para. 2 din Convenţie şi numai în privinţa libertăţii de religie şi de conştiinţă, nu şi în privinţa libertăţii de gândire [4, p.735]. De principiu, pe terenul art. 9 au fost formulată principala obligaţie negativă de ***abţinere de la oricare ingerinţe nejustificate în libertatea religioasă a persoanei***.

În speţa *Hasan şi Chaoush c. Bulgariei* [223], reclamanţii – marele muftiu al musulmanilor bulgari şi profesorul Institutului Islamic din Sofia, s-au plâns în faţa organelor de control de la Strasbourg de încălcarea drepturilor dânşilor garantate de art. 9. În fapt, speţa a vizat conflictul ce a izbucnit la finele anilor 1980 între două fracţiuni rivale ale comunităţii musulmane, în mod special axat pe divergenţele privind candidatura persoanei ce urmează a fi propusă la funcţia de marele muftiu. În a. 1988, muftiu a fost ales terţul G., însă în 1992, direcţiunea de stat a afacerilor religioase a anulat alegerea lui G. în calitate de mare muftiu, iar în urma unei conferinţe naţionale, primul reclamant a fost ales în această funcţie, cu înregistrarea dânsului de direcţiunea afacerilor religioase. Cu toate acestea, în 1994, susţinătorii lui G. au organizat o conferinţă naţională la care s-au ales alţi conducători, ce au cerut înregistrarea lor în calitate de lideri legitimi ai comunităţii musulmane bulgare. În urma unei schimbări de guvern, vice prim-ministrul nou în funcţie a adoptat un decret prin care a aprobat actele adoptate la această din urmă conferinţă şi a înregistrat drept lideri ai comunităţii pe cei aleşi la ea, în speţă, pe G, fără ca decizia să fie motivată sau comunicată reclamantului. Noii lideri i-au evacuat cu

forţa pe reclamanţi din birourile instituţiei, iar procuratura a refuzat să ia orice fel de măsuri. Ulterior, a avut loc o conferinţă de unificare a fracţiunilor musulmane, care a ales noi lideri, înregistraţi de către guvern.

În faţa Curţii Europene reclamanţii s-au plâns de amestecul guvernului în procedurile de alegerile a liderilor comunităţii islamice bulgare, ce a fost incompatibil cu principiul neutralităţii statului şi contrar exigenţelor art. 9 din Convenţie.

În stabilirea raţionamentului final, Curtea de la Strasbourg a notat că persoana liderului unui cult este extrem de importantă pentru orice membru al comunităţii religioase, iar participarea la viaţa comunităţii este o manifestare a religiei în astfel de condiţii. Ea a considerat că atunci cînd se pune problema organizării comunităţilor religioase, art. 9 trebuie interpretat în lumina art. 11 din Convenţie, întrucît dreptul credincioşilor la libertate religioasă presupune funcţionarea comunităţii fără ingerinţe arbitrare din partea statului. Iar autonomia unei comunităţi religioase este indispensabilă pluralismului şi se află în însăşi centrul sistemului de protecţie oferit de art. 9.

De asemenea, Curtea a subliniat că în cazul încălcării obligaţiei autorităţilor de neutralitate în exerciţiul puterii de a înregistra comunităţile religioase trebuie concluzionat că statul a adus atingere dreptului credincioşilor la manifestarea religiei. Exceptînd situaţiile extraordinare, dreptul la libertatea religiei exclude orice apreciere din partea statului cu privire la legitimitatea credinţelor religioase sau modalităţilor de exprimare a acestora. În consecinţă, măsurile statului de a favoriza unul dintre conducătorii unei comunităţi religioase divizate sau cele ce vizează impunerea unui lider unic al comunităţii, contra dorinţelor acesteia, constituie atingeri ale libertăţii de manifestare a religiei. În speţă, schimbările de lideri religioşi ai comunităţii a fost dispusă de guvern, fără nicio motivare, cu scopul de a favoriza o fracţiune prin recunoaşterea unui statut oficial şi împiedicarea primului reclamant să continue să reprezinte o parte a comunităţii musulmane. Cât timp aceste acte ale statului ţineau de puterea de apreciere absolut discreţionară a guvernului, ele au fost incompatibile cu obligaţia negativă a Sofiei de a se abţine de la orice amestec arbitrar în drepturile reclamanţilor garantate sub incidenţa art. 9.

Totodată, în speţa *Înaltul Consiliu Spiritual al Comunităţii Musulmane c. Bulgariei* [243], organizaţia reclamantă reprezentând cea de-a doua fracţiune rivală, condusă de G., care se pretinde a fi lider ai comunităţii musulmane din ţară, Curtea de la Strasbourg suplimentar la cele evocate în hotărârea dată în cauza anterioară, a specificat că autorităţile statului pot interveni pentru a media conflicte între fracţiuni ale aceleiaşi comunităţi, însă ele trebuie să-şi îndeplinească această sarcină cu prudenţă, întrucît libertatea de exercitare a religiei este un domeniu delicat. Iar în condiţiile în care autorităţile naţionale au făcut tot posibilul să se ajungă la o unificare a comunităţii musulmane, astfel încît să existe acel lider unic, deşi organizaţia

reclamantă şi enoriaşii ei nu au dorit acest lucru, unificarea fiind dispusă prin diferite forme de constrîngere impuse de stat, se concluzionează că statul reclamat nu a respectat obligaţia negativă pusă în sarcina sa şi a exercitat ingerinţe nepermise de CEDO în dreptul reclamantei la libertatea religioasă.

Iar în speţa de referinţă *Serif c. Greciei* [390], Curtea Europeană a notat cu titlu de principiu general că într-o societate democratică, statul nu trebuie să ia măsuri pentru a asigura faptul că o comunitate religioasă este plasată sub o conducere unică. Chiar dacă există riscul să apară tensiuni atunci cînd o comunitate religioasă este divizată, acestea sunt consecinţe inevitabile ale pluralismului, iar rolul autorităţilor nu constă în eliminarea sursei tensiunilor prin eliminarea pluralismului, ci în vegherea faptului ca grupurile divergente să se tolereze unul pe altul.

Obligaţiile negative ce izvorăsc din art. 10 CEDO (libertatea de exprimare): Din punct de vedere al obligaţiilor impuse autorităţilor statale de dispoziţiile art. 10, apare limpede că prima dintre ele este una negativă: autorităţile statale sunt ţinute să nu facă nimic de natură a împiedica exercitarea libertăţilor garantate de text de către cei cărora li sunt recunoscute. Cu toate acestea, frontiera între obligaţiile negative şi cele pozitive nu se pretează la o definiţie precisă [4, pp. 770-771]. În cele ce urmează vom analiza principalele obligaţii negative impuse statelor în virtutea acestui articol.

Neamestecul statului în libertatea presei

Curtea a concluzionat, în speţa de referinţă *Thorgeir Thorgeirson c. Islandei* [415], cu privire la condamnarea reclamantului în urma publicării într-un ziar a două articole privind acţiunile brutale ale poliţiei, că a existat o încălcare a drepturilor lui în conformitate cu art. 10 din CEDO. Curtea a considerat că ingerinţa nu a fost proporţională cu scopul legitim de ”protecţie a reputaţiei altora”. În timp ce presa nu trebuie să depăşească limitele stabilite, este de datoria ei să comunice informaţii şi idei cu privire la aspecte de interes public. Nu numai că presa are sarcina de a comunica astfel de informaţii şi idei; publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi.

În speţa *Kommersant Moldovy c. Moldovei* [264], Curtea de la Strasbourg a reiterat cu titlu de principiu general următoarele: libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice, iar protecţia care trebuie acordată presei este de o importanţă deosebită. Chiar dacă presa nu trebuie să depăşească limitele stabilite *inter alia* în scopul „protecţiei reputaţiei sau drepturilor altor persoane”, este, totuşi, sarcina ei să comunice informaţii şi idei de interes public. Presa are nu doar sarcina de a comunica astfel de informaţii şi idei: publicul, de asemenea, are dreptul de a le primi. Altfel, presa nu ar putea să joace rolul său vital de „câine de pază public”. Totodată, cea mai atentă cercetare din partea Curţii este cerută atunci când măsurile luate sau sancţiunile impuse de autorităţile naţionale sunt capabile să

descurajeze participarea presei la dezbateri asupra chestiunilor de interes public legitim. Or, dreptul la libertatea de exprimare este aplicabil nu numai „informaţiei" sau „ideilor" care sunt primite favorabil sau sunt privite ca inofensive sau ca o chestiune de indiferenţă, dar şi celor care ofensează, şochează sau deranjează Statul sau orice parte a comunităţii. În plus, libertatea jurnalistică acoperă, de asemenea, posibile recurgeri la un anumit grad de exagerare sau chiar provocare. Cu toate acestea, forul european a notat că art. 10 al Convenţiei nu garantează o libertate de exprimare nelimitată chiar şi în ceea ce priveşte relatările presei cu privire la chestiuni de interes public deosebit, conform termenilor din para. 2 al respectivului articol, exercitarea acestei libertăţi presupune „obligaţii şi responsabilităţi" care, de asemenea, se aplică presei. Datorită „obligaţiilor şi responsabilităţilor" inerente exercitării libertăţii de exprimare, protecţia acordată de art. 10 jurnaliştilor în ceea ce priveşte relatarea cu privire la chestiunile de interes general este supusă condiţiei ca ei să acţioneze cu bună-credinţă pentru a oferi informaţii corecte şi credibile în conformitate cu etica jurnalistică.

Precum vedem, obligaţia negativă a statului de a nu aduce atingere libertăţii presei este una de natură destul de categorică, jurnaliştii bucurându-se de cel mai înalt grad de protecţie în virtutea art. 10. spre comparaţie cu alte categorii de persoane, precum sunt politicienii, funcţionarii publici, persoanele de afaceri, judecătorii etc.

În cinci speţe soluţionate la 8 iulie 1999 ce vizează Turcia (*Ceylan, Karataş, Okçuoğlu, Arslan, Sürek şi Özdemir*), Marea Cameră a Curţii s-a pronunţat cu privire la condamnarea reclamanţilor pentru propagandă împotriva integrităţii statului, în urma publicării în reviste şi ziare a unor articole critice privind politica de stat în Sud-Estul Turciei şi atitudinea autorităţilor faţă de kurzi [173]. În toate aceste cazuri, Curtea a declarat că profesioniştii mass-media au responsabilităţi şi obligaţii speciale în caz de conflict şi tensiune, deoarece aceştia ar putea deveni "un vehicul de propagare a discursului de ură şi promovarea violenţei" [258]. Cu toate acestea, Curtea a constatat, în conformitate cu jurisprudenţa sa anterioară, că era de datoria presei de a comunica informaţii şi idei cu privire la chestiunile politice, chiar şi cele controversate, şi că aceasta a mers alături de dreptul publicului de a fi informat [317]. De asemenea, ea a reamintit că "există puţine posibilităţi în conformitate cu art. 10 para. 2 din Convenţie pentru restricţii ale discursului politic [135]. Iar condamnarea penală a persoanelor ce au răspândit informaţii şi idei prin intermediul presei, inclusiv jurnaliştilor, este o sancţiune prea drastică şi disproporţională scopului art. 10 [409], în rezultat autorităţile naţionale depăşind marja de apreciere ce li este cunoscută şi neonorându-şi obligaţiunile negative de neamestec în libertatea preseie puse în sarcina lor pe terenul CEDO.

Abţinerea statului de la identificarea sursei jurnalistice

Curtea a constatat că a existat o încălcare a art. 10 în cauza *Goodwin c. Regatului Unit* [210], care se referea la obligarea reclamantului-jurnalist de a dezvălui sursele de informare. Marea Cameră a Curţii, cu o majoritate de voturi, a notat că protecţia surselor jurnalistice este una din condiţiile de bază pentru libertatea presei. Importanţa acestei protecţii a fost subliniată de multe coduri naţionale de etică, prin Rezoluţia privind libertăţile jurnalistice şi drepturile omului şi de Rezoluţia Parlamentului European privind confidenţialitatea surselor jurnaliştilor. Doar ”o cerinţă imperativă de interes public” ar putea justifica ingerinţa în protecţia surselor jurnalistice. În acest caz nici ordinul de divulgare, nici amenda pentru sfidarea curţii nu pot fi justificate în temeiul articolului 10 para. 2.

La rândul său, în speţa *Voskuil c. Olandei* [435], în care reclamantul-jurnalist a înaintat o plângere în faţa forului european pentru faptul că a fost impus de către autorităţile judecătoreşti naţionale să dezvăluie identitatea sursei (poliţistul anonim) care i-a furnizat informaţia despre compromiterea anchetei îndreptate împotriva unor anumite persoane acuzate de trafic de arme. În definitivarea concluziei dacă statul respondent şi-a onorat sau nu obligaţiile la care este ţinut în virtutea art. 10, Curtea Europeană a subliniat că protecţia surselor jurnalistului este una din condiţiile de bază pentru libertatea presei, reflectată în diferite instrumente internaţionale incluzând Recomandarea Consiliului de Miniştri nr. R (2000) 7. Fără o astfel de protecţie, sursele puteau fi descurajate să sprijine presa pentru a informa publicul în chestiuni de interes general, şi, ca urmare, rolul public important de ”câine de pază” al presei putea fi subminat.

Suplimentar, Curtea a notat că ordinul de a dezvălui o sursă jurnalistică ar putea fi justificat doar de o cerinţă imperativă de interes public. Iar într-un stat democratic guvernat de reguli de drept, folosirea unor metode inadecvate de către o autoritate publică a fost în mod cert genul de chestiune asupra căreia publicul are dreptul să fie informat. Curtea a fost surprinsă cât de departe erau dispuse autorităţile să ajungă pentru a afla identitatea sursei deoarece astfel de măsuri cu efecte pe termen lung i-ar putea descuraja pe cei care ar avea informaţii reale şi precise referitoare la infracţiuni, de a împărtăşi pe viitor presei informaţiile pe care le deţin. Având în vedere considerentele enunţate, magistraţii europeni în unanimitate au constatat că oficialul Amsterdam si-a încălcat obligaţia negativă de neamestec în activitatea presei şi abţinerea de la stabilirea surselor jurnalistice.

În cauza *Roemen şi Schmit c. Luxemburgului* [373], Curtea Europeană de asemenea a constatat încălcarea art.10 în aspectul referitor obligarea ziaristului de a-şi dezvălui sursele jurnalistice. În fapt, în speţă primul reclamant a publicat un articol prin care acuza un ministru că ar fi comis fraude privind regimul TVA şi pentru această faptă a fost sancţionat contravenţional. Reclamantul a prezentat mai multe documente care să probeze afirmaţiile sale, inclusiv decizia

prin care ministrul vizat a fost sancţionat contravenţional. În urma unei plîngeri penale a ministrului, de organele competente s-a iniţiat o anchetă penală pentru încălcarea secretului profesional. În cadrul acesteia, s-au realizat două percheziţii la domiciliul şi sediul profesional al primului reclamant, precum şi la sediul avocatului său, celui de-al doilea reclamant, cu scopul de a identifica persoanele care au dezvăluit informaţia referitoare la ilegalităţile comise de ministru, contrar obligaţiei de a păstra secretul profesional al funcţionarului.

Forul contenciosului european a subliniat că percheziţiile din speţă au fost realizate cu scopul de a identifica sursa jurnalistică, ceea ce constituie o ingerinţă drastică în dreptul garantat prin art. 10 din Convenţie, şi a constatat că articolul publicat viza un subiect de interes general, iar autorităţile au realizat două percheziţii pentru a descoperi sursa acestui articol. Mai mult decât atât, magistraţii au notat că percheziţiile în cauză au fost realizate fără ca autorităţile să cerceteze mai înainte dacă actul de dezvăluire era acoperit de regulile privind secretul profesional. În asemenea circumstanţe, Curtea a decis în unanimitate că statul reclamat nu şi-a îndeplinit obligaţia negativă de non-intervenţie în dreptul jurnalistului de a-şi păstra în confidenţialitate sursele de informare.

Obligaţiile negative ce reies din art. 11 CEDO (libertatea de întrunire şi de asociere): din conţinutul articolului în cauză reies principalele două obligaţii negative puse în sarcina statelor-semnatare, şi anume cea de a se abţine de interzicerea întrunirilor şi, respectiv, de a se abţine de la împiedicarea asocierii persoanelor.

Abţinerea statului de la interzicerea întrunirilor paşnice

În cauza *Patyi şi alţii c. Ungariei* [340], primul reclamant, alături de alţi creditori ai unei societăţi private în insolvabilitate, a dorit să organizeze o serie de demonstraţii silenţioase în faţa reşedinţei private din Budapesta a primului ministru. După notificarea cerută de legea internă de către reclamant cu privire la această demonstraţie, poliţia a interzis desfăşurarea ei. Reclamantul a contestat această decizie, dar în cele din urmă instanţa i-a respins cererea. În acest răstimp, reclamantul, împreună cu alţi cincisprezece manifestanţi, s-au strîns în apropierea locuinţei primului-ministru, dîndu-se drept turişti şi au trecut pe lîngă aceasta fără a cauza vreun inconvenient traficului sau celorlalţi trecători. Ulterior, reclamantul a notificat poliţia cu privire la o altă demonstraţie pentru aceleaşi motive şi în acelaşi loc. Aceasta a fost din nou interzisă de către poliţie, care a avut în vedere că trotuarul nu era destul de încăpător şi că ar fi fost nevoie să se închidă o jumătate a străzii afectate de traficul greu în acea zi – o sărbătoare publică – ceea ce ar fi întrerupt considerabil fluxul traficului. Contestaţia reclamantului împotriva acestei decizii a fost din nou respinsă. Reclamantul a notificat ulterior poliţia cu privire la alte patru demonstraţii pe care împreună cu alţi creditori urmau să le desfăşoare în acelaşi loc, dar care au fost de asemenea interzise pentru aceleaşi motive.

În faţa Curţii de la Strasbourg reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 11 în aspectul libertăţii de asociere şi anume a pretins asupra împiedicării arbitrare de către autorităţile naţionale a demonstraţiei, autorizarea căreia a solicitat-o în repetate rânduri.

La rândul său, Curtea Europeană a notat că demonstraţia planificată se referea la douăzeci de participanţi care stăteau înşiruiţi în tăcere, pe trotuar, în faţa reşedinţei primului-ministru. Trotuarul era lat de aproximativ cinci metri, suficient pentru a permite altor trecători să-şi urmeze calea nestînjeniţi în timpul demonstraţiilor. Nici demonstranţii nu ar fi împiedicat traficul în special deoarece la una dintre datele propuse serviciul de transport public de pe acea stradă îşi încheia programul în jurul orei 16. În fine, în speţă nicio probă nu sugera că demonstranţii ar fi fost violenţi sau că ar fi reprezentat în vreun pericol pentru ordinea publică. Prin urmare, Curtea în unanimitate a conchis că interdicţia repetată a demonstraţiei de către autorităţile interne întemeiată mecanic pe aceleaşi motive a fost contrară standardelor înserate în textul art. 11 şi a privat dreptul reclamanţilor garantat de respectivul articolul de însăşi substanţă, împiedicarea continuă a demonstraţiei, autorizarea căreia s-a cerut, fiind contrară obligaţiei negative puse în sarcina guvernului reclamat de a se abţine de la interzicerea întrunirilor paşnice.

Într-o altă speţă *Ollinger c. Austriei* [319], reclamantul-deputat în Parlamentul Austriei din partea Partidului Verde, s-a plâns în faţa organelor de control de la Strasbourg de încălcarea dreptului său la libertatea de întrunire prin interzicerea desfăşurării unei ceremonii comemorative în cimitirul oraşului Salzburg la 01 noiembrie 1998, de ziua morţilor, în memoria evreilor din oraş ucişi de către trupele naziste SS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La notificarea autorităţilor interne despre reuniunea comemorativă planificată, reclamantul a indicat că aceasta va coincide cu o întîlnire a Camaraderiei IV, organizată în memoria soldaţilor SS, ucişi în timpul războiului. Autorităţile naţionale au interzis reuniunea reclamantului pentru a evita perturbarea întrevederii comemorative a Camaraderiei IV, ultima fiind considerată o ceremonie populară pentru care nu era necesară nici o autorizaţie. S-a ţinut cont în special de experienţa campaniilor precedente, organizate de alte persoane, pentru a protesta contra întîlnirilor Camaraderiei IV, care au necesitat intervenţia poliţiei pentru liniştirea spiritelor. Reclamantul a contestat refuzul autorităţilor până la instanţa supremă, însă recursul i-a fost respins de către Curtea Constituţională din motivele ce urmează. Deşi instanţa constituţională a admis că aprecierea poliţiei a fost prea limitată şi că nu era posibilă justificarea interdicţiei unei reuniuni cu unicul scop de proteja o altă reuniune (cea a Camaraderiei IV), totuşi interdicţia aplicată reclamantului a fost justificată de obligaţiile pozitive ce îi incumbă statului în baza art. 9 din Convenţie de a proteja persoanele care îşi manifestă convingerea religioasă contra unor perturbări din partea altora. Or, Ziua morţilor este o sărbătoare religioasă importantă, în cadrul căreia populaţia merge în general la cimitir, pentru a-şi comemora defuncţii, iar ţinînd cont de experienţa anilor trecuţi,

conflictele între manifestanţi la astfel de reuniuni şi membrii ai Camaraderiei IV riscă să provoace tulburări. Totodată, Curtea Constituţională de la Viena a enunţat că dreptul reclamantului sub incidenţa art. 11 urmează a fi contrabalansat de dreptul celeilalte asociaţii la protecţie contra perturbării reuniunilor sale.

La rândul său, forul contenciosului european nu a căzut de acord cu argumentele invocate de Curtea Constituţională a Austriei, evocând că din declaraţiile reclamantului, a reieşit că reuniunea avea ca principal scop de a aminti publicului crimele comise de forţele SS şi de a comemora evreii din Salzburg ucişi în perioada celui de al treilea Reich. Faptul că reuniunea planificată de reclamant coincidea cu ceremonia comemorativă a Camaraderiei IV constituia o parte esenţială a mesajului pe care acesta dorea să îl transmită publicului. De asemenea, Curtea a notat că interdicţia necondiţionată a unei contra-manifestaţii este o măsură radicală care implică o justificare extrem de serioasă, cu atît mai mult cu cît reclamantul, care este deputat, dorea în principal să protesteze contra adunărilor Camaraderiei IV şi să îşi exprime astfel opinia asupra unui subiect de interes public deosebit. În general, Curtea a fost frapată de comportamentul instanţelor interne care nu au acordat nici o importanţă şi atenţie acestui fapt.

Cu privire la argumentul protecţiei sentimentelor religioase ale persoanelor ce vor merge la cimitir de Ziua morţilor, Curtea Europeană a subliniat că reuniunea organizată de reclamant nu a fost îndreptată contra credinţei vizitatorilor cimitirului; în plus, reclamantul nu aştepta decît un număr mic de participanţi şi dorea să îşi exprime opinia asupra chestiunilor de interes public prin mijloace paşnice şi silenţioase. În consecinţă, reuniunea prevăzută nu avea cum să rănească prin sine însăşi sentimentele religioase ale altor persoane aflate în cimitir. Pe de altă parte, ea a enunţat că în condiţiile în care autorităţile s-au temut de apariţia unor violenţe verbale între grupurile de manifestanţi, precum în anii trecuţi, statul ar fi putut să utilizeze alte mijloace de a împiedica acest lucru, prin prezenţa poliţiei la locul evenimentelor, şi ţinerea celor două grupuri la distanţă unele de altele, ceea ce la cazul speţei a fost lipsă.

Într-un final, Curtea a concluzionat că autorităţile naţionale nu au acordat nici o importanţă interesului reclamantului de a protesta contra reuniunilor Camaraderiei IV şi au atras o atenţie prea mare interesului vizitatorilor cimitirului de a fi protejaţi contra unor eventuale incidente care au putut fi de principiu minimizate sau excluse. În asemenea circumstanţe, Curtea a decis că statul a omis să-şi respecte obligaţie negativă de non-intervenţie în dreptul individului la reuniune paşnică.

Spre comparaţie, într-o altă speţă *Cisse c. Franţei* [180], Curtea s-a pronunţat asupra pretinsei încălcări a dreptului reclamantei la libertatea de reuniune prin evacuarea acesteia împreună cu alţi imigranţi ilegali din clădirea unei biserici ocupate abuziv. De fapt, reclamanta făcea parte dintr-un grup de persoane ce nu dispuneau de permis de şedere în Franţa, care au

decis să se angajeze într-o acţiune colectivă cu scopul de atrage atenţia asupra dificultăţilor pe care le întîmpină pentru a obţine reexaminarea situaţiei lor administrative. Această mişcare a culminat cu ocuparea unei biserici din Paris de către un grup de aproximativ 200 de persoane fără acte de şedere în Franţa, majoritatea de origine africană, din care 10 bărbaţi au decis să intre în greva foamei. După circa două luni, şeful poliţiei Parisului a emis o decizie de evacuare a zonei, pe motiv că ocuparea bisericii a fost străină exercitării drepturilor religioase, condiţiile de igienă în care se aflau demonstraţii sunt precare şi că o astfel de decizie ar fi necesară pentru protecţia ordinii, sănătăţii, liniştii şi securităţii publice. Poliţia a evacuat forţat demonstranţii din biserică, iar o parte din aceştia, inclusiv reclamanta, au fost supuşi la condamnări penale.

În faţa Curţii de la Strasbourg reclamanta s-a plâns de încălcarea drepturilor dânsei sub incidenţa art. 11, pretinzând că guvernul respondent a omis să respecte obligaţia negativă la care este ţinut de neamestec în exerciţiul dreptului la întrunirea paşnică.

Curtea Europeană nu a fost de acord cu argumentele reclamantei, stipulând că intervenţia statului în reuniunea organizată de imigranţii ilegali s-a produs pe fondul degradării ordinii şi sănătăţii celor aflaţi în zona bisericii mai bine de 2 luni, iar măsurile de intervenţie s-au datorat îngrijorărilor autorităţilor relevante, care nu au fost lipsite de temeiuri rezonabile, precum că situaţia în cauză s-ar putea deteriora rapid. Mai mult decât atât, valoarea simbolică a prezenţei reclamantei şi altor imigranţi a fost tolerată suficient de mult de către autorităţi. În asemenea condiţii, Curtea a constatat că autorităţile franceze nu au încălcat obligaţia negativă de neamestec în dreptul reclamantei garantat de art. 11, intervenţia poliţiei cu evacuarea manifestanţilor fiind la caz legitimă şi necesară.

Abţinerea statutului de la interzicerea asocierii colective

În speţa *Ouranio Toxo şi alţii c. Greciei* [331], partidul politic ce reprezenta interesele minorităţii macedonene din Grecia şi membrii acestuia, s-au plâns în faţa magistraţilor de la Strasbourg de încălcarea libertăţii lor la asociere prin dezarborarea de către autorităţile elene a unui panou electoral cu inscripţii naţionaliste în limba macedoneană, prin tolerarea şi chiar instigarea la atac asupra sediului partidului şi asaltului împotriva persoanelor ce s-au aflat acolo. Suplimentar, dânşii au relatat că nici o anchetă penală nu a fost deschisă contra persoanelor implicate în atac, poliţia chemată să-i reţină pe atacanţi au refuzat să intervină, în schimb reclamanţii au fost trimişi în judecată acuzaţi de instigare la ură naţională.

Curtea Europeană în stabilirea raţionamentului în prezenta speţă a subliniat că reclamantul este un partid politic legal, cu un scop legitim, iar faptele reproşate acestuia şi anume utilizarea limbii macedonene în activitate au fost normale pentru scopurile fondării sale. E adevărat că utilizarea inscripţiilor naţionaliste putea să trezească sentimente contradictorii în sânul populaţiei de origine greacă, însă acest simplu fapt este insuficient pentru a explica reacţia

autorităţilor care, pe de o parte au instigat în mod evident populaţia contra partidului reclamant, iar pe de altă parte au tolerat prin neintervenţie violenţa asupra sediului partidului. În mod expres Curtea a prescris că art. 11 are un aspect negativ şi anume cel care obligă autorităţile naţionale să se abţină de la adoptarea unor măsuri arbitrare capabile să interfereze cu dreptul la libera asociere; iar în lumina naturii esenţiale a libertăţii de asociere şi relaţiei sale strânse cu fundamentele democraţiei, trebuie să existe motive convingătoare şi temeinice ce să justifice ingerinţa în respectiva libertate.

În speţă, Curtea nu a putut explica nici comportamentul organelor administraţiei locale care au instigat populaţia de originegreacă contra membrilor partidului, nici atitudinea poliţiei aflată în proximitatea evenimentelor care a refuzat să intervină în cadrul atacului asupra sediului şi nici faptul că nu s-a declanşat vreo anchetă penală pentru infracţiunile de violenţă şi distrugere evidente. În asemenea condiţii, Curtea în unanimitate a constatat încălcarea de către guvernul reclamat a obligaţiilor negative puse în sarcina sa sub incidenţa art. 11.

Este interesant raţionamentul Curţii Europene şi în speţa *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei* [212], în care asociaţia reclamantă – o lojă masonică italiană dotată cu statut de asociaţie de drept privat, a invocat în faţa forului italian încălcarea drepturilor garantate de art. 11 prin adoptarea unei legi regionale privind numirea în funcţii publice, care cerea candidaţilor la anumite funcţii să depună o declaraţie de neapartenenţă la franc-masonerie.

Curtea de la Strasbourg a considerat că obligarea unei persoane de a-şi declara lipsa de apartenenţă la o lojă masonică poate aduce atingere drepturilor asociaţiei reclamante, întrucît poate conduce la pierderea unor membrii şi îi poate afecta prestigiul. În consecinţă, o astfel de obligaţie constituie o ingerinţă în dreptul la liberă asociere al reclamantei. În speţă deşi numărul membrilor asociaţiei reclamante care s-ar fi putut confrunta cu dilema de a alege între o funcţie publică şi calitatea de membru al asociaţiei este redus, libertatea de asociere prezintă o importanţă atît de ridicată încît nu poate face obiect al unei limitări. În fapt, această concluzie este reală chiar şi dacă un singur mason membru al asociaţiei reclamante ar dori să candideze la o funcţie publică. În lumina respectivelor argumente, magistraţii europeni au conchis că restricţiile impuse membrilor lojei masonice reclamante nu au fost compatibile cu drepturile lor garantate prin art. 11, iar autorităţile italiene şi-au încălcat obligaţia negativă de a nu aduce atingere acestor drepturi.

Obligaţiile negative fundamentate în conţinutul art. 14 CEDO (interzicerea discriminării): Precum am enunţat şi la capitolul obligaţiilor pozitive, prin însăşi denumirea sa, articolul în cauză sugerează ***obligaţia negativă a statului de a nu admite nici o formă de discriminare nejustificată a persoanelor*** aflate sub jurisdicţia sa. În cele ce urmează, vom analiza aspectele specifice ale respectivei obligaţii.

În cauza *Buchen c. Cehiei* [161], reclamantul, militar de carieră, a fost numit judecător militar în 1982, însă ulterior, prin Constituţia din 1993, tribunalele militare au fost desfiinţate, iar dânsul a fost revocat din calitatea de militar la 31 decembrie 1993, având potrivit legii dreptul la o alocaţie de militar în retragere. Începînd cu 01 ianuarie 1994 reclamantul a activat ca şi judecător la o instanţă civilă. Potrivit unei legi în vigoare la acel moment, plata alocaţiei de militar în retragere se suspenda pe perioada în care foştii judecători militari exercită funcţia de judecători civili, însă persoanele aflate în aceeaşi situaţie care au devenit judecători civili mai tîrziu au continuat să primească alocaţia. Sesizată fiind de mai multe persoane, o formaţiune jurisdicţională a Curţii Constituţionale a decis că norma respectivă care categoriza persoanele ce sunt în drept să primească alocaţia în cauză, a fost neconstituţională şi a cerut Plenului instanţei constituţionale să o anuleze. Plenul Curţii Constituţionale însă a refuzat, iar reclamantul s-a plâns în faţa Curţii Europene a Drepturilor Omului de încălcarea art. 14 combinat cu art. 1 Protocol 1 la CEDO.

Curtea Europeană a constatat că existau cel puţin două categorii de militari de carieră care continuau să primească pensia pentru militarii în retragere: judecătorii şi procurorii militari care au devenit magistraţi civili după ianuarie 1994. Curtea a subliniat existenţa unei diferenţe de tratament care nu poate fi explicată, aşa cum a încercat statul ceh, prin faptul că foştii militari care au devenit magistraţi civili mai tîrziu au avut dificultăţi în a-şi găsi un loc de muncă, în timp ce cei aflaţi în situaţia reclamantului au beneficiat de un nou loc de muncă în mod automat. Curtea a considerat că aceste criterii sunt subiective şi nu pot justifica o diferenţă de tratament aplicată, care trebuie să aibă o justificare obiectivă şi rezonabilă.

În asemenea circumstanţe, forul european a conchis că diferenţele de tratament aplicate reclamantului şi persoanelor aflate în situaţia sa în raport cu alţi foşti militari şi actuali judecători, nu au fost justificate în baza unor criterii acceptabile pe terenul CEDO, statul respondent nerespectând obligaţia negativă de neadmitere a oricărei forme de discriminare, şi încălcând art. 14 în coroborare au art. 1 Protocol 1.

Într-o altă speţă *Palau-Martinez c. Franţei* [337], după divorţul de soţul său, reclamanta ce practica cultul martorilor lui Jehova a cerut şi ulterior a obţinut în faţa instanţei de fond custodia asupra copiilor minori, care urmau să domicilieze împreună cu ea în Spania. În faţa instanţei de apel, reclamanta a contestat anumite chestiuni legate de pensia de întreţinere ce urma a fi încasată în beneficiul ei de la fostul soţ, precum şi durata timpului care copiii urmau să-l petreacă cu tatăl. Între timp, în perioada vacanţei petrecute alături de tatăl lor ce locuia în Franţa, copiii au fost înscrişi de ultimul la o şcoală din respectiva localitate. Reclamanta s-a plâns în faţa curţii de apel de comportamentul abuziv al fostului soţ de preluarea a copiilor în custodia lui, însă instanţa nu a fost de acord cu pretenţiile dânsei şi a încredinţat copiii tatălui, motivându-şi

concluzia că aceştia trebuie să fie scoşi din sistemul educaţional al martorilor lui Iehova, la care aderase mama lor, din cauza duratei acestui regim, al intoleranţei lui şi al prozelitismului pe care îl impune copiilor. Recursul reclamantei a fost respins de către Curtea de Casaţie a Franţei.

În faţa Curţii Europene reclamanta s-a plâns de încălcarea art. 14 în combinare cu art. 8 CEDO prin decizia autorităţilor judecătoreşti naţionale de a încredinţa copiii tatălui lor pe motiv că dânsa ar practica cultul martorilor lui Jehova. Curtea a considerat că instanţele interne au operat o diferenţă de tratament între părinţii copiilor pe baza religiei acestora. Însă judecătorul instanţei de apel nu a enunţat decît nişte afirmaţii generale privind secta religioasă din care facea parte reclamanta şi nu a indicat niciun element concret şi obiectiv care să demonstreze modul în care religia mamei ar fi influenţat educaţia copiilor minori. În plus, judecătorul a respins şi cererea de anchetă socială, deşi aceasta este practicată frecvent în astfel de situaţii şi ar fi putut să detecteze situaţia educaţională a copiilor. În fine, Curtea a conchis că judecătorul s-a pronunţat *in abstracto* asupra stabilirii custodiei copiilor pe baza unor consideraţii generale, fără a discuta despre interesul real al acestora. În asemenea circumstanţe şi având în vedere faptul că diferenţa de tratament aplicată părinţilor nu s-a datorat unor careva temeiuri obiective şi rezonabile, magistraţii europeni au conchis că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiunile negative la care este ţinut în virtutea art. 14, respectivul articol fiind încălcat în combinare cu art. 8.

Obligaţiile negative ce izvorăsc din conţinutul art. 4 Protocol 4 la CEDO (interzicerea expulzărilor colective de străini): de principiu respectivul articol dă naştere unei singure obligaţii negative puse în sarcina statelor-semnatare şi anume ***neadmiterea expulzărilor colective de străini***, particularităţile cărei vor fi analizate în continuare.

În cauza *Conka c. Belgiei* [184], reclamanţii – o familie de romi au fost ameninţaţi constant din partea grupării *skinhead* din Slovacia şi au hotărît să plece cu traiul în Belgia, unde au cerut azil politic. Autorităţile belgiene le-au refuzat însă cererea şi drept rezultat reclamanţii împreună cu alte familii de romi au fost reţinuţi şi ulterior repatriaţi în Slovacia. În faţa Curţii Europene reclamanţii au pretins inter alia şi încălcarea art. 4 Protocol 4 prin expulzarea întregii lor familii în ţara de origine.

Curtea în stabilirea raţionamentului final a reiterat cu titlu de principiu general că prin expulzare colectivă, în sensul art. 4 din Protocolul nr.4, trebuie să fie înţeleasă orice măsură ce obligă străinii, ca un grup, să părăsească o ţară, cu excepţia cazului în care o astfel de măsură este luată în baza unei examinări rezonabile şi obiective a cazului particular al fiecărui individ străin din grup. Asta nu înseamnă, însă, că în cazul în care această din urmă condiţie este îndeplinită, fundalul pentru executarea ordinelor de expulzare nu joacă nici un rol în stabilirea dacă a avut loc respectarea articolului vizat.În speţă, avînd în vedere numărul mare de persoane de aceeaşi origine care au suferit aceeaşi soartă ca şi reclamanţii, Curtea a considerat că

procedura urmată nu permitea să se elimine orice îndoială că expulzarea ar fi putut fi colectivă.Această îndoială este întărită de o serie de factori: în primul rînd, înainte de deportarea reclamanţilor, autorităţile politice în cauză au anunţat că ar exista operatiuni de acest gen şi au dat instrucţiuni autorităţii competente pentru punerea lor în aplicare; în al doilea rînd, tuturor străinilor în cauză li s-a cerut să se prezinte la secţia de poliţie, în acelaşi timp; în al treilea rînd, ordinele ce le-au fost înmînate privind cerinţa să părăsească teritoriul şi pentru mandatele de reţinere au fost formulate în termeni identici; în al patrulea rînd, a fost foarte dificil pentru străini să contacteze un avocat; în ultimul rînd, procedura de azil nu a fost finalizată. În asemenea condiţii, Curtea cu bo majoritate calificată de voturi (4 la 3) a constatat că a existat o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 4 din partea guvernului belgian.

În speţa mai recentă *Hirsi Jamaa şi alţii c. Italiei* [229], reclamanţii, unsprezece cetăţeni din Somalia şi treisprezece cetăţeni din Eritrea, fac parte dintr-un grup de aproximativ 200 de persoane care au părăsit Libia la bordul a trei ambarcaţiuni cu destinaţia coasta italiană. La 6 mai 2009, cînd navele au ajuns la 35 de mile marine sud de zona maritimă a Maltei, au fost interceptate de trei nave ale poliţiei de finanţe italiene (*Guardia di finanza*) şi ale pazei de coastă. Pasagerii navelor interceptate au fost transferaţi în navele militare şi returnaţi la Tripoli.

În faţa Curţii Europene, reclamanţii au susţinut că în timpul călătoriei autorităţile italiene nu i-au informat cu privire la destinaţia lor reală şi nici nu i-au identificat. După o călătorie de zece ore, la sosirea în portul Tripoli migranţii au fost predaţi autorităţilor libiene. Potrivit versiunii reclamanţilor, ei s-au opus transferului, dar au fost forţaţi să părăsească navele italiene.

În cauza de faţă, Marea Cameră a Curţii a pusă în situaţia să se pronunţe dacă transferul reclamanţilor pe bordul navelor maritime italiene spre Libia a constituit expulzarea colectivă de străini în sensul art. 4 Protocol 4 la Convenţie. Curtea a considerat că articolul vizat este aplicabil situaţiei din speţă, deşi faptul expulzării s-a produs în mod extrateritorial în afara teritoriului geografic al Italiei, mai mult decât atât, referitor la jurisdicţia maritimă a statului reclamat, ea a reiterat că natura specială a mediului marin nu poate justifica existenţa unui spaţiu în care indivizii nu ar fi acoperiţi de vreun sistem de drept ce le-ar promova drepturile şi libertăţile garantate de Convenţie, a căror respectare a fost angajată de statele semnatare.

Referitor la fondul pretenţiilor, forul european nu a putut decît să constate că transferul reclamanţilor în Libia a avut loc fără vreo examinare prealabilă a situaţiei personale a lor. Este necontestat faptul că reclamanţii nu au fost identificaţi de către autorităţile italiene, care s-au limitat la a-i îmbarca pe nave militare italiene şi a-i debarca pe teritoriul libian. Mai mult, Marea Cameră a notat că personalul militar de la bordul navelor nu era instruit pentru efectuarea de interviuri individuale şi nu era asistat de interpreţi sau avocaţi. Aceste elemente au fost suficiente pentru a constata lipsa unor garanţii adecvate prin care să se asigure examinarea individuală

detaliată a circumstanţelor personale ale reclamanţilor. Într-un final, Curtea a conchis că returnarea reclamanţilor a avut un caracter colectiv şi reprezentat o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 4.

5.3. Obligaţii negative conţinute în garanţiile procedurale

Convenţia Europeană a Drepturilor Omului a pus în sarcina statelor semnatare nu doar obligaţii negative în ceea ce priveşte drepturile materiale, dar şi în ceea ce priveşte garanţiile procedurale, care oricum sunt mult mai limitate atât numeric, cât şi conceptual. În fapt, din articolele Convenţiei care proclamă drepturi şi libertăţi de natură procesuală, doar sub incidenţa art. 5 (dreptul la libertate şi la siguranţă), Curtea Europeană pe cale jurisprudenţială a definitivat mai multe obligaţii negative, precum vom vedea în continuare. Anumite obligaţii negative au fost de asemenea stabilite în temeiul art. 7 (nici o pedeapsă fără lege), art. 1 Protocol 7 (garanţiile procedurale în cazul expulzării colective de străini), art. 4 Protocolul 7 (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori). Cât despre art. 6 (dreptul la un proces echitabil) şi art. 13 (dreptul la un recurs efectiv), acestea consacră exclusiv obligaţii pozitive pentru statele părţi la CEDO.

Obligaţiile negative ce decurg din conţinutul art. 5 al Convenţiei Europene (dreptul la libertate şi la siguranţă): De fapt, din conţinutul respectivului articol reies două obligaţii negative principale, şi anume aţinerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor şi neadmiterea arbitrarietăţii instituţiilor statale.

Abţinerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor

Statul este obligat să nu priveze de libertate indivizii fără vreo justificare legală. Art. 5 enumeră cauzele în care privarea de libertate a unei persoane nu va fi contrară Convenţiei Europene, iar orice abatere de la aceste prevederi constituie o încălcare a respectivului articol.

Din această perspectivă, este interesantă cauza *Creangă c. României* [188]. În fapt, reclamantul – poliţist a fost citat la Parchetul Naţional Anticorupţie (PNA) la 15 iulie 2003 ca să depună declaraţii pentru ancheta penală. La 16 iulie 2003, în jurul orelor 12, procurorul l-a informat pe reclamant că a fost începută urmărirea penală împotriva sa şi a altor 10 colegi poliţişti pentru fapte de luare de mită, complicitate la furt şi constituire de grup infracţional. În jurul orei 22, procurorul a plasat reclamantul şi pe mai mulţi agenţi de politie în arest preventiv. Ulterior, măsura preventivă a fost anulată, dar în urma admiterii recursului în anulare a Procurorului general, aplicată din nou. Printr-o hotărâre interlocutorie din 29 iunie 2004, Tribunalul Militar a dispus repunerea reclamantului în libertate, cu interdicţia de a părăsi tara, iar prin hotărârea pronunţată la 22 iulie 2010, Curtea de Apel Bucureşti a condamnat reclamantul la o pedeapsă de trei ani cu suspendare pentru luare de mită şi favorizarea infractorilor.

Invocând articolul 5 para. 1 CEDO, reclamantul a susţinut că privarea sa de libertate din 16 iulie 2003 a fost lipsită de bază legală. El a mai susţinut şi că ordonanţa de plasare în arest preventiv luată împotriva sa la 16 iulie 2003 nu a fost motivată prin elemente concrete, în principal referitoare la pericolul public pe care l-ar fi putut reprezenta de punerea sa în libertate. De asemenea, el a considerat drept nelegală arestarea sa preventivă din 25 iulie 2003, după intervenţia procurorului general.

La stabilirea raţionamentului dacă privarea de libertate a reclamantului între orele 12:00-22:00, 16 iulie 2003, a fost sau nu conformă exigenţelor convenţionale, Marea Cameră a Curţii Europene a evocat următoarele.Pentru a determina dacă un individ este „lipsit de libertate“ în sensul art. 5, se pleacă de la situaţia concretă şi se ia în considerare un ansamblu de criterii cum ar fi tipul, durata, efectele şi modalităţile de executare ale măsurii în cauză. Fără îndoială, adesea este necesar, pentru a se pronunţa asupra existenţei unei încălcări a drepturilor apărate de Convenţie, să se identifice realitatea dincolo de aparenţe şi de vocabularul folosit. Art. 5 § 1 se aplică şi unei lipsiri de libertate de scurtă durată. La cazul speţei, având în vedere aflarea reclamantului la sediul Parchetului între orele respective şi ţinând cont de situaţia că guvernul nu a prezentat argumente convingătoare şi relevante în sprijinul versiunii sale asupra faptelor şi anume în sprijinul afirmaţiei că reclamantul de bună-voie a rămas la sediu, Curtea a considerat că acesta din urmă a fost lipsit de libertate, cel puţin între orele 12 şi 22, chestiunea însă care trebuie soluţionată este aceea dacă reclamantul a fost lipsit de libertate „potrivit căilor legale“ în sensul art. 5 para. 1.

Curtea a observat că reclamantul a fost citat la PNA pentru a da o declaraţie în cadrul unei proceduri penale, fără să i se ofere alte precizări cu privire la obiectul declaraţiei deşi legislaţia naţională în materie impunea ca citaţia să indice calitatea în care o persoană este citată, precum şi obiectul cauzei. Curtea a notat că reclamantul nu avea calitate oficială de învinuit la momentul primei declaraţii, dată pe coală albă, pe care i se solicitase să o dea încă de la intrarea în sediul PNA. Prin urmare, la momentul primei sale declaraţii, reclamantul nu avea cunoştinţă de statutul său juridic şi de garanţiile subsecvente. Însă potrivit chiar versiunii faptelor prezentate de Guvern, în jurul orei 12, când agenţii de politie au terminat de scris declaraţiile, procurorul a revenit în sală şi i-a informat că, în cazul respectiv, a fost începută urmărirea penală fată de 10 dintre agenţii de politie prezenţi, inclusiv reclamantul, iar aceştia aveau dreptul să aleagă un avocat sau, în caz contrar, li se va repartiza unul din oficiu. Astfel, a fost evident că cel puţin începând cu ora 12, statutul penal al reclamantului s-a clarificat în urma iniţierii urmăririi penale. Începând din acel moment, reclamantul a avut incontestabil calitatea de învinuit, astfel încât legalitatea lipsirii sale de libertate trebuie examinată cu începere din acel moment, din perspectiva art. 5 para. 1 lit. c).

În acelaşi context, Curtea Europeană a notat că în dreptul român, există numai două măsuri preventive privative de libertate, reţinerea şi arestarea preventivă, care însă nu i-au fost aplicate reclamantului decât foarte târziu, pe la ora 22 (arestare preventivă), în pofida faptului că cel puţin începând cu ora 12, procurorul avea bănuieli suficient de solide, susceptibile să justifice lipsirea de libertate a reclamantului în legătură cu ancheta. Deşi Curtea a remarcat că a fost conştientă de constrângerile unei anchete penale şi nu a negat complexitatea procedurii declanşate în speţă având de a face cu necesitatea unei strategii unitare puse în aplicare de către un singur procuror şi prin intermediul unor acte realizate într-o singură zi într-o cauză de mare amploare care implică un număr semnificativ de persoane, precum şi nu a contestat faptul că corupţia constituie un flagel endemic care subminează încrederea cetăţenilor în instituţii şi înţelege că autorităţile naţionale trebuie să dea dovadă de fermitate fată de persoanele răspunzătoare, cu toate acestea ea a considerat că combaterea flagelului nu poate justifica, în materie de libertate, recurgerea la acte arbitrare.

În asemenea circumstanţe, forul european a decis că lipsirea de libertate căreia i-a căzut victimă reclamantul în data de 16 iulie 2003, cel puţin între orele 12 şi 22, nu avea temei legal în dreptul intern şi, prin urmare, a constituit o încălcare a art. 5 para. 1 din Convenţie.

În cauza *Stepuleac c. Moldovei* [402], reclamantul a fost arestat ca urmare a deschiderii unei anchete în urma acuzaţiilor de şantaj şi ameninţare făcute de un angajat al întreprinderii sale. În faţa Curţii de la Strasbourg reclamantul a pretins că a fost reţinut fără motive verosimile de a bănui că el a săvârşit o infracţiune, iar singurul temei pentru pornirea urmăririi penale a fost plângerea lui G.N., în care nu s-a indicat măcar nici numele reclamantului. Cu toate acestea, în ordonanţa de pornire a urmăririi penale, el a fost menţionat din motive inexplicabile.

La rândul ei, Curtea analizând faptul dacă detenţia reclamantului a fost sau nu conformă exigenţelor stabilite prin art. 5 şi, respectiv, dacă statul reclamat şi-a onorat obligaţia negativă de neadmitere de privare ilegală de libertate, a notat că nici una dintre instanţele naţionale examinând acţiunile procuraturii şi cererile de arestare, nu a verificat, în ciuda susţinerilor reclamantului că era nevinovat, dacă exista o îndoială rezonabilă că dânsul ar fi comis o infracţiune. Singurul temei pentru arestarea reclamantului şi detenţia sa înainte de proces a fost acela că victima - angajatul reclamantului - l-a identificat în mod direct ca fiind autorul infracţiunii. Totuşi, acesta nu a indicat numele reclamantului în plângerea sa. A fost neclar de ce reclamantul a fost considerat ca fiind făptaşul chiar de la începutul investigaţiei şi înainte de a fi obţinută orice probă suplimentară. El nu a fost niciodată acuzat că a tolerat activităţi ilegale ale firmei sale, care ar fi putut explica arestarea sa ca director al companiei, ci că a participat personal în şantaj. Guvernul a declarat că victima l-a identificat pe reclamant la câteva timp după depunerea plîngerii, însă nu a depus acte doveditoare, în ciuda faptului că procedurile de

identificare trebuiau să fie documentate corespunzător în conformitate cu legea. Mai mult de cât atît, forul european a notat că atunci când a examinat demersul pentru aplicarea arestării, instanţa de judecată naţională a stabilit că cel puţin unul din aspectele plângerii lui G.N. era abuziv. Acest lucru ar fi trebuit să creeze dubii asupra credibilităţii lui G.N., iar conflictul pe care el l-a avut cu administraţia companiei al cărei director a fost reclamantul, a dat motive suplimentare pentru a pune la îndoială declaraţiile sale. Totuşi, în loc să verifice această informaţie, procurorul l-a reţinut pe reclamant parţial în baza pretinsei răpiri a lui G.N. de către acesta. Acest lucru a oferit suport declaraţiei reclamantului precum că organele de urmărire penală nu au verificat cu adevărat faptele pentru a determina existenţa unei bănuieli rezonabile că el ar fi săvârşit o infracţiune, ci, mai degrabă, au urmărit reţinerea lui din pretinse interese private. Având în vedere cele de mai sus, şi în special decizia procurorului de a include numele reclamantului în lista persoanelor bănuite fără o declaraţie a victimei sau orice alte probe care să-l indice pe reclamant, precum şi omisiunea procurorului de a efectua o cercetare veritabilă a faptelor esenţiale, pentru a verifica dacă plângerea a fost întemeiată, Curtea Europeană a conchis că suportul probator al cauzei nu „convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârşi infracţiunea”, iar guvernul reclamat nu şi-a onorat obligaţiile puse în sarcina sa în temeiul art. 5.

Referitor la prelungirea detenţiei provizorii, este notabilă speţa *Al Akidi c. Bulgariei* [116], în care reclamantul, cetăţean irakian, a fost arestat la 10 septembrie 1993 pentru evaziune fiscală; la momentul arestării sale, acesta trăia în Bulgaria de 12 ani şi era căsătorit cu o resortisantă bulgară. Reclamantul a fost deţinut în stare de arest preventiv din 1993 pînă în 1997 cînd a fost condamnat, în primă instanţă, la 11 ani de închisoare. În faţa Curţii Europene reclamantul a pretins că detenţia sa preventivă a fost nejustificată, precum şi excesiv de lungă.

În definitivarea raţionamentului jurisprudenţial, Curtea a reţinut că reclamantul a fost deţinut în arest preventiv timp de 3 ani, 4 luni şi 21 de zile. Potrivit jurisprudenţei sale constante, reţinerea unei persoane în detenţie pe o perioadă atît de lungă trebuie să fie justificată de probe temeinice de vinovăţie şi de pericolul dispariţiei inculpatului. Curtea a admis faptul că gravitatea acuzaţiilor poate justifica arestarea preventivă a unei persoane, însă, de la un moment dat, menţinerea acesteia în stare de detenţie nu se mai justifică pe simplul motiv al gravităţii faptelor de care inculpatul este acuzat. Or, precum în cazul de faţă, motivul principal al menţinerii stării de arest preventiv potrivit legii bulgare aplicabile, era gravitatea acuzaţiilor aduse reclamantului, însă menţinerea stării de detenţie pe o perioadă atît de lungă nu se justifică. Iar argumentul guvernului precum că reclamantul era cetăţean irakian şi exista posibilitatea ca el să fugă în ţara de origine, de asemenea nu a fost întemeiat în opinia Curţii, deoarece instanţele naţionale nu au analizat faptul că dânsul locuia şi era căsătorit în Bulgaria de mai bine de 12 ani. În asemenea

circumstanţe şi având în vedere că autorităţile naţionale au eşuat să invoce careva motive concrete întru susţinerea detenţiei preventive a reclamantului, argumentând-o doar prin prezumpţia gravităţii acuzaţiilor înaintate dânsului, precum şi ţinând cont de faptul că sarcina probei lipsei unui pericol ipotetic de evadare, săvârşire de noi fapte infracţionale sau complicitate a fost pusă pe seama reclamantului, forul european a conchis că prelungirea continuă a detenţiei reclamantului a fost contrară exigenţelor prescrise de art. 5 CEDO.

Neadmiterea arbitrarietăţii instituţiilor statale

Noţiunea de ”arbitraritate” în sensul § 1 al art. 5 are o semnificaţie mai largă decît doar o nerespectare a legislaţiei naţionale, astfel încît privarea de libertate poate să fie legală în ceea ce priveşte dreptul intern, dar să fie arbitrară, în sensul Convenţiei, încălcînd astfel dispoziţiile ei. Noţiunea de arbitraritate poate varia într-o anumită măsură, în funcţie de tipul privării în cauză. Curtea a subliniat în repetate rânduri că arbitrariul poate apărea în cazul în care există un element de rea-credinţă sau fraudă din partea autorităţilor; dacă privarea de libertate şi executarea acestei decizii nu este în concordanţă cu scopurile restricţiilor permise din art. 5; în cazul în care nu există nici o legătură între justificarea privării de libertate admisibile şi locul şi condiţiile de detenţie; şi dacă nu a fost respectată proporţionalitatea între aceste motive de privare şi detenţia considerată.

Spre exemplu, în cauza *H.L. c. Regatului Unit* [231], reclamantul-autist de la naştere, care avea antecedente de auto-mutilare şi nu putea vorbi coerent, începînd cu a. 1994 a fost de mai multe ori internat în diverse instituţii de psihiatrie fără consimţământul lui, la iniţiativa medicilor-specialişti care considerau că el urma tratat în staţionar şi îl calificau ca “pacient informal”, însă dânsul nu s-a opus întrucît era un bolnav docil. Internarea a fost justificată de fiecare dată de teoria necesităţii din dreptul britanic, întrucît reclamantul avea tendinţa de a-şi provoca singur răul. La un moment dat, acesta, cu asistenţa rudelor apropiate, a cerut eliberarea sa în baza procedurii de *habeas corpus*, prin care instanţele puteau să verifice doar legalitatea măsurii, nu şi existenţa unor nevoi medicale pentru aceasta. La nivel naţional, cererea sa a fost respinsă. Concomitent, reclamantul a încercat de cîteva ori să părăsească de sine stătător instituţiile unde era tratat, însă nu i s-a permis acest lucru. În faţa Curţii Europene reclamantul asistat de tutorii săi şi un avocat de profesie a pretins că internarea dânsului în instituţiile specializate de psihiatrie în calitate de „pacient informal” a constituit o privare ilegală de libertate în sensul art. 5 para. 1.

Curtea de la Strasbourg a căzut de acord cu faptul că reclamantul a fost privat de libertate, starea lui docilă neputînd fi echivalată cu un consimţământ. Pe tot timpul privării de libertate, el a fost tratat de către medicii din instituţie, care au fost singurii ce puteau aprecia în ce măsură există considerente medicale care să justifice continuarea privării de libertate. Curtea a

constatat că această privare de libertate a fost dispusă în baza teoriei necesităţii din dreptul britanic, însă simpla existenţă a unei norme de drept intern care să justifice detenţia nu este suficientă, trebuie ca acea normă să îndeplinească anumite condiţii, cea mai importantă fiind existenţa unui control şi a unor proceduri de stabilire a necesităţii tratamentului spitalicesc. Curtea a constatat că dreptul englez nu cunoaşte niciun fel de astfel de proceduri pentru a acoperi situaţia bolnavilor fără consimţământ, dar care sunt docili la internare. În consecinţă, Curtea a constatat încălcarea art. 5 para. 1 din cauza lipsei unor garanţii legislative contra unei privări de libertate arbitrare, stipulând că statul respondent a omis să respecte obligaţia negativă de non-privare ilegală de libertate.

În cauza ulterioară *Mocarska c. Poloniei* [299], în urma unui atac cu un cuţit asupra surorii sale, reclamanta a fost arestată, fiind acuzată de violenţă domestică, şi în mai 2005 încarcerată într-un centru de detenţie. În octombrie 2005, întemeindu-se pe opinia unui expert, instanţa a întrerupt procedurile împotriva sa, constatînd că dânsa nu poate răspunde penal deoarece suferă de o tulburare delirantă şi a ordonat plasamentul acesteia într-un spital psihiatric, prelungind detenţia. Spitalul psihiatric desemnat nu a fost în măsură să interneze pacienta imediat din cauza lipsei de locuri, abia în iunie 2006 reclamanta a fost în final transferată din centrul de detenţie în spital.

În faţa Curţii, reclamanta a invocat încălcarea art. 5 para. 1 prin plasarea sa în centrul de detenţie începând cu mai 2005 şi până în iunie 2006. Curtea însă a considerat că sub incidenţa art. 5 para. 1 cade doar detenţia reclamantei în centrul specializat începând cu octombrie 2005, când a fost dispusă internarea acesteia în instituţie medicală specializată şi până în iunie 2006, când realmente a avut loc transferul.

În stabilirea raţionamentului final, Curtea Europeană a enunţat că detenţia reclamantei după întreruperea procedurilor împotriva sa a avut ca temei legea naţională, totuşi, durata permisă a detenţiei în aşteptarea transferului la un spital psihiatric nu a fost specificată în nici o dispoziţie statutară sau în altă prevedere legală. Prin urmare, Curtea a trebuit să stabilească dacă detenţia provizorie timp de opt luni poate fi privită ca fiind legală. În acest sens, Curtea a reiterat că instanţa internă a solicitat comisiei psihiatrice să indice un spital în care reclamanta să fie transferată abia după două luni de la întreruperea procedurilor. Comisiei i-au trebuit încă două luni să indice un spital pentru reclamantă. În cele din urmă, reclamanta a trebuit să mai aştepte încă trei luni pînă să fie internată în spital. În acest timp, dânsa a fost deţinută într-un centru de detenţie obişnuit. Curtea a reţinut argumentul Guvernului că ar fi nerealist să se aştepte ca autorităţile naţionale să asigure imediat un loc într-un spital psihiatric anume, însă totuşi, o întârziere de opt luni în plasarea reclamantei într-un spital psihiatric şi în începerea tratamentului a fost în mod evident dăunătoare şi nu putea fi privită ca acceptabilă. Prin urmare, Curtea a

conchis că nu a fost păstrat un echilibrul rezonabil între interesele divergente ale părţilor, iar a reţine contrariul ar însemna afectarea profundă a dreptului fundamental la libertate în detrimentul persoanei interesate, ceea ce ar aduce atingere însăşi esenţei dreptului protejat de art. 5 al Convenţiei.

Obligaţiile negative fundamentate în textul art. 7 CEDO (nicio pedeapsă fără lege): de fapt, legalitatea pedepsei penale reprezintă unul din principiile de bază în dreptului penal, fiind interzisă atragerea la pedeapsa penală a făptuitorului în condiţiile în care fapta comisă de acesta nu este consacrată de legea penală internă sau normele de drept internaţional. Din conţinutul articolului în cauză reiese o singură obligaţie negativă pusă în sarcina statului, şi anume cea de ***a nu condamna justiţiabilii pentru faptele ce nu sunt prevăzute de lege***.

În cauza *Korbely c. Ungariei* [265], reclamantul era ofiţer în retragere. În 1994 a fost acuzat de participarea la reprimarea revoltei din or. Tata în timpul revoluţiei din 1956, şi anume deoarece a comandat în calitate de căpitan un detaşament de cincisprezece soldaţi în misiunea de a redobîndi controlul asupra clădirii departamentului de poliţie care fusese ocupată de către insurgenţi şi pentru că a împuşcat şi a ordonat oamenilor săi să împuşte în civili. Mai multe persoane au fost ucise sau au fost rănite în acel incident. Iniţial instanţa a încetat procedurile penale motivată de faptul că infracţiunile cu privire la care fusese acuzat reclamantul constituiau mai degrabă infracţiuni de omor şi instigare la omor decît crime împotriva umanităţii, astfel încît intervenise prescripţia. Cu toate acestea, reclamantul a fost condamnat în cele din urmă în temeiul art. 3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949 şi anume deoarece a împuşcat insurgenţii care deja au depus armele, săvârşind astfel o crimă împotriva umanităţii şi fiind condamnat la cinci ani de închisoare. El a executat o parte din pedeapsă şi a fost eliberat condiţionat. În faţa Curţii a invocat faptul că a fost condamnat în temeiul unei legi care nu prevedea ca fiind infracţiune la momentul respectiv fapta pe care el a comis-o.

Marea Cameră a Curţii Europene cu titlu de principiu general a notat că art. 7 din Convenţie reprezintă unul din elementele esenţiale ale unui stat de drept şi ocupă un loc proeminent în sistemul de protecţie instituit de CEDO, fiind caracterizat de faptul că nu admite nici o derogare, inclusiv pe timp de război sau stare de urgenţă. El urmează a fi interpretat şi aplicat, precum rezultă din obiectul şi scopul acestuia, într-un mod în care să furnizeze garanţii suficiente împotriva urmăririi penale, condamnării şi pedepsei penale arbitrare. Art. 7 nu se limitează la interzicerea aplicării retroactive a legii penale în detrimentul acuzatului, el de asemenea înglobează principiul mai general conform căruia doar legea poate să definească o crimă şi să stabilească o pedeapsă, precum şi principiul că dreptul penal nu trebuie interpretat extensiv în detrimentul acuzatului, spre exemplu prin analogie. Din cele enunţate rezultă că o infracţiune trebuie să fie în mod clar prescrisă prin lege. Această cerinţă este satisfăcută când

justiţiabilul poate să cunoască din textul prevederilor relevante, şi, dacă e nevoie, prin intermediul interpretării date de instanţele de judecată şi cu asistenţa unui avocat, care acţiuni sau omisiuni sunt condamnabile penal. Totodată, Marea Cameră a enunţat că art. 7 face aluzie la faptul ca norma de drept relevantă să fie accesibilă şi previzibilă.

În speţă, magistraţii europeni au considerat că nu există probe suficiente pentru a consideră că insurgenţii care au fost ucişi şi în special conducătorul acestora au făcut parte din vreo categorie de necombatanţi reglementată de prevederileart. 3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949, nefiind stabilit cu certitudine că ei ar fi lăsat în cadrul incidentului armele de foc. Drept consecinţă, Camera a conchis că norma internaţională enunţată nu a putut în mod rezonabil servi ca temei de condamnare a reclamantului pentru comiterea unei crime împotriva umanităţii, iar aplicarea pedepsei penale a fost contrară art. 7 din Convenţie [41, pp. 13-19].

În cauza *Puhk c. Estoniei* [360], reclamantul a fost condamnat pentru infracţiunea de evaziune fiscală, comisă din aprilie 1993 în octombrie 1995. Pînă în ianuarie 1995 legea care incrimina evaziunea fiscală impunea ca şi condiţie de existenţă a infracţiuni faptul ca făptuitorul să fi fost anterior sancţionat administrativ pentru evaziune. Reclamantul nu a fost niciodată sancţionat contravenţional în acest sens. În ianuarie 1995 a intrat în vigoare o lege de modificare prin care această condiţie nu mai trebuia îndeplinită atunci cînd fapta era comisă cu intenţie. Instanţa a considerat că fapta reclamantului a fost intenţionată şi l-a condamnat pentru întreaga perioadă de timp în care a fraudat interesele fiscale ale statului. De asemenea, reclamantul a mai fost condamnat pentru lipsa unor registre fiscale, în perioada mai-octombrie 1993, în baza unei legi care a intrat în vigoare în iulie 1993.

În faţa Curţii de la Strasbourg, reclamantul a pretins că condamnarea sa în baza legii penale în vigoare din 13 ianuarie 1995 pentru acţiuni comise anterior a încălcat garanţiile neretroactivităţii legii penale prevăzute de art. 7 din Convenţie.

În stabilirea raţionamentului, Curtea a reiterat că textulart. 7 din Convenţie interzice, în principiu, aplicarea legii de incriminare cu titlu retroactiv. În raport de ambele fapte, Curtea a constatat că până la intrarea în vigoare a legilor noi, faptele nu aveau caracter penal potrivit legislaţiei în vigoare la acel moment, iar atribuirea unui astfel de caracter în urma adoptării unei legi noi constituie o încălcare certă a art. 7. Curtea nu neagă că instanţele erau în drept să îl condamne pe reclamant, dar numai pentru perioada infracţională scursă după intrarea în vigoare a legilor noi, nu şi pentru perioada anterioară. De aceea, Curtea în unanimitate a constatat încălcarea art. 7, stipulând că statul reclamat a omis să-şi onoreze obligaţiile de neatragere a persoanei la răspundere penală decât în baza legii.

Precum vedem, Curtea Europeană acordă o atenţie deosebită incriminării penale a faptei infracţionale la momentul comiterii acesteia, această regulă fiind considerată, pe bună dreptate,

un principiu de bază al procesului penal şi un fundament inseparabil al unei societăţi democratice.

Obligaţiile negative ce decurg din conţinutul art. 1 Protocol 7 la CEDO (garanţiile procedurale în cazul expulzării de străini): de principiu, respectivul articol pune în sarcina statului o obligaţie negativă de bază, şi anume cea de ***neexpulzare a unui cetăţean străin ce are reşedinţa legală pe teritoriul său fără justificare legislativă.*** În cele ce urmează vom analiza particularităţile respectivei obligaţii.

Astfel, în speţa *Lupsa c. României* [278], reclamantul cetăţean iugoslav, în 1989 a intrat şi s-a stabilit în România, unde a locuit14 ani şi a înfiinţat o societate comercială a cărei activitate principală era prăjirea şi comercializarea cafelei. De asemenea, a învăţat limba română şi a trăit marital cu o cetăţeană română începînd din anul 1994.La data de 6 august 2003, reclamantul, care se afla îi străinătate, a intrat în România, fără vreo opoziţie din partea poliţiei de frontieră. Cu toate acestea, a doua zi, agenţii poliţiei de frontieră s-au prezentat la domiciliul său şi l-au însoţit pînă la graniţă. Acesta a fost declarat persoană indezirabilă şi i s-a interzis şederea în România pentru o perioadă de 10 ani, pe motiv că existau motive temeinice conform cărora el desfăşura activităţi de natură să pună în pericol securitatea naţională. Avocatul dânsului a contestat măsura de însoţire până la graniţă pe motiv că reclamantului nu i s-a prezentat niciun act care să-l declare indezirabil pe teritoriul românesc. Singura şedinţă de judecată în faţa Curţii de Apel Bucureşti a avut loc la data de 18 august 2003, când reprezentanta Autorităţii pentru străini i-a înmânat avocatei reclamantului copia unei ordonanţe a Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Bucureşti, emisă la data de 28 mai 2003, prin care, la cererea Serviciului Român de Informaţii şi în baza Ordonanţei de urgenţă a Guvernului privind regimul străinilor în România, reclamantul fusese declarat „persoana indezirabilă" şi i s-a interzis şederea în România pentru o perioadă de 10 ani. În aceeaşi zi, contestaţia avocatului a fost respinsă.

În faţa forului contenciosului european, reclamantul s-a plâns *inter alia* de încălcarea art. 1 Protocol 7, pretinzând că expulzarea dânsului a avut loc cu încălcarea garanţiilor procedurale la respectarea cărora este ţinut oficialul Bucureşti.

Curtea Europeană a notat următoarele. Deşi expulzarea reclamantului a avut loc întru executarea unei hotărîri luate conform legii, a avut loc încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7, din moment ce această lege nu corespundea cerinţelor Convenţiei. Mai mult decât atât, în orice eventualitate, Curtea a considerat că autorităţile interne au încălcat şi garanţiile de care ar fi trebuit să se bucure reclamantul în virtutea acestui articol. În acest sens, Curtea a observat, pe de o parte, că autorităţile nu i-au oferit reclamantului nici cel mai mic indiciu referitor la faptele ce i se reproşau şi, pe de altă parte, că Parchetul nu i-a comunicat ordonanţa dată împotriva sa decît în ziua unicei şedinţe în faţa curţii de apel. Mai mult, s-a notat că instanţa, Curtea de Apel, a

respins orice cerere de amânare, împiedicând-o astfel pe avocata reclamantului să studieze ordonanţa sus menţionată şi să depună la dosar probe în sprijinul contestaţiei îndreptate împotriva sa. Reamintind că orice prevedere a Convenţiei sau a protocoalelor sale trebuie să se interpreteze astfel încît să garanteze drepturi concrete şi efective, nu teoretice şi iluzorii, Curtea a conchis, în lumina controlului pur formal efectuat de Curtea de Apel în cauză, că reclamantul nu a putut cere în mod adecvat examinarea cazului său prin prisma argumentelor ce militau împotriva expulzării sale.

Într-o altă cauză depusă contra României, *Kaya* [259], reclamantul cetăţean turc la data faptelor locuia în România de mai mult de 5 ani, fiind şi căsătorit cu o cetăţeană română. În 2005 dânsul a fost declarat cetăţean indezirabil şi i s-s interzis şederea pe teritoriul României pentru o perioadă de 15 ani, deoarece existau informaţii suficiente conform cărora el desfăşura activităţi de natură să pună în pericol securitatea naţională. Curtea a ajuns la aceiaşi concluzie ca şi în cauza de mai sus, găsind o încălcare a art. 1 Protocolul 7 şi stipulând că în caz de expulzare, dincolo de protecţia care le este oferită în special de art. 3 şi 8, coroborate cu art. 13 din Convenţie, străinii beneficiază de garanţii specifice prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 7, acestea nefiind aplicabile decât străinului aflat legal pe teritoriul unui stat care a ratificat acest protocol. Iar prima garanţie acordată persoanelor vizate de acest articol prevede că acestea nu pot fi expulzate decât „în executarea unei decizii luate în conformitate cu legea". Cuvântul „lege" se referă la legea naţională, trimiterea la aceasta vizând, conform ansamblului dispoziţiilor Convenţiei, nu numai existenţa unei baze în dreptul intern, ci şi calitatea legii: accesibilitatea şi previzibilitatea acesteia, precum şi o anumită protecţie împotriva atingerilor arbitrare ale drepturilor garantate de Convenţie, venind din partea puterii publice. La cazul speţei, Curtea a considerat că legea care a reprezentat baza legală a expulzării reclamantului, şi anume Ordonanţa de urgenţă a Guvernului privind regimul străinilor în România,nu i-a oferit acestuia garanţii minime împotriva arbitrariului autorităţilor.

Într-o speţă mai recentă *Nowak c. Ucrainei* [313], reclamantul cetăţean polonez, în 1998 a fost acuzat de atacarea unui anumit AB. La o dată necunoscută împotriva sa au fost instituite procedurile penale. În ianuarie 2004, reclamantul a părăsit Polonia plecînd în Ucraina. Înainte de a pleca, el a informat Curtea că el a putut fi contactat la o adresă de corespondenţă în Przemyśl. El a telefonat în instanţă de mai multe ori ca să întrebe despre progresele înregistrate în cazul său, fiind informat că procedurile au fost suspendate.În martie 2004 a început să lucreze în Ucraina, or. Lvov. În iunie 2004 înregistrarea de şedere a fost prelungită pînă la 20 mai 2005 şi, în acelaşi timp, reclamantul a fost mustrat de către instanţa de contencios administrativ pentru depunerea documentelor de înregistrare cu întârziere. Între timp, la 12 februarie 2004 judecătoria din Polonia a cerut arestul preventiv al reclamantului pentru neprezentarea în judecată. La 20

ianuarie 2005, reclamantul a mers la o secţie de poliţie în Lvov pentru a raporta că maşina prietenului său a fost furată, unde poliţia a verificat paşaportul şi datele sale personale şi l-a închis într-o celulă. Cînd a cerut să fie înştiinţat despre motivele arestării sale i s-a spus că el este un ”hoţ internaţional”. El a fost ulterior interogat de ofiţeri, iar la 24 ianuarie 2005 înştiinţat despre decizia poliţiei ucraniene de a-l expulza cu interdicţia de a reveni pe parcursul a trei ani.

În faţa Curţii de la Strasbourg, reclamantul între altele a pretins şi încălcarea art. 1 Protocol 7, susţinând că guvernul respondent a omis să-şi onoreze obligaţiile de neexpulzarea dânsului fără justificare legislativă.

Curtea a notat, reieşind din suportul probatoriu al cauzei, că decizia de expulzare a reclamantului aparent i-a fost comunicată la data plecării sale, într-o limbă pe care el nu a înţeles-o şi în împrejurări care l-au împiedicat de a fi reprezentat sau de a înainta orice argumente împotriva expulzării sale. Mai mult decît atît, Guvernul nu a furnizat explicaţii sau documente pentru a demonstra că procedura impusă de art. 1 din Protocolul nr. 7 a fost asigurată de dreptul intern. În asemenea circumstanţe, Curtea a constatat încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7, stipulând că în pofida existenţei puterilor discreţionare ale părţilor contractante de a expulza de pe teritoriul său un străin, acestea urmează a fi exercitate într-un mod în care să nu înfrângă drepturile garantate prin prezenta Convenţie persoanelor vizate.

Obligaţiile negative ce izvorăsc din textul art. 4 Protocolul 7 (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori): articolul respectiv prelungeşte lista garanţiilor indispensabile unui proces penal echitabil şi instituie dreptul persoanei de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeaşi faptă, concomitent prescriind pentru statele contractante ***obligaţia negativă de a nu admite atragerea făptuitorului de două ori la răspundere şi/sau pedeapsă penală pentru aceeaşi faptă***.

Spre exemplu, în speţa de referinţă *Sergey Zolotukhin c. Rusiei* [389], reclamantul s-a plâns în faţa forului contenciosului european pentru că a fost sancţionat pentru aceeaşi faptă – comportament huliganic – de două ori, mai întâi administrativ, acţiunile dânsului fiind calificate ca huliganism nu prea grav, iar ulterior şi penal, pentru huliganism agravat caracterizat prin opunerea rezistenţei unui funcţionar public aflat în exerciţiul funcţiei sale de protecţie a ordinii publice. Curtea Europeană a enunţat referitor la cea dintâi sancţiune, că natura contravenţiei de ”huliganism nu prea grav”, împreună cu severitatea pedepsei, au făcut ca condamnarea reclamantului să intre în sfera ”procedurii penale”, în sensul art. 4 al Protocolului nr. 7. Cât despre principiul *non bis in idem*, Curte a invocat existenţa mai multor abordări în privinţa întrebării dacă infracţiunile pentru care un reclamant a fost judecat, sunt la fel. Prima abordare se concentrează pe ”acelaşi comportament” din partea reclamantului, indiferent de calificarea juridică a acestuia (*idem factum*). A doua abordare porneşte, de asemenea, de la premisa că

comportamentul pârâtului care a dus la pornirea urmăririi penale este acelaşi, dar postulează că acelaşi comportament poate constitui mai multe infracţiuni (*concours idéal d'infractions*), care pot fi judecate în cadrul unor proceduri separate. A treia abordare pune accentul pe "elementele esenţiale" ale celor două infracţiuni. Cu toate acestea,Curtea consideră că art. 4 al Protocolului nr. 7 trebuie să fie înţeles în sensul că interzice urmărirea penală sau judecarea a celei de-a doua "infracţiuni" în măsura în care aceasta decurge din fapte identice sau fapte care sunt în mod substanţial aceleaşi.

În speţă, Curtea a considerat că condamnarea reclamantului iniţial în baza Codului contravenţiilor administrative şi ulterior în baza Codului penal ale Federaţiei Ruse, cu stabilirea a două pedepse diferite pentru aceeaşi faptă şi anume comportamentul huliganic pe care dânsul l-a manifestat faţă de un funcţionar public aflat în exerciţiul funcţieide protecţie a ordinii publice (poliţist), acuzaţiile penale referindu-se exact la acelaşi comportament ca şi cele administrative şi cuprinzând în esenţă aceleaşi fapte, se ridică la o încălcare a art. 4 Protocol 7 la CEDO, statul respondent neonorându-şi obligaţiile puse în sarcina sa sub incidenţa respectivului articol.

În acest context, este notabilă şi speţa ulterioară *Ruotsalainen c. Finlandei* [375], în care reclamantul şi-a utilizat camioneta de transport folosind un carburant mai puţin taxat decît motorina, dar fără a plăti niciun fel de supliment de taxe. În consecinţă, împotriva sa a început o procedură penală la finele căreia i s-a aplicat o amendă de 120 euro pentru comiterea unei contravenţii fiscale. Ulterior, în cadrul unei proceduri administrative distincte, i s-a impus reclamantului plata unei sume de 15.000 euro reprezentînd diferenţa dintre taxele pe carburant pe care le-a achitat şi cele care ar fi trebuit plătite potrivit legii, înmulţită de trei ori din cauza relei sale credinţe. Plângerea reclamantului împotriva sancţiunii administrative a fost respinsă prin decizie irevocabilă.

Referitor la încălcarea principiului *non bis in idem* Curtea a reţinut că a doua procedură îndreptată împotriva reclamantului nu avea caracter penal în dreptul intern. Totuşi, luînd în calcul că diferenţa de taxe plătite s-a triplat, ea a constatat că această taxă nu a avut un caracter compensatoriu, cu un caracter punitiv, ceea ce este suficient pentru a concluziona că sancţiunea în cauză avea un caracter penal, indiferent de calificarea din dreptul intern. În aceste condiţii, pentru a verifica în ce măsură s-au respectat prevederile art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenţie, Curtea a analizat dacă faptele aflate la originea celor două proceduri au fost identice sau nu. Or, din această perspectivă, s-a stabilit că sancţiunea penală a fost aplicată pentru că reclamantul a folosit un carburant în mod ilegal, pentru a evita taxarea motorinei, iar sancţiunea fiscală a fost aplicată într-un cuantum triplat din acelaşi motiv. În aceste condiţii, Curtea a ajuns la concluzia că reclamantul a fost sancţionat penal de două ori pentru aceeaşi faptă la pedepse pecuniare, contrar prevederilor art. 4 din Protocolul nr. 7.

5.4. Concluzii la capitolul 5

1. Conceptual, obligaţia negativă reprezintă îndatorirea statului (funcţionarilor de stat) să se abţină de la acţiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat prin Convenţie şi protocoalele sale. Această afirmaţie trebuie corelată cu faptul că Convenţia conţine numeroase articole care prevăd, stabilind cît mai clar nişte limite, posibilitatea restricţiei unor drepturi, desigur atîta timp cît aceste restricţii beneficiază unei societăţi democratice. Cauzele în care sunt permise anumite derogări, ingerinţe sau limitări în exercitarea unui drept sunt justificate şi expres prevăzute în Convenţia Europeană sau explicate de Curtea de la Strasbourg. Obligaţia negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, şi anume cea de a se abţine de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat.

2. Spre regret, conceptul obligaţiei negative a statului fundamentate în anumite prevederi ale instrumentelor internaţionale de protecţie a drepturilor omului, este slab dacă nu deloc cercetat în sursele doctrinei contemporane a dreptului internaţional al drepturilor omului şi dreptului CEDO, de regulă făcându-se referinţe mai generale la îndatorirea statului de a se abţine de la vreun comportament ce ar interveni în exerciţiul liber şi necondiţionat al anumitor drepturi. Mai mult decât atât, nici Curtea Europeană nu este mai explicită în practica judiciară dezvoltată în ceea ce priveşte noţiunea, definirea şi stabilirea particularităţilor obligaţiei negative.

3. La textul dispoziţiei unei certe clauze convenţionale ce prescrie un anumit drept sau o anumită libertate, obligaţiile negative deseori nu pot fi de o manieră categorică separate de cele pozitive, fapt recunoscut chiar de instanţa forului contenciosului european. Deşi obligaţiile pozitive şi negative sunt aparent separate în categorii juridice diferite, interpretarea eficientă a normelor internaţionale care consacră anumite drepturi şi libertăţi permite a determina o serie de obligaţii pozitive corespondente obligaţiei negative enunţate expres prin dispoziţia normativă concretă.

4. Analiza jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului pe terenul *drepturilor materiale*, demonstrează că statele-părţi pot fi impuse la următoarele obligaţii negative: abţinerea de la cauzarea morţii unei persoane; abţinerea agenţilor statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor, neextrădarea şi neexpulzarea dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în ţara de destinaţie; nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire şi netolerarea muncii forţate sau obligatorii; neintervenţia statului în viaţa privată şi/sau de familie, neintervenţia statului în exerciţiul dreptului la respectarea corespondenţei, neintervenţia statului în domiciliul justiţiabilului; abţinerea de la oricare ingerinţe nejustificate în libertatea religioasă a persoanei; neamestecul statului în libertatea presei şi abţinerea statului de la identificarea sursei

jurnalistice; neadmiterea nici unei forme de discriminare nejustificată a persoanelor; neimixtiunea autorităţilor în exerciţiul dreptului la proprietate; neadmiterea expulzărilor colective de străini.

5. Totodată, în urma studiului jurisprudenţei pe marginea *drepturilor de natură procedurală* se deduc mai puţine obligaţii negative, şi anume: abţinerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor, neadmiterea arbitrarietăţii instituţiilor statale; necondamnarea justiţiabililor pentru faptele ce nu sunt prevăzute de legea penală; neexpulzarea unui cetăţean străin ce are reşedinţa legală pe teritoriul său fără justificare legislativă; neadmiterea atragerii făptuitorului de două ori la răspundere şi/sau pedeapsă penală pentru aceeaşi faptă.

6. STUDII DE CAZ: ÎNDEPLINIREA OBLIGAŢIILOR ÎN CIRCUMSTANŢE DE CONFLICT ARMAT

6.1. Opozabilitatea CEDO faţă de regimurile separatiste

Necesitatea aplicării cu o deosebită rigurozitate a Convenţiei europene a drepturilor omului în circumstanţe de conflict armat rezidă, în primul rând, în faptul că orice conflict armat are un potenţial avansat de limitare nejustificată a drepturilor ce formează nucleul dur al Convenţiei, precum sunt dreptul la viaţă sau interdicţia torturii, ingerinţele fiind posibile nu doar din partea statelor, dar şi din partea grupurilor armate (entităţilor non-statale). Motivele gradului avansat de afectare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale sunt diferite, însă rezultatul este acelaşi – proporţionalitatea dubioasă a ingerinţei, în cel mai bun caz.

În pofida faptului că jurisdicţia statelor a fost interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului prioritar în accepţiunea sa teritorială, practica aplicării extrateritoriale a Convenţiei în circumstanţe de conflict armat este cea mai bogată, în ciuda implicaţiilor geopolitice majore, dar şi a complexităţii speţelor din punct de vedere factologic [34].

Curtea Europeană va aplica CEDO în circumstanţe de conflict armat ori de câte ori statele recurg la forţele armate în vederea soluţionării unui diferend între ele sau există violenţă armată îndelungată între autorităţile guvernamentale şi grupări armate organizate, sau între astfel de grupări în cadrul unui stat. Această noţiune de conflict armat a fost dată de o altă jurisdicţie internaţională cu specificul represiunii universale [357]. Deşi ultimul tip de conflicte este mai puţin relevant sub aspectul Convenţiei, ea se aplică atât conflictelor armate internaţionale (bombardarea Belgradului de către forţele NATO), cât şi neinternaţionale (conflictul armat din nord-estul insulei cipriote). Paradoxal, dar Curtea a întâmpinat mai mari dificultăţi în cazul aplicării extrateritoriale a CEDO conflictelor internaţionale. În cazul celor neinternaţionale, întotdeauna va exista premisa controlului de către un grup armat a teritoriului unui stat, deci fiind necesară stabilirea legăturii dintre statul reclamat şi grupul armat respectiv, prin intermediul criteriului de *control efectiv asupra unui spaţiului* în cauză. Prin urmare, CEDO nu se aplică extrateritorial conflictelor interne *per se*, ci doar acelor internaţionalizate [98, p. 118].

Problemele fundamentale ce au apărut în faţa Curţii în practica de aplicare a CEDO în circumstanţe de conflict armat, constau, pe de-o parte, în uniformizarea şi eficientizarea condiţiilor de aplicare extrateritorială a Convenţiei, iar, pe de alta, în dualismul dintre dreptul internaţional al drepturilor omului şi dreptul internaţional umanitar.

Deşi aplicarea criteriului unic, suficient de larg, ar aduce beneficiul interpretării flexibile a noţiunii de jurisdicţie a statelor în situaţiile când acestea acţionează în afara teritoriilor sale,

Curtea aplică conflictelor armate ambele criterii în vederea determinării elementului de jurisdicţie – *control efectiv*, şi acel de *autoritate agent-stat.*

Guvernele reclamate deseori încearcă să opună aplicabilităţii CEDO în circumstanţe de conflict armat argumentul, precum că dreptul internaţional al drepturilor omului nu e aplicabil conflictelor armate, deoarece ultimul reprezintă *lex generalis*, iar dreptul internaţional umanitar ar fi *lex specialis* exclusiv aplicabil circumstanţelor cauzei. Acest argument a fost în mod ”agresiv” invocat şi de către reprezentantul Regatului Unit în procesul audierilor în speţa *Hassan c. Regatului Unit* [81]. Nu putem fi de acord cu abordarea dată, deoarece instrumentele dreptului internaţional al drepturilor omului sunt aplicabile oricând [104, pp. 13-15]. De altfel, Convenţia prevede în mod expres posibilitatea statului contractant de a deroga pe timp de conflict armat de la prevederile materiale ale Convenţiei care nu formează nucleul dur al acesteia. Cu titlu de exemplu, în Protocolul nr. 6 [57] la Convenţie se poate observa reglementarea expresă în art. 2 a posibilităţii derogării pe timp de conflict armat de la prohibiţia pedepsei capitale. *Per a contrario,* în lipsa derogării sau posibilităţii derogării în general (cum este în cazul nucleului dur), înaltele părţi contractante urmează să respecte obligaţiile pozitive şi negative ce reies din Convenţie inclusiv şi în circumstanţe de conflict armat.

În pofida argumentului statelor enunţat *supra*, Curtea nu a ezitat să aplice extrateritorial Convenţia, reiterând că CEDO este un instrument ce garantează ordinea publică din spaţiul european, neaplicarea acesteia provocând crearea unui vacuum în apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, iar noţiunea de jurisdicţie nefiind limitată la spaţiul european propriu-zis. Prin urmare, acţiunile militare ale statelor-părţi la CEDO, precum şi controlul exercitat asupra unui spaţiu străin, chiar şi în cazul în care ultimul se află în afara spaţiului european, reprezintă excepţii de la principiul teritorialităţii jurisdicţiei statelor.

Cazul Ciprului

În rezultatul invadării parţiale de către forţele armate turceşti a nordului insulei cipriote în 1974, separatiştii locali fiind susţinuţi militar şi economic de către Turcia, autorităţile din regiunea respectivă au declarat independenţa Republicii Turce a Ciprului de Nord (în continuare – RTCN). Ca urmare, guvernul legitim al statului Cipru a pierdut controlul asupra teritoriilor din nord-estul insulei, deci *de facto* era incapabil să exercite jurisdicţia asupra acestora. Autoproclamata republică a rămas recunoscută doar de către Turcia, însă, din cauza faptului că Turcia şi Cipru erau părţi la CEDO, iar autorităţile cipriote nu controlau teritoriul din nordul insulei, s-ar fi creat un vacuum juridic în privinţa spaţiului respectiv, ceea ce era inadmisibil în interiorul spaţiului european [45, pp. 9-18].

În una din primele speţe, unde s-a constatat răspunderea extrateritorială a Turciei pe teritoriul Ciprului – *Loizidou* [275] – reclamanta a invocat răspunderea guvernului de la Ankara

pentru acţiunile autorităţilor RTCN. În 1974, dna Loizidou a început lucrările de construcţie pe un lot de pământ aflat sub autoritatea RTCN. Ea a invocat că a fost şi este împiedicată de RTCN să se bucure de dreptul său de proprietate asupra bunului respectiv. În 1989 reclamanta a participat la un protest, obiectivul căruia era de a cere autorităţilor RTCN posibilitatea repatrierii cipriotilor greci refugiaţi de pe teritoriul respectiv. Ulterior dânsa a fost reţinută şi privată de libertate pentru o perioadă de 8 ore în localurile cipriote turceşti. Constituţia RTCN prevedea exproprierea bunurilor abandonate de către refugiaţi, iar din cauza faptului că refugiaţii erau împiedicaţi de a reintra în posesia bunurilor lor imobile, RTCN astfel purcedea la exproprierea *de facto* a bunurilor respective.

În asemenea împrejurări, s-a pus întrebarea dacă acţiunile/omisiunile RTCN erau imputabile Turciei. Aceasta înseamnă că Înalta Curte urma să se pronunţe asupra două tipuri de raporturi juridice. Primul reieşea din faptul că statul reclamat *de jure* nu posedă jurisdicţie (în sensul dreptului internaţional public) asupra Ciprului, pentru ce a şi fost necesară interpretarea extensivă a noţiunii de jurisdicţie din art. 1 al CEDO. Al doilea tip de raporturi se referea la imputabilitatea acţiunilor/omisiunilor autorităţilor RTNC Turciei, adică era necesar să fie determinat raportul de agent-stat dintre Turcia şi RTCN, chestiune oarecum distinctă de instituţia jurisdicţiei, dar cu acelaşi obiectiv – de a determina dacă reclamanta se afla sub controlul efectiv al Turciei în momentul cauzării pretinsei ingerinţe.

Referitor la prima chestiune, Curtea a statuat că noţiunea de jurisdicţie nu se limitează la teritoriile naţionale ale statelor contractante, responsabilitatea putând fi atribuită acestora pentru acţiunile autorităţilor sale, indiferent de faptul dacă au fost exercitate în limitele sale teritoriale, sau dacă efectul negativ a fost produs în afara acestora [276]. Prin urmare, aplicarea art.1 al Convenţiei depindea exclusiv de imputabilitatea acţiunilor autorităţilor RTNC statului reclamat.

Totodată, pe teritoriul controlat de RTCN se aflau per total 30 000 de soldaţi, membri ai contingentelor militare ale Turciei. Reieşind din ocuparea militară a teritoriului de sub autoritatea RTCN, Curtea a constatat legătura juridică dintre autorităţile RTCN şi Turcia, bazându-se pe criteriul de *control general asupra teritoriului ocupat*. Acest control presupune răspunderea Turciei pentru toate acţiunile RTCN şi persoanelor private, ale căror ilegalităţi nu au fost încă investigate. Cu alte cuvinte, Turcia a fost considerată responsabilă pentru acţiunile/omisiunile RTCN din cauza ajutorului militar prestat autoproclamatei republici, fiind astfel obligată să protejeze drepturile şi libertăţile fundamentale prevăzute în Convenţie, după cum rezultă din art. 1 al acesteia.

Nu suntem de acord cu juriştii care critică un asemenea raţionament al Curţii, spunând că *„autoritatea reală are puţin de-a face cu încălcările individuale ale anumitor drepturi, exercitate de oficiali particulari*” [72, p. 95]. În cazul neidentificării unei astfel de legături dintre

agenţii, deci oficialii RTCN, şi statul reclamat – Turcia, CEDO ar avea un scop mult mai limitat şi iluzoriu, respectiv statele ar putea finanţa regimuri separatiste, acordându-le susţinere militară şi exercitând un anumit grad de control asupra acestora, nefiind responsabile pentru acţiunile lor. Din punct de vedere formal, controlul general este o condiţie ce permite identificarea răspunderii statului pentru faptele agenţilor săi, iar răspunderea nu poate exista fără ingerinţă, deci fără existenţa unei obligaţii în sensul art. 1. Pentru angajarea răspunderii agenţilor nu este necesar ca statul să exercite un control amănunţit, ci este suficient un control global asupra acţiunilor şi politicilor regimurilor separatiste. Totodată, dimensiunea noţiunii de jurisdicţie din art. 1, fiind definită ca întinderea obligaţiilor statelor, este corelată nu şi identică răspunderii statelor. Prin urmare, statul „donator" urmează să fie responsabil pentru toate ingerinţele săvârşite de către „oficialii particulari" ai entităţii non-statale graţie faptului că ultimii activează datorită susţinerii exclusive acordate de către respectivul stat.

Testul de control general este astfel de imputare unui anumit stat a tuturor faptelor unei entităţi nerecunoscute care acţionează pe teritoriul unui alt stat – subiect plenipotenţiar al dreptului internaţional public. În acest sens, Curtea a statuat că, având în vedere scopul Convenţiei, în cazul unei eventuale acţiuni militare, indiferent de faptul dacă e legală sau nu, statul va exercita control efectiv/general asupra unui teritoriu. Iar dacă statul exercită acest control, atunci în mod automat el este obligat să protejeze drepturile şi libertăţile fundamentale ale persoanelor aflate în zona respectivă. Această obligaţie va exista atât în cazul exercitării directe, deci prin intermediul forţelor armate proprii, cât şi prin intermediul unei administraţii locale subordonate. Prin urmare, se configurează la caz un raport juridic complex, statul având legătură directă cu contingentele sale militare (deci agenţii), iar militarii, prin suportul acordat autorităţilor RTCN, creând acel raport de agent-stat dintre Turcia şi administraţia Ciprului de Nord, care şi atrage jurisdicţia guvernului de la Ankara asupra persoanelor aflate pe teritoriul respectiv.

În hotărârea din speţa *Loizidou,* Curtea nu face diferenţă dintre noţiunile de control efectiv şi control general. Curtea utilizează ambele aceste noţiuni de-a lungul *dicta,* fapt care creează dificultăţi de interpretare. Curtea totuşi a dorit să determine raportul de agent-stat, reieşind din criteriul controlului general, însă cu o conotaţie teritorială, pentru a extinde jurisdicţia asupra întregului teritoriu aflat sub autoritatea RTCN. Din punct de vedere formal, o asemenea abordare a imputabilităţii acţiunilor statului turc este suficientă pentru atragerea răspunderii extrateritoriale a acestuia.

În sensul acoperirii prin noţiunea de jurisdicţie a întregului teritoriu ocupat, Curtea s-a pronunţat în felul următor: „nu este necesar să se stabilească dacă, precum reclamantul şi Guvernul Ciprului au sugerat, Turcia exercită de fapt un control minuţios asupra politicilor şi

acţiunilor autorităţilor RTCN. Este evident, din numărul mare de trupe angajate şi acţiunile active în nordul Ciprului, că armata sa exercită un control efectiv general asupra acelei părţi a insulei, fapt care atrage după sine responsabilitatea ei pentru politicile şi acţiunile RTCN. Cei afectaţi de astfel de politici sau acţiuni, prin urmare, intră sub jurisdicţia Turciei în sensul art. 1 al Convenţiei. Prin urmare, obligaţia ei (Turciei) de a asigura reclamantei drepturile şi libertăţile prevăzute în Convenţie, se extinde la partea de nord a Ciprului" [275, para. 56].

Paragraful citat nu trebuie să ne conducă la concluzia că ar fi fost aplicat criteriul de control efectiv, însă poate fi clar observată înclinaţia spaţială a criteriului de control general, diferită, spre exemplu, de noţiunea de control general aplicată în speţa *Tadic,* când a fost necesară doar stabilirea raportului dintre forţele armate ale Republicii Srpska şi statul Iugoslav [71, p. 658]. Controlul efectiv *per se,* în sensul speţei date, este în principiu inaplicabil, deoarece ar fi necesară probarea imperiului Turciei asupra fiecărei încălcări comise de autorităţile RTCN.

Prin urmare, Curtea a stabilit încălcarea art. 1 al Protocolului 1 la CEDO (protecţia proprietăţii) din partea Turciei pentru impedimentele impuse de autorităţile RTCN în privinţa accesului reclamantei la bunul său imobil. În acest fel, Turcia a încălcat obligaţia negativă de a respecta dreptul de proprietate a reclamantei.

Într-o altă speţă, de altfel interstatală – *Cipru c. Turicei* [178] – remarcabilă atât din punct de vedere al calităţii părţilor la proces, cât şi a complexităţii acesteia, statul reclamant a invocat răspunderea Turciei pentru acţiunile/omisiunile guvernului RTCN, indiferent de proclamarea independenţei acesteia în 1983. Cipru a susţinut că RTCN este o entitate ilegală, fiind *de facto* subordonată Turciei, iar ultima exercitând control asupra teritoriului ocupat din nordul Ciprului în continuare. Guvernul de la Ankara, în mod tradiţional, a invocat că RTCN este un stat democratic şi independent, obligaţiile din CEDO nefiindu-i astfel imputabile. Ciprul a invocat încălcarea obligaţiilor prevăzute de articolele 1-11, 13, 14, 17, 18 ale CEDO şi articolele 1-3 din Protocolul 1, în privinţa persoanelor aflate pe teritoriul ocupat.

Reieşind din *ratio decidendi* din speţa *Loizidou,* Curtea a ridicat răspunderea Turciei pentru încălcările oficialilor RTCN la rang de principiu, stabilind, *inter alia*: „Având un control general efectiv asupra Ciprului de Nord, responsabilitatea sa nu poate fi limitată la actele propriilor soldaţi sau funcţionari din nordul Ciprului, dar trebuie, de asemenea, să fie angajată în virtutea actelor administraţiei locale care supravieţuieşte datorită forţelor militare turceşti şi a altor tipuri de suport". Faţă de speţa precedentă, din fraza citată poate fi observată claritatea cu care Curtea a reiterat prezenţa jurisdicţiei în sensul art. 1 al CEDO şi posibilitatea angajării eventuale a răspunderii în virtutea testului de control general pentru orice act al autorităţilor RTNC. Din nou s-a accentuat caracterul teritorial al testului, jurisdicţia Turciei extinzându-se asupra întregului teritoriu al RTCN.

Importanţa aspectului teritorial al *controlului general* rezidă în imposibilitatea protecţiei aleatorii a drepturilor şi libertăţilor fundamentale, adică jurisdicţia Turciei se extinde asupra întregii palete de drepturi şi libertăţi prevăzute de CEDO. Este o consecinţă firească a aplicării criteriului de control general, satisfacerea căruia ar fi imposibilă dacă Turcia n-ar fi obiectiv capabilă, reieşind din circumstanţele speţei, să protejeze drepturile şi libertăţile fundamentale în totalitatea acestora.

În speţa *Bankovic* [149], unul dintre factorii care a orientat Curtea la concluzia absenţei jurisdicţiei statelor reclamate în timpul bombardamentelor Belgradului, a fost imposibilitatea pretinsă a acestora de a garanta drepturile prevăzute în Convenţie în totalitatea lor, principiu ce se reflectă în imposibilitatea de a „diviza şi adapta"drepturile şi libertăţile consacrate în Convenţie.

Mai mult, Curtea a extins noţiunea de jurisdicţie şi asupra ingerinţelor provocate de faptele persoanelor private, aflate pe teritoriul controlat de RTCN, astfel făcând cea mai extensivă interpretare posibilă a noţiunii de jurisdicţie în sensul aplicării extrateritoriale a CEDO. În speţa dată, Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea continuă a obligaţiei pozitive în lumina articolelor 2, 3 şi 5 para. 1, fiind condamnată inacţiunea guvernului reclamat de a investiga cazurile grecilor ciprioţi dispăruţi în circumstanţe periculoase şi/sau ulterior deţinuţi în custodia Turciei, dar nu a fost constatată încălcarea art. 2 cu privire la respectarea dreptului la viaţă a aceloraşi persoane. Totodată Curtea a calificat ca şi tratament degradant acţiunile autorităţilor RTCN de izolare a populaţiei din regiunea Karpas, care nu putea ieşi în afara acesteia şi nu avea posibilitatea de a-şi dezvolta comunitatea. Curtea a statuat că a avut loc o încălcare globală a drepturilor grecilor ciprioţi din regiune, ce reies din art. 8, fiindu-le refuzat accesul la casele lor, serviciile de securitate monitorizându-le relaţiile interpersonale şi fiind dese cazurile de prezenţă permanentă a oficialilor în casele indivizilor. A fost constată încălcarea continuă a art. 1 al Protocolului 1, din cauza inacţiunii autorităţilor RTCN de a proteja dreptul de proprietate a populaţiei greceşti ce absenta în regiunea respectivă. Deci bunurile nu puteau fi *de facto* transmise prin contract sau testament. Pe de altă parte, Curtea a stabilit că băştinaşilor greci le-au fost impuse îngrădiri în prerogativa de a controla şi a se bucura deplin de dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile. De asemenea, s-a constat şi încălcarea art. 9 CEDO din motivul limitării accesului grecilor ciprioţi la locurile de cult şi participarea la activităţi cu caracter religios, şi a art.10 pe capătul cenzurii impuse de autorităţile RTCN în privinţa limitării importului manualelor şcolare şi surselor mass-media printate în limba greacă.

În prezenta speţă poate fi observat că s-a făcut o interpretare extrem de extensivă a noţiunii de jurisdicţie, criteriul de control efectiv realmente acoperind toate drepturile şi libertăţile definite în Convenţie. Ceea ce deosebeşte speţa dată de alte cazuri de aplicare

extrateritorială a CEDO în circumstanţe de acţiuni militare este faptul că Convenţia a fost aplicată în totalitatea sa, fiind constatate atât încălcări ale obligaţiilor pozitive, cât şi negative.

Recent, Marea Cameră a emis hotărârea cu privire la satisfacţia echitabilă în speţa *Cipru c. Turciei* [179], acordând pentru prima dată într-o speţă interstatală despăgubiri sub formă pecuniară. În speţă Curtea a dispus plata a 30 milioane euro cu titlu de prejudiciu moral suportat de către familiile persoanelor dispărute şi suma de 60 milioane euro cu titlu de prejudiciu moral suportat de către ciprioţii greci enclavaţi pe peninsula Karpas. Este curios că hotărârea de prestare obligă statul reclamat (Turcia) să achite aceste sume statului reclamant (Cipru) nu şi victimelor concrete ale încălcărilor constatate. Aceată tehnică este proprie instituţiei răspunderii internaţionale a statelor nu şi a contenciosului drepturilor omului. Hotărârea de acordare a satisfacţiei echitabile a fost emisă la un interval de 13 ani din momentul adoptării hotărârii pe fond, un termen inedit în practica contenciosului CEDO [64, pp. 78-80]. După cum s-a exprimat un grup de judecători în opinia separată: „Prezenta hotărâre anunţă o nouă eră în punerea în aplicare a drepturilor omului, susţinute de către Curte şi marchează un pas important în asigurarea respectării statului de drept în Europa". Curtea a dat de înţeles că participarea în conflictele armate de pe teritoriul european nu poate fi tolerată şi orice încălcare a Convenţiei, săvârşită chiar şi prin intermediul unei entităţi non-statale urmează a fi pedepsită; iar persoanele care au avut de suferit în urma agresiunii unui stat urmează a fi despăgubite, putând fi reprezentate în faţa Înaltei Curţi şi de către statul ai cărui resortisanţi sunt.

După *Loizidou* şi *Cipru,* au urmat o serie de hotărâri împotriva Turciei, prin care a fost recunoscută încălcarea dreptului de proprietate prin îngrădirea accesului de către forţele armate turceşti sau de către autorităţile RTCN la casele reclamanţilor sau a altor bunuri imobile într-o formă sau alta, circumstanţele generale fiind similare acelora din speţele precedente, astfel fiind constatată încălcarea art. 1 din Protocolul 1 şi ale articolelor 3 şi 8 din CEDO (după caz) în speţele: *Andreou Papi* [125]*; Olymbiou* [321]*; Strati* [407]*; Saveriades* [386]*; Gavriel* [203]*; Solomonides* [397]*; Kyriakou* [270]*; Alexandrou* [119] *ş.a.*

Toate speţele enumerate au în comun faptul că Înalta Curte a aplicat criteriul de control general pentru a determina legătura jurisdicţională dintre acţiunile militarilor turci şi ai RTCN. Din punct de vedere material, şi mai ales în privinţa art. 1 Protocolul 1, a fost constatată încălcarea obligaţiei negative de a nu aduce atingere dreptului de proprietate.

Curtea a ajuns la concluzii similare şi în speţa *Varnava* [425], recunoscând răspunderea Turciei pentru încălcarea obligaţiilor procedurale ce reies din art. 2 şi art. 3 ale CEDO în privinţa rudelor reclamanţilor, dispărute în urma capturări şi deţinerii acestora de către forţele armate turceşti. Este remarcabil faptul că în speţa dată prezenţa jurisdicţiei Turciei pe teritoriul RTCN nu a mai fost disputată. Aceasta rezultă în mod implicit din circumstanţele speţei, care sunt în

mare parte similare acelora din speţa *Cirpu c. Turciei,* şi din concluzia Curţii, prin care a fost respinsă obiecţia guvernului de neaplicare a Convenţiei din motivul absenţei competenţei *ratione temporis* a Înaltei Curţi în privinţa obligaţiei pozitive procedurale a statelor de a investiga dispariţia persoanelor în circumstanţe periculoase pentru viaţă [425, para. 150]. Turcia a obiectat că nu este îndatorată să exercite obligaţia dată, deoarece a aderat la instrumentul ce permitea depunerea cererilor individuale ulterior momentului dispariţiei invocat. Reieşind din faptul că, în lumina art. 2 al CEDO, obligaţia procedurală de a investiga operează în mod diferit de obligaţia materială de a respecta/proteja dreptul la viaţă, Curtea a concluzionat că dispariţia persoanei este un fenomen special, caracterizat prin elementul de durată. Ultimul rezultă din starea de incertitudine şi absenţa răspunderii apărută în urma dispariţiei persoanei, pentru rudele potenţialelor victime, ceea ce înlătură caracterul instantaneu al obligaţiei. Prin urmare, obligaţia procedurală de a investiga dispariţia persoanelor poate opera şi retroactiv, moartea persoanei dispărute urmând a fi ulterior prezumată.

La examinarea în fond a obligaţiilor în baza art. 2, reieşind din starea de conflict armat drept circumstanţă dominantă a speţei, Curtea a statuat că art. 2 din CEDO trebuie interpretat în lumina dreptului internaţional umanitar, care reglementează în mod universal protecţia civililor şi a acelor persoane ce nu mai participă la ostilităţi, inclusiv colectarea informaţiilor în privinţa identităţii şi soartei victimelor. Aşadar, guvernul reclamat a încălcat obligaţia de a presta informaţie concretă cu privire la persoanele dispărute în timpul conflictului armat.

Curtea, de asemenea, a constatat şi încălcarea art. 3 din CEDO în privinţa aceleiaşi obligaţii de investigare. În acest sens, s-a ajuns la o concluzie identică cu acea din speţa *Cipru*, deci s-a statuat că inacţiunea îndelungată a guvernului reclamat în privinţa obligaţiei menţionate reprezintă tratament inuman pentru rudele persoanelor a căror soartă nu este cunoscută [425, para. 202].

Conform materialelor cauzei, 2 din cele 9 victime au fost pentru ultima dată observate în custodia forţelor armate turceşti sau ale RTCN de către Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, figurând în listele ultimei ca şi deţinuţi. În baza constărilor în privinţa încălcării art. 2, Curtea a stabilit şi încălcarea art. 5 din CEDO.

În speţa dată poate fi observat cum o singură omisiune procedurală de durată a statului reclamat, a antrenat încălcarea obligaţiilor pozitive ce reies din articolele 2, 3 şi 5 ale CEDO concomitent. Totodată, din textul hotărârii poate fi dedus că în calitate de temei pentru angajarea răspunderi extrateritoriale a CEDO faţă de guvernul turc, de asemenea a fost aplicat criteriul controlului general, ceea ce rezultă din similitudinea circumstanţelor generale ale cauzei cu acele din speţele *Loizidou* şi *Cipru c. Turciei.*

Un caz mai specific de aplicare extrateritorială a CEDO în privinţa conflictului din Cipru poate fi identificat în speţa *Isaak* [230]. Anastasios Isaak, împreună cu alţi motociclişti, a luat parte la o demonstraţie împotriva ocupaţiei turce a Ciprului de Nord. Demonstraţia a început în Berlin şi a continuat până în Cipru. Dl Isaak a intrat în zona tampon dintre teritoriile controlate de guvernul cipriot şi de către RTCN, aflată sub autoritatea forţelor pacificatoare ONU. După ce au trecut în zona tampon, înspre demonstranţi a început mişcarea militanţii turci şi colaboratorii serviciului de poliţie RTCN, concomitent fiind observat şi un grup de membri ai unei organizaţii neo-naziste turceşti, care au fost înarmaţi cu bastoane şi bare de fier. Demonstranţii au fost atacaţi, în rezultat dl Isaak a decedat în urma aplicării multiplelor lovituri în zona cranială. Speţa dată se deosebeşte prin locul săvârşirii actului, zona tampon fiind neutră, deci *de jure* nu se afla sub jurisdicţia Turciei. Cu toate acestea, reieşind din practica sa precedentă, Curtea a extins jurisdicţia Turciei şi în privinţa zonei neutre, controlate de forţele pacificatoare ONU.

În decizia cu privire la admisibilitate, Curtea a stabilit în privinţa jurisdicţiei Turciei din zona tampon următoarele: „chiar dacă faptele denunţate au avut loc în zona tampon neutră a ONU, Curtea consideră că persoana decedată s-a aflat sub autoritatea şi/sau controlul efectiv al statului reclamat prin intermediul *agenţilor săi*…[acţiunile/omisiunile despre care s-au plâns reclamanţii] atrăgând răspunderea statului reclamat în temeiul Convenţiei" [247]. La examinarea fondului, chestiunea jurisdicţiei nu a devenit obiect de dispută, iar în hotărâre Înalta Curte nu ne-a bucurat cu interpretarea sintagmei subliniate. Testul de control efectiv *per se* nu este aplicabil în cazul dat din motivele pe care le-am analizat în speţa *Loizidou.* Totodată nici criteriul de control general nu e aplicabil datorită faptului că teritoriul din zona tampon se afla sub autoritatea exclusivă a UNFICYP [60], din ce rezultă că unicul criteriul aplicabil ar fi *autoritatea agent-stat*, care acoperă perfect circumstanţele în care agentul exercită actul extrateritorial în afara teritoriului sau localurilor aflate sub jurisdicţia statului turc. Însă textul Curţii este oarecum vag în acest caz, pentru a ajunge la concluzii sigure.

În final, a fost constatată încălcarea obligaţiei pozitive a guvernului reclamat ce rezultă din art. 2 al CEDO, probele prezentate demonstrând inacţiunea agenţilor turci în timpul actului de omor a dlui Isaak, dar şi eşecul de a investiga decesul lui. Totodată, a fost constatată încălcarea dreptului la viaţă a victimei prin acţiunile tacite şi explicite a soldaţilor turci, cel puţin 5 dintre ei participând la actul de omor.

Într-un mod similar, în speţa *Solomou c. Turciei* [398], reclamantul s-a plâns de încălcarea obligaţiilor materiale şi procedurale ce reies din art. 2 al CEDO în legătură cu uciderea de către forţele armate turceşti a dlui Solomou, care a protestat împotriva omorului victimei din speţa *Isaak* în ziua înmormântării acestuia. Circumstanţele sunt similare, dl Solomou trecând zona tampon a intrat pe teritoriul RTCN, a fost omorât în urma provocării a 5

răni de glonte în cap, după ce a încercat să dezarboreze drapelul turc. Totodată, victima, comparativ cu speţa *Issak,* în momentul ingerinţelorse afla pe teritoriul aflat sub controlul autorităţilor RTCN, deci sub jurisdicţia Turciei conform criteriului clasic de control general.

Circumstanţe mai specifice pot fi observate în speţa *Andreou c. Turciei* [124]. Imediat după cele întâmplate în speţa *Solomou,* personalul militar al Turciei şi/sau al RTCN au tras de la 25 la 30 rafale în direcţia persoanelor, care încă se aflau în zona tampon, în mod nediscriminatoriu, fără să existe un pericol real din partea ultimelor. Reclamanta a fost rănită, fiind astfel produsă o ingerinţa nejustificată în dreptul la viaţă a acesteia, creându-se pericolul decesului ei.

Guvernul reclamat din nou a obiectat că zona tampon nu se afla sub jurisdicţia RTCN şi, reieşind din criteriul de control general, potenţialele victime nu se aflau sub jurisdicţia Turciei. Astfel, Curtea a luat o poziţie elegantă, statuând în decizia cu privire la admisibilitate, că, deoarece soldaţii turci şi/sau ai RTCN în momentul împuşcăturilor se aflau pe teritoriul controlat de RTNC, iar reclamanta fiind în preajma punctului de control greco-cipriot, jurisdicţia Turciei trebuia să fie recunoscută reieşind din acelaşi criteriu de control general. Având un final echitabil, considerăm că aplicarea criteriului de control efectiv nu trebuia să aibă loc în speţa dată, deoarece victima ingerinţei se afla în afara zonei de control propriu-zise. Victima indubitabil se afla sub autoritatea agentului în momentul comiterii încălcării, dar nici într-un caz sub jurisdicţia lui în legătură cu controlul general exercitat asupra nord-estului insulei. Criteriul de autoritate agent-stat ar fi fost mai potrivit, deşi nu poate fi omisă nici „comoditatea" aplicării eronate a *controlului general*, reieşind din jurisprudenţa deja existentă.

În conluzie la acest subiect, constatăm că în speţele cu privire la conflictul din nordul insulei Cipru pot fi observate cel puţin patru trăsături principale, şi anume:

- Curtea, de principiu, aplică doar criteriul de *control general,* ceea ce a condus la protecţia întregului ansamblu de drepturi şi libertăţi prevăzute de Convenţie.

- Curtea a constatat răspunderea Turciei atât pentru acţiunile/omisiunile, comise de către militarii săi, oficialii RTCN (*de jure* nesubordonaţi Turciei), atât şi de agenţii privaţi, cum ar fi formaţiunile neo-naziste turceşti.

- Acordarea satisfacţiei echitabile sub formă pecuniară este posibilă şi în speţele interstatale [34].

Cazul regiunii transnistrene

Practica Curţii privind angajarea răspunderii extrateritoriale a Federaţiei Ruse în legătură cu conflictul transnistrean şi susţinerea acordată de către ea regimului separatist de la Tiraspol a fost în mare parte influenţată de jurisprudenţa degajată pe marginea conflictului de pe insula cipriotă. Cu toate acestea, speţele fundamentate în baza acţiunilor autorităţilor transnistrene îşi au

particularităţile sale, cum ar fi: angajarea răspunderii nu doar a statului care a acţionat extrateritorial, dar şi a statului pe teritoriul căruia actul extrateritorial a avut efecte; definirea negativă, sau limitată a noţiunii de jurisdicţie în legătură cu obligaţiile Republicii Moldova ce reies din Convenţie, în privinţa teritoriilor proprii aflate în afara controlului său efectiv.

Ca urmare a acţiunilor secesioniste a separatiştilor din regiunea transnistreană, care au proclamat independenţa regiunii, în anii 1991-1992 a avut loc faza activă a conflictului armat transnistrean. Administraţia separatistă a primit în acea perioadă, şi continuă să primească şi astăzi, ajutor militar, politic şi economic din partea Federaţiei Ruse. Respectiv, guvernul Moldovei nu deţine control efectiv asupra teritoriului *de facto* administrat de autorităţile separatiste. Chiar dacă circumstanţele nu sunt identice conflictului din regiunea Ciprului de Nord, totuşi constatările anterioare ale Curţii au influenţat concluziile Marei Camere asupra răspunderii Federaţiei Ruse pentru acţiunile/omisiunile administraţiei separatiste în lumina CEDO, şi, respectiv, a răspunderii Republicii Moldova pentru ingerinţele comise pe teritoriul doar *de jure* aflat sub jurisdicţia sa.

Curtea a constatat răspunderea extrateritorială a Federaţiei Ruse în speţele *Ilaşcu ş.a., Ivanţoc ş.a.* şi *Catan ş.a.* c. Federaţiei Ruse şi Moldovei.

În speţa *Ilaşcu* [241], reclamanţii s-au plâns de faptul că au fost arestaţi, deţinuţi şi judecaţi cu încălcarea drepturilor şi obligaţiilor prevăzute în CEDO. Fiind iniţial luaţi în custodia forţelor armate ruseşti, au fost ulterior transmişi autorităţilor transnistrene, invocând că au fost torturaţi şi deţinuţi în condiţii contrare art. 3, cu încălcarea dreptului la libertate prevăzut de art. 5 para. 1.

Înalta Curte a statuat că răspunderea Federaţiei Ruse este angajată în privinţa actelor ilicite comise de separatiştii transnistreni, graţie suportului militar – prin prezenţa armatei a 14-a – politic şi economic, pe care ea l-a acordat acestora, concluzionând: „rmn…[fiind] înfiinţată în 1991-1992 cu sprijinul Federaţiei Ruse, dotată cu organe ale puterii şi cu o administraţie proprie, rămâne sub autoritatea efectivă sau, cel puţin sub influenţa decisivă, a Federaţiei Ruse şi, în orice caz, supravieţuieşte datorită suportului militar, economic, financiar şi politic oferit de către Federaţia Rusă". Prin urmare, Curtea a aplicat criteriul de *control general*, implicit enunţând că orice acţiune/omisiune ilicită comisă în regiunea transnistreană este imputabilă Federaţiei Ruse, nefiind necesar ca să fie probată legătura detaliată dintre statul reclamat şi agenţii săi transnistreni în privinţa actelor ilicite înfăptuite de către ultimii. Astfel, a fost aplicată o abordare analogică aceleia din speţe *Loizidou* şi *Cipru c. Turciei.*

În speţa *Ivanţoc* [250], similară cu *Ilaşcu* în sensul material şi al întinderii obligaţiilor Federaţiei Ruse, Curtea a ajuns la o concluzie similară. Constatările Curţii din *Ilaşcu* au fost aplicabile *mutatis mutandis* în privinţa jurisdicţiei Federaţiei Ruse şi speţei *Catan* [171].

După hotărârea emisă în speţa *Ilaşcu* s-a constituit o prezumţie a răspunderii Federaţiei Ruse pentru acţiunile/omisiunile ilicite ale autorităţilor transnistrene, aceasta întinzându-se şi asupra acţiunilor persoanelor private, sarcina probaţiunii contrariului revenind guvernului reclamat. De altfel, în speţa *Catan,* Curtea a statuat că nu este necesară probarea legăturii cauzale dintre guvernul Federaţiei Ruse şi acţiunile administraţiei transnistrene, prin care a fost îngrădit dreptul resortisanţilor moldoveni la educaţie prin închiderea instituţiilor de învăţământ care utilizau alfabetul latin în predare, garantat prin art. 2 din Protocolul 1 la Convenţie.

Situaţia este mai specifică în privinţa jurisdicţiei Moldovei asupra reclamanţilor în speţele enunţate. În acest sens, a fost stabilit că, chiar şi în cazul în care un stat-parte nu deţine *control efectiv* asupra unei porţiuni din teritoriul său din cauza acţiunilor unui regim separatist, statul în cauză continuă să menţină jurisdicţia asupra acelui teritoriu în lumina art.1 al CEDO. Cu toate acestea, jurisdicţia în asemenea situaţii are o conotaţie separată, limitându-se, în mod exclusiv, la obligaţiile pozitive de a depune efort, prin toate mijloacele juridice şi diplomatice disponibile în privinţa altor state sau organizaţii internaţionale, cu scopul de a continua garantarea exercitării drepturilor şi libertăţilor prevăzute în Convenţie. Prin urmare, răspunderea unui stat, pentru încălcările produse pe teritoriile sale aflate în afara *controlului efectiv*, va fi limitată de ultimul şi se va angaja doar în limita obligaţiilor pozitive speciale, pe care statul respectiv trebuie să le onoreze [250, para. 111], [240, para. 448, 453], [171, para.148], ele reducându-se la mijloacele diplomatice, politice şi judiciare, ce reies din instrumentele de drept internaţional disponibile statului, fără a indica expres care anume măsuri Moldova ar fi trebuit să le ia. Deci Curtea este singura în măsură să le apreciază pertinenţa şi suficienţa pentru determinarea gradului de conformitate. Totodată Curtea a stabilit că Moldova n-ar putea fi considerată responsabilă în conformitate cu art. 1 pentru actele internaţionale ilicite, astfel calificate în dreptul internaţional public, ceea ce, din nou, accentuează caracterul autonom al noţiunii de jurisdicţie utilizată în art. 1.

Obligaţiile convenţionale, în situaţia enunţată, sunt fragmentate, iar imputabilitatea acestora îşi are specificul său.

Astfel, în speţa *Ilaşcu* răspunderea Moldovei pentru încălcările invocate a fost angajată din cauza neîndeplinirii obligaţiilor pozitive menţionate, pe când în *Ivanţoc* şi *Catan* Înalta Curte a ajuns la concluzia că obiecţia guvernului moldav privind imposibilitatea acestuia de a exercita control efectiv asupra regiunii transnistrene este necesar de a fi admisă. Astfel, Curtea de fiecare dată a constatat existenţa jurisdicţiei Moldovei şi a examinat pretinsele încălcări ale Convenţiei doar în lumina obligaţiilor pozitive speciale enunţate mai sus. Deoarece Moldova, după cum s-a stabilit, şi-a onorat obligaţiile respective, răspunderea acesteia în lumina Convenţiei nu putea fi angajată [250, para. 111], [171, para. 148]. Acest fapt nu urmează a fi interpretat ca şi lipsă a

jurisdicţiei ca atare – în *Ilaşcu* răspunderea statelor reclamate a fost angajată proporţional gradului de jurisdicţie exercitat de către fiecare parte contractantă asupra teritoriului regiunii transnistrene. În celelalte 2 speţe circumstanţele generale erau calitativ aceleaşi, Curtea atribuind Moldovei acelaşi „set" limitat de obligaţii pozitive, care au fost deja onorate.

A fortiori răspunderea statului urmează a fi angajată şi în legătură cu acţiunile/omisiunile autorităţilor locale, care, deşi refuză să execute ordinele autorităţilor centrale (superioare), totuşi formal se află *de jure* sub imperiul statului. Respectiv persoanele asupra cărora se răsfrânge autoritatea puterilor locale, se vor prezuma aflate sub jurisdicţia statului căruia i se impută cauzarea ingerinţei – un efect firesc al principiului teritorialităţii jurisdicţiei. Mai ales în lipsa unor aspiraţii separatiste din partea acelor autorităţi locale, prezumţia dată va fi practic imposibil de combătut graţie raportului juridic preexistent la nivel administrativ şi constituţional dintre autoritatea locală şi stat, toate actele agenţilor autorităţii locale fiind imputabile şi statului. Astfel, într-o speţă împotriva Georgiei, reclamantul a invocat răspunderea statului pentru actele Adjariei – unitate administrativă cu statut autonom, parte a Georgiei fără statut de stat federat [137]. Reclamantul a fost condamnat de către instanţa de judecată din Adjaria la 12 ani de privaţiune de libertate pentru răpire. În urma exercitării căii de atac în privinţă hotărârii respective la Curtea Supremă a Georgiei, instanţa a dispus casarea totală a aceleia din urmă cu eliberarea reclamantului din custodia autorităţilor din Adjaria. Decizia respectivă nu a fost executată, reclamantul fiind privat de libertate fără temei juridic de către Ministerul de Securitate al Adjariei. Specificul speţei constă în faptul că autorităţile centrale georgiene au întreprins măsuri juridice şi politice care ar fi fost suficiente într-o situaţie „ordinară" pentru a preveni cauzarea unei încălcări a art.5, însă Adjaria continua să refuze eliberarea reclamantului. Curtea a stabilit că deşi actul de detenţie îi era în mod direct imputabil Republicii Autonome Adjaria, Georgia urmează a fi prezumată responsabilă pentru actele aceleia din urmă în pofida dificultăţilor întâmpinate în privinţa asigurării controlului asupra autorităţilor adjariene. Mai mult, Adjaria nu era supusă controlului efectiv din exterior (precum a fost în cazul RTCN şi a regiunii transnistrene), dar nici nu avea aspiraţii separatiste. Dacă jurisdicţia europeană ar ajunge la o altă concluzie, atunci ar apărea un risc iminent de lipsă de protecţie a persoanelor în privinţa mai multor teritorii/autorităţi necontrolate *de facto* de către înaltele părţi contractante, drept urmare Convenţia pierzând din eficienţă.

Curtea a ajuns la alte concluzii faţă de speţele „transnistrene" în situaţia în care reclamantul, cetăţean al Kosovo, a invocat încălcarea art. 6 para. 1 din CEDO de către Serbia în legătură cu acţiunile instanţelor de judecată kosovare [143]. Kosovo, sub aspectul exercitării extrateritoriale a jurisdicţiei, se deosebeşte de regiunea transnistreană şi RTCN prin faptul că administraţia civilă a acesteia se afla sub controlul efectiv al UNMIK, toată administraţia locală

nefiind controlată sau suportată în niciun mod de statul sârb. Totodată Kosovo era recunoscută ca stat independent, la momentul examinării speţei, de cel puţin 89 de state, ceea ce îi conferă un alt statut, comparativ cu cel al regiunii transnistrene sau RTCN – conform tendinţelor conjuncturii vestice relative problemei Kosovo. Constatarea dată intră în conflict cu obligaţia Serbiei de a securiza drepturile şi libertăţile omului pe teritoriul controlat exclusiv de o entitate recunoscută de aproximativ 50% de membri ai ONU ca fiind un stat independent. Curtea a stabilit că statul sârb nu avea obligaţii pozitive faţă de reclamant şi că el în general nu poate fi considerat responsabil reieşind din art. 1, finalizând cu aceea că ea nu este competentă *ratione personae* să examineze speţa. Acest fapt însemnă nimic altceva decât recunoaşterea absenţei jurisdicţiei Serbiei asupra teritoriului Kosovo.

În general, principiul jurisdicţiei teritoriale cunoaşte şi alte limite, cum ar fi prezenţa Tribunalului Internaţional Penal pentru fosta Iugoslavia în Haga. Este evident faptul că Olanda nu va fi responsabilă pentru activitatea tribunalului pe teritoriul său, reieşind din subsidiaritatea acestuia faţă de Consiliul de Securitate al ONU [155].

Abhazia şi Osetia de Sud

Georgia poate fi considerată cel mai „activ" reclamant în faţa jurisdicţiilor internaţionale, în speţele împotriva Federaţiei Ruse. Recent CIJ a adoptat hotărârea prin care a scos de pe rol cererea prin care Georgia invoca încălcarea de către Rusia a prevederilor Convenţiei privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială pe teritoriile Abhaziei şi Osetiei de Sud, pe motiv că statul reclamant nu a purces la negocieri şi nu a respectat procedurile prevăzute în Convenţia menţionată întru soluţionarea extrajudiciară a disputei [132].

Conflictul armat internaţionalizat din august 2008, care a avut loc prioritar în regiunile separatiste din nordul şi nord-vestul Georgiei a stârnit un val de cereri împotriva Federaţiei Ruse şi Georgiei în legătură cu încălcarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor din regiunile Abhazia şi Osetia de Sud.

În contenciosul european al drepturilor omului Georgia a înaintat 3 cereri interstatale împotriva Federaţiei Ruse. Prima se referă la expulzarea de către Federaţia Rusă a naţionalilor georgieni în urma arestării în Tbilisi de către autorităţile georgiene a patru persoane suspectate de spionaj, acţiuni care au precedat faza activă a conflictului armat din Abhazia şi Osetia de Sud. Printr-o hotărâre recentă a Marei Camere, au fost stabilite acte repetitive şi tolerate de guvernul rus, prin care cetăţenii georgieni erau arbitrar privaţi de libertate şi expulzaţi colectiv [204]. Al 2-lea grup de cereri se referă nemijlocit la conflictul armat din august 2008, ulterior căruia au fost depuse peste 3300 de plângeri individuale împotriva Georgiei şi Federaţiei Ruse în legătură cu ostilităţile ambelor părţi [103] şi 2 cereri interstatale. Ultima, care se referă la detenţia a 4 minori

georgieni de către autorităţile Osetiei de Sud, a fost scoasă de pe rol graţie eliberării acestora [206].

În cealaltă cerere interstatală, care încă urmează a fi soluţionată în fond de către Curtea de la Strasbourg, Georgia a invocat răspunderea Federaţiei Ruse pentru încălcările Convenţiei prin intermediul forţelor armate separatiste ale Abhaziei şi Osetiei de Sud, care, după cum a invocat guvernul georgian, au exercitat control general asupra acelor două regiuni, ca şi agenţi ai Federaţiei Ruse. Mai mult, Georgia a invocat răspunderea Rusiei şi pentru încălcările agenţilor săi, care ar fi exercitat în perioada relevantă control efectiv asupra Abhaziei şi Osetiei de Sud [205].

Din punct de vedere substanţial, speţa va avea un grad avansat de complexitate, trezind dificultăţi atât din punct de vedere al jurisdicţiei Federaţiei Ruse, cât şi a corelării normelor dreptului internaţional umanitar şi ale dreptului internaţional al drepturilor omului. Aici Înalta Curte urmează să decidă asupra încălcării art. 2 prin bombardamentele nediscriminatorii şi omorurile pretinse disproporţionate ale civililor, inclusiv şi prin prisma utilizării bombelor cu dispersie, a execuţiilor arbitrare, dar şi a investigaţiilor ineficiente ale acestora. De asemenea, au fost invocate actele de tortură asupra persoanelor *hors de combat* şi violurile civililor, privaţiunea arbitrară de libertate a minorilor şi oamenilor în vârstă, lipsirea oamenilor de bunurile imobile şi încălcarea dreptului la libertatea de circulaţie în special a georgienilor. Deci poate fi observat că, din punct de vedere material, speţa este una deloc uşoară, după nivelul de complexitate fiind similară cu *Cipru c. Turciei.* Consiliul Europei a criticat acţiunile ambelor părţi la conflict, o misiune pentru stabilirea faptelor fiind trimisă în regiunile unde a avut loc conflictul armat [62] [63].

În privinţa admisibilităţii, cea mai dificilă problemă va consta în identificarea jurisdicţiei extrateritoriale a Federaţiei Ruse. Georgia, atât în cadrul cererii, cât şi a audierilor în faţa Marei Camere, a invocat că Rusia urmează a fi considerată responsabilă atât pentru acţiunile agenţilor săi direcţi, deci a membrilor contingentelor militare ruseşti implicate în conflict, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul efectiv asupra spaţiului; cât şi pentru actele autorităţilor/forţelor armate abhaze şi osetine, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul general asupra spaţiului, autorităţile respective supravieţuind doar datorită suportului militar, politic şi financiar care le-a fost acordat de către statul reclamat. Deşi în momentul audierilor [80] Marea Cameră deja pronunţase hotărârea în speţa *Al-Skeini* [123], reprezentanţii guvernului georgian au pledat anume pentru aplicarea criteriului de control general/efectiv asupra spaţiului, ceea ce ne pare justificat în condiţiile în care Rusia le-a acordat susţinere politică regiunilor prin recunoaşterea statalităţii, dar şi prin acordarea suportului militar direct. Potrivit datelor agenţiei Reuters, 2/3 din bugetul Osetiei de Sud provine din suportul acordat de către Federaţia Rusă [78]. Mai mult,

probabil nu poate fi disputat faptul că controlul exercitat de către autorităţile separatiste asupra teritoriilor respective este unul exclusiv. În cumul, toţi aceşti factori ar putea fără careva dificultate implica aplicabilitatea extrateritorială a Convenţiei în baza criteriului de control efectiv/general, circumstanţele fiind echivalente acelora din speţele *Ilaşcu* sau *Loizidou.* Prin aplicarea acestui criteriu circumstanţelor enunţate, persoanele aflate subsecvent sub jurisdicţia Federaţiei Ruse ar putea primi un grad maxim de protecţie şi/sau remediere a daunelor suferite.

În cerere, dar şi în cadrul audierilor, guvernul reclamat s-a bazat mai mult pe justificarea intervenţiei militare a Federaţiei Ruse, reiterând „doctrina protecţiei naţionalilor", şi pe inaplicabilitatea Convenţiei europene în general, înaintând şi câteva argumente oarecum originale, luând în considerare poziţia dificilă a statului reclamat. Astfel, reprezentatul Rusiei a solicitat Curţii să reevalueze jurisprudenţa sa relevantă pe aplicarea extrateritorială a Convenţiei pe timp de conflict armat, ridicând 3 argumente. În primul rând, Convenţia n-ar trebui să fie aplicată extrateritorial decât în cazurile expres prevăzute în Convenţie, referindu-se la clauza colonială, deoarece, aplicând-o extrateritorial, se îndepărtează de limitele stabilite de către înaltele părţi contractante la elaborarea Convenţiei, art. 1 trebuind să nu fie supus unei „interpretări vii". În al doilea rând, CEDO n-ar trebui să fie aplicată pe timp de conflict armat deoarece eficacitatea acesteia este diminuată în perioada respectivă, ceea ce ar putea influenţa negativ şi practica la nivel naţional. Guvernul rus a utilizat şi argumentul Turciei în speţele în legătură cu RTCN, precum că Abhazia şi Osetia de Sud sunt state democratice independente. Nu suntem siguri dacă asemenea abordare ar fi justificată şi dacă eficacitatea Convenţiei s-ar îmbunătăţi ca şi urmare a neaplicabilităţii acesteia pe timp de conflict armat.

Întrebarea va fi, în orice eventualitate, nu dacă Rusia şi-a exercitat autoritatea şi controlul asupra teritoriilor în cauză, ci dacă gradul de control exercitat de Rusia asupra Osetiei de Sud şi Abhaziei este suficient pentru atragerea aplicabilităţii extrateritoriale a Convenţiei.

Crimeea şi regiunile din estul Ucrainei

Drept consecinţă a refuzului preşedintelui Ucrainei de a semna Acordul de asociere cu UE şi a tulburărilor publice din Kiev urmate, stabilitatea politică în mai multe regiuni din sud-estul acesteia au avut de suferit în urma incertitudinii astfel create la nivel intern, dar şi a intereselor geopolitice ale Federaţiei Ruse.

Cu 3 zile înainte de „referendumul" din Crimeea privind determinarea statutului acesteia, ulterior căruia ea a fost anexată de către Federaţia Rusă, fapt „condamnat" de către AG a ONU [59] şi APCE [58], Ucraina a depus cererea interstatală nr. 20958/14 împotriva Federaţiei Ruse. Deşi cazul încă n-a fost comunicat statului reclamat, este prognozabil faptul că statul reclamant va invoca încălcările CEDO de către Federaţia Rusă, în special în teritoriile controlate de ea.

Ulterior, la 13 iunie 2014 Ucraina a adresat Curţii a doua cerere interstatală împotriva Rusiei nr. 43800/14 [101], în care a invocat încălcarea articolelor 2, 3, 5, 8 şi art. 2 din Protocol 4 (libertatea de circulaţie) prin răpirea de către persoane necunoscute-agenţi ai regimurilor secesioniste a copiilor orfani resortisanţi ucraineni cu ulterioara transportare ilegală a acestora pe teritoriul Federaţiei Ruse. Iar la 9 iulie 2014 Ucraina a depus o a treia cerere împotriva Rusiei nr. 49537/14 prin care s-a plâns de detenţia la Simferopol al lui Hayser Dzhemilov (fiul unui parlamentar al Radei de la Kiev). Printr-o cerere separată nr. 49522/14 oficialul Kiev a solicitat şi aplicarea a măsurilor provizorii în respectiva speţă [76].

În afară de cererile interstatale enunţate, Grefa Curţii a înregistrat peste 160 de cereri individuale (informaţia la data 26 noiembrie 2014) depuse împotriva Rusiei, Ucrainei sau ambelor state referitoare la încălcările drepturilor omului comise în Crimeea şi Estul Ucrainei.

Sub aspect material încălcările cele mai grave ale Convenţie pot implica, în primul rând, daunele colaterale cauzate în urma actelor de război [106] (atât a vieţilor civililor, cât şi a bunurilor lor) şi investigaţiile acestora, răpirea şi detenţia civililor (în mare parte a jurnaliştilor şi reprezentanţilor autorităţilor publice), tortura şi tratamentele inumane, execuţiile arbitrare (ceea ce poate ridica întrebarea legalităţii tribunalelor grupurilor armate prin prisma articolelor 5 şi 6 din Convenţie). În privinţa încălcărilor comise de pe teritoriul peninsulei, mai ales în perioada de după anexarea acesteia, se evidenţiază 2 probleme: încălcările drepturilor minorităţilor – preponderent a tătarilor; şi situaţia specifică la nivel de aplicare a legii – Rusia aplică pe teritoriul Crimeii legea sa tuturor raporturilor juridice, indiferent de momentul apariţiei acestora, astfel că justiţia se exercită doar potrivit legii ruseşti; iar căile de atac de asemenea se exercită doar potrivit legii procesuale şi materiale ruseşti, indiferent de legea aplicată fondului raportului juridic [106].

Ceea ce deosebeşte speţele date de altele legate de exercitarea extrateritorială a jurisdicţiei de către Rusia, este faptul că forţele sale armate niciodată nu s-au implicat în mod direct şi deschis în regiunile Crimeea, Luhansk şi Donețk. Cu toate acestea urmează a fi deosebite 2 situaţii: ocuparea de către Rusia a teritoriului Crimeii şi susţinerea, inclusiv militară, acordată regimurilor separatiste din Luhansk şi Donețk.

În privinţa ocupării peninsulei, suntem de părerea că anexarea urmează să fie echivalată exercitării controlului general asupra spaţiului peninsulei, ceea ce nu va prejudicia nelegitimitatea actului de anexare propriu-zis, astfel că Rusia va urma să poarte răspundere conform art. 1 în privinţa a toţi resortisanţii Crimeii. Apropo, regimul de ocupaţie a fost recunoscut prin lege adoptată de Rada Supremă a Ucrainei. Situaţia ar fi mai dificilă din perspectiva identificării jurisdicţiei Federaţiei Ruse asupra unor teritorii a Crimeii sau a totalităţii acesteia în perioada de până la referendum şi anexare, deci când clădirile autorităţilor locale au

început a fi controlate de către grupurile armate neidentificate, precum şi a grupurilor armate ce actionează în Luhansk şi Doneţk. Pentru identificarea jurisdicţiei Federaţiei Ruse în privinţa ultimelor 2 situaţii (un obiectiv rezonabil şi previzibil, care va fi cel mai probabil stabilit prin cererea statului reclamant), nu va fi necesar ca Ucraina să probeze existenţa ordinelor/directivelor specifice ale organelor federale ruseşti, ci doar să demonstreze faptul că existenţa grupurilor armate respective a fost determinată de suportul militar, financiar şi politic rusesc, reieşind din care va fi stabilit gradul de control şi conformitatea acestuia criteriului de control efectiv/general. Considerăm că criteriul de autoritate agent-stat va fi inaplicabil în circumstanţele date, datorită neimplicării militare directe a Federaţiei Ruse prin intermediul contingentelor sale militare.

Oricare ar fi soluţia Curţii ea nu are competenţa de a recunoaşte sau nu entităţile statale, acestă jurisdicţie constată doar încălcările Convenţiei pe un anumit teritoriu, identificând autoritatea responsabilă şi, în consecinţă, vine să lichideze vacumul creat, obiectivul fiind asigurarea punerii în aplicare a mecanismelor ce ar garanta drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului [34].

6.2. Aplicarea criteriului *espace juridique* în privinţa acţiunilor statelor-membre ale NATO pe teritoriul ex'Iugoslaviei

Deşi conflictul iugoslav a atras mai mult neaplicarea extrateritorială a Convenţiei pe teritoriul Iugoslaviei decât aplicarea ei, jurisprudenţa provocată a avut consecinţe majore pentru practica ulterioară a Înaltei Curţi.

Cea mai de vază, dar şi controversată speţă, unde s-a pretins aplicarea extrateritorială a CEDO este, desigur, *Banković ş.a.*, Curtea refuzând acelor 6 reclamanţi protecţia extrateritorială.

În consecinţa conflictului dintre kosovarii sârbi şi albanezi din regiunea autonomă Kosovo din perioada anilor 1998-1999, NATO a exercitat lovituri aeriene asupra unor teritorii ale Republicii Federative Iugoslavia (RFI), care au şi avut loc în perioada 24 martie – 08 iunie 1999. Printre altele, a fost lovită de o rachetă lansată de un avion al forţelor NATO şi clădirea *Radio Televizije Srbije* (în continuare – RTS), în care se aflau 3 canale de televiziune şi 4 posturi de radio, în consecinţă decedând rudele primilor 5 reclamanţi şi fiind rănită ruda celui de-a şaselea.

Reclamanţii au invocat încălcarea articolelor 2, 10 şi 13 de către statele-membre ale NATO, care au participat la atacul respectiv. Curtea nu a ajuns să examineze speţa în fond şi a declarat-o inadmisibilă din motivul absenţei jurisdicţiei dintre statele reclamate şi pretinsele victime, deşi în speţă fusese ridicate câteva chestiuni de interes major, precum răspunderea

statelor pentru acţiunile acestora sub egida unei organizaţii internaţionale; răspunderea statelor pentru actele extrateritoriale, care au avut efecte negative pe teritoriul unui stat care, nu este membru al Consiliului Europei; standardele şi interconexiunea dintre dreptul internaţional umanitar şi dreptul CEDO în afara *espace juridique* a Consiliului Europei; şi cel mai principal – dacă statele se pot comporta în afara acestui spaţiu în mod diferit, deci să „încalce obligaţiile" acestora atunci când conduc operaţiuni militare în Botswana sau Madagascar, spre exemplu.

În primul rând, Curtea a statuat că a avut loc un act extrateritorial, nefiind excesiv de specifică în acest sens [149, para. 54]. Astfel, Înalta Curte, în mod implicit a constatat imputabilitatea actului statelor reclamate, prin care a fost distrusă clădirea RTS, deci *de facto* a existat legătură jurisdicţională dintre actul săvârşit şi pretinsa încălcare a Convenţiei.

Curtea a indicat în *dicta* că CEDO nu trebuie interpretată în vid, urmând să fie luate în considerare şi normele relevante ale dreptului internaţional public şi ale răspunderii internaţionale în special [149, para. 57], iar noţiunea de jurisdicţie, cu titlu de excepţie fiind interpretată extrateritorial. Curtea a concluzionat că actul extrateritorial în cauză nu se încadrează în nici una din excepţiile de la principiul teritorialităţii, înserate în jurisprudenţa relevantă. Iar după ce s-a referit la necesitatea interpretării CEDO în lumina dreptului internaţional public, Curtea imediat face trimitere la *travaux préparatoires*, indicând că intenţia iniţială a autorilor Convenţiei era de a o aplica în mod preferenţial pe teritoriul statelor contractante [149, para. 63-65]. Chiar de la prima vedere, textul deciziei Curţii nu pare de a fi limpezit de ambiguităţi.

Nu este suficient de clar care anume criteriu a încercat să aplice Curtea pentru a determina răspunderea de fapt a statelor reclamate. Reclamanţii i-au sugerat să aplice într-un mod fragmentar criteriul de *control efectiv* întru determinarea legăturii juridice dintre statele contractante şi soldaţii formal detaşaţi, reieşind din ponderea de control asupra operaţiunii exercitate de către ele. Fragmentarea criteriului de control efectiv consta în aplicarea parţială a Convenţiei, statele reclamate fiind obligate să respecte obligaţiile pozitive „doar" proporţional nivelului de control exercitat, în dependenţă de specificul fiecărui act extrateritorial [149, para. 75]. Mai târziu, Curtea va accepta acest concept în speţa *Al-Skeini*, aici însă ea a stabilit că criteriul dat nu se conţine în art. 1 CEDO, „*lipsindu-l de un oarecare scop*". Din cauza constatării încălcărilor Regatului Unit în conflictul armat din Irak, precum vom vedea în continuare, acest scop a fost găsit.

Curtea stabileşte că drepturile şi libertăţile înserate în CEDO nu pot fi „*divizate şi adaptate*", ceea ce înseamnă că pentru ca statul să-şi exercite extrateritorial jurisdicţia în lumina art. 1, el trebuie să deţină un control teritorial, care să-i permită protecţia tuturor drepturilor şi libertăţilor prevăzute în Convenţie, fără careva excepţii, iar aceasta e posibil doar în cazul ocupaţiei militare sau cel puţin a controlului exclusiv asupra unui spaţiu. Curtea a încercat să ne

dea de înţeles căîn circumstanţe de conflict armat poate fi aplicat un singur criteriu – controlul efectiv asupra unui spaţiu, într-o formă sau alta a sa. În general, conceptul de „drepturi divizate şi adaptate" sau „nedivizate şi neadaptate" ne pare prea fictiv şi lipsit de suport convenţional şi judiciar. Chiar şi în speţele „naţionale" statele nu întotdeauna au posibilitatea de a respecta drepturile şi libertăţile fundamentale, spre exemplu în privinţa obligaţiilor de a proteja, deci acesta reiese din circumstanţele fiecărei speţe în parte. Statul nu este un colos sau înger păzitor care să ne apere în mod constant. Aplicarea Convenţiei întotdeauna decurge din anumite circumstanţe, însăşi ideea că ea s-ar aplica sau nu s-ar aplica pe deplin este irealistă şi utopică. Reieşind din indivizibilitatea drepturilor omului este şi firesc faptul că statul are obligaţia de a respecta toate drepturile prevăzute în Convenţie. Însă, când e vorba de extrateritorialitate, statul poate să protejeze, dar şi să comită ingerinţe prioritar în exercitarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute în articolele 2, 3, 5, mai rar 6, şi mai rar în celelalte, din cauza capacităţilor limitate ale statelor în asemenea situaţii (problema consta în imposibilitatea de onorare a unor obligaţii pozitive). În orice eventualitate, acesta nu este un motiv pentru a refuza remediul oferit persoanelor de CEDO. Dacă agenţii statului omoară ilicit sau torturează persoane în afara teritoriului său – statul este obligat să investigheze eficient faptele respective, dacă distruge proprietăţile resortisanţilor altui stat – să le compenseze echitabil pierderile, etc; deci, aşa cum ar trebui să acţioneze în conformitate cu principiul universalismului drepturilor omului.

De altfel, şi în speţa *Ilaşcu* a avut loc o fragmentare a obligaţiilor ce reies din Convenţie, Curtea stabilind că Republicii Moldova îi sunt imputabile doar actele proporţionale gradului de exercitare a jurisdicţiei asupra teritoriului transnistrean, *de facto* aflat în afara controlului său [241, para. 448].

Această interpretare îngustă a noţiunii de jurisdicţie este într-o oarecare măsură contrară şi fostei practici a Curţii, aceasta aplicând, după caz, criteriul de *autoritate agent-stat* în speţele unde erau implicate misiunile diplomatice ale părţilor contractante sau în cazul exercitării jurisdicţiei prin intermediul serviciilor de securitate ale acestora. Criteriul de autoritate agent-stat nu este, în principiu, unul limitativ, şi oferă spaţiu pentru interpretare, dar voinţa Înaltei Curţi a fost aparent alta.

Curtea purcede şi la caracterul regional al Convenţiei pentru a declara cererea inadmisibilă. Astfel, spre deosebire de speţele privind conflictul din nordul Ciprului, Republica Federativă Iugoslavia nu cade sub acoperirea *espace juridique* al Convenţiei şi, după cum explică Curtea, "RFI în mod evident nu se încadrează în [el]. Convenţia nu a fost concepută pentru a fi aplicată în întreaga lume, chiar şi în ceea ce priveşte comportamentul statelor contractante. (…) Dorinţa de a evita un decalaj sau vid în materia de protecţie a drepturilor omului a fost până acum invocată de Curte în favoarea stabilirii competenţei numai în cazul în

care teritoriul în cauză a fost unul care (…) în mod normal, ar fi acoperit de Convenţie" [149, para. 80].

În opinia noastră, această concluzie este oarecum vagă şi nicidecum nu a sporit claritatea şi calitatea deciziei în cauză. Din jurisprudenţa de până la *Bankovic* poate fi observat cu câtă rigurozitate Curtea interpretează noţiunea de jurisdicţie, în speţa dată însă Curtea, într-un mod specific, a ridicat principiul teritorialităţii la un alt nivel. De asemenea, nu era clară corelarea noţiunii de *espace juridique* cu jurisprudenţa Curţii de până la *Bankovic* de aplicarea Convenţiei în afara spaţiului juridic al Consiliului Europei, anterior neîntâmpinând careva dificultăţi în acest sens. Mai mult, Curtea nu a oferit suport juridic concluziei date, ci doar a interpretat, în opinia noastră, oarecum eronat *dicta* din *Loizidou*, unde a fost statuat că CEDO este un instrument constituţional al ordinii publice europene, al cărui scop este asigurarea respectării angajamentelor asumate de înaltele părţi contractante [276, para. 93]. Rămâne sub semn de întrebare, cum secvenţa respectivă din *Loizidou* ar putea fi interpretată ca şi o limitare a extrateritorialităţii Convenţiei. Sau, *ad absurdum,* ordinea juridică europeană permite încălcarea drepturilor universale în afara spaţiului Consiliului Europei? Iar RFI nu făcea parte din teritoriul Europei continentale?

Revenind la analiza aplicării criteriului de control efectiv/general în speţa *Bankovic,* Curtea s-a limitat la generalizări. Este remarcabil că Înalta Curte nu a precizat dacă acţiunile militare extrateritoriale exercitate, fără ca agentul statului să păşească pe teritoriul unui alt stat, pot atrage jurisdicţia în sensul art. 1 CEDO. *Raison d'être* ce a stat la baza concluziei globale a Curţii în speţă a fost aparent următorul: statul trebuie să exercite jurisdicţia, reieşind din criteriile de control efectiv/general, într-un mod exclusiv. Aceasta însemnă, că pentru a exercita extrateritorial jurisdicţia, statul participant la acţiuni militare trebuie să deţină autoritate exclusivă asupra teritoriului unde se afla persoana în momentul săvârşirii ingerinţei, dacă nu există un aranjament cu statul respectiv în acest sens. O astfel de situaţie este posibilă doar atunci când primul stat este ocupant în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, sau exercită controlul exclusiv prin intermediul agentului. Astfel, nu este relevant dacă statul are un titlu asupra teritoriului, este important să existe un control *de facto* asupra acestuia. Chiar şi în anul 2001 o astfel de abordare limitată nu corespundea realităţilor de purtare a conflictelor armate, acestea fiind mult mai diverse [49, p. 177].

Considerăm că în speţa dată, Curtea a aplicat eronat atât Convenţia, cât şi normele răspunderii internaţionale a statelor, în special a răspunderii agenţilor pentru faptele statelor, dar şi a contrazis jurisprudenţa sa de până la *Bankovic*.

În privinţa aceloraşi fapte, rudele victimelor bombardării clădirii RTS au încercat să acţioneze şi în instanţele naţionale italiene [288]. Reieşind din suportul politic şi logistic acordat

de Italia statelor-membre ale NATO, acele din urmă au înaintat acţiuni civile, în baza dreptului delictual italian, împotriva prim-ministrului şi ministrului apărării Italiei şi a Comandamentului forţelor aliate ale NATO din Europa de Sud. Curtea de Casaţie italiană a stabilit că, deoarece actele de război ale statului italian erau manifestări ale unor decizii politice, nici o instanţă naţională nu era competentă să adjudece de la stat în circumstanţele date. Totodată dreptul naţional italian nu prevedea dreptul de adjudecare de la stat pentru încălcările normelor internaţionale, deci instanţele naţionale nu erau competente *ratione materiae* în asemenea situaţii. Invocând în faţa Înaltei Curţi ingerinţa în drepturile prevăzute în art.6 para. 1 al Convenţiei, ea a stabilit că deşi reclamanţii, în momentul în care au înaintat o acţiune într-o instanţă naţională indubitabil se aflau sub jurisdicţia Italiei [288, para. 55], accesul la justiţie s-a extins doar asupra scopului procedural, neacoperindu-l şi pe acel material [288, para. 115].

În *Markovic* Curtea a oferit prioritate reglementărilor naţionale – barierelor în privinţa înaintării unei acţiuni împotriva statului, în privinţa actelor sale „politice", ceea ce, în viziunea noastră, a lipsit de substanţă *accesul la justiţie* în speţa analizată, chiar şi luând în considerare faptul că accesul la justiţie nu este un drept absolut, iar conceptul „actelor statului" nu se bucură de o interpretare care ar spori previzibilitatea jurisprudenţei relevante. Decizia Marei Camere a fost una cu adevărat controversată, împotriva ei expunându-se 7 judecători.

Decizia Curţii devine mai clară dacă am privi-o prin prisma conceptului de imunitate jurisdicţională a statelor. Considerăm că noţiunile „actului politic" sau „actului de stat" (în ele incluzându-se şi actele de război, săvârşite cu sau fără încălcarea normelor dreptului internaţional) în speţa dată, în mare parte, se intersectează cu acea de imunitate funcţională a statelor: statele nefiind pasibile de răspundere atunci când împotriva lor se invocă „acte suverane" în faţa instanţelor naţionale. Noţiunea de acte suverane nu se supune unei interpretări extensive, dar drept exemple ar putea servi: actele ce derivă din funcţiile de politică externă, apărarea naţională sau securitatea generală a statului. Curtea obişnuieşte să dea prioritate intereselor statului în privinţa actelor suverane, ceea ce ar putea într-o oarecare măsură explica hotărârea ei în *Markovic*.

Marea Cameră a elaborat un alt raţionament în decizia pe speţele *Behrami* şi *Saramati* [151]. Reclamanţii au invocat răspunderea statelor, a căror soldaţi cu funcţii militare superioare, aflându-se pe teritoriul Kosovo în temeiul rezoluţiei Consiliului de Securitate al ONU, prin actele lor au cauzat încălcări ale prevederilor Convenţiei. Deşi pretinsele ingerinţe s-au produs pe teritoriul Kosovo, Curtea nu s-a expus pe capătul (ne)aplicabilităţii CEDO în afara *espace juridique*.

Primul grup de reclamanţi a invocat încălcarea art.2 prin inacţiunea statelor reclamate de a curăţa de minele explozive, anterior instalate, teritoriul Kosovo. Al doilea grup de reclamanţi a

invocat încălcarea articolele 5, 6 şi 13 ale Convenţiei pentru arestarea lor de către membrii KFOR şi detenţia nejustificată.

Teritoriul Kosovo se afla, în momentul săvârşirii actelor imputate, sub controlul exclusiv al KFOR şi UNMIK – autorităţi subordonate ONU, ceea ce în mod legitim a trezit întrebarea dacă acţiunile/omisiunile membrilor acestora erau în general imputabile statelor reclamate. Această circumstanţă şi deosebeşte decizia dată de acea din *Bankovic*, Curtea axându-se preponderent pe faptul dacă era ea competentă *ratione personae* să examineze speţa în fond.Astfel, constatând că actele invocate mai sus erau atribuibile soldaţilor-agenţi ai statelor contractante, trebuia să decidă dacă statele reclamate au exercitat asupra acestora un grad de control necesar angajării răspunderii extrateritoriale, deci să decidă cui îi erau ele imputabile: statelor sau ONU. Înalta Curte a fost în general protectoare în privinţa autorităţilor subordonate ONU, stabilind prezumţia legalităţii acţiunilor acestora dacă ele sunt formate conform Capitolului VII al Cartei ONU, deoarece printre scopurile acestora explicit sau implicit intră şi protecţia drepturilor omului identice acelora prevăzute în Convenţie. Doar în cazul unei deficienţe vădite în protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ar putea fi angajată răspunderea statelor propriu-zise. Curtea a constatat că statele în general se implică în acţiunile soldaţilor detaşaţi ai săi, însă ”nu interferează în chestiunile operaţionale” [151, para. 138]. Deci Curtea a recunoscut implicit că actele şefilor militari-detaşaţi din forţele armate ale statelor reclamate ar putea fi, de principiu, imputate ultimelor, însă ea nu a găsit suficient control din partea lor.

În cazurile de mai sus, realizarea deciziilor luate în conformitate cu Carta ONU era delegată unor autorităţi subsidiare organizaţiei. Situaţia este oarecum diferită atunci când statele sunt obligate să ia anumite măsuri ce reies din rezoluţiile Consiliului de Securitate a ONU, nu într-un mod colectiv, ci de sine stătător cum a fost în cazul speţelor *Bosphorus* [157] şi *Nada* [306]. În ambele, reclamanţii au invocat încălcarea Convenţiei în baza interdicţiilor stabilite prin rezoluţiile Consiliului de Securitate al ONU, realizarea acestora constituind obligaţia fiecărui stat în parte. În *Bosphorus* reclamantului – unei persoane juridice înregistrate în Turcia – i-a fost sechestrată o aeronavă arendată de la o companie aeriană iugoslavă, ca şi măsură de sancţionare economică împotriva Iugoslaviei. În *Nada* reclamantul nu avea posibilitatea de a ieşi în afara enclavei italiene *Campione d'Italia*, înconjurată de teritoriul Elveţiei, deoarece era bănuit de către Consiliul de Securitate a fi un membru al unei organizaţii teroriste. Deci în ambele cazuri acţiunile invocate erau în mod exclusiv imputabile doar statelor reclamate.

Curtea, precum şi în *Behrami*, a reieşit din prezumţia legalităţii acţiunilor statului, ori de câte ori rezoluţia respectivă a Consiliului de Securitate era îndreptată spre a garanta un număr echivalent de drepturi şi libertăţi cu acelea prevăzute în Convenţie. Echivalenţa se referă doar la

mijloacele sau obiectivele instrumentelor, nu şi la rezultatele care se puteau obţine în urma realizării politicilor onuziene. Numai în cazul unei deficienţe vădite a acestor mijloace, prezumţia echivalenţei, deci a legalităţii măsurilor luate de către state în mod individual, putea fi combătută. Doar în *Nada* Curtea a stabilit deficienţa vădită, reieşind din faptul că rezoluţia respectivă a Consiliului de Securitate presupunea îngrădirea drepturilor omului, deci prezumţia respectivă a fost pentru prima dată în practica Curţii combătută [306, para. 172]. Totuşi, şi în rezoluţia din *Bosphorus* implicit se prevedea încălcarea drepturilor unor agenţi economici, însă aprecierea Curţii a fost diferită decât în *Nada.* Prezumţia legalităţii în prima a mai fost fundamentată şi pe decizia Curţii de Justiţie a Uniunii Europene (CEJ), care obliga Irlanda să se conformeze rezoluţiei respective, Curtea luând în considerare că statul reclamat de fapt nu era îndreptăţit la un comportament contrar [157, para. 165-166].

Este curios faptul că posibilitatea atribuirii acţiunilor agenţilor statului depinde şi de momentul emiterii rezoluţiei relevante a Consiliului de Securitate a ONU în raport cu săvârşirea *de facto* a actului extrateritorial. Astfel, în speţele *Behrami, Bosphorus* şi *Nada* actul extrateritorial a fost precedat de o rezoluţie, care a şi provocat un anumit comportament din partea organelor statului (*Bosphorus, Nada)* sau a fost creată o autoritate de coaliţie menită să guverneze afacerile pe teritoriul Kosovo (*Behrami).*

Precum vedem, realizarea politicilor ONU de către înaltele părţi contractante şi obligaţiile internaţionale asumate de către ele nu le exonerează de la respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale prevăzute în temeiul CEDO, fiind în mod practic pasibile de condamnare în cazul încălcării Convenţiei, chiar şi în vederea implementării rezoluţiei Consiliului de Securitate. Obligaţiile ce reies din tratatele internaţionale nu pot fi interpretate în vid, mai ales fără a lua în considerare instrumentele de protecţie a drepturilor omului la care statul este parte sau, după cum prevede, Convenţia de la Viena privind dreptul tratatelor: „se va ţine seama de orice regulă pertinentă de drept internaţional aplicabilă relaţiilor dintre părţi" [16, art. 30, para.3, lit. c)].

6.3. Răspunderea statelor-părţi pentru acţiunile efectivului lor militar comise în Irak

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o jurisprudenţă specifică în privinţa aplicabilităţii extrateritoriale a Convenţiei europene a drepturilor omului în speţele referitoare la acţiunile forţelor coaliţiei în Irak în urma intervenţiei din 2003. În mod special, constatările şi concluziile Curţii au privit activitatea contingentelor militare dislocate sub coroanele Regatului Unit şi Olandei.

În respectivul context, urmează de remarcat că acţiunile forţelor armate britanice şi olandeze în războiul din Irak au provocat o dezvoltare pozitivă a jurisprudenţei Curţii de la Strasbourg cu implicaţii extrateritoriale, anihilând în mare parte precedentele urmate de conflictul iugoslav [149].

Conflictul armat din Irak poate fi separat în 2 faze. Prima se referă la invaziunea de către forţele armate ale SUA şi Regatului Unit, care a început la 20 martie 2003 şi a luat sfârşit la 1 mai 2003. Ulterior începe faza a doua a conflictului, forţele armate ale SUA şi Regatului Unit devenind autoritatea ocupantă în sensul dreptului internaţional umanitar. Ele au creat Autoritatea Provizorie de Coaliţie (în continuare – APC), menită să aibă rolul unui guvern de tranziţie pentru restabilirea condiţiilor de securitate şi stabilitate politică, SUA şi Regatul Unit divizând teritoriul Irakului în spaţii regionale, pentru fiecare spaţiu acele două state fiind „responsabile" în mod independent. Conform reglementărilor interne ale APC, forţele armate britanice aveau două funcţii principale: de a garanta securitatea şi de a suporta administraţia civilă, inclusiv în provinciile Al-Basrah şi Maysan, unde au şi fost invocate multiple încălcări ale Convenţiei. În sarcinile legate de securitate intrau patrularea, arestările, operaţiunile anti-teroriste, controlul demonstraţiilor civile ş.a. Conform Regulilor de Angajare (regulament intern al APC), membrii forţelor armate aveau dreptul de a aplica forţa doar în scopurile auto-apărării şi protecţiei vieţii în cazurile când aceasta era absolut necesară. Cazurile de aplicare a forţei trebuiau raportate superiorilor, după caz, fiind efectuate investigaţii, la discreţia organelor militare, de către "Ramura de Investigaţii Speciale" – organ al forţelor armate britanice, formal independent [123].

Jurisdicţia Marii Britanii pe teritoriul Irakului

În speţa *Al-Skeini ş.a c. Regatului Unit*, toţi şase reclamanţi au invocat încălcarea obligaţiei pozitive ce rezultă din art. 2 CEDO de a efectua o investigaţie în privinţa situaţiei rudelor dânşilor, omorâţi de către membrii forţelor armate britanice, şi din art. 3 în privinţa celui de-al şaselea reclamant. Toţi reclamanţii au fost omorâţi în circumstanţe diverse, fiecare dintre ele având importanţă în mod separat. Toate încălcările au avut loc pe teritoriul controlat de forţele armate britanice şi rezultate din acţiunile şi omisiunile soldaţilor britanici în calitatea lor de agenţi ai coroanei.

În privinţa jurisdicţiei, după ce a reiterat principiul teritorialităţii, Curtea a efectuat o amplă interpretare a acelor două criterii existente de atragere la răspundere extrateritorială – autoritatea agent-stat şi control efectiv. Reieşind din faptul că Regatul Unit era stat ocupant şi, într-un mod evident, exercita jurisdicţia sa asupra sud-estului Irakului, substituind de fapt competenţele guvernului statului ocupat prin intermediul APC, Curtea ar fi putut fără careva dificultăţi aplica criteriul „clasic", adică cel de control efectiv. Cu toate acestea, ea a pledat pentru interpretarea extensivă a criteriului de *autoritate agent-stat* şi a clarificat multiple

contradicţii apărute după decizia dată în speţa *Bankovic*, statuând următoarele: „Este clar că, ori de câte ori statul, prin intermediul agenţilor săi exercită controlul şi autoritatea asupra unui individ, adică jurisdicţia, el are obligaţia în temeiul art. 1 de a asigura acelei persoane drepturile şi libertăţile care sunt relevante circumstanţelor în care ea se află. În acest sens, drepturile garantate de Convenţie pot fi „divizate şi adaptate”” [123, para. 137]. Acest pasaj reprezintă o veritabilă normă cu privire la aplicarea extrateritorială a Convenţiei, ori de câte ori statul acţionează prin intermediul agenţilor săi *ex lege* sau privaţi. Mai mult, statul respectiv va fi obligat să garanteze doar acele drepturi şi obligaţii pe care le poate obiectiv proteja. Totodată, nu trebuie să ne ducă în eroare faptul că Înalta Curte a analizat într-un mod foarte detaliat starea de ocupaţie exercitată de guvernul reclamat, în sensul alegerii criteriului aplicabil. Curtea a stabilit că Regatul Unit exercita pe teritoriul Irakului competenţe asemănătoare acelora unui guvern viabil – un argument suplimentar în privinţa exercitării extrateritoriale a jurisdicţiei asupra persoanelor aflate pe teritoriile Irakului [46].

În *Al-Skeini* poate fi observată situaţia în care Curtea ar fi putut identifica elementul de jurisdicţie după criteriul de control efectiv (contestabil – „întru determinarea existenţei controlului efectiv, Curtea va lua, în primul rând, în considerare forţa prezenţei militare în spaţiul respectiv”), deoarece ultimul, reprezintă o formă a ocupaţiei, deci ocupaţia poate să implice controlul efectiv. Respectiv, pe teritoriile unde Regatul Unit exercita competenţe guvernamentale, el deţinea şi control efectiv asupra spaţiului corespunzător. Totuşi, Curtea a decis să schimbe practica sa precedentă – până la *Al-Skeini*, criteriul de autoritate agent-stat nu a mai fost aplicat în circumstanţe de conflict armat. Deşi abordarea Curţii nu poate fi decât lăudată, problema aplicării criteriului de autoritate agent-stat nu este una de tip alb-negru. Dacă să-l privim din perspectiva beneficiului potenţialilor reclamanţi, atunci el se dovedeşte a fi oarecum limitativ, dacă ar fi să-l comparăm cu acel de control efectiv. Ultimul impune obligaţia de a garanta drepturile şi libertăţile omului în termeni spaţiali, deci oricând, oricărei persoane aflate pe un teritoriu plasat sub control efectiv, iar legătura jurisdicţională există din momentul exercitării controlului efectiv. Pe de altă parte, testul de autoritate agent-stat impune obligaţia în termeni „personali”, adică legătura jurisdicţională dintre victimă şi statul ce-şi exercită jurisdicţia extrateritorială se determină separat pentru fiecare ingerinţă, iar momentul apariţiei legăturii jurisdicţionale coincizând cu acel al comiterii încălcării dreptului sau libertăţii. Totodată, criteriul de *autoritate agent-stat* atrage un standard de probaţiune mai înalt – dincolo de orice dubiu rezonabil. Aceasta înseamnă că *in abstracto* nici unul din criteriile date nu furnizează avantaje unul faţă de celălalt, în sensul protecţiei victimei ingerinţei, aplicabilitatea acestora determinându-se în dependenţă de circumstanţele speţei.

Ruda primului reclamant – *Al-Skeini* – a fost omorâtă în stradă, când mergea la ceremonia de înmormântare, acestea fiind tradiţional urmate de împuşcături în aer. El a trezit suspiciuni soldatului britanic, ca urmare ultimul a aplicat arma de foc, aflându-se la o distanţă de aproximativ 10 m de victimă [123, para. 34]. Ruda celui de-al doilea reclamant – *Salim* – a fost împuşcată mortal în interiorul unui imobil privat, unde a intrat purtând deschis arme de foc. Membrii forţelor armate au luat cu asalt imobilul, deşi victimele nu prezentau pericol iminent [123, para. 39]. Al treilea reclamant – *Shmailawi* – a acţionat în numele soţiei şi fiului său [123, para. 43]. Toţi trei locuiau în clădirea Institutului de Educaţie, unde reclamantul profesa. În urma unor acţiuni militare soţia a fost rănită în cap, iar fiul în mână, în timp ce toţi trei serveau cina în interiorul imobilului. Al 4-lea reclamant – *Muzban* – l-a reprezentat pe fratele său, care a fost împuşcat mortal în timp ce conducea un microbuz, fiind neînarmat, din motivul că a trezit suspiciuni agentului britanic [123, para. 47]. Al 5-lea reclamant, tatăl lui – *Kareem Ali* – a fost ultima dată observat bătut de către soldaţii britanici, ulterior fiind găsit decedat într-un râu [123, para. 55]. A 6-a victimă – *Baha Mousa* – reprezentată de tatăl său, lucra la recepţia unui hotel, a fost luată în custodia forţelor armate britanice în urma unei operaţiuni militare. Ulterior a murit de asfixiere în urma a 93 de leziuni corporale identificate. Corpul a demonstrat semne de sânge şi vânătăi, nasul a fost rupt, iar o parte din pielea feţei a fost smulsă [123, para. 63].

Din circumstanţele speţei poate fi observat că toţi reclamanţii, cu excepţia celui de-al 6-lea, au decedat în afara localurilor aflate sub controlul forţelor armate britanice. Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea obligaţiei pozitive ce reiese din art. 2 CEDO, deoarece guvernul reclamat a omis să exercite o investigaţie eficientă a decesului rudelor primilor cinci reclamanţi. Curtea a considerat că investigaţia efectuată de către un organ, care nu este independent, nu poate fi considerată eficientă.

Reieşind din circumstanţele speţei, pot fi diferenţiate 2 tipuri de raporturi de tip *autoritate agent-stat*. În primul rând, este vorba de cazurile când pretinsa victimă se află în interiorul localurilor aflate sub jurisdicţia exclusivă a statului, precum este cazul celui de-al şaselea reclamant. Această situaţie este analogică aceleia când statul exercită în mod extrateritorial jurisdicţia, în localurile misiunilor diplomatice şi consulare, după cum rezultă din practica pertinentă anterioară a Curţii. O altă situaţie se referă la interpretarea largă a aceluiaşi criteriu, persoanele fiind aflate sub jurisdicţia statului ori de câte ori există o legătură cauzală dintre agentul direct sau privat al statului şi ingerinţa produsă extrateritorial, astfel formându-se legătura jurisdicţională dintre acţiunea statului şi imixtiunea în drepturile şi libertăţile unei persoane aflate în afara teritoriului statului respectiv.

Importanţa speţei rezidă în următoarele:

1. Curtea a accentuat autonomia noţiunii de jurisdicţie, aplicând pentru prima dată criteriul de *autoritate agent-stat* în circumstanţe de conflict armat. Astfel, noţiunea de jurisdicţie din art. 1 CEDO nu reflectă percepţia tradiţională a acesteia din dreptul internaţional public.

2. CEDO se aplică extrateritorial ori de câte ori un agent al statului săvârşeşte o ingerinţă în afara teritoriului acestuia, ceea ce poate fi privit ca un punct de plecare de la conceptul „excepţiilor de la principiul teritorialităţii", agresiv promovat de Curte în practica precedentă.

3. Conceptul de *espace juridique* nu mai este viabil în sensul limitării aplicării extrateritoriale a Convenţiei.

4. În cazul aplicării criteriului de *autoritate agent-stat*, partea contractantă va fi responsabilă pentru respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale proporţionalacţiunilor/omisiunilor săvârşite.

5. Pentru atragerea răspunderii extrateritoriale nu este necesar ca statul să exercite competenţele unei administraţii civile (argument al Curţii în speţa *Bankovic* [149]).

Este oportun să observăm şi criteriul *jurisdicţiei funcţionale* elaborat de judecătorul maltez Bonello în opinia separată în speţa *Al-Skeini,* fiind propusă aplicarea unui criteriu unic – *autoritate şi control,* care, de altfel, fusese mult timp aplicat de alte jurisdicţii internaţionale fără careva dificultăţi tehnice sau doctrinare. După cum remarcă judecătorul: *"Jurisprudenţa Curţii cu privire la art. 1 al Convenţiei (jurisdicţia părţilor contractante), a fost, până în prezent, chinuită de incapacitatea sau refuzul de a se stabili un regim coerent şi axiomatic, întemeiat pe elementele de bază esenţiale şi imparţial aplicabile în cel mai larg spectru de controverse jurisdicţionale"* [97].

Conform opiniei judecătorului, persoanele ar cădea sub jurisdicţia statului ori de câte ori acţiunile/omisiunile statului ar putea fi incluse în una din următoarele 5 funcţii:

- respectarea drepturilor omului;
- implementarea sistemelor pentru prevenirea încălcărilor;
- investigarea plângerilor cu privire la încălcarea drepturilor omului;
- pedepsirea agenţilor statului care încalcă drepturile omului;
- compensarea victimelor încălcărilor.

Funcţiile pe care le-a propus judecătorul maltez reprezintă nimic altceva decât o clasificare specifică a obligaţiilor pe care le poartă statele în legătură cu CEDO, de aceea „funcţiile" n-ar trebui să provoace dificultăţi suplimentare de interpretare.

Conform conceptului de *jurisdicţie funcţională* statul ar avea jurisdicţie „extrateritorială" asupra persoanelor ori de câte ori va exercita autoritatea asupra persoanei prin intermediul agentului său sau va deţine un grad de control suficient asupra unui teritoriu sau localuri (sediul misiunii diplomatice sau consulare, navă maritimă sau aeriană, orice bun imobil) în care s-a aflat

persoana în momentul săvârşirii actului cauzator de ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale. Cu alte cuvinte, în ce măsură încălcarea a depins de agenţii statului reclamat.

Speţa *Al-Jedda* [120], la rândul său, se referă la încălcarea art. 5 para. 1 din CEDO pentru detenţia ilegală a reclamantului timp de 3 ani în cadrul localurilor britanice, fără a-i furniza vreo învinuire. Curtea din nou a aplicat criteriul de *autoritate agent-stat*, utilizând aceeaşi formulare ca şi în *Al-Skeini*: „astfel reclamantul se afla sub autoritatea şi controlul Regatului Unit de-a lungul detenţiei", în mod analogic referindu-se în mod exclusiv la localurile aflate sub controlul britanic. Dacă speţa nu suscită controverse cu privire la aspectele legate de jurisdicţie, atunci ea a pus în discuţie chestiuni legate de existenţa încălcărilor. Guvernul reclamat considera că detenţia reclamantului era imputabilă Naţiunilor Unite. Curtea a menţionat că la momentul invaziei în Irak în martie 2003, nu a existat nici o rezoluţie a Consiliului de Securitate (CS) care să prevadă modalitatea de repartizare a rolurilor în Irak în caz de schimbare a regimului. Potrivit Curţii, ONU şi-a atribuit un rol în domeniile asistenţei umanitare, susţinerii la reconstituirea Irakului şi asistenţei pentru constituirea unei autorităţi provizorii irakiene, dar nu în domeniul securităţii. Pentru Curte, rezoluţiile ulterioare ale Consiliului de Securitate nu au schimbat cu nimic situaţia, detenţia reclamantului nefiind imputabilă ONU, dar Regatului Unit. Cel de-al doilea argument al guvernului reclamat a constat în faptul că Rezoluţia 1546 a Consiliului de Securitate punea pe seama Regatului Unit obligaţia de a recurge la detenţii în Irak şi că, în contextul art. 103 din Carta ONU, aceste obligaţii enunţate în Rezoluţie prevalează asupra celora decurgând din art. 5 § 1 din Convenţie. În opinia Curţii, Naţiunile Unite nu au fost create cu unic scop de a menţine pacea şi securitatea internaţională, dar în egală măsură pentru „realizarea cooperării internaţionale", dezvoltând şi încurajând respectarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Curtea a fost de părerea că o rezoluţie a CS trebuie interpretată în sensul prezumţiei că aceasta nu presupune obligaţii care ar contraveni principiilor fundamentale în materia protecţiei drepturilor omului. În caz de ambiguitate cu privire la conţinutul unei atare rezoluţii, Curtea este cea care trebuie să reţină interpretarea, care cel mai bine ar corespunde exigenţelor convenţionale şi care ar permite evitarea oricărui conflict dintre obligaţii.

Ţinând cont de importanţa rolului pe are au Naţiunile Unite în dezvoltarea şi apărarea drepturilor omului, Consiliul de Securitate, potrivit Curţii, trebuie să utilizeze un limbaj clar şi explicit dacă intenţionează ca statele să adopte măsuri particulare susceptibile să intre în conflict cu obligaţiile lor ce decurg din normele internaţionale de protecţie a drepturilor omului. În absenţa unei dispoziţii clare în sens contrar, Curtea prezumă că CS aştepta de la statele-membre ale forţei multinaţionale să contribuie la menţinerea securităţii în Irak cu respectarea obligaţiilor lor decurgând din dreptul internaţional al drepturilor omului, din care face parte şi Convenţia europeană. În final, Curtea a considerat că Rezoluţia 1546 a CS autoriza Regatul Unit să ia

măsuri pentru a contribui la menţinerea securităţii şi stabilităţii în Irak, dar nicidecum să încarcereze fără termen şi inculpare un individ care potrivit autorităţilor, constituia un risc pentru securitatea Irakului.

Totuşi nu suntem întrutotul de acord cu poziţia Curţii. Dacă potrivit majorităţii judecătorilor suntem de acord cu aspectele legate de jurisdicţie, atunci nu considerăm că în speţă a avut loc o încălcare a art. 5 para. 1 din Convenţie (a se vedea opinia separată a judecătorului M.Poalelungi la hotărârea *Al-Jedda c. Regatului Unit*). Dezacordul se fundamentează pe caracterul art. 103 din Carta ONU, care dispune că obligaţiile statelor-membre în virtutea acestui text prevalează asupra oricărei alte obligaţii de drept internaţional. În paragraful 10 al Rezoluţiei sale 1546, adoptată la 8 iunie 2004 [61], CS a decis că forţa multinaţională este „abilitată să ia toate măsurile necesare pentru a contribui la menţinerea securităţii şi stabilităţii în Irak conform scrisorilor care figurau în anexa acestei rezoluţii. Una dintre aceste scrisori, adresate de către secretarul de stat al SUA, Colin Powell, confirma că forţa multinaţională era pregătită să-şi asume un ansamblu larg de sarcini, în special pentru a proceda la detenţia persoanelor atât de necesară pentru raţiuni imperioase de securitate. Majoritatea Curţii a concluzionat că dispoziţiile Rezoluţiei 1546 nu erau suficient de clare. Cu regret, suntem de părerea că este ireal să pretindem de la Consiliul de Securitate ca acest organ să expună în avans, în detalii, fiecare măsură pe care o forţă militară ar putea să o adopte pentru a contribui la pace şi securitate în virtutea mandatului în cauză. Detenţia este o măsură adeseori utilizată în situaţiile de conflict, pe care dreptul umanitar o recunoaşte timp îndelungat. Considerăm că din textul Rezoluţiei şi din contextul în care forţa multinaţională opera deja şi recurgea la detenţii în Irak, rezultă clar că statele-membre erau autorizate să continue adoptarea acestui tip de măsuri atât de necesare. Prin urmare, obligaţia de internare a reclamantului care-i incumba Regatului Unit în virtutea autorizării Consiliului de Securitate prevala asupra obligaţiei rezultate din art. 5 para. 1 din Convenţie.

O altă speţă - *Al-Saadoon şi Mufdhi* [122] - se referă la perioada de după 28 iunie 2004, când ocupaţia Irakului de către forţele armate britanice a luat sfârşit – fapt important din punct de vedere al criteriului aplicabil. În general, e vorba despre 2 resortisanţi ai Irakului, care au fost iniţial (din martie 2003) deţinuţi în localurile aflate sub controlul forţelor armate britanice, apoi transmişi autorităţilor irakiene (31 decembrie 2008), fiind învinuiţi de către ultimele de comiterea crimelor de război. Ambii au fost ulterior transferaţi, cu încălcarea obligaţiei impusă de Curtea Europeană, prin măsura provizorie de a nu-i transmite autorităţilor Irakului, din motivul că ei ar putea fi supuşi pedepsei capitale în lipsa unui proces echitabil, concluzionând că suferinţele psihologice ale reclamanţilor rezultate din teama de executare de către autorităţile Irakiene se califică ca şi tratament inuman în sensul art. 3 din CEDO [122, para. 144].

Curtea nu a fost excesiv de specifică în concluzia sa privind jurisdicţia Regatului Unit asupra reclamanţilor în cauză, şi anume: „Curtea consideră că, având în vedere controlul total şi exclusiv *de facto* şi *de jure*, exercitat de către autorităţile din Regatul Unit asupra sediului în cauză, persoanele deţinute acolo, inclusiv reclamanţii, se aflau sub jurisdicţia Regatului Unit (a se vedea *Hess c. Regatului Unit*)". În concluzia Înaltei Curţi se evidenţiază două elemente. În primul rând, ea se referă doar la localurile aflate sub controlul Regatului Unit şi nu la teritoriul ocupat de forţele armate britanice. În al doilea rând, Curtea face trimitere la speţa *Hess c. Regatului Unit*, unde a statuat doar că statul poate, în anumite circumstanţe, să fie responsabil prin prisma CEDO pentru acţiunile/omisiunile autorităţilor sale în afara teritoriului său [228]. Totodată circumstanţele speţei sunt apropiate acelora în care se afla a şasea victimă – Baha Mousa – din speţa *Al-Skeini*. Prin urmare, considerăm că Înalta Curtedeşi nu a specificat *in termenis*, de fapt a aplicat criteriul de *autoritate agent-stat* în sensul îngust al acestuia, deci asupra localurilor controlate de guvernul reclamat.

Curtea a întâmpinat noi provocări în recenta speţă *Hassan c. Regatului Unit* [224]. Reclamantul a invocat încălcarea art. art. 2, 3, 5 în privinţa fratelui său – Tareh Hassan. Fiind capturat de către forţele armate britanice şi deţinut într-un local aflat sub controlul prioritar al forţelor armate americane, reclamantul ulterior a fost găsit la o distanţă de 700 km de la locul detenţiei, cu 8 răni de gloanţe şi leziuni corporale multiple.

Speţa a ridicat mai multe chestiuni, anterior neabordate expres în jurisprudenţa Înaltei Curţi. În primul rând, ne interesează problema jurisdicţiei şi atribuirii faptelor invocate de către reclamant Regatului Unit. Fiind capturat, el indubitabil se afla sub controlul şi autoritatea agenţilor britanici, însă ulterior a fost transmis în localurile americane, unde agenţii britanici deţineau un anumit grad de control asupra persoanelor capturate de către ei. Gradul de control necesar pentru atragerea elementului de jurisdicţie a fost disputat de către părţi. Principala controversă consta în aplicabilitatea criteriilor existente. Controlul efectiv/general asupra spaţiului nu putea fi aplicat din 2 motive: capturarea şi detenţia au avut loc în timpul fazei active a conflictului armat, ea precedând perioada de ocupaţie; victima a fost găsită la 700 km de la locul detenţiei, spaţiul respectiv nefiind nici sub controlul forţelor armate americane, nici britanice. Unicul criteriu aplicabil rămâne acel al *autorităţii agent-stat*, care de asemenea trezeşte dificultăţi de interpretare. *Autoritatea agent-stat* solicită un grad sporit de probaţiune, statul trebuind să-şi exercite controlul asupra victimei şi să-i cauzeze pretinsa încălcare dincolo de orice dubiu rezonabil [224, para. 48]. Situaţia este mai dificilă pentru faza a 2-a – probarea cauzalităţii dintre faptul detenţiei lui Tareh şi găsirea ulterioară a acestuia decedat, cu multiple răni şi vânătăi, însă, după cum invocă reclamantul, victima nu a mai intrat în contact cu nimeni după capturare şi nici după eliberarea sa din detenţie. Este oarecum dubioasă posibilitatea reală a

atribuirii Regatului Unit a încălcării art. 2 şi art. 3, decât sub aspectul procedural al acestora. Şi într-adevăr, reclamantul nu a reuşit să probeze dincolo de orice dubiu rezonabil că pentru guvernul britanic au existat premise de maltratare, care ar atrage obligaţia procedurală de a investiga actele de tortură invocate. Absenţa probelor în mod egal se referă şi la cauzalitatea dintre acţiunile soldaţilor britanici şi decesul lui Tareh [224, para. 62-63].

În privinţa jurisdicţiei, Curtea a respins obiecţiile guvernului britanic şi a conchis că fratele reclamantului s-a aflat în limitele jurisdicţiei Regatului Unit în sensul art. 1 din Convenţie, desconsiderând criteriul de control efectiv în favoarea acelui de *autoritate agent-stat* şi subliniind că Tarek Hassan a fost plasat sub autoritatea şi controlul fizic al soldaţilor coroanei. Pe acest teren, Curtea a stabilit că Regatul Unit a deţinut autoritatea şi controlul asupra lui Tareh începând cu capturarea lui şi terminând cu eliberarea lui [224, para. 78, 82].

Astfel nu a fost luată în considerare jurisdicţia SUA asupra localurilor de detenţie, în rezultat fiind ignorat *principiul aurului monetar*, o limitare specifică a aplicării extrateritoriale a CEDO, ce constă în regula că Curtea nu poate judeca statul reclamat fără să se expună asupra răspunderii unui stat terţ, absent în proces, la caz SUA, care a exercitat control efectiv asupra închisorii unde Tareh a fost deţinut. Putem observa că jurisdicţia Regatului Unit a fost regăsită doar în măsura relevanţei aplicării dreptului la libertate, conform regulii stabilite anterior în *Al-Skeini* – drepturile pot fi ”divizate şi adaptate”.

Oricum, cel mai important moment al hotărârii se referă totuşi la pretinsa încălcare a art. 5 pe capătul detenţiei provizorii pentru a se determina statutul (de combatant sau civil) a lui Tareh, conform Convenţiei III de la Geneva [21], luând în considerare că ultima permite detenţia provizorie a persoanelor pentru determinarea statutului acestora. Astfel, conform statului reclamat, după detenţia lui Tareh şi interogarea lui de către agenţii britanici şi americani, acestuia i-a fost conferit statutul de necombatant, după ce el şi fusese eliberat. Problema constă în faptul că art. 5 para.1 prevede excepţiile de la dreptul la libertate într-un mod limitativ şi exhaustiv, printre ele neregăsindu-se şi „detenţia provizorie întru determinarea statului persoanei conform normelor dreptului umanitar”, fapt desconsiderat de Marea Cameră a Curţii. Deci suntem în faţa situaţiei în care, conform dreptului internaţional umanitar detenţia lui Tareh a fost legitimă, nu şi conform dreptului CEDO. Amintim că Regatul Unit nu a făcut nici o declaraţie în sensul art. 15 al Convenţiei pentru a suspenda/limita aplicarea art. 5. Curtea a considerat că art. 5 urmează să fie aplicat în mod diferenţiat arestărilor efectuate pe timp de pace şi pe timp de război, astfel că, chiar şi în lipsa unei limitări exprese, înaltele părţi contractante pot deţine persoanele în baza Convenţiilor de la Geneva atât timp cât: detenţia nu este arbitrară; este legitimă în sensul dreptului umanitar; şi sunt respectate standardele procedurale adaptate dreptului umanitar: evaluarea bianuală a detenţiei de către un organ non-judiciar [224, para. 97, 105-106]. Mai mult,

pentru o asemenea interpretare a art. 5 nu este necesară derogarea în sensul art. 15 [224, para. 104].

”Acomodând” art. 5 la circumstanţe de conflict armat, Marea Cameră a modificat pe cale jurisprudenţială conţinutul art. 5, care prevede limitativ în textul para. 1 limitările permisibile. Deci Curtea nu pur şi simplu a interpretat extensiv articolul, ci i-a modificat scopul. Pentru a fundamenta raţionamentul, Curtea a invocat următoarele. În primul rând, s-a aplicat art. 31 para. 3 lit. c) al Convenţiei de la Viena privind dreptul tratatelor, care a şi permis interpretarea art. 5 în lumina dreptului umanitar. Însă mai important este argumentul ce reiese din art. 31 para. 3 lit. b), precum că textul Convenţiei poate fi modificat şi în baza practicilor consecutive ale părţilor contractante. Deoarece ulterior adoptării CEDO, după cum observă Curtea, statele nu au făcut declaraţii derogatorii în circumstanţe de conflict armat internaţional (nu şi de conflicte interne), Marea Cameră a considerat că inacţiunea dată poate fi considerată suficientă pentru modificarea conţinutului Convenţiei şi într-un final a conchis cu o majoritate de voturi (13 la 4) asupra neîncălcării la caz a art. 5 (para. 1-4) CEDO, detenţia lui Tareh Hassan de către autorităţile britanice nefiind calificată ca arbitrară.

În acest context, evidenţiam că, într-adevăr, în anumite circumstanţe conţinutul tratatului poate fi modificat pe calea practicilor statelor, însă în acest caz existenţa intenţiei părţii contractante pare a fi dubioasă. De altfel, ori de câte ori statele nu ar aplica Convenţia, ar putea exista riscul unei eventuale alterări pe cale jurisprudenţială a acesteia. În orice eventualitate, hotărârea dată va avea repercusiuni majore, asupra practicii aplicării CEDO în circumstanţe de conflict armat.

Jurisdicţia Olandei în limitele teritoriului irakian

În acelaşi context al acţiunilor efectivului militar străin în Irak, cu referire la acţiunile contingentului aflat sub coroana oficialului Amsterdam, menţionăm o altă speţă recentă *Jaloudc. Olandei* [251], în care Marea Cameră a Curţii s-a pronunţat asupra jurisdicţiei Olandei în cazul omorului cetăţeanului irakian Azhar Jaloud, fiului reclamantului, de către soldaţii olandezi în cadrul unui incident la punctul de control (bloc-post) situat în or. Ar Rumaytah, provincia Al-Muthanna, Irakul de Sud-Est, regiunea fiind aflată sub controlul forţelor militare ocupante.

Reclamantul a pretins nerespectarea de către guvernul reclamat a obligaţiilor pozitive ce reies din art. 2 al Convenţiei în aspect procedural, şi anume investigarea eficientă a omorului victimei, din următoarele considerente: incidentul produs a fost cercetat exclusiv de către membrii Unităţii de Jandarmerie dislocaţi în Irak subordonaţi direct comandantului de batalion olandez, fără implicarea organelor procuraturii; decizia ulterioară a procurorului olandez şi a Camerei de Apel din Arnhem (Olanda) de a nu-l persecuta pe făptuitorul locotenentul A., acţiunile căruia cel mai probabil au cauzat decesul lui Azhar Jaloud, s-au bazat exclusiv pe datele

incluse în raportul succint perfectat de către membrii Unităţii de Jandarmerie enunţate; la perfectarea raportului nu au fost audiaţi martorii (personal militar irakian) care au asistat la incidentul în urma căruia victima a decedat, depoziţiile preluate de soldaţii olandezi de la unicul civil ce a asistat la incident au fost extrem de superficiale şi contraveneau declaraţiilor acestuia făcute ulterior în faţa unui oficial irakian;locotenentul A. a fost audiat abia peste 7 ore de după incident şi nu a fost separat de martorii care au asistat la acesta, având posibilitate reală să discute cu dânşii şi să-i influenţeze; locotenentul A. a recunoscut că a avut posibilitate să ceară şi a obţinut de la comandamentul irakian lista cu numele militarilor irakieni care de asemenea au tras focuri (şi nr. exact de focuri trase) în automobilul în care s-a aflat victima, fapt care demonstrează posibilităţile reale ale făptuitorului de a manipula probele; neanexarea listei respective cu numele militarilor irakieni la dosarul de investigaţie perfectat de către membrii Unităţii de Jandarmerie; deţinerea cadavrului victimei pentru câteva ore fără a fi efectuată autopsia, cu transferarea ulterioară a acestuia într-un spital irakian civil unde a fost examinat în absenţa reprezentanţilor contingentului olandez, în rezultat fiind întocmit un raport de expertiză scurt şi fără detalii; membrii familiei victimei nu au fost implicate în investigaţie şi nici informate despre rezultatele acesteia [251, para. 105-108].

Curtea Europeană în primul rând a analizat chestiunea jurisdicţiei Olandei în speţă, guvernul reclamat invocând lipsa acesteia pe motiv că oficialul Amsterdam niciodată nu a fost "autoritate ocupantă" în termenii dreptului internaţional, acestea fiind SUA şi Marea Britanie, precum s-a menţionat expres şi în rezoluţiile Consiliului de Securitate, adoptate în privinţa Irakului; contigentul naţional olandez nu a beneficiat de careva puteri publice pe teritoriile ocupate în cadrul intervenţiei conduse de Washington şi Londra; deşi militarii olandezi au participat la asigurarea ordinii publice în Irak, la momentul evenimentelor în cauză şi decesul lui Azhar Jaloud, responsabilitatea principală pe acest teren a fost transferată către forţele militare şi de poliţie irakiene; moartea victimei a survenit în apropierea unui punct de control aflat în subordinea autorităţilor irakiene şi necontrolat de militari olandezi, care deşi se aflau în apropierea acestuia, nu exercitau careva autoritate oficială; Olanda niciodată nu a exercitat autoritate asupra victimei şi nu l-a deţinut în custodie, neavând nici atribuţii legale în acest sens; faptul că un militar olandez ar fi împuşcat o persoană, chiar admiţând că focul tras de primul a fost fatal şi a cauzat decesului acestuia din urmă, nu poate fi calificat ca suficient pentru a determina jurisdicţia statului pe care făptuitorul îl reprezintă; chiar şi admiţând că Olanda prin intermediul contingentului său militar ar fi exercitat control asupra autovehiculului în care s-a aflat victima, spaţiul respectiv este atât de mic încât aici nu ar mai fi nici o diferenţă semnificativă între "control efectiv asupra unui spaţiu" şi „autoritatea agent-stat" [251, para. 112-120].

În acest context, în privinţa jurisdicţiei olandeze, sunt interesante argumentele Guvernului britanic care a avut calitatea de intervenient în prezenta speţă, agentul coroanei susţinând că în eventualitatea în care Curtea Europeană va decide asupra jurisdicţiei statului reclamat, va surveni un risc real că în viitor statele-contractante vor fi foarte reticente să răspundă chemării Naţiunilor Unite de a contribui cu trupele şi contingentele naţionale la operaţiunile şi misiunile internaţionale mandatate să asigure pacea şi securitatea în lume [251, para. 121-126].

Oricum, chintesenţa speţei rămân a fi constatările Înaltei Curţi la acest subiect. Astfel, magistraţii europeni au subliniat că în chestiunea stabilirii jurisdicţiei unui stat conform Convenţiei, ei sunt ghidaţi de circumstanţele de fapt ale cauzei şi normele relevante ale dreptului internaţional, conchizând că statutul de putere ocupantă în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, sau absenţa acestuia, *per se* nu sunt determinante la stabilirea jurisdicţiei. Iar faptul executării unei decizii sau a unui ordin a unui stat străin (putere ocupantă) nu este suficient pentru a scuti un stat de obligaţiile ce-i revin în virtutea CEDO. Prin urmare, statul reclamat nu este privat de jurisdicţie în sensul art. 1 al Convenţiei prin simplul fapt că a acceptat controlul operaţional de comandament al militarilor britanici. Suplimentar, Curtea a notat că Olanda a deţinut drepturile exclusive de comandament asupra personalului său militar dislocat în Irak, deşi acesta s-a aflat sub conducerea comandanţilor străini, formularea politicilor de bază, printre care şi stabilirea limitelor admisibile şi regulilor de utilizare a forţei, a constituit domenii rezervate statelor ce şi-au trimis contingentele naţionale. Nu este decisiv dacă punctul de control unde a avut loc incidentul a fost în mod nominal controlat de către forţele de ordine ale Irakului, deoarece în conformitate cu ordinul Administraţiei provizorii, efectivele irakiene respective au fost subordonate şi controlate de forţele coaliţiei.

Cu referire la circumstanţele cauzei şi decesul fiului reclamantului, Curtea a subliniat că Azhar Jaloud şi-a găsit moartea în momentul în care asupra automobilului în care dânsul se afla ca pasager au fost trase focuri de armă în timpul trecerii prin punctul de control aflat în gestiunea personalului militar subordonat direct ofiţerilor armatei olandeze, prin urmare Regatul Olandei a exercitat jurisdicţie în sensul art. 1.

Precum vedem, Curtea nu a fost destul de explicită în a releva criteriul de stabilire a jurisdicţiei Olandei în prezenta cauză (control efectiv/autoritate agent-stat), având în vedere cele din urmă constatări elucidate *supra*, aparent ar rezulta că a fost aplicat criteriul de control efectiv pe care l-au avut militarii olandezi asupra forţelor de ordine irakiene, şi, implicit, punctului de control în raza căruia victima a fost ucisă. Însă având în vedere cele dintâi concluzii ale Curţii pe acest teren, şi anume cele referitoare la faptul că statul reclamat şi-a păstrat autoritatea de comandament asupra personalului său militar dislocat în Irak, precum şi a beneficiat de competenţe exclusive în stabilirea limitelor admisibile şi regulilor de utilizare a forţei, inclusiv

cu referire la locotenentul A., acţiunile căruia cel mai probabil au cauzat decesul lui Azhar Jaloud, sesizăm şi anumite elemente caracteristice criteriului autoritate agent-stat.

Este notabil faptul că în prezenta cauză, Curtea a fost nevoită să-şi motiveze într-un mod mai specific concluziile cu privire la jurisdicţia Olandei, decât în jurisprudenţa anterioară, deoarece în speţele analizate anterior, statul reclamat – Regatul Unit din start a fost poziţionat ca putere ocupantă în sensul regulilor de purtare a războiului, ce exercita control efectiv asupra teritoriilor irakiene aflate sub ocupaţia sa în urma intervenţiei din martie 2003.

Referitor la fondul pretenţiilor reclamantului – şi anume investigarea ineficientă de către autorităţile olandeze a decesului fiului său, şi, deci, încălcarea art. 2 din CEDO în aspectul său procedural, magistraţii europeni deşi au notat că la caz nu poate fi stabilit cu certitudine că anume în urma acţiunilor ofiţerului olandez victima Azhar Jaloud a decedat, ei au conchis că oricum autorităţilor olandeze le-a incumbat obligaţia să investigheze circumstanţele acestui deces.

În privinţa independenţei anchetei, Curtea a subliniat că în cadrul investigaţiei cazurilor de deces, independenţa şi eficienţa anchetei poate fi pusă la îndoială în situaţia în care anchetatorii şi cei investigaţi menţin relaţii strânse între ei, însă în prezenta speţă nu a găsit temeiuri suficiente pentru a considera că independenţa celora ce au investigat incidentul a fost subminată.

Cât despre eficienţa investigaţiei, s-a notat că discrepanţele în depoziţiile martorului civil în faţa comandamentului olandez şi oficialului irakian, invocate de către reclamant, pot releva neconcordanţele existente în oricare dintre aceste declaraţii şi sunt insuficiente pentru a califica ancheta ca fiind ineficientă în sensul art. 2 CEDO. Referitor la audierea cu întârziere a locotenentului A., magistraţii au stabilit că simplul fapt de neadoptare a măsurilor corespunzătoare şi potrivite poate submina eficienţa anchetei, deşi nu există probe că ofiţerul ar fi încercat să manipuleze probele. Din dosar rezultă că nu au fost luate careva măsuri pentru a preveni o atare situaţie. Pe terenul argumentului obţinerii de către locotenentul A. a listei cu numele persoanelor-militari irakieni care de asemenea au tras focuri de armă în automobilul în care s-a aflat victima, Curtea a enunţat că simplul fapt al dobândirii actului respectiv nu ridică careva chestiuni deoarece ofiţerul olandez în virtutea funcţiei a fost responsabil pentru acţiunile contingentului national, dar şi forţelor irakiene, care i se supuneau direct, mai mult ca atât, urmau a fi întreprinse acţiuni pentru a ancheta fapta. Totuşi, în condiţiile în care lista enunţată a fost obţinută, ea urma a fi anexată la materialele cauzei, informaţia conţinută în ea ar putea fi utilă în special în comparaţie cu depoziţiile date de membrii forţelor de ordine irakiene. Prin urmare, Curtea a semnalat o deficienţă de anchetă pe acest teren. Cât priveşte argumentul reclamantului despre ineficienţa autopsiei, Curtea a conchis că nu se cunoaşte nimic despre medicul-legist

irakian care a efectuat-o, iar însăşi raportul este extrem de succint, lipsit de detalii şi careva fotografii. Mai mult, din materialele speţei rezultă că nu s-au apreciat careva opţiuni alternative de a efectua autopsia, oricare din puterile ocupante sau una din forţele coaliţiei urmând a avea facilităţi în acest sens. Drept consecinţă, şi în privinţa condiţiilor de efectuare a autopsiei şi raportului final perfectat, investigaţia a demonstrat deficienţe. Cu privire la neexaminarea şi nepăstrarea gloanţelor depistate în cadavrul victimei, CEDO a hotărât că lipsa cercetării acestora în condiţii corespunzătoare este inacceptabilă în cadrul unei investigaţii de deces, împărtăşind argumentele reclamantului în acest sens. Însă pronunţându-se asupra celui din urmă argument – neînştiinţarea rudelor despre mersul şi rezultatele anchetei, Curtea l-a apreciat ca neîntemeiat în condiţiile în care tatăl a avut acces la dosar şi materialele anexate la acesta, expediind copiile relevante chiar în adresa Curţii, prin urmare la acest punct ancheta nu a fost inadecvată.

În concluzie, deşi a semnalat deficienţele întâmpinate de personalul militar olandez pe parcursul anchetei, precum dislocarea într-un stat străin în proces de restaurare după ostilităţi, a cărui limbă şi cultură le este complet străină şi ai cărui cetăţeni au fost martorii incidentului în urma căruia fiul reclamantului a decedat, Curtea totuşi a decis că investigarea circumstanţelor decesului lui Azhar Jaloud a fost ineficientă pentru a satisface standardele cerute de art. 2 din CEDO din următoarele considerente: actele ce au conţinut informaţii relevante nu au fost puse la dispoziţia autorităţilor judecătoreşti şi reclamantului; nu au fost adoptate careva măsuri pentru a preveni contactele între locotenentul A. şi martorii la incident înainte de a-i interoga; nu au fost luate măsuri pentru a efectua o autopsie corespunzătoare, în rezultat raportul perfectat în urma examinării cadavrului a fost insuficient; şi în ultimul rând nu au fost păstrate gloanţele depistate în corpul neînsufleţit al victimei – probele materiale importante care ar putea dezvălui detaliile decesului [251, para. 226-228].

6.4. Concluzii la capitolul 6

1. Extrateritorialitatea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului reprezintă de fapt o consecinţă a dezvoltării jurisprudenţei forului contenciosului european, care începând cu cererile grecilor ciprioţi depuse împotriva Turciei, a decis că standardele consacrate de Convenţie urmează a fi aplicate şi în circumstanţe de conflict armat, iar statele-părţi care exercită control de facto asupra teritoriilor de jure aflate sub jurisdicţie străină, sunt ţinute să respecte obligaţiile ce le revin în virtutea tratatului internaţional. Dacă iniţial Curtea a fost aparent reticentă în aplicarea CEDO în mod extrateritorial, evoluţiile practicii sale de un deceniu şi jumătate denotă că extrateritorialitatea Convenţiei a devenit o realitate certă, aceasta fiind aplicată chiar dincolo de hotarele propriu-zise ale Consiliului Europei.

2. Aplicarea extrateritorială a Convenţiei teritoriilor controlate de regimuri separatiste susţinute de unele state ce demonstrează anumite interese geopolitice, în mod inevitabil se ciocneşte de multiple probleme legate de influenţa politicului, însă, precum observăm din jurisprudenţa recentă, inclusiv în speţele ce vizează statul nostru, chestiunea garantării efective a drepturilor omului rămâne în continuare a fi preocuparea de bază a magistraţilor internaţionali.

3. Analiza practicii Curţii de la Strasbourg în circumstanţele de conflict armat demonstrează, în primul rând, evoluţia aplicării extrateritoriale a Convenţiei Europene, fiind facilitată posibilitatea angajării răspunderii unui stat ori de câte ori reclamantul va putea proba autoritatea şi controlul pe care l-a exercitat agentul statului asupra sa pe timp de conflict armat, iar, în al doilea rând, – dificultăţile cu care se confruntă Curtea – de aplicare a criteriilor existente întru identificarea jurisdicţiei, dar şi de corelare a normelor Convenţiei cu acele de drept internaţional umanitar şi regulile de purtare a războiului.

4. Potrivit jurisprudenţei Curţii în legătură cu conflictul transnistrean chiar dacă statul nu exercită control efectiv asupra unei porţiuni a teritoriului său, el oricum posedă un set limitat de obligaţii pozitive în privinţa persoanelor aflate pe teritoriul respectiv, chiar dacă ingerinţele sunt provocate de către o entitate suportată economic şi militar totalmente din exterior. Însăşi faptul suportului economic şi militar al unui regim separatist poate atrage după sine răspunderea extrateritorială a statului, ea fiind proporţională gradului de control astfel exercitat asupra entităţii separatiste şi, respectiv, a teritoriului controlat de către ultima. În pofida faptului că soluţionarea disputelor teritoriale se află în afara competenţei *ratione materiae* a Curţii, persoanele care suferă în urma acţiunilor regimurilor susţinute de către un stat terţ totuşi pot să-şi revendice respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale garantate prin Convenţie;

5. Jurisprudenţa Curţii în speţele cu privire la conflictul transnistrean va influenţa în mare parte şi hotărârile Curţii în speţele interstatale *Ucraina c. Federaţiei Ruse* – cerere depusă în legătură cu anexarea [58, para. 12-16] peninsulei Crimeea de către Federaţia Rusă[4] şi obligaţiile pozitive ale Ucrainei faţă de populaţia sa de pe teritoriul peninsulei; şi *Georgia c. Federaţiei Ruse (II)* [205] – în legătură cu pretinsele acte extrateritoriale ale armatei Federaţiei Ruse, provocatoare de ingerinţe în drepturile şi libertăţile fundamentale, săvârşite pe teritoriul regiunilor georgiene Abhazia şi Osetia de Sud.

6. În pofida faptului că raţionamentele judecătorilor europeni privind aplicarea extrateritorială a Convenţiei situaţiilor de conflicte armate au fost criticate în culoarele unor

[4] La 13 martie 2014 Curtea a fost sesizată cu cererea interstatală, înregistrată sub nr.20958/14. În aceeaşi zi Curtea, în conformitate cu art.39 a Regulamentului Curţii, a aplicat măsura provizorie de a chema ambele părţi la conflict (Rusia şi Ucraina), de a nu săvârşi asemenea acţiuni, cum ar fi acele militare, care ar provoca riscul încălcării în special a articolelor 2 şi 3 ale Convenţiei [100].

„establishment-e", dar şi în rândurile juriştilor de carieră ca având conotaţii politice certe, cel mai des în această privinţă fiind invocat exemplul resortisanţilor Iugoslaviei, care s-au plâns de încălcarea drepturilor lor prin bombardarea Belgradului de către forţele NATO, iar Curtea Europeană a decis asupra lipsei competenţei jurisdicţionale la caz şi a declarat cererea lor inadmisibilă, ideea aplicării extrateritoriale a Convenţiei conflictelor izbucnite în Cipru, regiunea transnistreană, Abhazia, Osetia de Sud, Irak, mai recent Crimeea şi Ucraina de Est fără îndoială reprezintă o tratare progresivă a dispoziţiilor acesteia şi contribuie la o afirmare globală a drepturilor şi libertăţilor consacrate de ea. Oricum este necesar să precizăm că instanţa de la Strasbourg nu are competenţa de a recunoaşte sau nu entităţile statale, ea doar constată încălcările Convenţiei pe un anumit teritoriu, identificând autoritatea responsabilă şi, în consecinţă, vine să lichideze vacumul creat, obiectivul fiind asigurarea punerii în aplicare a mecanismelor ce ar garanta drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Prin prezenta lucrare ne-am propus să abordăm fundamentul teoretic şi practic al instituţiei obligaţiilor pozitive şi negative ale statelor-părţi la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Studiind tema propusă, în spiritul lucrărilor autorilor din diferite ţări şi a jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului, formulăm următoarele ***concluzii***:

1. Deşi Convenţia Europeană a Drepturilor Omului nu stabileşte *in terminis* şi nici nu enumeră obligaţiile la care sunt ţinute statele-părţi, sursele jurisprudenţiale fundamentate în hotărârile şi deciziile pronunţate de Curtea de la Strasbourg reprezintă acel izvor nemijlocit de obligaţii pozitive şi negative concrete ce le incumbă statelor, ele servind ca fundament juridic practic pentru stabilirea esenţei, limitelor şi particularităţilor respectivelor obligaţii. Doar studiind raţionamentele magistraţilor europeni pe marginea alegatelor încălcări ale drepturilor şi libertăţilor consacrate de Convenţia Europeană, se pot definitiva obligaţiile certe formulate în baza unui conţinut uneori extrem de general al textului respectivului instrument internaţional cu vocaţie regională, şi se pot desprinde aspectele specifice ce le sunt proprii.

2. Principiul universalismului drepturilor omului care presupune supremaţia drepturilor la cea mai largă scară, impune statele lumii să garanteze exerciţiul efectiv al drepturilor şi libertăţilor inerente valorii umane nu doar resortisanţilor proprii şi persoanelor aflate sub jurisdicţia teritorială a acestora, dar şi străinilor ce se regăsesc sub controlul sau autoritatea lor efectivă dincolo de limitele teritoriale, implicând obligaţii pozitive şi negative de protecţie. Dar pe terenul aplicării extrateritoriale ale Convenţiei, reieşind din jurisprudenţa Curţii, pot fi identificate anumite elemente absolut necesare, şi anume: actul extrateritorial, jurisdicţia statului, legătura jurisdicţională dintre actul extrateritorial şi ingerinţa produsă. Prezenţa tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligaţii extrateritoriale, este necesar de a fi constatată şi legătura dintre actul extrateritorial şi ingerinţa în drepturile persoanei aflate sub jurisdicţia statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

3. În Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi în jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg au fost elaborate anumite limitări aferente aplicării extrateritoriale a CEDO, acestea fiind de caracter general (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicţie), şi de caracter particular (espace juridique, clauza colonială); şi au fost definitivate o serie de cazuri speciale de aplicare extrateritorială a Convenţiei Europene, care se referă la activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor, răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial, activitatea misiunilor diplomatice în străinătate şi relaţiile diplomatice ale statelor, acestea implicând anumite particularităţi la cazul angajării răspunderii extrateritoriale ale statelor.

4. Studiul atent şi detaliat al jurisprudenţei Curţii de la Strasbourg demonstrează că obligaţiile pozitive pe terenul *dreptului la viaţă şi interdicţiei torturii* pot implica următoarele acţiuni specifice din partea statelor: protecţia dreptului la viaţă a persoanei, planificarea şi controlul operaţiunilor forţelor de securitate, protecţia justiţiabililor împotriva ameninţărilor din partea terţelor persoane, furnizarea de servicii medicale; obligaţia de a desfăşura o anchetă eficientă adoptarea de măsuri de protecţie contra maltratării şi abuzurilor, furnizarea condiţiilor acceptabile de detenţie, asigurarea deţinuţilor cu tratament medical adecvat, asigurarea integrităţii fizice şi morale a persoanei aflate în custodia autorităţilor, investigarea acuzaţiilor de maltratare din partea agenţilor statului.

5. Sub incidenţa *drepturilor şi libertăţilor calificate*, CEDO cere statelor semnatare să întreprindă acţiunile concrete se referă la: recunoaşterea oficială a alegerii numelui, recunoaşterea identităţii etnice, asigurarea accesului la informaţiile oficiale, stabilirea paternităţii/maternităţii, asigurarea inviolabilităţii fizice, morale şi sexuale a persoanelor, recunoaşterea oficială a transsexualilor, oficializarea relaţiei de familie între părinţi şi copiii născuţi în afara căsătoriei, separarea soţilor, consultarea părinţilor naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului şi/sau adopţia, reunirea copiilor cu părinţii lor naturali, furnizarea de facilităţi pentru persoanele cu handicap sau bolnave, admiterea de membri ai familiei non-naţionali la cazul deciziilor în materie de imigraţie, protecţia împotriva poluării, protecţia datelor cu caracter personal, protecţia imaginii individului, protecţia convorbirilor telefonice, protecţia informaţiilor despre starea sănătăţii, protecţia corespondenţei scrise împotriva cenzurii;asigurarea neutralităţi şi imparţialităţii statului, oficializarea unui cult religios, protecţia contra incitării la violenţă şi ură împotriva unei comunităţi religioase, asigurarea libertăţii de a-şi manifesta religia la locul de muncă, promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credinţă religioasă li interzice satisfacerea serviciului militar;asigurarea pluralismului mass-media, furnizarea informaţiei de către stat, protecţia libertăţii de exprimare a individului contra ameninţărilor generate de alte persoane;protecţia manifestanţilor-participanţi la o reuniune paşnică, protecţia contramanifestanţilor, asigurarea unei activităţi libere pentru partidele politice, protecţia sindicatelor.

6. *Garanţiile procedurale* cuprinse în textul CEDO stabilesc următoarele îndatoriri pozitive pentru state – adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariţiei în timpul aflării în custodia statului, investigarea plângerilor privind dispariţia persoanelor aflate în custodia statului, informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenţiei, aducerea promptă a deţinutului bănuit de comiterea unei infracţiuni în faţa judecătorului, acordarea deţinuţilor posibilităţii de a valorifica dreptul la cauţiune cu excepţia cazului în care există motive de interes public ce justifică detenţia lor pînă la procesul judiciar,

asigurarea accesului deţinutului la o instanţă pentru verificarea legalităţii detenţiei; asigurarea dreptului de acces la un tribunal, asigurarea unui proces judiciar echitabil şi public în cauze civile şi penale, examinarea cauzelor civile şi penale în termeni rezonabili, asigurarea independenţei şi imparţialităţii instanţei judecătoreşti, informarea promptă a acuzatului într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa, asigurarea inculpatului de timpul şi facilităţile necesare apărării sale, asigurarea inculpatului cu asistenţa gratuită a unui avocat, asigurarea gratuită a acuzatului cu serviciile unui interpret dacă acesta nu cunoaşte limba în care se desfăşoară procesul penal, promovarea dreptului acuzatului de a interoga martorii; asigurarea unui remediu intern efectiv privind redresarea încălcării drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţia Europeană, asigurarea unui remediu intern efectiv pentru a soluţiona plângerile privind tergiversarea nejustificată a procedurilor civile şi penale, garantarea unui remediu pentru a soluţiona plângerile privind investigaţia ineficientă.

7. Conceptual, obligaţia negativă reprezintă îndatorirea statului (funcţionarilor de stat) să se abţină de la acţiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat prin Convenţie şi protocoalele sale. Această afirmaţie trebuie corelată cu faptul că Convenţia conţine numeroase articole care prevăd, stabilind cât mai clar nişte limite, posibilitatea restricţiei unor drepturi, desigur atâta timp cât aceste restricţii beneficiază unei societăţi democratice. Cauzele în care sunt permise anumite derogări, ingerinţe sau limitări în exercitarea unui drept sunt justificate şi expres prevăzute în Convenţia Europeană sau explicate de Curtea de la Strasbourg. Obligaţia negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, şi anume cea de a se abţine de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat.

8. Analiza jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului pe terenul *drepturilor materiale*, demonstrează că statele-părţi pot fi impuse la următoarele obligaţii negative: abţinerea de la cauzarea morţii unei persoane; abţinerea agenţilor statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor, neextrădarea şi neexpulzarea dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în ţara de destinaţie; nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire şi netolerarea muncii forţate sau obligatorii; neintervenţia statului în viaţa privată şi/sau de familie, neintervenţia statului în exerciţiul dreptului la respectarea corespondenţei, neintervenţia statului în domiciliul justiţiabilului; abţinerea de la oricare ingerinţe nejustificate în libertatea religioasă a persoanei; neamestecul statului în libertatea presei şi abţinerea statului de la identificarea sursei jurnalistice; neadmiterea nici unei forme de discriminare nejustificată a persoanelor; neimixtiunea autorităţilor în exerciţiul dreptului la proprietate; neadmiterea expulzărilor colective de străini.

9. Totodată, în urma studiului jurisprudenţei pe marginea *drepturilor de natură procedurală* se deduc mai puţine obligaţii negative, şi anume: abţinerea statului de la privarea

ilegală de libertate a persoanelor, neadmiterea arbitrarietăţii instituţiilor statale; necondamnarea justiţiabililor pentru faptele ce nu sunt prevăzute de legea penală; neexpulzarea unui cetăţean străin ce are reşedinţa legală pe teritoriul său fără justificare legislativă; neadmiterea atragerii făptuitorului de două ori la răspundere şi/sau pedeapsă penală pentru aceeaşi faptă.

10. Analiza practicii Curţii de la Strasbourg în circumstanţele de conflict armat demonstrează, în primul rând, evoluţia aplicării extrateritoriale a Convenţiei Europene, fiind facilitată posibilitatea angajării răspunderii unui stat ori de câte ori reclamantul va putea proba autoritatea şi controlul pe care l-a exercitat agentul statului asupra sa pe timp de conflict armat, iar, în al doilea rând, – dificultăţile cu care se confruntă Curtea – de aplicare a criteriilor existente întru identificarea jurisdicţiei, dar şi de corelare a normelor Convenţiei cu acele de drept internaţional umanitar şi regulile de purtare a războiului.

11. Potrivit jurisprudenţei Curţii în legătură cu conflictul transnistrean chiar dacă statul nu exercită control efectiv asupra unei porţiuni a teritoriului său, el oricum posedă un set limitat de obligaţii pozitive în privinţa persoanelor aflate pe teritoriul respectiv, chiar dacă ingerinţele sunt provocate de către o entitate suportată economic şi militar totalmente din exterior. Însăşi faptul suportului economic şi militar al unui regim separatist poate atrage după sine răspunderea extrateritorială a statului, ea fiind proporţională gradului de control astfel exercitat asupra entităţii separatiste şi, respectiv, a teritoriului controlat de către ultima. În pofida faptului că soluţionarea disputelor teritoriale se află în afara competenţei *ratione materiae* a Curţii, persoanele care suferă în urma acţiunilor regimurilor susţinute de către un stat terţ totuşi pot să-şi revendice respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale garantate prin Convenţie;

Jurisprudenţa Curţii în speţele cu privire la conflictul transnistrean va influenţa în mare parte şi hotărârile Curţii în speţele interstatale *Ucraina c. Federaţiei Ruse* şi *Georgia c. Federaţiei Ruse (II)* – în legătură cu pretinsele acte extrateritoriale ale armatei Federaţiei Ruse, provocatoare de ingerinţe în drepturile şi libertăţile fundamentale, săvârşite pe teritoriul regiunilor georgiene Abhazia şi Osetia de Sud. Totuşi, Curtea nu are competenţa de a recunoaşte sau nu entităţile statale, ea doar constată încălcările Convenţiei pe un anumit teritoriu, identificând autoritatea responsabilă şi, în consecinţă, vine să lichideze vacumul creat, obiectivul fiind asigurarea punerii în aplicare a mecanismelor ce ar garanta drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului.

12. În pofida faptului că raţionamentele judecătorilor europeni privind aplicarea extrateritorială a Convenţiei situaţiilor de conflicte armate au fost criticate în culoarele unor „establishment-e", dar şi în rândurile juriştilor de carieră ca având conotaţii politice certe, cel mai des în această privinţă fiind invocat exemplul resortisanţilor Iugoslaviei, care s-au plâns de încălcarea drepturilor lor prin bombardarea Belgradului de către forţele NATO, iar Curtea

Europeană a decis asupra lipsei competenţei jurisdicţionale la caz şi a declarat cererea lor inadmisibilă, ideea aplicării extrateritoriale a Convenţiei conflictelor izbucnite în Cipru, regiunea transnistreană, Abhazia, Osetia de Sud, Irak, mai recent Crimeea şi Ucraina de Est fără îndoială reprezintă o tratare progresivă a dispoziţiilor acesteia şi contribuie la o afirmare globală a drepturilor şi libertăţilor consacrate de ea.

Concluziile demersului ştiinţific în cauză ne-a permis ***soluţionarea unei probleme ştiinţifice aplicative,*** pe motivul că natura obligaţiilor pozitive şi negative reclamă din partea statelor-părţi la Convenţie soluţii promte de natură să corespundă angajamentelor asumate în virtutea tratatului internaţional. Din cele constatate în lucrare, aceste angajamente depăşeşc perimetrul teritoriului unui stat, jurisdicţia sa fiind susceptibilă să se extindă dincolo de frontiere. Pe lângă dimensiunea teoretico-ştiinţifică a problematicii identificării obligaţiilor pozitive şi negative puse în sarcina statului, inclusiv obligaţiilor extrateritoriale, cu prescrierea caracterelor şi elementelor inerente acestora, şi enumerarea condiţiilor exercitării jurisdicţiei statelor la capitolul respectării obligaţiilor asumate, inclusiv dincolo de limitele spaţiale ale Consiliului Europei; statele se confruntă cu dificultăţi reale legate de adoptarea celor mai potrivite măsuri în ordinea juridică internă pentru evitarea eventualelor condamnări din partea forului jurisdicţional european. Astfel soluţiile cu valoare aplicativă propuse în recomandări vizează modificarea cadrului legal intern pentru a se conforma spiritului obligaţiilor ce rezultă din respectarea conformă a Convenţiei Europene. O parte din aceste recomandări vizează instituirea unor mecanisme naţionale de respectare şi garantare a drepturilor şi libertăţilor omului, cum ar fi instituirea dreptului la recurs individual în faţa Curţii Constituţionale sau crearea în cadrul Parlamentului a unei Comisii penmanente pentru supravegherea executării hotărârilor judecătoreşti. Altele se referă la soluţii concrete de îndeplinire a obligaţiilor pozitive, de exemplu în materia garanţiilor procedurale, cum ar fi stabilirea unor termeni concreţi de examinare a cauzelor de către instanţele naţionale judecătoreşti, sau negative – anularea taxei de stat la depunerea cererii de chemare în judecată, astfel asigurându-se accesul absolut la justiţie pentru toate păturile sociale. Astfel, ele sunt următoarele:

<u>De ordin general:</u>

1. Având în vedere multitudinea impunătoare de diverse obligaţii în special pozitive ce izvorăsc din prevederile Convenţiei Europene, recomandăm magistraţilor naţionali, în procesul examinării unei cauze la nivel intern, să-şi proiecteze enunţul jurisdicţional ţinând cont de specificul obligaţiei pozitive sau negative în joc, pentru a evita o neconcordanţă jurisprudenţială şi, subsecvent, o condamnare din partea Curţii Europene a Drepturilor Omului.

2. În circumstanţele în care problematica obligaţiilor impuse statelor este în continuu una actuală, în special în cazul conflictelor armate, recomandăm statelor implicate în astfel de

conflagraţii adoptarea de măsuri de natură să concilieze interesele lor concurente cu imperativele protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale rezultate din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, în sensul priorităţilor ultimelor.

3. Continuarea îndeplinirii din partea Republicii Moldova a obligaţiilor pozitive de protecţie a drepturilor persoanelor din regiunea transnistreană, în scopul evitării condamnării din partea Curţii Europene a statului nostru, atâta timp cât acesta din urmă nu deţine un control efectiv asupra acestor teritorii.

De ordin legislativ:

1. Crearea în cadrul Parlamentului a unei Comisii permanente pentru exercitarea controlului parlamentar asupra executării hotărârilor instanţelor judecătoreşti naţionale şi internaţionale (Anexa 1). Considerăm că legislativul urmează să realizeze o colaborare eficientă cu puterea judecătorească prin monitorizarea executării hotărârilor judiciare, deoarece este notoriu faptul că o bună parte din hotărârile de condamnare din partea Curţii Europene au fost generate anume de neexecutarea hotărârilor judiciare interne şi de lipsa mecanismelor legislative eficiente susceptibile să depăşească această problemă. Comisia va supraveghea activitatea instituţiilor statului şi altor organe competente cu privire la executarea hotărârilor instanţelor judecătoreşti naţionale şi internaţionale şi va examina cazurile de violare a Constituţiei, a legilor, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor în procesul de executare a hotărârilor judiciare. Membrii Comisiei, vor putea solicita de la instituţiile statului şi organele responsabile de executarea hotărârilor judiciare informaţii relevante pentru activitatea comisiei. Comisia va răspunde în faţa Parlamentului şi va prezenta un raport de activitate anual în Plenul Parlamentului.

2. Introducerea recursului individual la Curtea Constituţională (Anexa 2). Propunerea vizează instituirea unui mecanism care ar permite examinarea extrajudiciară a cererilor cu privire la încălcarea de către autorităţi, inclusiv organele judiciare, a drepturilor constituţionale sau drepturilor şi libertăţilor garantate de CEDO.Proiectul prevede ca în competenţa Curţii Constituţionale să se includă şi examinarea plângerilor individuale cu privire la încălcarea drepturilor constituţionale. Examinarea plângerii individuale este definită în proiect ca un mijloc de apărare extrajudiciară a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale garantate de Constituţie, precum şi o modalitate de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea acestor drepturi şi libertăţi.

3. Anularea taxei de stat la depunerea cererii de chemare în judecată (Anexa 3). Proiectul presupune ca toate cheltuielile de judecată să fie incasate doar după finalizarea procesului de la partea care l-a pierdut. Prin urmare, va fi garantat accesul la justiţie tuturor categoriilor sociale, în special celor vulnerabile, potrivit art. 6 din CEDO. În egală măsură, se va

exclude aprecierea subiectivă a judecătorilor naţionali la examinarea chelstiunii cu privire la scutirea sau eşalonarea taxei de stat. De asemenea, prin această propunere se va exclude riscul unui tratament discriminatoriu al justiţiabililor.

4. Stabilirea prin lege a unor termeni exacţi de examinare a cauzelor (Anexa 3). Propunerea vizează introducerea unui termen de 6 luni de examinare a cauzei în I instanţă şi a câte 3 luni pentru instanţa de apel şi recurs. Astfel noţiunea ambiguă de „termen rezonabil" va fi eludată, iar judecătorii se vor mobiliza şi disciplina. Prin urmare, se va evita condamnarea frecventă din partea Strasbourgului pe motivul încălcării art.6 din Convenţie.

Toate aceste propuneri de lege ferenda şi-au gasit reflectare în 3 proiecte de legi distincte care au fost expediate spre examinare Ministerului Justiţiei prin scrisoarea nr. 5s-51/15 din 8 mai 2015, Guvernului Republicii Moldova prin scrisoarea nr.5s-101/15 din 5 septembrie 2015 şi Parlamentului Republicii Moldova, fiind personal înmanate Preşedintelui Parlamentului la 6 septembrie 2015.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia în limba română:

1. Acordul Berlin Plus dintre UE şi NATO. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf (vizitat la 10.04.2014).
2. Baieş S. ş.a. Dreptul Civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligaţiilor. Vol. II. Chişinău: Cartier juridic, 2005. 528 p.
3. Barbănegră A. Infracţiunile contra păcii şi securităţii omenirii. Chişinău: Tipografia Sirius, 2005. 560 p.
4. Bîrsan C. Convenţia europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. Bucureşti: C.H. Beck, 2010. 1887 p.
5. Burian A. ş.a. Drept Internaţional Public. Ediţia a IV-a. Chişinău: Elena V.I., 2012. 635 p.
6. Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor din 27.06.1981. http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (vizitat la 13.04.2015).
7. Carta arabă a drepturilor omului din 22.05.2004. https://www1.umn.edu/humanrts/instree/loas2005.html (vizitat la 13/04/2015).
8. Carta ONU din 26.06.1945. http://www.un.org/en/documents/charter/index.html (vizitat la 10.04.2015).
9. Carta Organizaţiei Statelor Americane din 30.04.1948. https://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf (vizitat la 24.04.2014).
10. Charrier J.-L., Chiriac A. Codul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Chişinău: Balacron, 2008. 724 p.
11. Convenţia americană a drepturilor omului din 18.07.1978. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm (vizitat la 13.04.2015).
12. Convenţia asupra eliminării tuturor formelor de discriminare faţă de femei, adoptată de AG a ONU la 18.12.1979. http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf (vizitat la 22.04.2015).
13. Convenţia asupra sclaviei din 25.09.1926. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1926/09/19260925%2003-12%20AM/Ch_XVIII_3p.pdf (vizitat la 17.04.2015).
14. Convenţia Comunităţii Statelor Independente privind drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului din 11.08.1998. http://www.terralegis.org/terra/act/c26.html (vizitat la 19.04.2014).
15. Convenţia de la Haga privind legile şi obiceiurile războiului terestru din 26.01.1910, Regulamentul privind legile şi obiceiurile războiului terestru. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (vizitat la 04.04.2014).
16. Convenţia de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969. http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf (vizitat la 23.06.2014).
17. Convenţia europeană a drepturilor omului din 04.11.1950. http://echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (vizitat la 25.01.2015).
18. Convenţia împotriva torturii şi a altor tratamente crude, inumane sau degradante, adoptată de AG a ONU la 10.12.1984. http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm (vizitat la 22.04.2015).

19. Convenţia împotriva torturii şi a altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10.12.1984. http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.html (vizitat la 22.06.2014).
20. Convenţia internaţională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21.12.1965. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx (vizitat la 15.04.2014).
21. Convenţia nr.III privind tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949. http://www.icrc.org/ihl/INTRO/375?OpenDocument (vizitat la 20.02.2015).
22. Convenţia suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, comerţului cu sclavi şi a instituţiilor şi practicilor similare sclaviei din 30.04.1956. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx (vizitat la 19.04.2014).
23. Declaraţia de la Viena cu privire la programul de acţiune, adoptată la Conferiţa Mondială a Drepturilor Omului la 25.06.1993. http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx (vizitat la 10.04.2014).
24. Declaraţia Mileniului ONU, adoptată la 18.09.2000 prin rezoluţia AG a ONU nr. 55/2. http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf (vizitat la 10.04.2014).
25. Declaraţia privind dreptul la dezvoltare, adoptată la 04.12.1986 prin rezoluţia AG a ONU nr. 41/128. http://humanrightsforyouth.org/wp-content/uploads/2011/03/Declaration-on-the-Right-to-Development.pdf (vizitat la 10.04.2014).
26. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin rezoluţia AG a ONU nr. 217A(III) la 10.12.1948. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (vizitat la 10.04.2014).
27. Gamurari V., Osmochescu N. Suveranitatea şi dreptul internaţional. Probleme teoretice şi practice actuale. Monografie. Chişinău: CEP USM, 2007. 258 p.
28. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie "Cu privire la aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale", nr. 3 din 09.06.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (vizitat la 13.04.2015).
29. Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărîrii judecătoreşti nr. 87 din 21.04.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 107-109/282 din 01.07.2011.
30. Nica A. Abordările actuale ale principiului imunităţii de jurisdicţie a statelor în lumina hotărârii Curţii Internaţionale de Justiţie din 03 februarie 2012. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale anuale a tinerilor cercetători „Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei în contextul valorificării opţiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători", Ediţia a-VII, Chişinău, 30 mai 2013, Vol. I, pp. 243-252.
31. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 16.12.1966. http://lege5.ro/Gratuit/he2damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966- (vizitat la 13.07.2014).
32. Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale din 16.12.1966. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.asp (vizitat la 10.04.2015).
33. Pactul Societăţii Naţiunilor din 28.04.1919. www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3dd8b9854 (vizitat la 19.04.2014).
34. Poalelungi M. Aplicarea extrateritorială a CEDO în circumstanţe de conflict armat: susţinerea regimurilor separatiste. În: Revista Pro Est, 2015, nr.4, Craiova.

35. Poalelungi M. Asigurarea accesului la justiţie - obligaţie pozitivă a statului potrivit Conventiei Europene a Drepturilor Omului. In: Materialele ale mesei rotunde cu participare internaţionala consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei universale a drepturilor omului, 11 decembrie 2013, Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2014, pp. 118-126.
36. Poalelungi M. Convenţia europeană a drepturilor omului: obligaţii pozitive şi negative. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 372 p.
37. Poalelungi M. Excepţii de la obligaţia de protecţie în lumina jurisprudenţei Curţii europene a drepturilor omului. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.1 (32), pp. 14-20.
38. Poalelungi M. Impactul precedentului judiciar în contextul obligaţiei pozitive a statului. In: Materiale ale mesei rotunde cu participare internaţionala consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publica de pe linga Preşedintele RM, 11 decembrie 2012, Chisinau: Tipografia "Elan Poligraf", 2013, pp. 36-43.
39. Poalelungi M. Obligaţiile pozitive ce reies din conţinutul art. 8 al Convenţiei europene a drepturilor omului: respectarea vieţii de familie. În: Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii internaţionale, 2015, nr.2, pp.13-22.
40. Poalelungi M. Obligaţiile pozitive ce reies din conţinutul art. 8 al Convenţiei europene a drepturilor omului: respectarea vieţii private. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.2 (33), pp. 21-27.
41. Poalelungi M. Obligaţiile negative ale statelor şi garanţiile procedurale în temeiul Convenţiei europene a drepturilor omului. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.3 (33), pp. 13-19.
42. Poalelungi M. Obligaţii pozitive formulate în temeiul art. 9 al Convenţiei europene a drepturilor omului (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie). În: Simpozionul Internaţional „Universul Ştiinţelor", ediţia a IV-a, Iaşi: Asociaţia Cultural-ştiinţifică „Vasile Pogor".
43. Poalelungi M. Răspunderea extrateritorială a statelor-părti la Convenţia europeană a drepturilor omului. În: Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale cu prilejul jubileului de 70 ani ai prof. N. Osmochescu, Chişinău, 14 noiembrie 2014. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015, Volumul II, pp. 29-34.
44. Poalelungi M. Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice „Integrare prin cercetare şi inovare", 10-11 noiembrie 2015, Ştiinţe juridice şi economice, Chişinău: CEP USM, 2015, pp. 180-183.
45. Poalelungi M. Respectarea obligaţiilor pozitive şi negative potrivit CEDO în circumstanţe de conflict armat: cazul Ciprului. În: Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii internaţionale, 2015, nr.1, pp. 9-18.
46. Poalelungi M., Balan O. Îndeplinirea obligaţiilor în virtutea CEDO în circumstanţe de conflict armat: acţiunile efectivului militar străin în Irak. În: Revista punctul critic – ideea europeană, 2015, nr.4, Bucureşti.
47. Poalelungi M., Balan O. Obligaţii extrateritoriale ale statelor-părţi la tratatele în domeniul drepturilor omului. In: Revista metodico-ştiinţifică trimestrială „Administrarea Publică", 2015, nr. 3, pp.75-84.
48. Poalelungi M., Negru A. Argumentarea imunităţii judecătorului în realitatea juridică naţională. În: Revista naţională de drept, 2012, nr.11 (146), pp. 19-28.
49. Poalelungi M., Splavnic S. Extrateritorialitatea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului: obligaţii pozitive şi jurisdicţie. Chişinău, 2014. 300 p.

50. Poalelungi M. ş.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediția II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1200 p.
51. Poalelungi M. ş.a. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
52. Popescu C. L. Protecţia internaţională a drepturilor omului – surse, instituţii, proceduri. Bucureşti: Editura All Beck, 2000. 346 p.
53. Proiect de acord revizuit privind aderarea Uniunii Europene la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. În : Raportul grupului de negociere privind aderarea UE la CEDO. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1(2013)008rev2_EN.pdf (vizitat la 10.04.2014).
54. Proiectul de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaţionale ilicite. http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (vizitat la 23.03.2014).
55. Proiectul de articole CDI privind răspunderea organizaţiilor internaţionale, din 09 noiembrie 2011. http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf (vizitat la 24.04.2014).
56. Protocolul 14 la CEDO din 13.05.2004. http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/194.htm (vizitat la 20.04.2014).
57. Protocolul nr. 6 din 28.04.1983 la Convenţia europeană a drepturilor omului. http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm (vizitat la 25.01.2015).
58. Rezoluţia APCE cu privire la "Evoluţiile recente din Ucraina: ameninţări la adresa funcţionării instituţiilor democratice", nr.1988 din 09.04.2014. http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en (vizitat la 30.06.2014).
59. Rezoluţia AG a ONU nr.11493 din 27.03.2014 privind apelul către state de a nu recunoaşte modificarea statutului regiunii Crimeea. http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm (vizitat la 25.01.2015).
60. Rezoluţia Consiliului de Securitate al ONU asupra Ciprului, nr. 186 din 4.03.1964. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964) (vizitat la 25.01.2015).
61. Rezoluţia Consiliului de Securitate al ONU nr. 1546 (2004) din 8.06.2004. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546(2004) (vizitat la 20.02.2015).
62. Rezoluţia nr. 1633(2008) a APCE privind consecinţele războiului dintre Georgia şi Rusia. http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17681&lang=en (vizitat la 25.01.2015).
63. Rezoluţia nr. 1647(2009) a APCE privind implementarea rezoluţiei nr.1633(2008). http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17708&lang=en (vizitat la 25.01.2015).
64. Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicţional internaţional. Chişinău: Elan Poligraf, 2013. 329 p.
65. Tratatul de la Maastricht din 7.02.1992. http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf (vizitat la 10.04.2014).
66. Tratatul de Pace între Puterile Aliate şi Asociate şi Austria; Protocol, Declaraţia şi Declaraţia specială, Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919. http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html (vizitat la 19.04.2014).

67. Tratatul dintre Principatul Liechtenstein şi Elveţia privind uniunea primului cu teritoriul vamal elveţian din 29.031923. http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1924/1.pdf (vizitat la 18.04.2014).

Bibliografia în limba engleză:

68. African Commission on Human and People' Rights: Principles and Guidelines on the Implementation of Economic, Social and Cultural Rights in the African Charter on Human and Peoples' Rights, p. 10. http://www.achpr.org/files/instruments/economic-social-cultural/achpr_instr_guide_draft_esc_rights_eng.pdf (vizitat la 13.04.2015).
69. Bianchi A. Human Rights and the Magic of Jus Cogens. European Journal of International Law, 2008, Vol.19, nr. 3. pp. 491-508.
70. Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th edn. Oxford University Press, 2008. 838 p.
71. Cassesse A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: European Journal of International Law, 2007, Vol. 18, no. 4, pp. 649-668.
72. Coomans F. Kamminga M.T. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Antwerp: Intersentia, 2004. 281 p.
73. Costa J-P. The European Court of Human Rights: Consistency of its case law and positive obligations. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 26/2. Nertherland: 2008, pp. 449-455.
74. Datele actuale oficiale privind statele-părţi la CEDO. http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG (vizitat la 17.04.2014).
75. Dijk P. Van. Positive obligations' implied in the European Convention on Human Rights: are the states still masters of the Convention? In: Human Rights International Organisations and Foreign Policy. Essays in Honour of Peter Baehr, 1998. The Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 1998, pp. 17-33.
76. Factsheet – Armed conflicts. http://echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf (vizitat la 25.03.2015).
77. Factsheet – Environment and ECHR http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf (vizitat la 25.04.2015).
78. "FACTBOX-What is Georgia's rebel South Ossetia region?" 08.08.2008. http://www.reuters.com/article/2008/08/08/idUSL8557850 (vizitat la 25.01.2015).
79. Fredman S. Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties. Oxford: Oxford University Press, 2008. 261 p.
80. Înregistrarea şedinţei în speţa *Georgia c. Federaţiei Ruse (II),* din 22.09.2011, 9:00. http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=3826308_22092011&language=lang (vizitat la 25.01.2015).
81. Înregistrarea şedinţei în speţa *Hassan c. Regatului Unit* din 11.12.2013. http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang&c=&py=2013 (vizitat la 25.01.2015).
82. General Comment No. 31 (80) on -The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenants, din 29.03.2004. http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html (vizitat la 22.04.2014).
83. Gibney M. ș.a. Litigating transnational human rights obligations: alternative judgments. London/New York: Routledge, 2014. 366 p.

84. Glendon M.A. The Rule of Law in the Universal Declaration of Human Rights. In: Northwestern Journal of International Human Rights, 2004, Vol. 2, pp. 3-19.
85. Grevi G. ș.a. European security and defence policy. The first 10 years (1999-2009). Paris: The EU institute for security studies, 2009. 448 p. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (vizitat la 10.04.2014).
86. Haeck Y., Brems E. Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century. Dordrecht: Springer, 2013. 262 p.
87. Lautenbach G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2013. 272 p.
88. Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html (vizitat la 14.04.2014).
89. Mann F. The Doctrine of Jurisdiction in International Law. Hague: Recueil Des Cours, Hague Academy of International Law, 1964. 130 p.
90. Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004. 239 p.
91. Naert F. International Law Aspects of the EU's Security and Defence Policy. Antwerp: Intersentia, 2010.
92. Norris R., Reiton P. The suspension of guarantees: a comparative analysis of the amercian convention on human rights and the constitutions of the states parties. In: American University Law Review, 1981, Vol. 30, pp. 189-219.
93. Observaţiile finale ale Comitetului împotriva torturii în Regiunea Administrativă Specială Macao din 19.01.2009. http://www.refworld.org/country,,CAT,,MAC,,4986bc0c13,0.html (vizitat la: 20.04.2014).
94. Occupation and other forms of administration of foreign territory. Raport. Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, 2012. http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf (vizitat la 15.04.2014).
95. O'Connell R. Releasing political equality: the European Court of Human Rights and positive obligations in a democracy. In: Northern Ireland Legal Quarterly, 2010, no. 61 (3), pp. 263-279.
96. Opinia disidentă a judecătorilor MacDonald şi De Meyer în speţa *Guillot c. Franţei*. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069 (vizitat la 25.03.2015).
97. Opinia separată concurentă a judecătorului Giovanni Bonello în speţa *Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7.07.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606 (vizitat la 25.03.2014).
98. Poalelungi M., Splavnic S. Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: positive obligations and jurisdiction. Iaşi: Vasiliana 98, 2015. 241 p.
99. Poalelungi M. Extraterritorial responsibility of states – parties to the European Convention on Human Rights. În: Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul "Rolul ştiinţei şi educaţiei în implimentarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană", Chişinău, 5 februarie 2015. Iaşi: Vasiliana 98, pp. 778-790.
100. Press release. 13.03.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982 (vizitat la 25.01.2015).

101. Press release. 26.11.2014. http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4945099-6056223 (vizitat la 25.01.2015).
102. Press release. 13.03.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982 (vizitat la 02.04.2014).
103. Press-release. 10.01.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3391240-3803578 (vizitat la 25.01.2015).
104. Raportul Comitetului Internaţional al Crucii Roşii: Dreptul Internaţional Umanitar şi provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011. http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf (vizitat la 25.01.2015).
105. Raportul nr. 31 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului asupra naturii obligaţiei juridice generale impuse statelor în lumina Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, din 29.03.2004. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/419/56/PDF/G0441956.pdf?OpenElement (vizitat la 13.07.2014).
106. Raportul privind situaţia drepturilor omului în Ucraina din 15.07.2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf (vizitat la 25.01.2015).
107. Site-ul oficial al Organizaţiei Statelor Americane. http://www.oas.org/en/default.asp (vizitat la 23.04.2014).
108. Skogly S. Extrateritoriality – Universal Human Rights without Universal Obligations? Lancaster, 2010. http://eprints.lancs.ac.uk/26177/1/Microsoft_Word_-_Monash_-_Extraterritoriality_-_Final_draft.pdf (vizitat la 10.04.2014).
109. Speţa *A. c. Regatului Unit,* hotărârea din 19.02.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403 (vizitat la 25.03.2015).
110. Speţa *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 23.09.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232 (vizitat la 25.03.2014).
111. Speţa *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*, hotărârea din 28.05.1985. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416 (vizitat la 25.03.2015).
112. Speţa *Activităţile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei), hotărârea din 09.12.2005. http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf (vizitat la 24.06.2014).
113. Speţa *ADT c. Regatului Unit*, hotărârea din 31.07.2000, definitivă din 31.10.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58922 (vizitat la 19.04.2015).
114. Speţa *Aerts c. Belgiei*, hotărârea din 30.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58209 (vizitat la 25.04.2015).
115. Speţa *Airey c. Irlandei*, hotărârea din 09.10.1979. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420 (vizitat la 25.03.2015).

116. Speţa *Al Akidi c. Bulgariei*, hotărârea din 31.07.2003, definitivă din 31.10. 2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61275 (vizitat la 20.04.2015).
117. Speţa *Al Nashiri c. Poloniei,* hotărârea din 24.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044 (vizitat la 25.07.2014).
118. Speţa *Al-Adsani c. Regatului Unit,* hotărârea din 21.11.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59885 (vizitat la 25.03.2015).
119. Speţa *Alexandrou c. Turciei,* hotărârea din 20.01.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812 (vizitat la 25.01.2015).
120. Speţa *Al-Jedda c. Regatului Unit,* hotărârea din 7.07.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612 (vizitat la 20.02.2015).
121. Speţa *Al-Moayad c. Germaniei*, decizia din 20.02.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79710 (vizitat la 04.05.2014).
122. Speţa *Al-Saadoon şi Mufdhi c. Regatului Unit,* hotărârea din 2.03. 2010, definitivă din 2.10.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575 (vizitat la 20.02.2015).
123. Speţa *Al-Skeini ş.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7.07.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606 (vizitat la 25.01.2015).
124. Speţa *Andreou c. Turciei,* decizia din 03.06.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068 (vizitat la 25.01.2015).
125. Speţa *Andreou Papi c. Turciei,* hotărârea din 10.05.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204 (vizitat la 25.01.2015).
126. Speţa *Andronicou şi Constantinou c. Ciprului*, hotărârea din 09.10.1997. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102 (vizitat la 25.03.2015).
127. Speţa *Angelova şi Iliev c. Bulgariei*, hotărârea din 26.07.2007, definitivă din 26.10.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81906 (vizitat la 25.04.2015).
128. Speţa *Anguelova c. Bulgariei*, hotărârea din 13.06.2002, definitivă din 13.09.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60505 (vizitat la 25.04.2015).
129. Speţa *AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei,* hotărârea din 20.09.2011, definitivă din 08.03.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308 (vizitat la 25.04.2015).
130. Speţa *Aplicarea Convenţiei internaţionale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* (Georgia c. Federaţiei Ruse), cerere pentru indicarea măsurilor provizorii, ordonanţa CIJ din 15.10.2008. http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14801.pdf (vizitat la 23.04.2014).
131. Speţa *Aplicarea Convenţiei internaţionale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federaţiei Ruse),* obiecţiile preliminare ale Federaţiei

Ruse din 01.12.2009. Volumul 1. http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16099.pdf (vizitat la 18.04.2014).
132. Speţa *Aplicarea Convenţiei internaţionale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federaţiei Ruse),* hotărârea din 1.04.2011 în privinţa obiecţiilor preliminare. http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf (vizitat la 25.01.2015).
133. Speţa *Appleby şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 06.05.2003, definitivă din 24.09.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61080 (vizitat la 25.04.2015).
134. Speţa *Armado Alejandre Jr. ş.a. c. Cubei,* raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. http://www1.umn.edu/humanrts/cases/86-99.html (vizitat 24.04.2014).
135. Speţa *Arslan c. Turciei*, hotărârea din 08.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58271 (vizitat la 25.04.2015).
136. Speţa *Asociaţia 21 decembrie 1989 şi alţii c. României,* hotărârea din 24.05.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104864 (vizitat la 25.04.2015).
137. Speţa *Assanidze c. Georgiei*, hotărârea din 8.04.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61875 (vizitat la 25.01.2015).
138. Speţa *Assenov şi alţii c. Bulgariei*, hotărârea din 28.10.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58261 (vizitat la 25.04.2015).
139. Speţa *Aurul monetar scos din Roma în 1943,* obiecţii preliminare, hotărârea CIJ din 15.06.1954. http://www.icj-cij.org/docket/files/19/4761.pdf (vizitat la 25.03.2015).
140. Speţa *Avilkina şi alţii c. Rusiei*, hotărârea din 06.06.2013, definitivă din 07.10.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120071 (vizitat la 25.04.2015).
141. Speţa *Avşar c. Turciei*, hotărârea din 10.07.2001, definitivă din 27.03.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59562 (vizitat la 25.04.2015).
142. Speţa *Aydin c. Turciei*, hotărârea din 25.09.1997. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58371 (vizitat la 25.04.2015).
143. Speţa *Azemi c. Serbiei,* decizia din 05.11.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139052 (vizitat la 25.01.2015).
144. Speţa *B. c. Franţei*, hotărârea din 25.03.1992. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57770 (vizitat la 25.03.2015).
145. Speţa *B. şi P. c. Regatului Unit*, hotărârea din 24.04.2001, definitivă din 05.09.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59422 (vizitat la 25.04.2015).
146. Speţa *Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 10.04.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110267 (vizitat la 04.05.2014).

147. Speţa *Bader şi Kanbor c. Suediei*, hotărârea din 08.11.2005, definitivă din 08.02.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70841 (vizitat la 20.04.2015).
148. Speţa *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 25.11.2000. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_70_ing.pdf (vizitat la 21.07.2014).
149. Speţa *Bankovic ş.a. c. Belgiei* ş.a., decizia din 12.12.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099 (vizitat la 20.02.2015).
150. Speţa *Bayatyan c. Armeniei*, hotărâre din 07.07.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105611 (Vizitat la 25/04/2015).
151. Speţa *Behrami şi Behrami c. Franţei*, decizia din 02.05.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830 (vizitat la 25.03.2015).
152. Speţa *Belgian linguistic c. Belgiei,* hotărârea din 23.07.1968. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525 (vizitat la 25.07.2014).
153. Speţa *Berisha c. Elveţiei*, hotărârea din 30.06.2013, definitivă din 30.01.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122978 (vizitat la 25.03.2015).
154. Speţa *Bertrand Russell Foundation ltd. c Regatului Unit*, decizia Comisiei EDO din 02.05.1978. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73447 (vizitat la 02.05.2014).
155. Speţa *Blagojevic c. Olandei,* decizia din 9.06.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93401 (vizitat la 25.01.2015).
156. Speţa *Block c. Ungariei,* hotărârea din 25.01.2011, definitivă din 25.04.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103043 (vizitat la 25.04.2015).
157. Speţa *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei,* hotărârea din 30.06.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69564 (vizitat la 30.06.2014).
158. Speţa *Botta c. Italiei*, hotărârea din 24.02.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58140 (vizitat la 25.03.2015).
159. Speţa *Broniowski c. Poloniei*, hotărârea din 24.01.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828 (vizitat la 13.07.2014).
160. Speţa *Brozicek c. Italiei,* hotărârea din 19.12.1989. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57612 (vizitat la 25.04.2015).
161. Speţa *Buchen c. Republicii Cehe*, hotărârea din 26.11.2002, definitivă din 26.02.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65341 (vizitat la 23.04.2015).
162. Speţa *Buchholz c. Germaniei,* hotărârea din 06.05.1981. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57451 (vizitat la 25.04.2015).

163. Speţa *Bui Van Thanh ş.a. c. Regatului Unit*, decizia din 12.03.1990. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-647 (vizitat la 25.03.2015).
164. Speţa *Burdov c. Rusiei*, hotărârea din 07.05.2002, definitivă din 04.09.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60449 (vizitat la 25.04.2015).
165. Speţa *Burghartz c. Elveţiei*, hotărârea din 22.02.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57865 (vizitat la 25.03.2015).
166. Speţa *Burgos c. Uruguai,* comunicarea comitetului pentru drepturile omului din 29.07.1981. http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/e3c603a54b129ca0c1256ab2004d70b2?Opendocument (vizitat la 22/04/2014).
167. Speţa *Bursuc c. României*, hotărârea din 12.10.2004, definitivă din 12/01/2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67028 (vizitat la 13.07.2014).
168. Speţa *Čalovskis c. Letoniei*, hotărârea din 24.07. 2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145791 (vizitat la 25.07.2014).
169. Speţa *Campbell şi Fell c. Regatului Unit*, hotărârea din 28.06.1984. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57456 (vizitat la 25.04.2015).
170. Speţa *Castillo Paez c. Peru,* hotărârea asupra fondului din 03.11.1997. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_34_ing.pdf (vizitat la 21.07.2014).
171. Speţa *Catan ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse,* hotărârea din 19.10.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082 (vizitat la 25.01.2015).
172. Speţa *Centro Europa 7 S.R.L. şi Di Stefano c. Italiei*, hotărârea din 07.06.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111399 (vizitat la 25.04.2015).
173. Speţa *Ceylan c. Turciei*, hotărârea din 08.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270 (vizitat la 25.04.2015).
174. Speţa *Chagos Islanders c. Regatului Unit,* decizia din 11.12.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714 (vizitat la 25.03.2015).
175. Speţa *Chirica c. Moldovei,* hotărârea din 22.07.2014, definitivă din 22.10.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145709 (vizitat la 25.04.2015).
176. Speţa *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, hotărârea din 11.07.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60596 (vizitat la 25.03.2015).
177. Speţa *Ciorap c. Moldovei*, hotărârea din 19.06.2007, defintivă din 19.09.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81136 (vizitat la 25.04.2015).
178. Speţa *Cipru c. Turciei*, hotărârea din 10.05.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007 (Vizitat la 30.03.2014).

179. Speţa *Cipru c. Turciei,* hotărârea privind satisfacţia echitabilă din 12.05.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151 (Vizitat la 25.01.2015).
180. Speţa *Cisse c. Franţei*, hotărârea din 09.04.2002, definitivă din 09.07.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60413 (Vizitat la 23.04.2015).
181. Speţa *Ciubotaru c. Moldovei*, hotărârea din 27.04.2010, definitivă din 27.07.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445 (Vizitat la 25.03.2015).
182. Speţa *Coard ş.a. c. SUA,* raportul Comisiei IDO din 29.09.1999. http://www1.umn.edu/humanrts/cases/us109-99.html (Vizitat la 24.04.2014).
183. Speţa *Confédération Française Démocratique du Travail c. Comunităţilor Europene,* decizia Comisiei EDO din 10.07.1978. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74373 (vizitat la 06.04.2014).
184. Speţa *Conka c. Belgiei*, hotărârea din 05.02.2002, definitivă din 05.05.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60026 (vizitat la 23./04.2015).
185. Speţa *Consecinţele Juridice ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat,* avizul consultativ al CIJ din 9.07.2004. http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf (vizitat la 18.04.2014).
186. Speţa *Cossey c. Regatului Uniti*, hotărârea din 27.09.1990. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57641 (vizitat la 25.03.2015).
187. Speţa *Cotleţ c. României*, hotărârea din 03.06.2003, definitivă din 03.09.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65680 (vizitat la 25/04/2015).
188. Speţa *Creangă c. României*, hotărârea din 23.02.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109226 (vizitat la 20.04.2015).
189. Speţa *Demir şi Baykara c. Turciei*, hotărârea din 12.11.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89558 (vizitat la 25.04.2015).
190. Speţa *Dink c. Turciei*, hotărârea din 14.09.2010, definitivă din 14.12.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100383 (vizitat la 25.04.2015).
191. Speţa *Dougoz c. Greciei*, hotărârea din 06.03.2001, definitivă din 06.06.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63896 (vizitat la 25.04.2015).
192. Speţa *Drozd şi Janousek c. Franţei şi Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12.12.1989. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752 (vizitat la 04.04.2014).
193. Speţa *El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei*, hotărârea din 13.12.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621 (vizitat la 07.05.2014).
194. Speţa *Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58200 (vizitat la 25.04.2015).

195. Speţa *Ernst şi alţii c. Belgiei*, hotărârea din 15.07.2003, definitivă din 15.10.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65779 (vizitat la 21.04.2015).
196. Speţa *Eweida şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 15.01.2013, definitivă din 27.05.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881 (vizitat la 25.04.2015).
197. Speţa *Faber c. Ungariei*, hotărârea din 24.07.2012, definitivă din 24.10.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112446 (vizitat la 25.04.2015).
198. Speţa *Fosfaţii în Maroc*, obiecţiile preliminare, hotărârea CPJI din 14.06.1938 http://www.icjcij.org/pcij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf (vizitat la 15.04.2014).
199. Speţa *Fox, Campbell şi Hartley c. Regatului Unit*, hotărârea din 30.08.1990. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57721 (vizitat la 25.04.2015).
200. Speţa *Fuentes Bobo c. Spaniei*, hotărârea din 29.02.2000, definitivă din 29.05.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63608 (vizitat la 25.04.2015).
201. Speţa *Lebbink c. Olandei*, hotărârea din 01.06.2004, definitivă din 01.09.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61799 (vizitat la 19.04.2015).
202. Speţa *Gaskin c. Regatului Unit*, hotărârea din 08.07.1989. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491 (vizitat la 25.03.2015).
203. Speţa *Gavriel c. Turciei,* hotărârea din 20.01.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751 (vizitat la 25.01.2015).
204. Speţa *Georgia c. Federaţiei Ruse (I)*, hotărârea din 03.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145546 (vizitat la 25.01.2015).
205. Speţa *Georgia c. Federaţiei Ruse (II)*, decizia din 13.12.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097 (vizitat la 25.01.2015).
206. Speţa *Georgia c. Federaţiei Ruse,* decizia din 16.03.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98167 (vizitat la 25.01.2015).
207. Speţa *Georgia c. Rusiei,* decizia privind admisibilitatea cererii din 13.12.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097 (vizitat la 02.04.2014).
208. Speţa *Georgieva c. Bulgariei*, hotărârea din 03.07.2008, definitivă din 03.10.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87315 (vizitat la 25.04.2015).
209. Speţa *Golder c. Marii Britanii*, hotărârea din 21.02.1975. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496 (vizitat la 25.04.2015).
210. Speţa *Goodwin c. Regatului Unit*, hotărârea din 27.03.1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974 (vizitat la 25.04.2015).

211. Speţa *Gorea c. Moldovei*, hotărârea din 23.07.2013, definitivă din 23.10.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122891 (vizitat la 20.04.2015).
212. Speţa *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei*, hotărârea din 02.08.2001, definitivă din 12.12.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59623 (vizitat la 23.04.2015).
213. Speţa *Gregacevic c. Croaţiei,* hotărârea din10.07.2012, definitivă din 10.10.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112090 (vizitat la 25.04.2015).
214. Speţa *Guerra şi alţii c. Italiei,* hotărârea din 19.02.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135 (vizitat la 25.03.2015).
215. Speţa *Guillot c. Franţei*, hotărârea din 24.10.1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069 (vizitat la 25.03.2015).
216. Speţa *Gul c. Turciei*, hotărârea din 14.12.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59081 (vizitat la 25.04.2015).
217. Speţa *Gündüz c. Turciei*, decizia cu privire la admisibilitate din 13.11.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973 (vizitat la 25.04.2015).
218. Speţa *Gustafsson c. Suediei*, hotărârea din 25.04.1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57993 (vizitat la 25.04.2015).
219. Speţa *Gutsanovi c. Bulgariei*, hotărârea din 15.10.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126982 (vizitat la 25.04.2015).
220. Speţa *H.L.R. c. Franţei*, hotărârea din 29.04.1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58041 (vizitat la 20.04.2015).
221. Speţa *Haralambie c. României*, hotărârea din 27.10.2009, definitivă din 27.01.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95302 (Vizitat la 19.04.2015).
222. Speţa *Harkins and Edwards c. Regatului Unit*, hotărârea din 17.01.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108599 (vizitat la 04.05.2014).
223. Speţa *Hasan şi Chaush c. Bulgariei*, hotărârea din 26.10.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921 (vizitat la 25.04.2015).
224. Speţa *Hassan c. Regatului Unit,* hotărârea din 16.09.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501 (vizitat la 25.03.2015).
225. Speţa *Hatton şi alţii c. Regatului Unit,* hotărârea din 08.07.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61188 (vizitat la 25.03.2015).

226. Speţa *Helmers c. Suediei*, hotărârea din 29/10/1991. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57701 (vizitat la 25.04.2015).
227. Speţa *Hermi c. Italiei,* hotărârea din 08.10.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77543 (vizitat la 25.04.2015).
228. Speţa *Hess c. Regatului Unit,* decizia din 28.05.1975. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003 (vizitat la 22.04.2014).
229. Speţa *Hirsi Jamaa ş.a. c. Italiei*, hotărârea din 23.02.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231 (vizitat la 30/04/2014).
230. Speţa *Isaak c. Turciei,* hotărârea din 24.06.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146 (vizitat la 15.04.2014).
231. Speţa *HL c. Regatului Unit*, hotărârea din 05.10.2004, definitivă din 05.01.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66757 (vizitat la 20/04/2015).
232. Speţa *Hokkanen c. Finlandei*, hotărârea din 23.09.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57911 (vizitat la 25/03/2015).
233. Speţa *Hristova c. Bulgariei*, hotărîrea din 03.12.2006, definitivă din 07.03.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78367 (vizitat la 25/04/2015).
234. Speţa *Huber c. Elveţiei*, hotărârea din 23.10.1990. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57644 (vizitat la 25/04/2015).
235. Speţa *Hümmer c. Germaniei,* hotărârea din 19.07.2012, definitivă din 19.10.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112280 (vizitat la 25/04/2015).
236. Speţa *Hurtado c. Elveţiei*, decizia de radiere de pe rol din 28.01.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57868 (vizitat la 25/04/2015).
237. Speţa *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei,* hotărârea din 24.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047 (vizitat la 25/07/2014).
238. Speţa *Huseyn şi alţii c. Azerbaidjanului,* hotărârea din 26.07.2011, definitivă din 26.10.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308 (vizitat la 25/04/2015).
239. Speţa *I.P. c. Moldovei*, hotărârea din 28.04.2015. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-154152 (vizitat la 25/04/2015).
240. Speţa *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse*, hotărârea din 08.07.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886 (vizitat la 30/03/2014).
241. Speţa *Ilaşcu ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse,* decizia din 04.07.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5948 (vizitat la 25/03/2015).

242. Speţa *Ilhan c. Turciei*, hotărârea din 27.06.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58734 (vizitat la 25/04/2015).
243. Speţa *Înaltul Consiliu Spiritual al Comunităţii Musulmane c. Bulgariei*, hotărârea din 16.12.2004, definitivă din 16.03.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67795 (vizitat la 21/04/2015).
244. Speţa *Informationsverein Lentia şi alţii c. Austriei*, hotărârea din 24.11.1993. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57854 (vizitat la 25/04/2015).
245. Speţa *Iorga c. Moldovei*, hotărârea din 23.03.2010, definitivă din 23.06.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97883 (vizitat la 25/04/2015).
246. Speţa *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărârea din 18.01.1978. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506 (vizitat la 25/03/2015).
247. Speţa *Isaak c. Turciei*, decizia din 28.09.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533 (vizitat la 25/01/2015).
248. Speţa *Isayeva, Yusupova şi Bazayeva c. Rusiei*, hotărârea din 24.02.2005, definitivă din 06.07.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68379 (Vizitat la 25/04/2015).
249. Speţa *Issa c. Turciei*, hotărârea din 16.11.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460 (vizitat la 24/06/2014).
250. Speţa *Ivanţoc ş.a. c. Moldovei şi Federaţiei Ruse*, hotărârea din 15.11.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107480 (vizitat la 02/04/2014).
251. Speţa *Jaloud c. Olandei*, hotărârea din 20.11.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-148367 (vizitat la 20/02/2015).
252. Speţa *James c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 11.05.1984. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73433 (vizitat la 25/04/2015).
253. Speţa *Johnston şi alţii c. Irlandei*, hotărârea din 18.12.1986. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508 (vizitat la 25/03/2015).
254. Speţa *Jones ş.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 14.01.2014, definitivă din 02.06.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140005 (vizitat la 25/03/2015).
255. Speţa *Kalageropoulou ş.a. c. Greciei şi Germaniei*, decizia din 12.12.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23539 (vizitat la 25/03/2015).
256. Speţa *Kamasinski c. Austriei*, hotărârea din 19.12.1989. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57614 (vizitat la 25/04/2015).

257. Speţa *Karaahmed c. Bulgariei*, hotărârea din 24.02.2015. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973 (vizitat la 25/04/2015).
258. Speţa *Karataş c. Turciei*, hotărârea din 08.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58274 (vizitat la 25/04/2015).
259. Speţa *Kaya c. României*, hotărârea din 12.10.2006, definitivă din 12.01.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77454 (vizitat la 26/04/2015).
260. Speţa *Kaya c. Turciei*, hotărârea din 19.02.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138 (vizitat la 25/04/2015).
261. Speţa *Kelly şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 04.05.2001, definitivă din 04.08.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59453 (vizitat la 25/04/2015).
262. Speţa *Khrabrova c. Rusiei*, hotărârea din 02.10.1012, definitivă din 11.02.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113632 (vizitat la 25/04/2015).
263. Speţa *Kirovi c. Bulgariei şi Turciei,* decizia din 02.10.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77726 (vizitat la 25/03/2015).
264. Speţa *Kommersant Moldovy c. Moldovei*, hotărârea din 09.01.2007, definitivă din 09.04.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78892 (vizitat la 25/04/2015).
265. Speţa *Korbely c. Ungariei*, hotărârea din 19.09.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88429 (vizitat la 23/04/2015).
266. Speţa *Krestovskiy c. Rusiei*, hotărârea din 28.10.2010, definitivă din 28.01.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101314 (vizitat la 25/04/2015).
267. Speţa *Krušković c. Croaţiei*, hotărârea din 21.06.2011, definitivă din 21.09.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105197 (vizitat la 25/03/2015).
268. Speţa *Kudla c. Poloniei,* hotărârea din 26.10.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58920 (vizitat la 25/04/2015).
269. Speţa *Kurt c. Turciei*, hotărârea din 25.05.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58198 (vizitat la 25/04/2015).
270. Speţa *Kyriakou c. Turciei,* hotărârea din 22.06.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587 (vizitat la 25/01/2015).
271. Speţa *L. c. Olandei*, hotărârea din 01.06.2004, definitivă din 01.09.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61799 (vizitat la 19/04/2015).
272. Speţa *L.C.B. c. Regatului Unit*, hotărârea din 09.06.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58176 (vizitat la 25/04/2015).

273. Speţa *Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, hotărârea din 23.06.1981. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57522 (vizitat la 25/04/2015).
274. Speţa *Leander c. Suediei*, hotărârea din 26.03.1987. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519 (vizitat la 25/04/2015).
275. Speţa *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18.12.1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007 (vizitat la 26/03/2014).
276. Speţa *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecţiile preliminare din 23.03.1995. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920 (vizitat la 25/01/2015).
277. Speţa *López Ostra c. Spaniei*,hotărârea din 09.12.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905 (vizitat la 25/03/2015).
278. Speţa *Lupsa c. României*, hotărârea din 08.06.2006, definitivă din 08.09.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75688 (vizitat la 25/04/2015).
279. Speţa *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14.10.1992. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390 (vizitat la 25/03/2015).
280. Speţa *M.C. c. Bulgariei*, hotărârea din 04.12.2003, definitivă din 04.03.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521 (vizitat la 13/07/2014).
281. Speţa *M.H. c. Regatului Unit*, hotărârea din 22.10.2013, definitivă din 22.01.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-127107 (vizitat la 25/04/2015).
282. Speţa *Makaratzis c. Greciei*, hotărârea din 20.12.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820 (vizitat la 25/03/2015).
283. Speţa *Malone c. Regatului Unit*, hotărârea din 02.08.1984. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533 (vizitat la 25/04/2015).
284. Speţa *Mamadaliyev c. Federaţiei Ruse,* hotărârea din 24.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145746 (vizitat la 25/07/2014).
285. Speţa *Mangouras c. Spaniei*, hotărârea din 28.09.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100686 (vizitat la 25/04/2015).
286. Speţa *Manoilescu şi Dobrescu c. României şi Federaţiei Ruse,* decizia din 03.03.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683 (vizitat la 25/03/2015).
287. Speţa *Marcks c. Belgiei*, hotărârea din 13.06.1979. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57534 (vizitat la 25/03/2015).
288. Speţa *Markovic ş.a. c. Italiei*, hotărârea din 14.12.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78623 (vizitat la 29/06/2014)

289. Speţa *Marzari c. Italiei*, decizia cu privire la admisibilitate din 04.05.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22827 (vizitat la 25/03/2015).
290. Speţa *Mathews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18.02.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910 (vizitat la 07/04/2014).
291. Speţa *Mattoccia c. Italiei*, hotărârea din 25.07.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58764 (vizitat la 25/04/2015).
292. Speţa *McCann ş.a. c. Regatului Unit,* hotărârea din 27.09.1995. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943 (vizitat la 25/07/2014).
293. Speţa *McGinley şi Egan c. Regatului Unit*, hotărârea din 09.06.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58175 (vizitat la 25/03/2015).
294. Speţa *McKay c. Regatului Unit*, hotărârea din 03.10.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77177 (vizitat la 25/04/2015).
295. Speţa *Mededyev ş.a. c. Franţei*, hotărârea din 29.03.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979 (vizitat la 28/04/2014).
296. Speţa *Mikulic c. Croaţiei*, hotărârea din 07.02.2002, definitivă din 04.09.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60035 (vizitat la 25/03/2015).
297. Speţa *Mitkus c. Letoniei,* hotărârea din 02.10.2012, definitivă din 02.01.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648 (vizitat la 25/04/2015).
298. Speţa *Mitropolia Basarabiei şi alţii contra Moldovei*, hotărârea din 13.12.2001, definitivă din 27.03.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59985 (vizitat la 25/04/2015).
299. Speţa *Mocarska c. Poloniei*, hotărârea din 06.11.2007, definitivă din 06.02.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83076 (vizitat la 22/04/2015).
300. Speţa *Mohammad Munaf c. României,* comunicarea Comitetului ONU pentru drepturile omului din 21.09.2009. http://www.refworld.org/docid/4acf500d2.html (vizitat la 22/04/2014).
301. Speţa *Moreno Gomez c. Spaniei*, hotărârea din 16.11.2004, definitivă din 16.02.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67478 (vizitat la 25/03/2015).
302. Speţa *Muşuc c. Moldovei*, hotărârea din 06.11.2007, definitivă din 06.02.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83081 (vizitat la 25/04/2015).
303. Speţa *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*, hotărârea din 25.11.2003. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_101_ing.pdf (vizitat la 21/07/2014).
304. Speţa *N. c. Finlandei*, hotărârea din 26.07.2005, definitivă din 30.11.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69908 (vizitat la 20/04/2015).

305. Speţa *Nachova şi alţii c. Bulgariei*, hotărârea din 06.07.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630 (vizitat la 25/04/2015).
306. Speţa *Nada c. Elveţiei,* hotărârea din 12.09.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113118 (vizitat la 30/06/2014).
307. Speţa *Nefedov c. Rusiei,* hotărârea din 13.03.2012, definitivă din 24.09.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109550 (vizitat la 25/04/2015).
308. Speţa *Nezihe Kaymaz c. Turciei,* hotărârea din 31.07.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112568 (vizitat la 25/04/2015).
309. Speţa *Nicaragua c. SUA*, hotărârea CIJ din 27.06.1986. http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf (vizitat la 16/04/2014).
310. Speţa *Nikolayenko c. Ucrainei,* hotărârea din 15.11.2012, definitivă din 15.02.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114457 (vizitat la 25/04/2015).
311. Speţa *Nikolova c. Bulgariei*, hotărârea din 25.03.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58228 (vizitat la 25/04/2015).
312. Speţa *Novoseletskiy c. Ucrainei*, hotărârea din 22.02.2005, definitivă din 22.05.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68372 (vizitat la 25/04/2015).
313. Speţa *Nowak c. Ucrainei*, hotărârea din 31.03.2011, definitivă din 15.09.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104289 (vizitat la 26/04/2015).
314. Speţa *Ocalan c. Turciei,* hotărârea din 12.05.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022 (vizitat la 25/03/2015).
315. Speţa *Odièvre c. Franţei*, hotărârea din 13.02.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60935 (vizitat la 19/04/2015).
316. Speţa *Ognyanova şi Choban c. Bulgariei*, hotărârea din 23.02.2006, definitivă din 23.05.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72549 (vizitat la 25/04/2015).
317. Speţa *Okçuoğlu c. Turciei*, hotărârea din 08.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58277 (vizitat la 25/04/2015).
318. Speţa *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea din 14.03.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124 (vizitat la 03/05/2014).
319. Speţa *Ollinger c. Austriei*, hotărârea din 29.06.2006, definitivă din 29.09.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76098 (vizitat la 23/04/2015).
320. Speţa *Olsson c. Suediei*, hotărârea din 24.03.1988. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57548 (vizitat la 25/03/2015).

321. Speţa *Olymbiou c. Turciei,* hotărârea din 27.10.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300 (vizitat la 25/01/2015).
322. Speţa *Oneryildiz c. Turciei*, hotărârea din 30.11.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67614 (vizitat la 25/04/2015).
323. Speţa *Oral şi Atabay c. Turciei*, hotărârea din 23.06.2009, definitivă din 23.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93168 (vizitat la 25/04/2015).
324. Speţa *Organizaţia macedoniană unită Ilinden-Pirin şi alţii c. Bulgariei*, hotărârea din 20.10.2005, definitivă din 20.01.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70731 (vizitat la 25/04/2015).
325. Speţa *Orhan c. Turciei*, hotărârea din 18.06.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60509 (vizitat la 25/04/2015).
326. Speţa *Osman c. Regatului Unit,* hotărârea din 28.10.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257 (vizitat la 25/07/2014).
327. Speţa *Ostace c. României*, hotărârea din 07.02.2002, definitivă din 25.02.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-141171 (vizitat la 25/03/2015).
328. Speţa *Ostrovar c. Moldovei*, hotărârea din 13.09.2005, defintivă din 15.02.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70138 (vizitat la 25/04/2015).
329. Speţa *Othman (Abu Qatada) c. Regatului Unit*, hotărârea din 17.01.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108629 (vizitat la 07/05/2014).
330. Speţa *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*, hotărârea din 20.09.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57897 (vizitat la 25/04/2015).
331. Speţa *Ouranio Toxo şi alţii c. Greciei*, hotărârea din 20.10.2005, definitivă din 20/01/2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70720 (vizitat la 23/04/2015).
332. Speţa *Oya Ataman c. Turciei*, hotărârea din 05.12.2006, definitivă din 05.03.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78330 (vizitat la 25/04/2015).
333. Speţa *P.C. şi S. c. Regatului Unit*, hotărârea din 16.07.2002, definitivă din 16.10.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60610 (vizitat la 25/04/2015).
334. Speţa *Pad ş.a c. Turciei,* decizia din 28.06.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672 (vizitat la 20/04/2014).
335. Speţa *Păduraru c. României*, hotărârea asupra fondului din 01.12.2006, definitivă din 01.03.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71444 (Vizitat la 25/04/2015).

336. Speţa *Paladi c. Moldovei*, hotărârea din 10/03/2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91702 (vizitat la 25/04/2015).
337. Speţa *Palau-Martinez c. Franţei*, hotărârea din 16.12.2003, definitivă din 16.03.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61548 (vizitat la 23/04/2015).
338. Speţa *Panigua Morales ş.a. c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 08.03.1998. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_37_ing.pdf (vizitat la 21/07/2014).
339. Speţa *Partidul Republican al Rusiei c. Rusiei*, hotărârea din 12.04.2011, definitivă din 15.09.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104495 (vizitat la 25/04/2015).
340. Speţa *Patyi şi alţii c. Ungariei*, hotărârea din 07.10.2008, definitivă din 07.01.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88748 (Vizitat la 23/04/2015).
341. Speţa *Peck c. Regatului Unit*, hotărârea din 28.01.2003, definitivă din 28.04.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60898 (vizitat la 25/04/2015).
342. Speţa *Peers c. Greciei*, hotărârea din 19.04.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59413 (vizitat la 25/04/2015).
343. Speţa *Pekaslan ş.a. c. Turciei*, hotărârea din 20.03.2012, definitivă din 20.06.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109750 (vizitat la 25/04/2015).
344. Speţa *Pélissier şi Sassi c. Franţei,* hotărârea din 25.03.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58226 (vizitat la 25/04/2015).
345. Speţa *Penev c. Bulgariei,* hotărârea din 07.01.2010, definitivă din 07.04.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96610 (vizitat la 25/04/2015).
346. Speţa *Pereira Henriques c. Luxemburgului*, hotărârea din 09.05.2006, definitivă din 09.08.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75350 (vizitat la 13/07/2014).
347. Speţa *Perry c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 26.09.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22694 (vizitat la 19/04/2015).
348. Speţa *Perry c. Regatului Unit*, hotărârea din 17.07.2003, definitivă din 17.10.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61228 (vizitat la 19/04/2015).
349. Speţa *Pesukic c. Elveţiei,* hotărârea din 06.12.2012, definitivă din 06.03.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114965 (vizitat la 25/04/2015).
350. Speţa *Piersack c. Belgiei,* hotărârea din 01.10.1982. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57557 (vizitat la 25/04/2015).
351. Speţa *Pisari c. Moldovei şi Rusiei*, hotărârea din 21.04.2015. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153925 (vizitat la 25/04/2015).

352. Speţa *Pisk-Piskowski c. Poloniei*, hotărârea din 14.06.2005, definitivă din 14.09.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69356 (vizitat la 25/04/2015).
353. Speţa *Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei*, hotărârea din 21.06.1988. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558 (vizitat la 15/05/2015).
354. Speţa *Prado Bugallo c. Spaniei*, hotărârea din 18.02.2003, definitivă din 18.05.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65499 (vizitat la 20/04/2015)
355. Speţa *Pretty c. Regatului Unit*, hotărârea din 29.04.2009, definitivă din 29.07.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448 (vizitat la 25/04/2015).
356. Speţa *Price c. Regatului Unit*, hotărârea din 10.07.2001, defintivă din 10.10.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59565 (vizitat la 25/04/2015).
357. Speţa *Procurorul c. Dusko Tadic,* decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicţie din 2.10.1995. http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm (vizitat la 25/01/2015).
358. Speţa *Procurorul c. Dusko Tadic,* Camera de apel a Tribunalului internaţional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15.07.1999. http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf (vizitat la 16/04/2014).
359. Speţa *Prodan c. Moldovei*, hotărârea din 18.05.2004, definitivă din 10.11.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61757 (vizitat la 25/04/2015).
360. Speţa *Puhk c. Estoniei*, hotărârea din 10.02.2004, definitivă din 10.05.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61628 (vizitat la 24/04/2015).
361. Speţa *Quark Fishing Ltd. c. Regatului Unit*, decizia din 19.09.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77008 (vizitat la 25/03/2015).
362. Speţa *Radio ABC c. Austriei*, hotărârea din 20.10.1997. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58104 (vizitat la 25/04/2015).
363. Speţa *Radu c. Moldovei*, hotărârea din 15.04.2014, definitivă din 15.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142398 (vizitat la 25/04/2015).
364. Speţa *Railean c. Moldovei*, hotărârea din 05.01.2010, definitivă din 28.06.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96449 (vizitat la 25/04/2015).
365. Speţa *Ramirez Sanchez c. Franţei*, hotărârea din 04.07.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007 (vizitat la 26/03/2014).
366. Speţa *Raza c. Bulgariei*, hotărârea din 11.02.2010, definitivă din 11.05.2010. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97292 (vizitat la 25/04/2015).
367. Speţa *Rees c. Regatului Unit*, hotărârea din 17.10.1986. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564 (vizitat la 25/03/2015).

368. Speţa *Refah Partisi (Partidul prosperităţii) şi alţii c. Turciei*, hotărârea din 13.02.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936 (vizitat la 25/04/2015).
369. Speţa *referitoare la anumite aspecte de utilizare a limbilor în cadrul educaţiei în Belgia c. Belgiei (Afacerea lingvistică belgiană)*, hotărârea din 23.07.1968. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525 (vizitat la 25/03/2015).
370. Speţa *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas şi alţii c. Austriei*, hotărârea din 31.07.2008, definitivă din 31.10.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88022 (vizitat la 25/04/2015).
371. Speţa *Remetin c. Croaţiei (2),* hotărârea din 24.07.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145741 (vizitat la 26/07/2014).
372. Speţa *R.M.S. c. Spaniei*, hotărârea din 18.06.2013, definitivă din 18.09.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-121906 (vizitat la 25/03/2015).
373. Speţa *Roemen şi Schmit c. Luxembourgului*, hotărârea din 25.02.2003, definitivă din 25.05.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60958 (vizitat la 23/04/2015).
374. Speţa *Rowe şi Davis c. Regatului Unit*, hotărârea din 16.02.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58496 (vizitat la 25/04/2015).
375. Speţa *Ruotsalainen c. Finlandei,* hotărârea din 16.06.2009, definitivă din 16.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92961 (vizitat la 26/04/2015).
376. Speţa *Ryakib Biryukov c. Rusiei*, hotărârea din 17.01.2008, definitivă din 07.07.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-84452 (vizitat la 25/04/2015).
377. Speţa *S. şi Marper c. Regatului Unit*, hotărârea din 04.12.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90051 (vizitat la 25/04/2015).
378. Speţa *Saadi c. Italiei*, hotărârea din 28.02.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85276 (vizitat la 20/04/2015).
379. Speţa *Sabeh El Leil c. Franţei,* hotărârea din 29.06.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105378 (vizitat la 02/05/2014).
380. Speţa *Sabou şi Pircalab c. României*, hotărârea din 28.09.2004, definitivă din 28.12.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66714 (vizitat la 19/04/2015).
381. Speţa *Saddam Hussein c. Albaniei, Bulgariei, Croaţiei ş.a.*, decizia din 14.03.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1618258-1694937 (vizitat la 25/03/2015).
382. Speţa *Salman c. Turciei*, hotărârea din 27.06.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58735 (vizitat la 25/03/2015).

383. Speţa *Şaman c. Turciei*, hotărârea din 05.04.2011, definitivă din 05.07.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104355 (vizitat la 25/04/2015).
384. Speţa *Şarban c. Moldovei*, hotărârea din 04.10.2005, defintivă din 04.01.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70371 (vizitat la 25/04/2015).
385. Speţa *Satik şi alţii c. Turciei*, hotărârea din 10.10.2000, definitivă din 10.01.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58851 (vizitat la 25/04/2015).
386. Speţa *Saveriades c. Turciei,* hotărârea din 22.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238 (vizitat la 25/01/2015).
387. Speţa *Schmidt şi Dahlstrom c. Suediei*, decizia cu privire la admisibilitate din 17.07.1974. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73547 (vizitat la 25/04/2015).
388. Speţa *Şen c. Olandei*, hotărârea din 21.12.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-64569 (vizitat la 25/03/2015).
389. Speţa *Sergey Zolotukhin c. Rusiei*, hotărârea din 10.02.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91222 (vizitat la 26/04/2015).
390. Speţa *Serif c. Greciei*, hotărârea din 14.12.1999, definitivă din 14.03.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58518 (vizitat la 21/04/2015)
391. Speţa *Sevtap Veznedaroglu c. Turciei*, hotărârea din 11.04.2000, definitivă din 18.10.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58897 (vizitat la 25/04/2015).
392. Speţa *Siliadin c. Franţei,* hotărârea din 26.07.2005, definitivă din 26.10.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891 (vizitat la 13/07/2014).
393. Speţa *Silver şi alţii c. Regatului Unit,* hotărârea din 25.03.1983. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57577 (vizitat la 25/04/2015).
394. Speţa *Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei*, hotărârea din 06.02.1976. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57527 (vizitat la 25/04/2015).
395. Speţa *Smaltini c. Italiei,* decizia cu privire la admisibilitate din 24.03.2015. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153980 (vizitat la 25.04.2015).
396. Speţa *Soering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07.07.1989. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619 (vizitat la 03.05.2014).
397. Speţa *Solomonides c. Turciei,* hotărârea din 20.01.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738 (vizitat la 25.01.2015).
398. Speţa *Solomou c. Turciei,* hotărârea din 24.06.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144 (vizitat la 25.01.2015).

399. Speţa *Sorensen şi Rasmussen c. Danemarcii*, hotărârea din 11.01.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72015 (vizitat la 13.07.2014)
400. Speţa *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*, hotărârea din 25.07.2002, definitivă din 06.11.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60634 (vizitat la 25.04.2015).
401. Speţa *Stephens c. Maltei (nr.1)*, hotărârea din 21.04.2009, definitivă din 14.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351 (vizitat la 25.04.2015).
402. Speţa *Stepuleac c. Moldovei*, hotărârea din 06.11.2007, definitivă din 06.02.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83085 (vizitat la 20.04.2015).
403. Speţa *Stewart c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 10.07.1984. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23650#{"docname":["Stewart"]} (vizitat la 25.04.2015).
404. Speţa *Stichting Mothers of Srebrenica ş.a. c. Olandei*, decizia din 11.06.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122255 (vizitat la 25.03.2015).
405. Speţa *Stjerna c. Finlandei*, hotărârea din 25.11.1994. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57912 (vizitat la 25.03.2015).
406. Speţa *Stoke c. Germaniei*, hotărârea din 19.03.1991. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57673 (vizitat la 28.04.2014).
407. Speţa *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200 (vizitat la 25.01.2015).
408. Speţa *Stubbings şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 22/10/1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58079 (vizitat la 25.03.2015).
409. Speţa *Sürek şi Özdemir c. Turciei*, hotărîrea din 08.07.1998. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58278 (vizitat la 25.04.2015).
410. Speţa *Tailor-Sabori c. Regatului Unit*, hotărârea din 22.10.2002, definitivă din 22.01.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60696 (vizitat la 20.04.2015).
411. Speţa *Tanrikulu c. Turciei*, hotărârea din 08.07.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58289 (vizitat la 25.04.2015).
412. Speţa *Taş c. Turciei*, hotărârea din 14.11.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58976 (vizitat la 25.04.2015).
413. Speţa *Terra Woningen B.V. c. Olandei*, hotărârea din 17.12.1996. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58082 (vizitat la 25.04.2015).
414. Speţa *Thlimmenos c. Greciei*, hotărârea din 06.04.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58561 (vizitat la 25.04.2015).

415. Speţa *Thorgeir Thorgeirson c. Islandei*, hotărârea din 25.06.1992. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795 (vizitat la 25.04.2015).
416. Speţa *Tocono şi Profesorii Prometeişti c. Moldovei,* hotărârea din 26.07.2007, definitivă din 26.09.2007. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81193 (vizitat la 25.04.2015).
417. Speţa *Toshev c. Bulgariei*, hotărârea din 10.08.2006, definitivă din 10.11.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76687 (vizitat la 25.04.2015).
418. Speţa *Tuquabo-Teklec. Olandei*, hotărârea din 01.12.2005, definitivă din 01.03.2006. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71439 (vizitat la 25.03.2015).
419. Speţa *Tyrer c. Regatului Unit,* hotărârea din 25.04.1978. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587 (vizitat la 25.07.2014).
420. Speţa *Uniunea Naţională a Poliţiei Belgiene c. Belgiei*, hotărârea din 27.10.1975. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57435 (vizitat la 25.04.2015).
421. Speţa *Van der Leer c. Olandei*, hotărârea din 21.02.1990. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57620 (vizitat la 25.04.2015).
422. Speţa *Van der Mussele c. Belgiei*, hotărârea din 23.11.1983. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591 (vizitat la 17.04.2015).
423. Speţa *Van Rossem c. Belgiei*, hotărârea din 09.12.2004, definitivă din 09.03.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67709 (vizitat la 21.04.2015).
424. Speţa *Van Vondel c. Olandei,* hotărârea din 25/10/2007, definitivă din 25.01.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82962 (vizitat la 25.04.2015).
425. Speţa *Varnava ş.a. c. Turciei,* hotărârea din 18.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322 (vizitat la 25.01.2015).
426. Speţa *Vaudelle c. Franţei,* hotărârea din 30.01.2001, definitivă din 05.09.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59167 (vizitat la 25.04.2015).
427. Speţa *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, hotărârea din 21.07.1989. IACJ Reports 1999. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf (vizitat la 16.04.2014).
428. Speţa *Velikova c. Bulgariei*, hotărârea din 18.05.2000, definitivă din 04.10.2000. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58831 (vizitat la 25.03.2015).
429. Speţa *Venema c. Olandei*, hotărârea din 17.12.2002, definitivă din 17.03.2003. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60824 (vizitat la 25.03.2015).
430. Speţa *Vetter c. Franţei*, hotărârea din 31.05.2005. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69188 (vizitat la 25.03.2014).

431. Speţa *Vilnes şi alţii c. Norvegiei*, hotărârea din 05.12.2013, definitivă din 24.03.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-138597 (vizitat la 25.04.2015).
432. Speţa *Von Hannover c. Germaniei*, hotărârea din 24.06.2004, definitivă din 24.09.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853 (vizitat la 25.04.2015).
433. Speţa *Von Hannover c. Germaniei (no. 2)*, hotărârea din 07.02.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029 (vizitat la 25.04.2015).
434. Speţa *Von Hannover c. Germaniei (no. 3)*, hotărârea din 19.09.2013, definitivă din 17.02.2014. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126362 (vizitat la 25.04.2015).
435. Speţa *Voskuil c. Olandei*, hotărârea din 22.11.2007, definitivă din 22.02.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83413 (vizitat la 23.04.2015).
436. Speţa *Vrenčev c. Serbiei*, hotărârea din 23.09.2008, definitivă din 23.12.2008. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88554 (vizitat la 25.04.2015).
437. Speţa *Vrioni şi alţii c. Albaniei şi Italiei*, hotărârea din 29.09.2009. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94452 (vizitat la 25.03.2015).
438. Speţa *W. c. Regatului Unit*, hotărârea din 08.07.1987. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57600 (vizitat la 25.03.2015).
439. Speţa *Wallishauer c. Austriei*, hotărârea din 17.07.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-6294 (vizitat la 02/05/2014).
440. Speţa *Weeks c. Regatului Unit*, hotărârea din 02.03.1987. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57594 (vizitat la 25.04.2015).
441. Speţa *Welke şi Białek c. Poloniei*, hotărârea din 01.03.2011, definitivă din 15.09.2011. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103696 (vizitat la 25.04.2015).
442. Speţa *Wilson, Sindicatul Jurnaliştilor şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 02.07.2002, definitivă din 02.10.2002. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60554 (vizitat la 25.04.2015).
443. Speţa *X. c. Finlandei*, hotărârea din 03.07.2012, definitivă din 19.11.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111938 (vizitat la 25.04.2015).
444. Speţa *X. şi Y. c. Olandei*, hotărârea din 26.03.1985. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603 (vizitat la 25.03.2015).
445. Speţa *X. c. Germaniei*, decizia din 02.01.1970. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3085 (vizitat la 02.04.2014).
446. Speţa *X. c. Germaniei*, decizia din 25.09.1965. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82912 (vizitat la 30.04.2014).

447. Speţa *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15.12.1977. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380 (vizitat la 04.04.2014).
448. Speţa *X. şi Y. c. Elveţiei,* decizia Comisiei EDO din 14.07.1977. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74512 (vizitat la 25.03.2015).
449. Speţa *Xhavara ş.a. c Italiei şi Albaniei*, decizia din 11.01/2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-31884 (vizitat la 30/04/2014).
450. Speţa *Y.C. c. Regatului Unit*, hotărârea 13.03.2012, definitivă din 24.09.2012. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109557 (vizitat la 25.03.2015).
451. Speţa *Yonghong c. Portugaliei,* decizia din 25.11.1999. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5646 (vizitat la 25.03.2015).
452. Speţa *Z. c. Finlandei*, hotărârea din 25.02.1997. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58033 (vizitat la 25.04.2015).
453. *Speţa Z. şi alţii c. Regatului Unit*, hotărârea din 10.05.2001. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59455 (vizitat la 15.05.2015).
454. Speţa *Zamferesko c. Ucrainei,* hotărârea din 15.11.2012, definitivă din 15.02.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114455 (vizitat la 25.04.2015).
455. Speţa *Zdravko Stanev c. Bulgariei,* hotărârea din 06.11.2012, definitivă din 06.02.2013. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114259 (vizitat la 25.04.2015).
456. Speţa *Ziliberberg c. Moldovei*, decizia cu privire la admisibilitate din 04.05.2004. http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23889 (vizitat la 25/04/2015).
457. The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States. http://www.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf (vizitat la 13.04.2014).
458. Toner H. Partnership rights, free movement and EU law. Oxford/Portland/Oregon: Hart Publisihing, 2004. 286 p.
459. Urbaite L. Judicial activism in the approach of the European Court of Human Rights to positive obligations of the State. In: Baltic Yearbook of International Law, Volume 11, 2011. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, pp. 211-239.
460. Xenos D. The positive obligations of state under the European Convention of Human Rights. Abingdon, Oxon: Routledge, 2012. 231 p.

Bibliografia în limba franceză:

461. Drooghenbroeck S. Van. La Convention européenne des droits de l'homme: Trois années de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 2002-2004 – Articles 1 à 6 de la Convention. Vol. I. Bruxelles: Larcier, 2006. 206 p.
462. Laval P.-F. A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'Etat. Observation sur l'arrêt Al-Skeini de la Cour Européenne des droits de l'homme du 7 juillet 2011. In: Revue generale de droit international public, Vol. CXVI, 2012, pp. 61-89.

463. Panoussis I. L'obligation générale de protection des droits de l'homme dans la jurisprudence des organes internationaux. In: Revue trimestrielle de droit de l'homme, 2007, p. 450.
464. Spielmann D. Obligations positives et effet horizontal des dispositions de la Convention. In: Actes du colloque «L'interprétation de la Convention européenne des droits de l'homme» organise par l'Institut de droit européen des droits de l'homme, faculté de droit de l'Université de Montpellier, 13-14 mars 1998, pp. 133-174.
465. Sudre F. Les obligations positives dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme. In: Protection des droits de l'homme : la perspective europeenne. Melange a la mémoire de Rolv Ryssdal, 2000. Koln/Berlin/Bonn/Munchen: Carl Heymanns Verlag KG, 2000, pp. 1359-1376.
466. Travaux préparatoires la art. 1 din Convenţia europeană a drepturilor omului. http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF (vizitat la 25.03.2015).
467. Velu J., Ergec R. La convention européene des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990. 1185 p.

Bibliografia în limba rusă:

468. Давид Э. Принципы права вооружённых конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011. 1144 с.
469. Гусейнов Л.Г., Абдуллаев М.К. Позитивные и негативные обязательства в области прав человека. В: Научном журнале Проблемы Управления, 2011, №2 (39), с. 140-142.
470. Лукашук И. В. Право Международной Ответственности. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2004. 404 с.
471. Лукашук И.В. Медународное право. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер 2008. 544 с.
472. Поалелунжь М. Типология позитивных обязательств государств-сторон Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. În: Мир юридической науки, Nr. 3, 2014, pp. 78-82.
473. Постановление Конституционного суда РФ № 21-П/2015 по делу о применимости решений ЕСПЧ на территории РФ. http://www.ksrf.ru/ru/News/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=3244 (vizitat 19.09.2015)

Anexa 1.

Proiect

LEGE
pentru modificarea şi completarea Regulamentului Parlamentului, adoptat prin Legea nr.797-XIII din 2 aprilie 1996

Parlamentul adoptă prezintă lege organică.

Articol unic. - Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr.797-XIII din 2 aprilie 1996 (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.50, art.237), cu modificările şi completările ulterioare, se completează cu articolul 27^1 cu următorul conţinut:

"**Articolul 27^1** Comisia pentru exercitarea controlului parlamentar asupra executării hotărârilor judecătoreşti

(1) În cadrul Parlamentului activează Comisia pentru exercitarea controlului parlamentar asupra executării hotărârilor instanţelor judecătoreşti naţionale şi internaţionale.

(2) În calitate de preşedinte al Comisiei se alege un reprezentant al opoziţiei parlamentare.

(3) Comisia supraveghează activitatea instituţiilor statului şi altor organe competente cu privire la executarea hotărârilor instanţelor judecătoreşti naţionale şi internaţionale şi examinează cazurile de violare a Constituţiei, a legilor, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor în procesul de executare a hotărârilor judiciare.

(4) Membrii Comisiei, pot solicita de la instituţiile statului şi organele responsabile de executarea hotărârilor judiciare informaţii relevante pentru activitatea comisiei.

(5) Comisia răspunde în faţa Parlamentului şi prezintă un raport de activitate anual în Plenul Parlamentului."

Anexa 2.

Proiect

LEGE
pentru modificarea şi completarea
unor acte legislative

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. – Legea cu privire la Curtea Constituţională nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 (Monitorul Oficial al R. Moldova, 1995, nr.8, art.86), cu modificările şi completările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. La articolul 4 alineatul (1) se completează cu litera a^1) cu următorul cuprins:

"a^1) examinează plângerile individuale cu privire la încălcarea drepturilor constituţionale;"

2. Articolul 6:

la alineatul (1) cifra „6” se substituie cu cifra „12”.

la alineatul (2) cuvintele „doi” se substituie cu cuvintele „patru”.

3. La articolul 23 alineatul (4) cifra „4” se substituie cu cifra „8”.

4. Se completează cu articolul 25^2 cu următorul cuprins:

„Articolul 25^2. Plângerea individuală

(1) Examinarea plângerii individuale reprezintă un mijloc de apărare extrajudiciară a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale garantate de Constituţie, precum şi o modalitate de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea acestor drepturi şi libertăţi.

(2) Orice persoană fizică sau juridică ori asociaţie obştească, precum şi asociaţii ale acestora, care consideră că i-au fost încălcate drepturile recunoscute prin Constituţie poate depune plângere cu privire la constatarea faptului încălcării şi repararea prejudiciului cauzat.

(3) Plângerea poate fi depusă doar după epuizarea tuturor căilor de atac judiciare disponibile de apărare a drepturilor recunoscute prin Constituţie şi devenirea irevocabilă a deciziilor judecătoreşti pronunţate.

(4) Prevederile alin. (3) nu sunt aplicabile în cazul în care legislaţia Republicii Moldova nu prevede o cale judiciară de apărare a drepturilor recunoscute prin Constituţie.”

5. Articolul 27:

la alineatul 2, în propoziţia a doua, după cuvintele "de paritate a voturilor" se completează cu cuvintele ", inclusiv la examinarea plângerilor individuale,".

la alineatul (3), după a doua propoziţie, se completează cu următorul conţinut: "Asupra plângerilor individuale Curtea se pronunţă prin vot secret".

6. La articolul 35 alineatul (1) cifra "6" se substituie cu cifra "12".

Art. II – Codul jurisdicţiei constituţionale nr. 502-XIII din 16 iunie 1995 (Monitorul Oficial al R. Moldova, 1995, nr.53-54, art.597), cu modificările şi completările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. La articolul 4 alineatul (1) se completează cu litera a^1) cu următorul cuprins:

"a^1) examinează plângerile individuale cu privire la încălcarea drepturilor constituţionale;"

2. Se completează cu Capitolul 7^1 cu următorul cuprins:

"**Capitolul 7^1**

PLÂNGEREA INDIVIDUALĂ

Articolul 44^1. Plângerea individuală

Depunerea şi examinarea plângerii individuale reprezintă un mijloc de apărare extrajudiciară a drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale garantate de Constituţie, precum şi o modalitate de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea acestor drepturi şi libertăţi.

Articolul 44^2. Depunerea plângerii

(1) Orice persoană fizică sau juridică ori asociaţie obştească, precum şi asociaţii ale acestora, care consideră că i-au fost încălcate drepturile recunoscute prin Constituţie pot depune plângere cu privire la constatarea faptului încălcării şi repararea prejudiciului cauzat.

(2) Plângerea poate fi depusă doar după epuizarea tuturor căilor de atac judiciare disponibile de apărare a drepturilor recunoscute prin Constituţie şi devenirea irevocabilă a deciziilor judecătoreşti pronunţate.

(3) Prevederile alin. (2) nu sunt aplicabile în cazul în care legislaţia Republicii Moldova nu prevede o cale judiciară de apărare a drepturilor recunoscute prin Constituţie.

(4) Plângerea se depune la Curtea Constituţională.

Articolul 44[3]. Termenul de depunere a plângerii

(1) Termenul de depunere a plângerii este de 30 de zile de la data devenirii irevocabile a deciziilor judecătoreşti, pretinse de reclamant că i-ar fi încălcat drepturile recunoscute de Constituţie.

(2) În cazul în care legislaţia Republicii Moldova nu prevede o cale judiciară de apărare a drepturilor recunoscute prin Convenţie, termenul de declarare a plângerii este de 3 luni din ziua în care reclamantul a aflat sau trebuia să afle despre încălcarea unui drept recunoscut de Constituţie.

Articolul 44[4]. Cuprinsul plângerii:

(1) Plângerea individuală se redactează în limba de stat şi cuprinde:

a) numele, prenumele sau denumirea, domiciliul sau sediul reclamantului;

c) motivele pe care se întemeiază plângerea;

f) solicitarea reclamantului;

h) documentele ce se anexează.

(2) Plângerea se semnează de reclamant sau de reprezentantul său. În ultimul caz, la plângere se anexează documentul, legalizat în modul stabilit, care certifică împuternicirile reprezentantului.

(3) Înscrisurile alăturate, redactate într-o limbă străină se depun în traducere, certificată în modul stabilit de lege.

(4) Formularul plângerii şi cerinţele de formă sunt aprobate de Plenul Curţii Constituţionale şi se publică pe pagina web a Curţii."

3. Se completează cu Capitolul 8^1 cu următorul conţinut:

"**Capitolul 8[1]**

EXAMINAREA PLÂNGERILOR INDIVIDUALE

Articolul 60[1]. Examinarea plângerilor individuale

Plângerile individuale se examinează potrivit regulilor stabilite de prezentul Cod, cu excepţiile stabilite de prezentul capitol.

Articolul 60[2]. Părţile

(1) Reclamant este orice persoană fizică sau juridică ori asociaţie obştească, precum şi asociaţii ale acestora, care a depus plângere individuală şi consideră că i-au fost încălcate drepturile şi libertăţile constituţionale;

(2) Pârât este statul Republica Moldova, reprezentat de Ministerul Justiţiei.

Articolul 60[3]. Examinarea admisibilităţii plângerii

În termen de o lună din ziua înregistrării plângerii, un complet din 3 judecători, printr-o încheiere nemotivată, cu indicarea doar a temeiurilor de drept, decide asupra admisibilităţii sau inadmisibilităţii plângerii.

Articolul 60[4]. Temeiurile inadmisibilităţii plângerii

Plângerea se consideră inadmisibilă în cazul în care:

a) nu corespunde criteriilor prevăzute la art. 44^2-44^4;

b) este depusă în mod repetat;

c) este vădit neîntemeiată;

d) problema de drept abordată deja a fost examinată de Curtea Constituţională;

e) a fost deja examinată ori pretinsa încălcare a fost deja remediată.

A**rticolul 60[5].** Examinarea plângerii declarate admisibile

(1) În cazul în care plângerea este declarată admisibilă, preşedintele Curţii numeşte examinarea ei în fond de către Plenul Curţii. Examinarea plângerii în fond se efectuează în termen de 3 luni de la data declarării ei admisibile.

(2) Plângerile declarate admisibile, în termen de 5 zile, sunt comunicate Guvernului, cu solicitarea de a prezenta referinţă asupra lor, în termen de cel mult o lună.

Articolul 60[6]. Pornirea procedurii de reglementare amiabilă

(1) După declararea plângerii admisibile, Curtea poate iniţia procedura amiabilă, fapt despre care informează reclamantul şi pârâtul.

(2) Curtea poate asista părţile la derularea procedurii amiabile prin propuneri făcute reclamantului şi pârâtului în vederea ajungerii la o reglementare amiabilă a litigiului.

(3) În cazul în care părţile ajung la o reglementare amiabilă sau acceptă propunerile de reglementare amiabilă a litigiului şi dacă această reglementare se bazează pe respectarea drepturilor constituţionale, plângerea se scoate de pe rol.

(4) În cazul în care reclamantul nu acceptă reglementarea amiabilă a litigiului, însă se constată că remedierea oferită de pârât este echitabilă şi se bazează pe respectarea drepturilor constituţionale, Curtea poate decide scoaterea plângerii de pe rol printr-o hotărâre motivată.

Articolul 60[7]. Examinarea plângerii individuale

(1) Curtea, în paralel cu derularea procedurii amiabile, poate examina plângerea într-o procedură contencioasă.

(2) Procedura contencioasă se desfăşoară în limba de stat şi scrisă. Curtea poate decide, în cazuri excepţionale, să desfăşoare procedura contencioasă cu dezbateri verbale. Participanţii la procedura contencioasă care nu posedă sau nu vorbesc limba de stat sunt în drept să ia cunoştinţă de actele, de lucrările dosarului şi să vorbească în şedinţă prin interpret.

(3) Actele de dispoziţie ale Curţii se pronunţă şi se redactează în limba de stat. Traducerea actelor de dispoziţie în alte limbi se asigură la solicitarea motivată a uneia din părţi.

Articolul 60[8]. Retragerea plângerii

(1) Până la pronunţarea hotărârii, reclamantul are dreptul să îşi retragă plângere printr-un demers scris.

(2) În cazul retragerii plângerii, procedura se încetează, iar o altă plângere nu mai poate fi înaintată.

Articolul 60[9]. Procedura de examinare a plângerii

(1) Plângerea se examinează fără înştiinţarea participanţilor la proces. În dependenţă de complexitatea problemelor examinate, Curtea poate decide invitarea la audieri a participanţilor sau reprezentanţi acestora.

(2) Curtea poate decide invitarea autorităţilor publice, persoanelor fizice sau juridice sau asociaţiilor acestora să prezinte informaţii scrise sau să ia parte la audieri.

(3) Părţile au obligaţia de a prezenta toate informaţiile pe care Curtea le consideră necesare pentru examinarea plângerii.

(4) Pârâtul are obligaţia de a întreprinde toate măsurile pe care le are la dispoziţie pentru prezentarea informaţiilor deţinute de autorităţile statului, în cazul în care Curtea le consideră necesare pentru examinarea plângerii.

Articolul 60[10]. Hotărârea asupra plângerii

Curtea Constituţională, după ce judecă plângerea individuală, este în drept:

a) să respingă plângerea individuală;

b) să admită plângerea individuală, să constate încălcarea dreptului reclamantului recunoscut de Constituţie, inclusiv să constate neconstituţionalitatea actelor normative menţionate la art. 4 alin. (1) lit. a), să stabilească mărimea prejudiciului care urmează a fi încasat din contul pârâtului, precum şi a costurilor şi cheltuielilor de judecată.

4. La articolul 62 se completează cu litera a[1]) cu următorul conţinut:

„a[1]) se pronunţă asupra plângerilor individuale declarate admisibile şi examinate în fond;”.

5. La articolul 66:

alineatul (2), după a doua propoziţie, se completează cu următorul conţinut: "Asupra plângerilor individuale Curtea se pronunţă prin vot secret".

la alineatul (5) propoziţia a doua, după cuvintele "de paritate a voturilor" se completează cu cuvintele ", inclusiv la examinarea plângerilor individuale,".

Art. III. - Dispoziţii finale şi tranzitorii

(1) Prezenta lege intră în vigoare la data publicării, cu excepţia prevederilor **Art. I.** punctul 3 care vor intra în vigoare la data în care îşi vor exercita funcţia cel puţin 8 judecători.

Persoanele care au depus plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în legătură cu o pretinsă încălcare a drepturilor recunoscute prin Convenţie şi în a cărei privinţă Curtea nu a decis asupra admisibilităţii şi fondului cauzei, se pot adresa cu plângeri individuale la Curtea Constituţională, în termen de 6 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi.

Anexa 3.

Proiect

LEGE

pentru modificarea şi completarea unor acte legislative

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. – Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.248-251, art.699), cu modificările şi completările ulterioare, se modifică şi se completează după cum urmează:

1. Se completează cu articolul 353^1 cu următorul cuprins:

„Articolul 353^1. Termenul de judecată în primă instanţă

(1) Cauzele penale se judecă în primă instanţă în termen de cel mult 6 luni de la data desfăşurării primei şedinţe de examinare a cauzei fixate în condiţiile art. 351 alin. (3^1) din prezentul Cod. Respectarea termenului de judecare a cauzei se asigură de către instanţă.

(2) În dependenţă de complexitatea cauzei, comportamentul participanţilor la proces, conduita autorităţilor relevante, termenul menţionat la alin. (1) poate fi depăşit pentru o perioadă rezonabilă. La depăşirea termenului de examinare a cauzei, instanţa, prin încheiere motivată, fixează un nou termen în care urmează să fie finalizată examinarea acesteia."

2. Articolul 414 se completează cu alineatul (8) cu următorul cuprins:

"(8)Apelul se judecă în termen de cel mult 3 luni de la data desfăşurării primei şedinţe de examinare a apelului, fixate în condiţiile art. 412 alin. (2) din prezentul Cod. "

3. La articolul 431 alineatul (1) punctul 3), în a doua propoziţie, cifrele „3" şi „6" se substituie cu cifrele „2" şi, respectiv, „3".

4. Se completează cu articolul 451^1 cu următorul cuprins:

"**Articolul 451^1.** Termenul de judecată a recursului împotriva hotărârilor judecătoreşti pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul

Recursul împotriva hotărârilor judecătoreşti pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul se judecă în termen de cel mult 3 luni de la data parvenirii dosarului."

Art. II – Codul de procedură civilă al Republicii Moldovanr.225 -XV din 30 mai 2003 (Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.130-134, art. 415), cu modificările şi completările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. Articolul 83 se completează cu alineatele (1^1) - (1^3) cu următorul conţinut:

"(1^1) Taxa de stat pentru exercitarea actelor procedurale de judecare a pricinii civile se achită după devenirea irevocabilă a hotărârii judecătoreşti.

(1^2) Dacă în termen de 30 zile de la data devenirii irevocabile a hotărârii judecătoreşti taxa de stat nu este achitată benevol, instanţa de judecată va întocmi din oficiu titlu executoriu cu privire la încasarea taxei de stat şi î-l va prezenta spre executare în condiţiile legii.

(1^3) Informarea părţii la proces cu privire la hotărârea judecătorească irevocabilă se prezumă ca somaţie de achitare benevolă a taxei de stat. Plata benevolă a taxei de stat se confirmă prin prezentarea în primă instanţă, în termenul indicat la alin. (1^2), a bonului de plată a taxei de stat".

2. La articolul 85 alineatul (1) litera a) sintagma "- născute din raporturi de contencios administrativ" se abrogă.

3. Articolele 86, 88 şi 89 se abrogă.

4. La articolul 167 litera b) se abrogă.

5. Articolul 192 va avea următorul cuprins:

"Articolul 192. Termenele de judecare a pricinilor civile

(1) Pricinile civile se judecă în primă instanţă în termen de cel mult 6 luni de la data primirii cererii. Respectarea termenului de judecare a pricinii se asigură de către instanţă.

(2) În dependenţă de complexitatea pricinii, comportamentul participanţilor la proces, conduita autorităţilor relevante, termenul menţionat la alin. (1) poate fi depăşit pentru o perioadă rezonabilă. La depăşirea termenului de examinare a pricinii, instanţa, prin încheiere motivată, fixează un nou termen în care urmează să fie finalizată examinarea acesteia.

(3) În situaţia în care, la judecarea unei pricini concrete, există pericolul de încălcare a termenelor stabilite în alin. (1) şi (2), participanţii la proces pot adresa instanţei care examinează pricina în fond o cerere privind accelerarea procedurii de judecare a cauzei. Examinarea cererii

se face în absenţa părţilor, în termen de 5 zile lucrătoare, de către un alt judecător sau de un alt complet de judecată decât cel care examinează pricina.

(4) Instanţa decide asupra cererii de la alin.(3) printr-o încheiere motivată, prin care fie obligă instanţa care judecă pricina în fond să întreprindă un act procesual, stabilind, după caz, un anumit termen pentru accelerarea procedurii, fie respinge cererea. Încheierea nu se supune nici unei căi de atac.

(5) Pricinile privind încasarea pensiei de întreţinere, apărarea drepturilor şi intereselor minorului, repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrităţii corporale sau prin altă vătămare a sănătăţii ori prin deces, litigiile de muncă, contestarea actelor normative, a hotărârilor, acţiunilor sau inacţiunilor autorităţilor publice, ale altor organe şi organizaţii, ale persoanelor oficiale şi funcţionarilor publici se judecă de urgenţă şi în mod prioritar.

(6) Pentru unele categorii de pricini civile prin lege pot fi stabilite termene de judecare mai reduse.

6. La articolul 267 litera j) şi k) se abrogă.

7. La articolul 280 alineatul (4) se abrogă.

8. Articolul 346 va avea următorul cuprins:

"**Articolul 346.** Depunerea cererii

Cererea de eliberare a ordonanţei judecătoreşti se depune în instanţă potrivit regulilor de competenţă jurisdicţională stabilite la cap. IV."

9. La articolul 348 alineatul (4), ultima propoziţie se abrogă.

10. La articolul 349:

la alineatul (1) cuvintele "ori nu s-a plătit taxa de stat" şi "sau de plată a taxei de stat" se exclud.

la alineatul (2) cuvintele "şi plăteşte taxă de stat" se exclud.

11. La articolul 361:

la alineatul (1) ultima propoziţie se abrogă.

la alineatul (2) cuvintele ", plătind taxa de stat" se exclud.

la alineatul (3) cuvintele "şi persoana alăturată a plătit taxă de strat" se exclud.

12. La articolul 364 alineatul (1) cuvintele "cu plata taxei de stat în cazul în care apelul se impune cu taxă" se exclud.

13. La articolul 365 alineatul (4) se abrogă.

14. La articolul 368 alineatul (1) cuvintele "şi dacă cererea este depusă fără plata taxei de stat" se exclud.

15. Articolul 371 va avea următorul cuprins:

„Articolul 371. Termenul de examinare a pricinii în instanţă de apel

După expirarea termenului de pregătire a pricinii către dezbateri în şedinţă de judecată, apelul se examinează într-un termen de cel mult 2 luni.”.

16. La articolul 374 alineatul (2) cuvintele "după plata taxei de stat" se exclud.

17. La articolul 436 alineatul (2) cuvintele ", plătind taxa de stat în cazurile prevăzute de lege" se exclud.

18. La articolul 438 alineatele (2^1) şi (2^2) se abrogă.

19. La articolul 440 alineatul (2) după cuvintele "se decide" se completează cu sintagma ", în termen de 2 luni de la data parvenirii dosarului,".

20. Articolul 444 se completează la sfârşitul primei propoziţii cu sintagma: ", în termen de o lună de la data considerării lui ca admisibil".

21. La articolul 478 alineatul (4) litera d) se abrogă.

Art. III. – La articolul 15 alineatul (2) din Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24 decembrie 2004 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.214-220, art. 704), cu modificările şi completările ulterioare, prima propoziţie, după cuvintele "spre executare" se completează cu cuvintele "pentru încasarea taxei de stat şi".

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnatul declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctor habilitat sunt rezultatul propriilor realizări şi cercetări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Mihai Poalelungi

1 noiembrie 2015

CURRICULUM VITAE

Numele de familie şi prenumele

Mihai POALELUNGI

Studii – superioare, doctorat, postdoctorat (instituţie, perioada, specialitatea, calificarea)

1983-1988	Licenţă în drept, Facultatea de drept, Universitatea de Stat, Chişinău, Moldova
2006	Doctor în drept, Facultatea de drept, Universitatea de Stat, Chişinău, Moldova. Teza: „Conduita legală şi justiţia”.
2015 - prezent	conferenţiar universitar, la profilul 551. Teoria generală a dreptului.

Stagii (instituţie, perioada, calificarea)

1995	studii în domeniul drepturilor omului, Şcoala Naţională de Magistratură, Paris, Franţa
2000	studii în domeniul drepturilor omului, Şcoala Naţională de Magistratură, Paris, Franţa
2000	stagiar la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasbourg, Franţa
2002	studii la Organizaţia mondială a Proprietăţii Intelectuale (Geneva, Elveţia) şi Institutul naţional al Proprietăţii intelectuale (Paris, Franţa).
2003	studii în domeniul drepturilor refugiaţilor, Academia Europeană de Drept Trier, Germania
2003	vizită de studiu în domeniul dreptului civil şi drepturilor omului, Academia Judecătorilor din Germania, Trier, Germania.
2004	vizită de studiu în domeniul dreptului electoral, Dallas, Texas, Washington D.C. SUA
2005	vizită de studiu în domeniul soluţionării amiabile a litigiilor; Curtea de Apel din Montreal, Canada

Domenii de interes ştiinţific
Drept internaţional
Dreptulul internaţional al drepturilor omului
Dreptul Convenţiei europene a drepturilor omului
Dreptul procesul penal şi civil

Activitate profesională

1988-1989	Judecător stagiar la Judecătoria Rîşcani, Chişinău
1989-1995	Judecător şi Vice-preşedinte la Judecătoria Buiucani, Chişinău
1989-2008	lector la Facultatea de drept a Universităţii de Stat din Moldova,

1995-1996	Judecător şi Preşedinte la Judecătoria Centru, Chişinău
1996-2003	Judecător şi Vice-preşedinte la Curtea de Apel a Republicii Moldova
1998-2005	lector în materie de drept civil şi drepturile omului la Centrul de instruire a Ministerului Justiţiei
1998-2002	lector în materie de drept civil şi drepturile omului la Centrul de drept pentru avocaţi
1998-2002	expert în cadrul Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)
2003-2008	Judecător (şi din 2005) Vice-preşedinte la Curtea Supremă de Justiţie a Republicii Moldova, Preşedinte al Colegiului civil şi de contencios administrativ
2004 - prezent	arbitru la Curtea internaţională de Conciliere şi Arbitraj de pe lîngă OSCE, reprezentant al Republicii Moldova
1999	grad de judecător de calificare superioară
2008-2012	judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasburg, Franţa
2012 - prezent	prezent judecător şi Preşedinte la Curtea Supremă de Justiţie a Republicii Moldova
2012 - prezent	judecător ad- hoc la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasburg, Franţa
2012 - prezent	formator la Institutul Naţional al Justiţiei, disciplina – Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului
2014 - prezent	lector la Facultatea de drept a Universităţii de Stat din Moldova
2015 - prezent	conferenţiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”.

Participări la foruri ştiinţifice (naţionale şi internaţionale)

Impactul precedentului judiciar în contextul obligaţiei pozitive a statului. In: Materiale ale mesei rotunde cu participare internaţionala consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publica de pe linga Preşedintele RM, 11 decembrie 2012, Chisinau: Tipografia “Elan Poligraf”, 2013, pp. 36-43.

Asigurarea accesului la justiţie - obligaţie pozitivă a statului potrivit Conventiei Europene a Drepturilor Omului. In: Materialele ale mesei rotunde cu participare internaţionala consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei universale a drepturilor omului, 11 decembrie 2013, Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2014, pp. 118-126.

Obligaţii pozitive formulate în temeiul art. 9 al Convenţiei europene a drepturilor omului (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie). În: Simpozionul Internaţional „Universul Ştiinţelor”, ediţia a IV-a, Iaşi: Asociaţia Cultural-Ştiinţifică „Vasile Pogor”.

Extraterritorial responsibility of states – parties to the European Convention on Human Rights. În: Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale cu genericul “Rolul ştiinţei şi educaţiei în implimentarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chişinău, 5 februarie 2015. Iaşi: Vasiliana 98, pp. 778-790.

Răspunderea extrateritorială a statelor-părti la Convenţia europeană a drepturilor omului. În: Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale cu prilejul jubileului de 70 ani ai prof. N. Osmochescu, Chişinău, 14 noiembrie 2014. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015, Volumul II, pp. 29-34.

Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice „Integrare prin cercetare şi inovare”, 10-11 noiembrie 2015, Ştiinţe juridice şi economice, Chişinău: CEP USM, 2015, pp. 180-183.

Lucrări ştiinţifice şi ştiinţifico-metodice publicate - numărul de monografii, articole, materiale ale comunicărilor ştiinţifice, brevete de invenţii, manuale, ghiduri etc.

Lucrări:

Culegeri de practică judiciară (1999-2002) a Colegiului civil al Curţii de Apel a Republicii Moldova, coautor, Cartier, Chişinău

Modele de acte judecătoreşti (procedura civilă), autor, Cartier, Chişinău, 2002

Modele de acte judecătoreşti (procedura civilă, ediţia II, adnotat cu jurisprudenţa CEDO), autor, Cartdidact, Chişinău, 2005

Pregătirea pricinilor civile pentru dezbaterile judiciare, coordonator de ediţie, coautor, Cartier, Chişinău, 2006

Manualul judecătorului la examinarea pricinilor civile, coordonator de ediţie, coautor, Cartier, Chişinău, 2006

Conduita legală şi justiţia, autor, Cartdidact, Chişinău, 2007

Culegere de practică judiciară a Colegiului civil şi de contencios administrativ al Curţii Supreme de Justiţie, acte ce vizează drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi Justiţia, coordonator de ediţie, coautor, Cartier, Chişinău, 2005-2006

Culegere de practică judiciară a Colegiului civil şi de contencios administrativ al Curţii Supreme de Justiţie, coordonator de ediţie, coautor, Cartier, Chişinău, 2007

Ghidul cetăţeanului (procedură civilă), coordonator de ediţie, coautor, Cartier, Chişinău, 2008.

Manualul judecătorului pentru cauze civile, Ediţia II, coordonator de ediţie, coautor, Tipografia Centrală, Chişinău, 2013.

Jurisprudenţa Curţii Supreme de Justiţie, anul 2012, coordonator de ediţie, coautor, Tipografia Centrală, Chişinău, 2013.

Manualul judecătorului pentru cauze penale, coordonator de ediţie, coautor, Tipografia Centrală, Chişinău, 2013.

Modele de acte judecătoreşti, procedura civilă, ediţia a III-a, coordonator de ediţie, Tipografia Centrală, Chişinău, 2014.

Modele de acte procedurale în procesul penal, ediţia a I-a, coordonator de ediţie, Tipografia Centrală, Chişinău, 2014.

Monografii:

Extrateritorialitatea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului: Obligaţii pozitive şi jurisdicţie. Chişinău: Tipografia Centrală, 2014. 300 p. (în coaut.)

Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: Pozitive Obligations and Juridiction (Monograph). Iaşi, România: Tipografia Vasiliana_98, 2015. 241 p. (în coaut.)

Convenţia europeană a drepturilor omului: obligaţii pozitive şi negative. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 320 p.

Articole

Aspecte teoretice şi legale ale dreptului de proprietate conform Constituţiei şi altor legi ale Republicii Moldova. În: Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, 1999, nr.3, Chişinău, p.53.

Ordinea de drept – condiţie prioritară pentru instituirea statului de drept. În: Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, 2002, nr.6, Chişinău, p.3. **(în coaut.)**

Cum să ieşim din impas? În: Ziarul Dreptul, 2004, nr.23, Chişinău, p.4.

Axe valorice fundamentale ale conduitei legale. În: Revista Naţională de Drept, nr.2, 2006, Chişinău, p.39.

Argumentarea imunităţii judecătorului în realitatea juridică naţională. În: Revista naţională de drept, 2012, nr.11 (146), pp. 19-28. (în coaut.)

Типология позитивных обязательств государств-сторон Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. În: Мир юридической науки, 2014, Nr. 3, Санкт-Петербург, Россия, с.78-82.

Indeplinirea obligaţiilor în virtutea CEDO în circumstanţe de conflict armat: acţiunile efectivului militar străin în Irak. În: Revista punctul critic – ideea europeană, 2015, nr.4, București. (în coaut.).
Aplicarea extrateritorială a CEDO în circumstanţe de conflict armat: susţinerea regimurilor separatiste. În: Revista Pro Est, 2015, nr.4, Craiova.
Respectarea obligaţiilor pozitive şi negative potrivit CEDO în circumstanţe de conflict armat: cazul Ciprului. În: Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii internaţionale, 2015, nr.1, pp. 9-18.
Obligaţii extrateritoriale ale statelor-părţi la tratatele în domeniul drepturilor omului. In: Revista metodico-ştiinţifică trimestrială „Administrarea Publică", 2015, nr. 3, pp.75-84. (în coaut.)
Excepţii de la obligaţia de protecţie în lumina jurisprudenţei Curţii europene a drepturilor omului. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.1 (32), pp. 14-20.
Obligaţiile pozitive ce reies din conţinutul art. 8 al Convenţiei europene a drepturilor omului: respectarea vieţii de familie. În: Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii internaţionale, 2015, nr.2, pp.13-22.
Obligaţiile pozitive ce reies din conţinutul art. 8 al Convenţiei europene a drepturilor omului: respectarea vieţii private. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.2 (33), pp. 21-27.
Obligaţiile negative ale statelor şi garanţiile procedurale în temeiul Convenţiei europene a drepturilor omului. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2015, nr.3 (33), pp. 14-20.

Premii, menţiuni, distincţii, titluri onorifice etc
Diplomă a Consiliului Supreior al Magistraturii
Distincţii de stat – "Om Emerit", "Gloria Muncii"

Apartenenţa la societăţi/asociaţii ştiinţifice naţionale, internaţionale

1998-2005	membru şi preşedinte al Colegiului de calificare şi atestarea judecătorilor de pe lîngă Consiliul Superior al Magistraturii
2000-2008	membru al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni din cadrul Consiliului Europei
2002-2008	Vice-preşedinte şi preşedinte al Asociaţiei Judecătorilor din Republica Moldova
2001-2003	membru al juriului Fundaţia „Soros-Moldova", direcţia „Administrare publică şi drept"
2003-2005	membru al Comisiei electorale Centrale (din partea puterii judecătoreşti)
2007 - prezent	membru al Consiliului Ştiinţific al Curţii Constituţionale a Republicii Moldova
2012 - prezent	membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Activităţi în cadrul colegiilor de redacţie ale revistelor ştiinţifice etc.

2001 - prezent	membru al colegiului de redacţie al revistei ştiinţifice „Revista de drept privat"
2013 - prezent	membru al colegiului de redacţie al publicaţiei ştiinţifico-practice, informativă şi de drept „Revista Institutului Naţional al Justiţiei"

Cunoaşterea limbilor (limba de stat şi limbile străine – cu indicarea gradului de cunoaştere)
Româna – maternă
Franceza – fluent
Engleza – fluent
Rusa - fluent

Date de contact de serviciu (adresa, telefon, email)
Chişinău, str.Kogălniceanu 70,
tel.022 22 15 47,
email – poalelungim@gmail.com